Karinthy Dezső

ESTI KORNÉL

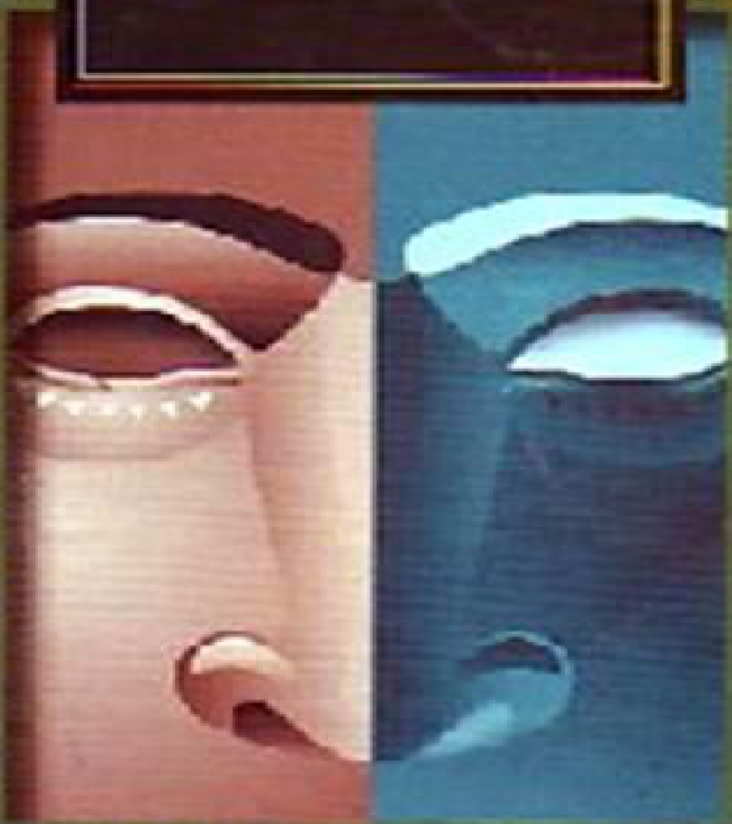

ISKOLA-KÖNYV-ISKOLA-KÖNYV-ISKOLA

ISKOLA-KÖNYV-ISKOLA-KÖNYV-ISKOLA-KÖNYV

GONDOLAT KIADÓ

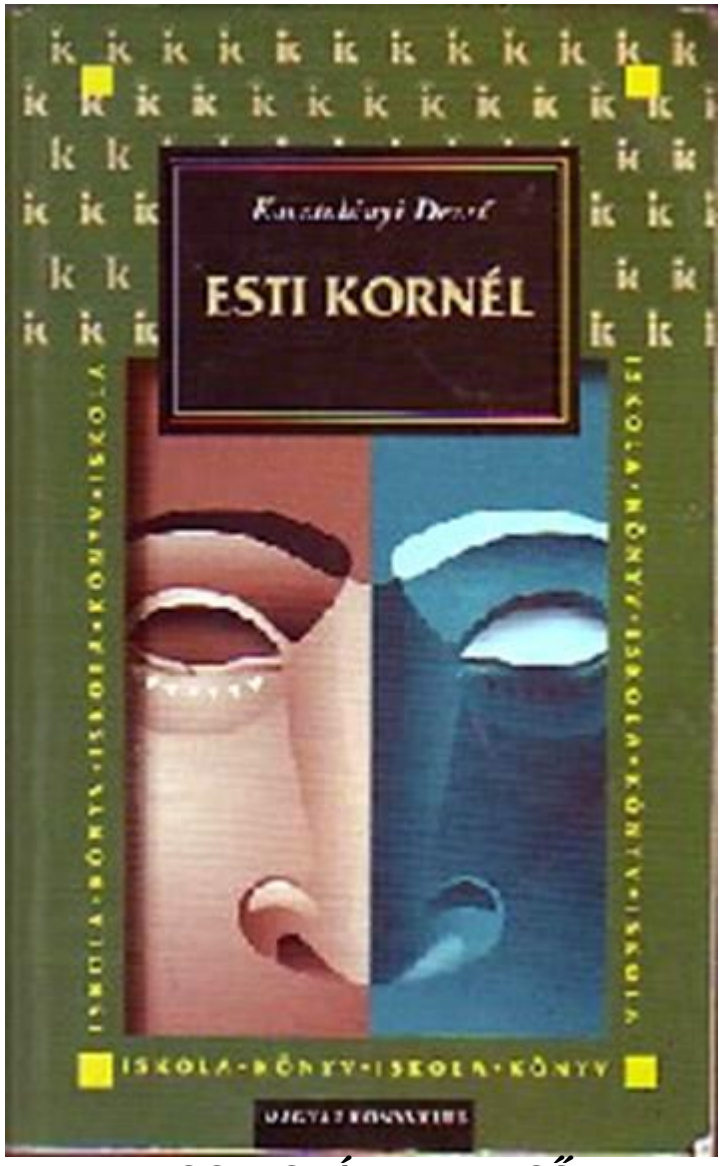

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

ESTI KORNÉL

TARTALOM

ELSŐ FEJEZET,
MELYBEN AZ ÍRÓ BEMUTATJA ÉS LELEPLEZI ESTI KORNÉLT, E KÖNYV EGYETLEN HŐSÉT

MÁSODIK FEJEZET,
MELYBEN 1891. SZEPTEMBER 1-ÉN A VÖRÖS ÖKÖRBE MEGY,
ÉS OTT MEGISMERKEDIK AZ EMBERI TÁRSADALOMMAL

HARMADIK FEJEZET,
MELYBEN 1903-BAN, KÖZVETLEN AZ ÉRETTSÉGI UTÁN,
ÉJSZAKA A VONATBAN ELŐSZÖR CSÓKOLJA SZÁJON EGY LEÁNY

NEGYEDIK FEJEZET,
MELYBEN RÉGI BARÁTJÁVAL A „BECSÜLETES VAROS”-BA TESZ KIRÁNDULÁST

ÖTÖDIK FEJEZET,
MELYBEN EGYETLEN HÉTKÖZNAPJÁNAK, 1909. SZEPTEMBER 10-ÉNEK
MOZGALMAS ÉS TANULSÁGOS LEÍRÁSA FOGLALTATIK, S MEGELEVENÜL AZ AZ IDŐ,
MIKOR MÉG I. FERENC JÓZSEF ÜLT A TRÓNON, ÉS BUDAPEST KÁVÉHÁZAIBAN
CSAK KÜLÖNBÖZŐ IRÁNYOKHOZ, ISKOLÁKHOZ SZÍTÓ MODERN KÖLTŐK TANYÁZTAK

HATODIK FEJEZET,
MELYBEN SZERT TESZ ÓRIÁSI ÖRÖKSÉGÉRE, S KIDERÜL, HOGY MILYEN NEHÉZ
MEGSZABADULNIA A PÉNZTŐL ANNAK, AKI MINDENÁRON CSAK EZT AKARJA

HETEDIK FEJEZET,
MELYBEN KÜCSÜK TŰNIK FÖL, A TÖRÖK LEÁNY,
AKI EGY MÉZES CUKRÁSZSÜTEMÉNYHEZ HASONLÍT

NYOLCADIK FEJEZET,
MELYBEN SZEGÉNY MOGYORÓSSY PALI, AZ ÚJSÁGÍRÓ, A KÁVÉHÁZBAN
HIRTELEN MEGŐRÜL, AZUTÁN A TÉBOLYDÁBA CSUKATIK

KILENCEDIK FEJEZET,
MELYBEN A BOLGÁR KALAUZZAL CSEVEG BOLGÁRUL,
S A BÁBELI NYELVZAVAR ÉDES RÉMÜLETÉT ÉLVEZI

TIZEDIK FEJEZET,
MELYBEN EGY BÁCSKAI ARANYPARASZT LEÁNYA,
ZSUZSIKA, BEUGRIK A KÚTBA ÉS FÉRJHEZ MEGY

TIZENEGYEDIK FEJEZET,
MELYBEN A VILÁG LEGELŐKELŐBB SZÁLLODÁJÁRÓL VAN SZÓ

TIZENKETTEDIK FEJEZET,
MELYBEN AZ ELNÖK, BARON WILHELM EDUARD VON WÜSTENFELD,
AZ Ő NÉMET DIÁKÉVEINEK HALHATATLAN ALAKJA ÉS AZ Ő ATYAMESTERE,
AZ EGÉSZ FEJEZETEN ÁT CSAK ALSZIK

TIZENHARMADIK FEJEZET,
MELYBEN MINT JÓTEVŐ SZEREPEL, FÖLKAROLJA A SORSÜLDÖZÖTT ÖZVEGYET,
DE VÉGÜL KÉNYTELEN MEGVERNI ŐT, MERT ANNYIRA SAJNÁLJA,
HOGY EGYEBET NEM IS TEHET

TIZENNEGYEDIK FEJEZET,
MELYBEN GALLUSNAK, A MŰVELT, DE ROSSZ ÚTRA TÉVELYEDETT
FORDÍTÓNAK TITOKZATOS ÜZELMEIRŐL RÁNTJUK LE A LEPLET

TIZENÖTÖDIK FEJEZET,
MELYBEN PATAKI A KISFIÁÉRT AGGÓDIK, Ő PEDIG AZ ÚJ VERSÉÉRT

TIZENHATODIK FEJEZET,
MELYBEN ELINGER KIHÚZZA ŐT A VÍZBŐL, Ő VISZONT ELINGERT BELÖKI A VÍZBE

TIZENHETEDIK FEJEZET,
MELYBEN ÜRÖGI DANI BERUCCAN HOZZÁ EGY SZÓRA

TIZENNYOLCADIK FEJEZET,
MELYBEN EGY KÖZÖNSÉGES VILLAMOSÚTRÓL AD MEGRÁZÓ LEÍRÁST,

ELSŐ FEJEZET,

MELYBEN AZ ÍRÓ BEMUTATJA ÉS LELEPLEZI ESTI KORNÉLT, E KÖNYV EGYETLEN HŐSÉT

Már túljártam életem felén, amikor egy szeles, tavaszi napon eszembe jutott Esti Kornél. Elhatároztam, hogy meglátogatom, s fölújítom vele régi barátságunkat.
Tíz éve nem érintkeztünk akkor. Hogy mi történt közöttünk? Isten tudja. Nem haragudtunk mi egymásra. Legalábbis nem úgy, mint a többi emberek.
De miután elmúltam harmincéves, terhemre kezdett lenni. Sértett a léhasága. Untam ódivatú, magas-nyitott gallérjait, vékony-sárga nyakkendőit, és vastag-zöld szójátékait is. Fárasztott az eredetieskedése. Állandóan kisebb-nagyobb botrányokba kevert.
A sétaúton például, amint egymás mellett haladtunk, minden magyarázat nélkül kirántott kabátja belső zsebéből egy konyhakést, s a járókelők ámulatára élesíteni kezdte a járdát szegélyező keramitköveken. Vagy egy szegény vak embert szólított meg igen udvariasan, hogy venné ki szeméből azt a porszemet, mely imént hullott belé. Vagy egyszer, mikor csupa előkelő embert vártam vacsorára, akitől sorsom és pályám függött, főszerkesztőket, politikusokat - méltóságos és kegyelmes urakat -, s ő szintén hivatalos volt hozzám, cselédjeimmel orvul befűttetett a fürdőszobába, vendégeimet nyomban érkezésük után félrevonta, értésükre adta, hogy az én házamban valami régi, titokzatos - sajnos, nem részletezhető - családi hagyomány vagy babona azt követeli, hogy a vendégek a vacsora előtt kivétel nélkül megfürödjenek, s ezt a képtelen ügyet oly ördögi tapintattal, agyafúrtsággal és ékesszólással védelmezte, hogy a jóhiszemű áldozatok, akik először és utoljára tiszteltek meg jelenlétükkel, tudtomon kívül valamennyien meg is fürödtek, a hitvesükkel együtt, aztán a rossz tréfához jó arcot vágva az asztalhoz ültek, mintha mi se történt volna.
Az ilyen diákcsínyek hajdan szórakoztattak. Most, férfikorom kezdetén, inkább bosszantottak. Attól tartottam, hogy esetleg veszélyeztetik az én komolyságom is. Egy szót se szóltam neki. Mégis - bevallom - nemegyszer pirultam miatta.
Ő maga hasonlóan lehetett énvelem. Belül, a lelke mélyén, valószínűleg lenézett, hogy ötleteit nem méltányolom annyira, amennyire megérdemelnék. Talán meg is vetett. Nyárspolgárnak

tartott, mert előjegyzési naptárt vásároltam, naponta dolgoztam, s belehelyezkedtem a társadalmi közszokásokba. Egy ízben szememre lobbantotta, hogy elfelejtettem fiatalságomat. Hát ebben lehetett némi igazság. De ez az élet rendje. Mindenki ezt teszi.
Lassanként, észrevétlenül idegenedtünk el. Én mindezek ellenére értettem őt. Ő is engem. Csakhogy titokban már bírálgattuk egymást. A magyarázkodás, hogy értjük egymást, de mégsem értjük, idegesített mindkettőnket. Ki-ki ment a maga útján. Ő balra. Én jobbra.
Tíz hosszú esztendeig éltünk így, anélkül hogy életjelt adtunk volna magunkról. Azért természetesen gondoltam rá. Alig akadt nap, amikor el ne tűnődtem volna, hogy mit művelne-mondana ebben vagy abban a helyzetben. Föl kell tennem, hogy ő is gondolt rám. Végre múltunkat az emlékek oly eleven és lüktető érrendszere hálózta át keresztülkasul, hogy az nem sorvadhatott el ily gyorsan.
Hogy ki volt ő nekem és mi volt, azt bajos volna töviről hegyire elmondani. Ilyesmire nem is vállalkozhatnék. Emlékezetem nem oly régi, mint barátságunk. Ennek kezdete még csecsemőkorom ősemberi homályába vész el. Mióta az eszem tudom, közel volt hozzám. Mindig előttem vagy mögöttem, mindig mellettem vagy ellenem. Imádtam vagy utáltam. Közönyös sohase voltam iránta.
Egy téli estén vacsora után a szőnyegen színes kockákból tornyot építettem. Édesanyám le akart fektetni. A dadát küldte értem, mert abban az időben még szoknyában jártam. Már indultam vele. Ekkor egy hang szólalt meg hátam mögött, az ő feledhetetlen hangja:
- Azért se menj.
Hátrafordultam, s boldogan-ijedten őt pillantottam meg. Először láttam. Bátorítva vigyorgott felém. Belékaroltam, hogy segítsen, de a dada kitépett karjaiból, s hiába toporzékoltam, lefektetett.
Ettől kezdve naponta találkoztunk.
Reggel a mosdótál elé ugrott:
- Ne mosakodj, maradj szutykos, éljen a piszok!
Ha az ebédnél szüleim kérésére-könyörgésére, jobb meggyőződésem ellenére kanalazni kezdtem a „tápláló és egészséges” lencsefőzeléket, fülembe súgta:
- Köpd ki, okádd a tányérra, várd meg a pecsenyét, a süteményt.
Nemcsak otthon volt velem, az asztalnál vagy az ágyban. Az utcára is elkísért.
Lojzi bácsi jött szembe velünk, édesapám régi jó cimborája, akit én addig nagyon szerettem és tiszteltem, a százkilós törvényszéki bíró. Kalapom megemelve illedelmesen köszöntem. Kornél rám rivallt:
- Öltsd ki a nyelved - és ő ki is öltötte a nyelvét, úgyhogy az álla hegyéig ért.
Szemtelen fickó volt, de érdekes, nem unalmas.
Kezembe adott egy égő gyertyát.

- Gyújtsd meg a függönyöket - unszolt. - Gyújtsd föl a házat. Gyújtsd föl a világot.
Kezembe adott egy kést is.
- Döfd a szívedbe - kiabált. - A vér piros. A vér meleg. A vér szép.
Nem mertem megtenni, amit tanácsolt. De tetszett, hogy ki meri mondani, amit gondoltam. Hideglelős mosollyal hallgattam. Féltem tőle, és vonzódtam hozzá.
Nyári zivatar után egy ázott verébfiókot találtam a rekettyebokor alatt. Ahogy a hittanórán tanultam, tenyeremre tettem, s az irgalmasság testi és lelki cselekedetét gyakorolva, bevittem a konyhába, hogy a tűzhelynél szárítkozzék. Kenyérmorzsát szórtam elébe. Rongyokba bugyoláltam. Karomon dajkálgattam.
- Tépd ki a szárnyát - suttogta Kornél -, szúrd ki a szemét, dobd a tűzbe, öld meg.
- Te őrült - ordítottam.
- Te gyáva - ordította ő.
Sápadtan meredtünk egymásra. Reszkettünk. Én a fölháborodástól és a részvéttől, ő a kíváncsiságtól és a vérszomjtól. Odavetettem neki a verébfiókot, hogy tegyen vele, amit akar. Kornél ránézett és megszánta. Remegni kezdett. Én gúnyosan elbiggyesztettem a szájam. Amíg így viaskodtunk, a verébfiók kisurrant a kertbe, eltűnt szemünk elől.
Ő sem mert hát mindent. Szeretett szájhősködni, hazudozni.
Emlékszem, egy őszi alkonyon, úgy hat felé, kihívatott a kapunk elé, s ott titokzatosan-jelentősen újságolta, hogy varázsolni is tud. Valami csillogó fémtárgyat mutatott a markában. Azt mondta, hogy az varázssíp, csak bele kell fújnia, s bármely házat a levegőbe emel, egészen a holdig. Azt mondta, hogy azon az estén a mi házunkat is levegőbe emeli tíz órakor. Azt mondta, hogy ne féljek, csak jól figyeljek, hogy mi fog történni.
Akkoriban már nagyobbacska fiú voltam. Hittem is neki, meg nem is. De feldúltan rohantam vissza lakásunkba. Folyton azt lestem, hogy haladnak óránk mutatói. Mindenesetre számot vetettem eddigi életemmel, megbántam bűneimet, s a Szűz Mária-kép elé térdepelve imádkoztam. Tíz felé suhogást hallottam a levegőben és zenét. Házunk lassan, egyenletesen emelkedett fölfelé, a magasban egy kissé megállapodott, aztán imbolyogva, de éppoly lassan, egyenletesen, amint fölemelkedett, visszaereszkedett a földre. Egy pohár az asztalon megkoccant, s lógólámpánk imbolygott. Pár percig tartott az egész. A többiek semmit se vettek észre. Csak édesanyám halványodott el, amikor rám nézett.
- Szédülsz - szólt, és ágyba küldött.
Kornéllal való barátságunk akkor mélyült el igazán, amikor homlokunkon feltünedeztek az első pattanások, a kamaszkori tavasz

bíborrügyei. Sülve-főve együtt voltunk. Olvastunk és vitatkoztunk. Én ellene szegültem, hevesen cáfolgattam istentelen nézeteit. Annyi bizonyos, hogy minden rosszba ő avatott be. Ő világosított föl annak idején, hogy születik a gyermek, ő fejtette ki előttem először, hogy a felnőttek sárga, dohányszagú, puffadt zsarnokok, és semmi tiszteletet sem érdemelnek azért, mert rútabbak, mint mi és hamarabb meghalnak, ő biztatott arra, hogy ne tanuljak, hogy reggel minél tovább lustálkodjam az ágyban, még ha elkésnék is az iskolából, ő bujtatott, hogy feltörjem édesapám fiókjait és kinyitogassam leveleit, ő hozott nekem vad könyveket s levelezőlapokat, melyeket a gyertyaláng elé kellett tartani, ő tanított meg énekelni, hazudni és verset írni, ő bátorított, hogy hangosan kimondjam a szeméremsértő szavakat, valamennyit egymás után, hogy nyáron a fürdőfülkék repedésén lessem meg a vetkőző leányokat, s a tánciskolában illetlen kívánságaimmal zaklassam őket, ő szívatta el velem az első cigarettát, ő itatta meg velem az első pohár pálinkát, ő kapatott rá a testi örömökre, a torkosságra és a bujálkodásra, ő fedezte föl számomra, hogy a fájdalomban is titkos gyönyörűség van, ő tépette le viszkető sebeimről a heget, ő bizonyította be, hogy minden viszonylagos, s egy varangyosbékának éppúgy lehet lelke, mint egy vezérigazgatónak, ő szerettette meg velem a néma állatokat és a néma magányt, ő vigasztalt meg egyszer, amikor a ravatal előtt könnyeimben fuldokoltam, megcsiklandozva véknyamat, amire tüstént kacagni kezdtem az elmúlás buta érthetetlenségén, ő csempészte érzésemhez a gúnyt, kétségbeesésemhez a lázadást, ő tanácsolta, hogy azoknak a pártján legyek, akiket a többség leköp, bebörtönöz és felakaszt, ő hirdette, hogy a halál örökkévaló, s ő akarta elhitetni velem azt a kárhozatos hazugságot is, mely ellen kézzel-lábbal tiltakoztam, hogy nincs Isten. Romlatlan, egészséges természetem nem is fogadta el ezeket a tanokat soha. Mégis éreztem, hogy jó volna szabadulni hatásától, s végképp szakítani vele. Csakhogy erre már gyönge voltam. Úgy látszik, még mindig érdekelt. Aztán sokkal voltam adósa. Ő volt az én tanítómesterem, s most úgy tartoztam neki életemmel, mint az ördögnek az, aki eladta a lelkét.

Édesapám nem szívlelte.

- Hol az a pimasz? - rontott be diákszobámba egy éjjel. - Hol rejtegeted? Hová bújtattad?

Kitártam két karom. Mutattam, hogy egyedül vagyok.

- Mindig itt van - dörgött. - Mindig itt lebzsel. Mindig a nyakadon. Egy tálból esztek, egy pohárból isztok. Castor és Pollux. A barátok - gúnyolódott.

Kereste az ajtó, a kályha mögött, a szekrényben is. Még benézett az ágy alá is, hogy nincs-e ott.

- Hát ide hallgass - harsogta haragja tetőfokán. - Ha még egyszer, de

csak egyszer is, beteszi ide a lábát, én összetöröm, kikorbácsolom innen, mint egy kutyát, és téged is, aztán mehetsz, amerre látsz, nem ismerlek többé. Szóval, át ne lépje többé a házam küszöbét. Megértetted?
Hátratett kézzel járkált le-föl. Nyelte indulatát. Cipője csikorgott.
- Ez a léhűtő. Ez a gonosztevő. Nem tudsz különb barátot szerezni? Telebeszéli a fejed. Megbolondít. Vagy te is ilyen züllött akarsz lenni? Hisz ez senki és semmi. Nem lesz belőle soha senki.
Kornélnak nem volt szabad mutatkoznia. Még az utcánkat is elkerülte.
A városon kívül, titokban találkoztunk: a marhavásártéren, ahol nyaranta a cirkusz veri le ponyvasátrát, s a temetőben, a sírok között.
Egymás nyakát átölelve ballagtunk. Egy ilyen szenvedélyes sétánkon jöttünk rá arra, hogy mind a ketten egy évben és egy napon születtünk, sőt egy órában és egy percben is: 1885. március 29-én, virágvasárnap, hajnali pont hat órakor. Ez a titokzatos véletlen mélyen hatott ránk. Megfogadtuk, hogy valamint egy napon és egy órában pillantottuk meg a világot, azonképpen egy napon és egy órában fogunk meghalni, egyikünk sem éli túl a másikat, egyetlen másodperccel sem, s az ifjúság rajongásában arról is meg voltunk győződve, hogy fogadalmunkat kész örömest teljesítjük, anélkül hogy ez bármelyikünknek áldozatot vagy fájdalmat jelentene.
- Csak nem sajnálod? - vallatgatott édesanyám, hogy olajlámpám előtt bóbiskoltam és Kornélra gondoltam. - Jobb ez így, fiam. Nem volt hozzád való. Barátkozz te más fiúkkal, jóravaló, tisztességes úrifiúkkal, a kis Méreyvel, Horváth Endriskével, Ilosvayval. Azok szeretnek téged. Ez nem is szeretett. Csak rontott, ijesztett, idegesített. Novemberben hányszor fölriadtál álmodból, hányszor sikítottál. Nem volt tehozzád méltó. Tartalmatlan volt. Üres volt. Lelketlen volt. Te, fiam, más vagy. Te jó vagy, nemeslelkű, mélyen érző - mondta, és megcsókolt. - Egészen más vagy te, fiam.
Így is volt. Nem volt még két oly különböző ember a föld hátán, mint én meg Kornél.
Annál inkább furcsálltam azt, ami e beszélgetés után pár napra történt.
Fényes délben siettem hazafelé az iskolából, összeszíjazott könyveimmel. Valaki utánam kiáltott:
- Kornél!
Egy zöld kabátos úr mosolygott rám.
- Nézd, Kornél fiam - kezdte, és arra kért, hogyha hazaérek, adjak be hozzájuk, a szomszédba, egy csomagot.
- Kérném - dadogtam.
- Mi az, fiam? - kérdezte a zöldkabátos. - Te, úgy látszik, nem értetted meg.
- De igen - feleltem. - Csakhogy tévedni tetszik. Nem én vagyok Esti

Kornél.
- Micsoda? - ámult a zöldkabátos. - Ne tréfálj, gyerek. Hát ti nem a Gombkötő utcában laktok?
- Nem, kérem. Mi a Damjanich utcában lakunk.
- Testvére vagy te a Kornélnak?
- Nem, kérném. Én az iskolatársa vagyok. Egy osztályba jár velem, s mellettem ül, a második padban. Kornél azonban a múlt félévben is kettőből bukott, dolgozatainak külalakja rendetlen, magaviselete kevésbé szabályszerű, én pedig az osztály első tanulója vagyok, tiszta jeles, dolgozataim külalakja rendes, magaviseletem jó, azonkívül franciát, zongorát is tanulok, magánszorgalomból.
- Meg mertem volna esküdni - dünnyögte maga elé a zöldkabátos. - Furcsa - s magasba vonta szemöldökét.
Az is többször megesett, hogy mikor künn az erdőn túl együtt kószáltunk a vasúti töltéseknél, vándor emberek, idegenek szólítottak meg bennünket, s érdeklődtek, hogy ikertestvérek vagyunk-e?
- Nézzétek ezt a kettőt - noszogatták egymást. - No, nézzétek már - és hahotáztak az örömtől.
Egymás mellé állítottak, háttal összekoccantották fejünket, s méricskélték, tenyerüket fejünk búbjára téve.
- Egy paraszthajszál nem sok - bizonykodtak a fejüket csóválva -, de annyi különbség sincs. Hát érted ezt, te Bódi? Érted ezt?
Később, hogy fölcseperedtünk s mind a ketten írogattunk, ki itt, ki ott, én magam sem értettem sok mindent.
Váratlanul levelet kaptam ismeretlenektől, s arra kértek, hogy térítsem meg azt a csekélységet, melyet Kassán, Bécsben vagy Kolozsvárott bocsátottak rendelkezésemre a pályaudvaron, a vonat indulása előtt, mert arra hivatkoztam, hogy erszényemet elvesztettem, s becsületszavamra fogadtam, hogy a kölcsönt huszonnégy órán belül visszafizetem. Ízléstelen telefonugratások, aljas névtelen levelek szerzőségével vádoltak. Legközelebbi barátaim tulajdon szemükkel látták, amint szakadó téli esőben órák hosszat csatangoltam rossz hírű sikátorok görbe utcáin, vagy amint holtrészegen horkoltam egy kültelki csapszék vörös abroszán. A Vitriol lebuj főpincére elém tett egy számlát, amelynek kiegyenlítése elől állítólag egy mellékajtón szöktem meg. Több szavahihető tanú hallotta, hogy magas méltóságokról, országosan elismert, koszorús írókról nagy társaságokban a lehető legtiszteletlenebbül nyilatkoztam. Párbajsegédek kerestek föl hetyke monoklival, hordárok a névjegyeimmel, leányok ártatlanságuk letört liliomával, s esküimet, házassági ajánlataimat tárták elém. Fölkeresett egy éltesebb, köpcös vidéki hölgy is, tegezni kezdett, s azzal fenyegetett meg az ő különös tájnyelvén, hogy gyermektartási pört indít ellenem.
Hüledezve bámultam ezekre a lidércalakokra, akik egykor valamilyen

képzeletben, valamilyen életben bizonyára éltek, lélegzettek és izzottak, de most feketék voltak, halottak és hidegek, mint a piros parázs, miután kihűl, ellobban és hamuvá roskad. Nem ismertem őket. Ők azonban ismertek engem, és fölismertek. Valamennyit Esti Kornélhoz utasítottam. Erre elmosolyodtak. Kérték személyleírását. Erre csúfondárosan rám mutattak. Kérték lakáscímét is. Ezzel nemigen szolgálhattam. Barátom többnyire külföldön csavargott, repülőgépeken aludt, pár napra szállt meg itt és ott, s tudtommal még sohase volt rendőrileg bejelentve. Esti Kornél tényleg volt, de nem volt jogi személy. Bármennyire ártatlannak tudtam hát magam ezekben a förtelmes bűnökben, a pör nem jó kilátással kecsegtetett. Egy szembesítés kellemetlenségének - már csak Kornél miatt sem - nem tettem ki magam. Vállalnom kellett minden adósságát, minden csínyjét és becstelenségét, mintha magam követtem volna el.

Fizettem érte. Sokat fizettem. Nemcsak pénzt. Becsületemmel is fizettem. Görbe szemmel néztek rám mindenütt. Nem tudták, hányadán állnak velem, hogy a jobboldallal tartok-e vagy a ballal, hogy államfönntartó polgár vagyok-e vagy veszedelmes fölforgató, tisztes családapa vagy züllött kéjenc, s egyáltalán, ember vagyok-e vagy csak álomkép, részeg kétkulacsos, holdkóros madárijesztő, aki még az uraságoktól levetett, rongyos köpönyegét is arra forgatja, amerre a szél fúj. Drágán fizettem meg én a barátságunkat.

Mindezt azonban egyszerre elfelejtettem és megbocsátottam neki azon a szeles, tavaszi napon, amikor elhatároztam, hogy meglátogatom.

Bolond nap volt ez. Nem április elseje, de közel hozzá. Bolond, izgatott nap volt. Reggel fagyott, jégtükrök ropogtak az utcai fák vasrostélyán, s kéklett az ég. Aztán olvadni kezdett. Csorogtak az ereszek. Köd borult a hegyekre. Langyos permeteg hullott. A talaj úgy párázott, mint egy agyonhajszolt, izzadt ló. Le kellett dobni télikabátunkat. Szivárvány pántolta át cifra abroncsával a Dunát. Délután dara esett. Megcukrozta a lombokat. Cipőnk talpa alatt latyakká kásásodott. Fütyült a szél. Élesen fütyült a szél. Fütyült a szél, fönn magasan, a kémények körül, a háztetőkön, a távíródrótok körül. Mozgott minden. Csikorogtak a házak, recsegtek a padlások, sóhajtoztak a gerendák és rügyezni akartak, mert fák voltak azok is. Ebben az indulásban, ebben a forradalomban vonult be a tavasz.

A szél füttyét hallgattam, s eszembe jutott Kornél. Ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy mielőbb lássam őt.

Telefonoztam ide-oda, kávéházba, mulatóba. Késő estig csak annyit sikerült kipuhatolnom, hogy itthon van. Gyalog, kocsin hajszoltam a nyomát. Hajnali kettőkor tudtam meg, hogy a Denevér-szállóban található. Mire odaértem, oroszországi hóvihar tombolt köröttem, s esőköpenyem gallérját teleaggatta borzas pihéivel.

A Denevér portása az V. emelet 7. alá utasított. Szűk csigalépcsőn

másztam föl, mert nem volt fölvonó. A 7. szoba ajtaja tárva-nyitva. Benn égett a villany. Beléptem.
Egy üres ágyat láttam, megvetve, gyűrt ágyneműkkel, meg egy pislákoló villanykörtét az éjjeliszekrényen. Azt hittem, kiszaladt valahova. Leültem a díványra, hogy megvárjam.
Akkor vettem észre, hogy ott van velem szemben, a tükör előtt ül. Fölugrottam. Ő is fölugrott.
- Szervusz - mondtam.
- Szervusz - mondta közvetlenül, mintha folytatni akarná ott, ahol abbahagytuk.
Egyáltalán nem csodálkozott, hogy ily későn rontok be. Ő semmin se csodálkozott. Azt se tudakolta, hogy mi járatban vagyok.
- Hogy vagy? - kérdezte.
- Köszönöm. Hát te?
- Szintén - felelte.
Rám bámult, és nevetett.
Esőköpeny volt rajta. Az ő köpenyének a gallérján is hó.
- Most jöttél haza?
- Most - bólintott.
Szétnéztem a szobájában. Nyomorúságos lyuk volt ez. Keskeny, rozzant dívány, két szék, egy szekrény. Az asztalon ötnapos újság. Egy hervadt ibolyacsokor. Egy álarc is, ki tudja, mire való? Cigarettacsutkák a földön. A hegedűtokban sárga szemüveg és birsalmasajt. Nyitott bőröndök. Néhány könyv, főképp menetrendek. Toll, papír sehol. Rejtély, hogy hol dolgozik.
Édesapámnak igaza volt. Nem vitte semmire. Itt csak remeteszegénység van, szabadság és koldusfüggetlenség. Valaha én is így akartam. Szemem megtelt könnyel.
- Különben mi újság? - érdeklődött.
Künn fütyült a szél. Élesen sivalkodott a metsző, tavaszi szél. Egy tülök is sivalkodott.
- A mentők - szólt.
Odamentünk az ablakhoz. A hóvihar már elállt. Kristálytisztán ragyogott az ég, s ragyogott a fagyos aszfalt is. A mentőkocsi tülke versenyt rikított a tavaszi széllel.
Alighogy elhaladt ez, tűzoltók robogtak valahová, villanyszekéren, villanyfáklyával.
- Balesetek - szóltam. - Ma egész nap téglák potyogtak, cégtáblák zuhantak a járókelők fejére. Az emberek véreztek, elcsúsztak a síkos járdán, kezüket törték, lábukat ficamították. Meggyulladtak a házak és a gyárak. Mennyi minden volt ma. Fagy, hőség, köd, verőfény, eső, szivárvány, hó, vér és tűz. Ez a tavasz.
Leültünk és rágyújtottunk.
- Kornél - törtem meg a csöndet -, nem haragszol?

- Én? - és vállat vont. - Csacsi. Terád én sohase haragudhatok.
- Pedig volna rá okod. Lásd, én haragudtam rád. Szégyelltelek a nagyképűek előtt, történetnem kellett, megtagadtalak. Tíz év óta feléd se néztem. De ma délután, amikor fütyült a szél, ellágyultam, és eszembe jutottál. Már nem vagyok fiatal. Egy hete múltam negyven. Aki nem fiatal, megpuhul, s meg tud bocsátani mindent. Még a fiatalságot is. Béküljünk ki.
Odanyújtottam a kezem:
- Na, te nem változtál - gúnyolt. - Folyton érzelegsz.
- De te megváltoztál, Kornél. Gyermekkorunkban te voltál a felnőtt, te vezettél, te nyitottad ki a szemem. Most te vagy a gyermek.
- Hát nem egy a kettő?
- Épp ezt szeretem benned. Ezért tértem vissza hozzád, és most már vállallak, mindörökre.
- Mi lelt ma, hogy agyba-főbe dicsérsz?
- Hát kit dicsérjek, Kornél? Hát kit lehet oly irigység nélkül szeretnem, mint téged? Hát kit bámulhatok ezen a ronda világon, ha téged nem, testvérem és ellentétem. Mindenben egy és mindenben más. Én gyűjtöttem, te szórtál, én megnősültem, te agglegény maradtál, én imádom a népemet, nyelvemet, csak itthon lélegzem és élek, de te világcsavargó, nemzetek fölött röpülsz, szabadon, és az örök forradalmat vijjogod. Szükségem van rád. Tenélküled üres vagyok, és unatkozom. Segíts, különben elpusztulok.
- Nekem is szükségem volna valakire - mondta -, valami pillérre és korlátra, mert lásd, szétbomlok - és a szobájára mutatott.
- Tartsunk össze - indítványoztam. - Szövetkezzünk.
- Mire?
- Írjunk valamit, együtt.
Tág szemeket meresztett. A padlóra köpte cigarettáját.
- Én már nem tudok írni - mondta.
- Én pedig csak írni tudok - mondtam.
- No lásd - felelte, és keményen rám pillantott.
- Ne érts félre, Kornél. Én se dicsekszem, csak panaszkodom, akár te. Egészíts ki, mint régen. Azelőtt, amikor én aludtam, te ébren voltál, amikor én sírtam, te nevettél. Segíts nekem most is. Emlékezz arra, amit elfelejtettem, s felejtsd el azt, amire emlékszem. Én is segítek majd neked. Bennem is van érték. Amit tudok, rendelkezésedre bocsáthatom. Van egy otthonom, ott minden a munkát szolgálja, az a tied is. Szorgalmas vagyok, áhítatos és hűséges. Olyan hűséges vagyok, hogy azt, akivel az életben egyetlen szót váltottam, nem tudom megbántani, még gondolatban sem. Olyan hűséges vagyok, Kornél, hogy a kedves öreg kutyám miatt meg se simogatok más kutyákat, nem játszom velük, rájuk se nézek. Olyan hűséges vagyok az élettelen tárgyakhoz is, hogy tizenöt remek töltőtollamat mellőzve, olykor

előkotrom egyik kiérdemült, kaparós töltőtollam, mellyel gyötrelem írnom, s vele körmölök, hogy megvigasztaljam, s ne érezze - szegény -, hogy lenézem. Én vagyok maga a hűség. Te légy mellettem a hűtlenség, a csapongás, a felelőtlenség. Alapítsunk társascéget. Mit ér a költő ember nélkül? És mit ér az ember költő nélkül? Legyünk társszerzők. Egy ember gyönge ahhoz, hogy egyszerre írjon is, éljen is. Aki megkísérelte ezt, előbb-utóbb beleroppant. Csak Goethe bírta, ez a nyugodt, derűs halhatatlan, akire ha rágondolok, a hideg viszolyog a hátamon, mert nála még nem járt itt okosabb és félelmetesebb ember, ez a dicső, olimpuszi szörnyeteg, akihez képest Mefisztofelész is csacska széplélek. Igen, ő igazolta és fölmentette Margitot, akit a földi igazságszolgáltatás tömlöcbe vetett, a mennyországba emelte a gyermekgyilkos anyát, az arkangyalok, a tudós hitvallók közé, s rejtélyes karokkal énekeltette el örök védelmét a nőiségről és az anyaságról. Néhány év múlva azonban, hogy Weimarban mint székülő tanácsosnak kellett ítélkeznie egy hasonló gyermekgyilkos anya fölött, Margit hajdani költőlovagja szemrebbenés nélkül a leány halálára szavazott.

- Szóval ezt is mennyországba küldte - dörmögte Kornél.

- Hiszen következetes volt önmagához.

- Úgy van - csaptam rá. - Csakhogy mi külön-külön képtelenek volnánk ilyen cudar és isteni bölcsességre. De ha összefogunk mi ketten, én meg te, Kornél, akkor talán a közelébe érhetnénk. Mint az Éj meg a Nap, mint a Valóság meg a Képzelet, mint Ahrimán és Ormuzd. Mit szólsz ehhez?

- Az a baj - panaszkodott -, hogy unom, kimondhatatlanul unom a betűket és a mondatokat. Az ember irkál-firkál, s végül azt látja, hogy mindig ugyanazok a szavak ismétlődnek. Csupa: *nem, de, hogy, inkább, azért*. Ez őrjítő.

- Ezt én majd elintézem. Elég, ha beszélsz.

- Csak magamról beszélhetek. Arról, ami történt velem. Mi is történt? Várj csak. Voltaképp semmi. A legtöbb emberrel alig történik valami. De sokat képzelődtem. Ez is az életünkhöz tartozik. Nemcsak az az igazság, hogy megcsókoltunk egy nőt, hanem az is, hogy titokban vágyakoztunk rá, s meg akartuk csókolni. Sokszor maga a nő a hazugság, és a vágy az igazság. Egy álom is valóság. Ha arról álmodom, hogy Egyiptomban jártam, útirajzot írhatok róla.

- Szóval útirajz lesz? - firtattam. - Vagy életrajz?

- Egyik sem.

- Regény?

- Isten ments! Minden regény így kezdődik: „Egy fiatalember ment a sötét utcán, feltűrt gallérral.” Aztán kiderül, hogy ez a feltűrt gallérú

fiatalember a regényhős. Érdekcsigázás. Borzalmas.

- Hát mi lesz?

- Mind a három együtt. Útirajz, melyben elmesélem, hol szerettem volna utazni, regényes életrajz, melyben arról is számot adok, hogy a hős hányszor halt meg álmában. Egyet azonban kikötök. Össze ne csirizeld holmi bárgyú mesével. Maradjon minden annak, ami egy költőhöz illik: töredéknek.

Megállapodtunk, hogy ezután gyakrabban találkozunk a Torpedóban vagy a Vitriolban. Legrosszabb esetben a telefonban.

Kikísért.

- Igaz - ütött a homlokára künn a folyosón. - Valamit elfelejtettünk. Mi lesz a stílussal?

- Közösen írjuk.

- De a mi stílusunk homlokegyenest ellenkezik. Te újabban a nyugalmat, az egyszerűséget kedveled. Klasszikusok a példaképeid. Kevés dísz, kevés szó. Az én stílusom ellenben még mindig nyugtalan, kócos, zsúfolt, cifra, regényes. Javíthatatlan romantikus maradtam. Sok jelző, sok hasonlat. Ezt nem engedem elsikkasztani.

- Tudod, mit? - nyugtattam meg. - Itt is felezünk. Amit mondasz, fölveszem gyorsírásban. Aztán majd törlök.

- Milyen kulcs szerint?

- Tíz hasonlatból megmarad öt.

- Száz jelzőből pedig ötven - tette hozzá Kornél. - Helyes.

A kezembe csapott. Megvolt az alku. A karfára könyökölve nézte, hogy ballagok le a csigalépcsőn.

Már a földszintre értem. Ott eszembe jutott valami.

- Kornél! - kiabáltam föl -, és ki jegyezze majd a kötetünket?

- Mindegy! - kiabált le. - Talán jegyezd te. Te tedd rá a neved. Viszont az én nevem legyen a címe. A címet nagyobb betűvel nyomtatják.

Csodálatosképpen állta a szavát. Egy esztendeig havonta összejöttünk egyszer-kétszer, és ő mindig hozott valami úti élményt vagy regényfejezetet az életéből. Közben csak pár napra utazott el. Történeteit részint gyorsírási jegyzeteim alapján, részint emlékezetemből papírra vetettem, s utasítása szerint rendeztem. Így jött létre ez a könyv.

MÁSODIK FEJEZET,

MELYBEN 1891. SZEPTEMBER 1-ÉN A VÖRÖS ÖKÖRBE MEGY, ÉS OTT MEGISMERKEDIK AZ EMBERI TÁRSADALOMMAL

Ezernyolcszázkilencvenegy volt, szeptember 1.
Édesanyja reggel hétkor benyitott az udvarra néző, szerény lakás hosszúkás szobájába, melyben három gyermeke aludt: ő, az öccse meg a húga.
Lábujjhegyen suhant a hálós ágyhoz, lecsatolta a zöld hárászból bogozott háló rúdját, s a legnagyobb, hatéves fiának homlokát gyöngéden illette, hogy fölébressze. Ma először kellett iskolába mennie.
Az azonnal kinyitotta a szemét. Közvetlen közelből az anyja kék szeme csillogott előtte. Elmosolyodott.
Vézna, vérszegény fiúcska volt, átlátszó fülekkel. Még mindig utolsó nagy betegségét sínylette, a mellhártyagyulladást. Annak idején több hónapig nyomta miatta az ágyat. Szíve már a jobb oldalán dobogott, már arról beszéltek, hogy műtéti úton kell lecsapolni savóját, amikor váratlanul jobban lett, s a savó elapadt. Később föllábadt, de akkor meg „idegeskedni" kezdett. Mindenféle bogarai támadtak. Félt a kendős öregasszonyoktól, a kakastollas csendőröktől. Félt attól, hogy édesapja - nem tudni, miért - főbe lövi magát, s ilyenkor előre befogta fülét a két tenyerével, hogy ne hallja majd a pisztoly dörrenését. Félt attól, hogy nem kap elég levegőt, s szobáról szobára járkálva különböző bútorokat ölelgetett, hogy az erőfeszítéstől mellkasa kitáguljon, s meg ne fulladjon. Félt a koporsóüzletektől s a haláltól. Nemegyszer megesett, hogy lámpagyújtáskor maga köré gyűjtötte övéit, és rendelkezett, hogy miképpen temessék el, kinek-kinek milyen játékát adják oda, ha éjszaka találna meghalni. Állapotát a háziorvos nem tartotta súlyosnak. Szülei mégis úgy tervezték, hogy az első elemit inkább magánúton végzi el, s egyelőre nem adják nyilvános iskolába. Utolsó pillanatban másképp döntöttek.
Most ott ült az ágya szélén, az álomtól püffedt szemmel. Ásítozott és vakaródzott.
Tudta, hogy ez a nap előbb-utóbb el fog következni. De nem hitte, hogy ilyen gyorsan itt lesz. Szerette volna valahogy késleltetni.
Ímmel-ámmal gyürködte föl hosszú fekete harisnyáit, melyek a lábain hurkássá csomósodtak. Álldogált a mosdótál előtt. Bele-belemártotta és kivette kezét. Figyelte a víz színén remegő fénykarikákat.

Anyja maga mosdatta meg. Tiszta inget adott rá. Kikészítette ünnepi ruháját, egy kis fehérrel szegett, sötétkék vászonruhát, melyet az ő régi blúzáról lefejtett, szív alakú női gyöngyházgombok díszítettek. Haját vizes kefével szántotta végig.
Kávét tett eléje ibrikben meg egy S-kiflit. Ő ma nem akart kávézni. Azt mondotta, hogy nincs étvágya.
Erre anyja a kezébe nyomta ábécéskönyvét, tábláját, palavesszőjét, s vezette az iskolába.
Az őszi nap már teljes pompájában tündöklött az alföldi város fölött. Parasztszekerek zötyögtek sárga porfelhőkben. Vonat füttyentett a kishídon. A piacon zsákokban árulták a piros rózsapaprikát meg a fehér száraz babot.
Bosszúsan tipegett anyja mellett. Merevnek, nevetségesnek, főképp leányosnak érezte magát ebben a „legjobb" ruhájában, melyről tudta, hogy a legrosszabb, hogy olcsó és ócska. Szerette volna letépni, földre tiporni. De tudta, hogy apja szegény gimnáziumi tanár, s nekik nemigen futja különbre. Azzal vett magának elégtételt, hogy egész úton nem szólt egy szót sem.
Nagyon hamar a Vörös Ökörhöz érkeztek.
A Vörös Ökör az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyetemes palotája onnan kapta merőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsma állott, melynek cégérjére egy vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a borissza városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsma nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.
Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nehéz légzés". Szokása szerint egy oszlophoz dőlt, s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben.
Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyas ajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.
- Félek - susogta.
- Mitől félsz?
- Félek - ismételte.
- Ne félj, aranyom. Nézd, a többiek is itt vannak. Mindenki itt van. Hallod, milyen vidámak? Menj a kis barátaidhoz.
- Maradj - könyörgött, s az anyja szoknyájába kapaszkodott.
Az a szabadon hagyott kezével búcsút intett fiának, kisiklott előle, lassan ballagott a folyosón. A folyosó sarkán elővette zsebkendőjét, s megtörölte szemét. Még vissza is nézett rá egyszer, hogy mosolyával bátorítsa. De aztán hirtelen eltűnt.
A kisfiú egy darabig földbe gyökerezett lábbal állt, s várt-várt, anyja

után bámulva. Remélte, hogy talán visszajön, és tréfa az egész. De nem volt tréfa.
Miután ezt megértette, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig sohase volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Menekülni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tátongott, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, szürke, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.
A félig nyitott ajtó résén bekukucskált.
Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohase látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kisemberekből.
Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétségbe, hogy annyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy ennyire nincs egyedül a világon, s kívüle még annyi-annyi ember él. Ez talán még rettenetesebb volt.
Mindenki egyszerre karattyolt. Hogy mit, azt nem lehetett kivenni. Mormolt a lárma, félelmetesen megöblösödött, dörgött, mint az égiháború.
Amíg így mélázott, valaki - egy felnőtt ember, akiről nem tudta, hogy kicsoda - fölemelte, s betette a tanterembe. Ott állt, gyűrött kis kalapjával a fején.
Azt várta, hogy most valami csoda fog történni. Azt várta, hogy ez a sok gyerek mind-mind fölugrál, s a nevét kiabálja. Azt várta, hogy zsebkendőjüket lengetve üdvözlik őt. Csakhogy ez a csoda nem történt meg. Észre se vették.
Fejéről lekapta a kalapot. Köszönt nekik, illedelmesen. Ők akkor se köszöntek.
Egy szoba volt ez, de nem olyan, mint a többi szoba, melyben díványok és függönyök vannak, hanem rideg, hivatalos, kopár. Három nagy csupasz ablakán barátságtalanul özönlött be a józan fény. A dobogón őrködött egy asztal. Mögötte feketén a tábla, sárgán a szivacs, fehéren a kréta. Előtte peckesen és szigorúan a számológép, mint egy őrült. Körös-körül a meszelt falakon színes állatábrák, az oroszlán, a róka, kartonlapok, melyeken ilyesmit lehetett olvasni: *em-ber, ál-lat, já-ték, mun-ka*. Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.
Osztálytársai már mind ültek. Ő is szeretett volna leülni valahova.
Az első padokban szinte magától értetődően az „úrigyermek”-ek

helyezkedtek el, földbirtokosok, városi tanácsosok fiai. Ezek a derűs, szöszke, pufók fiúcskák matrózruhát viseltek, keményített gallért, selyemnyakkendőt. Arcuk olyan volt, mint a tejbe ejtett rózsa. Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormánypárt a miniszterelnök bársonyszékét. Ő szintén „úrigyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára holmi idétlen mosolyt erőltetve feléjük közeledett, hogy letelepedjék az első padba. Csakhogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva. Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymással pusmogtak, mint bennfentes pajtások, s hűvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a félszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is.
Elszégyenülve és sértődötten hátrafelé kullogott. Ha nem lehetett az első padban a legelső - gondolta -, legalább az utolsó padban lesz a legutolsó. Ott az osztály végén parasztgyermekek tanyáztak, izmos, erős lurkók, mezítláb vagy csizmában. Vörös zsebkendőjükből kirakosgatták elemózsiájukat. Fekete kenyeret, szalonnát falatoztak bugylibicskával, és görögdinnyét. Oda-oda sandított. Az áporodott szag, mely kipárolgott csizmájukból, ruhájukból, fölkavarta gyomrát. De azért szívesen leült volna közéjük. Tekintetével rimánkodott, hogy fogadják be legalább ők. Leste, hogy megszólítsák, hogy jelt adjanak. Ezeknek is egyéb dolguk akadt. Papírgalacsinokkal dobálóztak s papírgombócokkal, melyeket belülről szalonnabőrrel, görögdinnye héjjal béleltek ki, egy ilyen tartalmasabb papírgombóc épp a homlokán találta el. Az ijedtség nagyobb volt, mint a veszedelem. Ő azonban a falnak tántorodott. Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönbség nélkül.
Lelkében dühvel és bosszúval innen is elkotródott. Nem tudta, hogy hová menjen, nem tudta, hogy hová tartozik. Hát a kályha mellé állt, egyedül. Szégyellte, hogy olyan gyáva és ügyetlen. A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot. Ha tudnák ezek, hogy ő mit tud. Tudta például, hogy az ember rendes hőmérséklete 37 fok, s akinek 40 fok láza van, az már alig menthető meg. Tudta, hogy van közönséges írás és gyorsírás. Tudta, hogy a kinin keserű, s az ipecacuana édes. Tudta azt is, hogy Amerikában most este van. Sok mindent tudott már. De ők nem tudták, hogy ő mindezt tudja.
A Vörös Ökör kisharangja a tetőn levő fatornyocskában dallamosan gingallózott, jelezve, hogy nyolc óra, s mindjárt kezdődik a tanítás. Amíg a harang csengett szaporán, lélekszakadva, oly búsan, mint az a harang, amely a haldoklókat siratja, elbúcsúzkodott mindentől, ami kedves, az otthoni szobáktól, a kerttől s annyira egyéni játékaitól is, a szappanbuborékoktól és a léggömböktől. Az ájulathoz közel a hideg bádogkályhához támaszkodott.

Csönd lett. A küszöbön megjelent a tanító, egy köpcös bácsi, kurtára nyírott sötétszőke hajjal, igen bő, porszürke ruhában. Akkorákat lépett, mint egy elefánt. A dobogóra gurult.
A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája s palavesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépet, nemeset, hasznosat fognak itt tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó.
Tekintete megakadt rajta, aki a kályha mellett gubbasztott.
- Hát te mit keresel ott? - kérdezte feléje emelve nagy arcát. - Ki állított oda? Gyere csak ide.
A kisfiú majdnem szaladva a dobogó elé sietett. Rémülten, magából kikelve hadarta.
- Tessék engem hazaengedni.
- Miért - érdeklődött a tanító.
- Nem akarok többé iskolába járni.
Az osztály hahotázott.
- Csönd legyen! - szólt a tanító. - Miért nem akarsz te iskolába járni?
- Mert engem itt nem szeret senki.
- Bántott valaki?
- Nem.
- Hát akkor mit kotyogsz összevissza? Nem szégyelled magad, te anyámasszony katonája? Otthon bizonyára elkényeztettek. Jegyezd meg, hogy itt te is olyan vagy, mint a többi. Itt nincs kivétel. Itt mindenki egyenlő. Értetted?
Az osztály helyeslően mozgolódott.
A tanító még egyszer rátekintett erre az ijedt kisfiúra. Ekkor látta, hogy az arca egész zöld.
- Rosszul vagy? - kérdezte tőle, lágyabb hangon.
- Nem.
- Fáj valamid?
- Nem.
- Na - mondta -, menj szépen a helyedre. Hol a helyed?
- Sehol.
- Sehol? - csodálkozott a tanító. - Hát ülj le valahová.
A kisfiú az osztály felé fordult. Arcok vigyorogtak feléje, sok-sok kis arc, mely egyetlenegy óriási, ijedelmes bálványarccá fancsalodott. Szédelegve botorkált ide-oda. Megint el kellett haladnia az első pad előtt, ahol nem volt számára hely. Valahol középütt talált egy tenyérnyi helyet, egy pad legszélén. Csak féllábával ülhetett le ide, úgy, hogy a másik lába az űrben lógott. Mégis jobb volt ülni, eltűnni a szemek elől, megsemmisülni a tömegben.
- Gyermekek - vezényelt a tanító -, vegyétek elő a táblát és palavesszőt. Írunk. Az *i* betűt írjuk.
Palatáblák zörögtek. Ő is a padra akarta fektetni palatábláját, de a mellette ülő morcos, fekete fiú ellenségesen kifelé tuszkolta. Nem

engedte írni.
Erre keservesen és hangosan sírva fakadt.
- Mi az? - szólt a tanító.
- Sír - jelentette a morcos, fekete fiú.
- Kicsoda?
- Ez itt, ni.
Minden gyermek feléje nézett. Sokan föl is álltak, hogy jobban lássák.
- Itatja az egereket! - kiabáltak.
- Csönd legyen! - csattant föl a tanító, s a nádpálcával az asztalra vágott.
Lejött a dobogóról. A kisfiú mellé állt. Megsimogatta arcát lágy, bagószagú kezével.
- Ne sírj - csitította. - Ülj be a padba. Egészen. Mért nem engeditek be? Itt még soknak van hely. Így ni. Tedd magad elé a táblát, vedd a kezedbe a palavesszőt. Törülld meg az orrod. Most írni tanulunk. Vagy te nem szeretnél megtanulni írni?
- De igen - szipogott a kisfiú.
- Nahát - mondta helybenhagyólag a tanító.
A táblára egy *i* betűt kanyarított.
- Föl - vezényelt -, rajta, vissza, le, kereken el.
Palavesszők visítottak, mint a kismalacok.
A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálgatta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kisfiú *i* betűjét is megnézte. Szép, finom *i* betűt írt. Megdicsérte érte. Az már nem sírt.
- Hogy hívnak téged? - kérdezte tőle.
A kisfiú fölkelt. Valamit motyogott, nagyon halkan.
- Nem értem - szólt a tanító. - Mindig bátran és értelmesen felelj. Mi a neved? - kérdezte még egyszer.
- Esti Kornél - válaszolt a kisfiú, bátran és értelmesen.

1929

HARMADIK FEJEZET,

MELYBEN 1903-BAN, KÖZVETLEN AZ ÉRETTSÉGI UTÁN, ÉJSZAKA A VONATBAN ELŐSZÖR CSÓKOLJA SZÁJON EGY LEÁNY

Amikor Esti Kornél 1903-ban az érettségin *praeclare maturus* lett, édesapja szabad választás elé állította: vagy megveszi neki azt a gyönyörű kerékpárt, melyre már régóta áhítozott, vagy pedig kezébe adja a pénzt, százhúsz koronát s azon oda utazhat, ahova kedve tartja. Ő az utóbbi mellett döntött. De nem kis habozás és lelkitusa után.

Nehéz volt elszakadnia édesanyja szoknyája mellől. Sárszegen nőtt fel, könyvek és orvosságosüvegek között. Esténként, minekelőtte lefeküdt, mindig meg kellett győződnie, hogy anyja, apja, öccse és húga az ágyában van-e, a szokott helyén, csak azután bírt aludni, az ingaóra ketyegésénél. Ha pedig egyikük-másikuk kirándulásra ment a tanyára és történetesen nem hált otthon, akkor inkább átvirrasztotta az éjszakát, úgy várta a fordulatot, mely majd megint mindent a régi, boldog egyensúlyba billent. Mindaz ellen, amitől félt, a család volt számára a menedék. Ez vette körül, mint valami fülledt, homályos, ragadósan-szemetes galambdúc.

Másrészt vágyakozott is innen, kifelé. Még nem jutott ki ebből az alföldi fészekből, ahol nincs se folyó, se hegy, az utcák, az emberek egyformák, s a napok, az évek bizony kevés változást hoznak. Fullasztó, poros délutánok voltak itt és hosszú, sötét esték. A könyvesboltok kirakataiba irkákat tettek ki és naptárakat. Szelleme már ébredezett, ízlése fejlődött, de a színházban rossz darabokat játszottak, s ő jobb híján ezeket nézte meg a kakasülő diákhelyén. Szeretett volna világot látni. Mindenekelőtt a tengert szerette volna látni. Erről képzelődött már az elemi iskolában, amikor először pillantotta meg a falitérképen azt a sima, végtelen kékséget. Így - hősi elhatározással - föltette, hogyha törik-szakad, Olaszországba utazik, egyedül.

Egy fakó, izgatott júliusi napon indult. Hajnali három órakor már talpon volt az egész ház. Lehozták a padlásról csámpás, ütött-kopott utazókosarát, s a zárát próbálták kijavítani, sikertelenül. Mosolyogva, elszoruló szívvel vett búcsút. Nem hitte, hogy még visszakerül ide. A pesti személyvonathoz mindenki kikísérte. Zsebkendőjüket lengették utána. Édesanyja arcát elfordította és sírt.

Ötórai zötyögés után „szerencsésen” meg is érkezett Pestre. Erről

azonnal értesítette szüleit egy levelezőlapon. A pályaudvar közelében valami harmadrangú szállóban váltott szobát. Csak egy napot töltött itten.
Ezt arra használta föl, hogy megismerje Pestet. Boldogan, fölvillanyozva vágott neki a városnak, ennek a *modern Babylonnak*, ahogy szüleinek írta egy másik levelezőlapon. Önérzete növekedett, mert egyedül járt-kelt. A Nemzeti Múzeumban megnézte a régiségtárat, a lépcsőerkélyt, ahonnan Petőfi szavalt, és a kitömött állatokat. Később az Andrássy úton eltévedt. Egy rendőr szívesen útba igazította. Kezében *Budapest székesfőváros térképé*-vel megtalálta a Dunát és a Gellérthegyet. A Duna nagy volt, a Gellérthegy magas volt. Mind a kettő gyönyörű volt. Pest általában gyönyörű volt.
Leginkább a pesti ember érdekelte. Mindenki, aki az utcán ment, a kávéházban, villamosban ült, a boltokban vásárolt, „pesti ember" volt. Ő csak azt vette észre, hogy merőben különböznek a sárszegiektől, és modorukban, viselkedésükben annyira hasonlítanak egymáshoz, mint egy család tagjai. Ennélfogva előtte egy kúriai bíró, egy lócsiszár, egy mágnásasszony és egy pesztra csak a pesti ember volt. Ezt a megállapítást - magasabb szempontból - nem is lehet kifogásolni.
A „pesti ember" sietett, és nem törődött vele. Rögtön megérkezésekor tapasztalta ezt. A bérszolga, aki poggyászát fölcipelte a szálloda harmadik emeletére, szintén a pesti emberekhez tartozott. Nem szólt az hozzá egy árva szót sem, akárhogy várta, hanem kedvetlenül letette kosarát egy bakra, mormogott valamit, s máris tovább állt. Ez a modor fájt neki, de roppant bámulattal töltötte el. Előkelőnek tartotta a pesti tartózkodást és fölényt. Meg is írta szüleinek - egy harmadik levelezőlapon -, hogy *az itteni emberek nem durvák, sőt bizonyos tekintetben finomabbak, figyelmesebbek, mint a sárszegiek*. Néha azonban hidegeknek látszottak, sőt szívteleneknek. Senki se kérdezte például azt, amit otthon a főispántól kezdve mindenki föltétlenül megkérdezett volna tőle, még az is, aki csak látásból ismeri: - „no, Kornél barátom, ugye gyönyörű Pest?" „ugye nagy a Duna?" „ugye magas a Gellérthegy?" Aztán nem tekintettek nyílt, szeretetre áhítozó arcába sem, melyet eleinte - az első órákban - oly határtalan bizalommal emelt mindenki felé, hogy egyesek önkéntelenül elmosolyodtak, s háta mögött összenevettek ennyi tapasztalatlanság és ifjúság láttán, mindaddig, amíg - pár óra múltán - meg nem tanulta, hogy arcát el kell zárnia, ha nem akar nevetségessé válni. Itten megszűnt az a széles, kedélyes világ, az a cukros babaélet, az a főzőcskejáték, melyet a vidéken megszokott. Egészen más kezdődött itten. Több annál és kevesebb.
Fölzaklatva ezektől az újságoktól, minden helyzetben megaláztatva és újra-újra vérig sértve lézengett ide-oda, s mint akit megnyúznak és nyers húsához tapadnak a tárgyak, fájóan fölszaggatva a gyógyuló

hegeket, minden benyomásra betegesen fogékony lett, minden érzéke kiélesedett és megfinomult, s egy szó, mely megütötte fülét, egy gyár cefreszaga, egy ismeretlen alakú pohár - egy „pesti pohár” - a szállodája nyomorúságos udvari szobájában, jelképpé, feledhetetlen emlékévé vált, s mikor végre a napi lótás-futásból bódultan ágyba bújt - a „pesti ágy”-ba, a „pesti párnák” közé -, fölbugyogott szívében a honvágy a régi dolgok, a régi emberek után, és kétségbeesetten vágyakozott haza. Nem is jött álom a szemére. Felkönyökölt párnájára a sötét szobában, és töprengett.

Másnap délután szállt a fiumei gyorsra. Nyomban kapott helyet. Kevesen utaztak. Abban a másodosztályú fülkében, ahova először nyitott be, csak ketten voltak: egy úriasszony meg a leánya. Köszönt nekik. Az asszony néma főbólintással fogadta ezt, jóindulatúan, de kimérten, mintegy tudomására hozva, hogy a barátságos semlegesség álláspontjára helyezkedik. Ő belenyomorította a hálóba kosarát, s az ablak melletti ülésre telepedett. Szemben vele ült az asszony, az asszony mellett a leány, vele rézsút szemközt.

Esti legyezgette magát. Afrikai hőség uralkodott. Az átfűlt kocsik, melyek egész nap pácolódtak a tűző verőfényben, most adták ki mérgüket, füstölögtek a portól, s az ülések huzatai valami állati bőrbűzt izzadtak. A párnák fekete foltjai részegen táncoltak szeme előtt ebben a sárga, panoptikumszerű világításban.

Alig vette szemügyre útitársait. Ő sem óhajtott ismerkedni. Okulva a keserű leckékből, játszotta a közönyöst. Már jobban tudott alakoskodni, mint azok, akik egész életükben ezt művelik. Kinyitotta könyvét, Edmondo de Amicis *Cuoré*-jét. Mulattatta, hogy hézagos olasz nyelvismerete ellenére is tökéletesen értette, majdnem folyékonyan olvasta, a testvéri latin alapján.

A vonat kifutott a pályaház üvegkalitkájából. Ekkor az asszony keresztet vetett. Ez meglepte őt. Náluk nem volt szokás. De meg is hatotta. Milyen szép, milyen nőies ez az alázat. „Isten kezében vagyunk mindnyájan.” Valóban, az utazás rontja életszázalékunkat. Nem halálos veszedelem, csak körülbelül annyi, mint egy tüszős mandulalob, melyből - esetleg - általános vérmérgezés, szívbénulás is fejlődhet. Ez az út különben se csekélység. Tizenkét óráig tart, egyfolytában. A délután egy darabja, aztán az egész éjszaka, holnap reggel nyolcig. Mire megérkeznek, ismét süt a nap, mint most. Ki tudja, mi nem történik azalatt?

Örült ennek a bizonytalanságnak. Annak is örült, hogy nem szállt be hozzájuk új utas, s így valószínűleg kényelmesen ezzel az asszonnyal meg a leányával utazik mindvégig, akik ha nem is barátságosak, de nem ellenségesek.

Végigzörögtek a váltóparkokon. Már Pesten túl haladtak, szántóföldek között. A zsíros hőség enyhült, meghígult. Egy kis szél is fújdogált.

Úgy érezte, hogy fölszabadul, hogy ő is sok mindent maga mögött hagyott, hogy sok minden nem köti már, ami annak előtte, s az a fiatalember, aki ott ül, az olasz könyvvel kezében, voltaképp ő is meg nem is ő, mindenki lehet, akit akar, mert a folytonos helyváltozással a helyzetek végtelen lehetőségébe jutott, holmi lelki álarcosbálba.
Az asszony igazgatta hamvasszőke haját, hátul a kontyával motozott, a teknősbéka hajtűivel. Nyugodt arca volt és egyszerű, tiszta homloka. Esti most fedezte fel először, hogy a vonatfülke micsoda jótékonyan elmés hely. Itt az idegen emberek élete mintegy keresztmetszetben - egyszerre és tömörítve - jelenik meg előttünk, akár egy regényben, melyet találomra felütünk valahol a közepén. Kíváncsiságunk, melyet egyébként álszemérmesen rejtegetünk, kielégülhet a kényszerűség folytán, hogy össze vagyunk velük zárva egy mozgó szobába, beléjük kandikálhatunk, találgathatjuk, hogy mi lehetett ennek a regénynek a kezdete, és mi lesz majd a vége? Ő már az önképzőkörben nem megvetendő irodalmi munkásságot fejtett ki mint költő és regényíró. Itt is ezt a mesterséget gyakorolta. Akármilyen gyámoltalan volt is különben, szándékát finoman-ravaszul palástolva teljesen átadhatta magát a teremtő kotnyelességnek, s tekintete a *Cuore* gyermeteg mondatai mellől egyre gyakrabban siklott az asszonyra.
Harmincnyolc-negyvenéves lehetett, annyi, mint az ő édesanyja. Mindjárt az első pillanatban rendkívül rokonszenvesnek találta. Borostyánzöld szeme volt. De az asszony nem nézett sem Estire, sem a leányára. Maga elé nézett, fáradtan, szomorúan, talán kissé közönyösen is. Magába nézett. Nem engedte, hogy más is belenézzen.
Lankatag szelídséget árasztott és meghittséget is, mint egy galamb. Nem volt kövér, egyáltalán nem volt kövér, de telt volt, mint egy galamb. Kezén minden ékszerül egy arany karikagyűrűt viselt. Ez a kéz - a fehér anyakéz - többnyire az ölében pihent, az anyaöl kedves, rejtélyes puhaságában.
Két disznóbőr bőröndöt hozott magával, kávébarna vászonhuzattal, teleragasztva a külföldi szállodák kolibricifra céduláival. Fogantyújukról bőrkeretes névjegy lógott, himbálódzva, amint a vonat haladt. Mellette az ülésen takaros kézitáska hevert, szamárbőrből.
Az asszony minden mozdulatában mérték, ízlés nyilatkozott meg. Különben alig mozgott. Egy csöppet furcsa is volt ez a nagy nyugalom. Tűnődött, és semmit se tett. Esti néha azt hitte, hogy majd egyszer - amikor tüsszent, vagy az orrát fújja - hirtelen kiábrándul belőle. De csalatkozott. Később minden ilyen apró-cseprő meglepetés csak indokolta gyors rokonszenvét. Még a nő tétlensége se vált unalmassá. Mindaz, amit tett, vagy amit nem tett, jó volt, szép volt, kellemes volt, és úgy volt jó, úgy volt szép, úgy volt kellemes, ahogy ő tette, vagy nem tette.
Olyan mélységes szeretet ébredt benne iránta, mintha az anyját látta

volna. Jólesett ránéznie, jólesett tudnia, hogy ez az asszony a világon van, és ilyen közel van őhozzá.
Közben úgy elröppent az idő, hogy észre se vette.
Természetesen ezeket a megfigyeléseket lassan, apródonként gyűjtötte, minden percben valamit, mert nem tolakodhatott, csak rövid ideig szemlélhette, mintegy véletlenül, aztán visszaszállt az elorzott, becses virágporral, s ezt földolgozta képzelete zümmögő méhkasában, mézzé.
Egyszer, mikor épp leshelyére vonult vissza, a *Cuore* fedezéke mögé, és szemöldökét morcolva, igen fontoskodva olvasott, feltűnt neki, hogy a leány valamit sugdos az anyjának.
Ezt a sugdosást - ha ugyan annak lehet nevezni -, ezt a suttogást-buttogást már attól fogva hallotta, hogy beszállt ide. De nemigen törődött vele. Egy idő múltán meg is szokta, mint a légy dongását, nyári délután egy szobában.
A leány az anyja karjába csimpaszkodott, és úgy suttogott fülébe. Olykor tenyeréből tölcsért is formált, és úgy suttogott. Szakadatlanul suttogott neki valamit. Hogy mit, azt nem lehetett hallani. Az anya figyelt is rá, nem is. Bólingatott, tagadólag rázta fejét. Amikor ez a suttogás - vagy inkább susogás - pusmogássá és vihorászássá fajult, csitította. Gépiesen, félszavakkal próbálta leszerelni: „Csöndesen, kisleányom". „Igen, kisleányom". „Nem, nem, kisleányom". De ez volt minden.
Esti nem értette a helyzetet. Kissé idegesítette a dolog. Nyugtalanította a leány nyugtalansága. Nyugtalanította - talán még jobban - az anya nyugalma. Most tehát nem kukucskált ki könyve mögül, hogy új adatokat szerezzen a kedves ismeretlen ismerősről, nem nézelődött, hanem fülelt.
Lázas, sietős susogás volt ez, összefolyó szóáradat, tagolatlan, érthetetlen s olyan szapora, mintha könyvből olvasták volna.
Eddig úgyszólván ügyet se vetett a leányra, hiszen csak az anya kötötte le minden érdeklődését. Bejövet látta, hogy serdülő leány, tizenhárom, legföljebb tizenöt éves. Azt is látta, hogy nem szép. Valószínűleg ezért kerülte tekintetével, ösztönösen.
Most Edmondo de Amicis mellől rásandított.
Afféle csipisz volt, jelentéktelen, sótalan-borstalan. Vézna, cingár, mint egy cinege. Cinegelábú, cérnahangú. Pöttyös, fehér batisztruhát hordott, drága svájci csipkével díszítve és vadonatúj, pompás lakkcipőt. Száraz, fehérszőke hajában óriási eperszín atlasz szalagcsokor világított, mely még inkább elsápasztotta arcát. Ugyanebből az anyagból szalagot viselt a nyakán is, igen széleset, hogy eltakarja hosszú cinegenyakát.
Úgy kiöltöztették, mintha nem is erre a nyári útra hozták volna, hanem valami bálra, egy tündöklő, téli bálra, egy egészen valószínűtlen és hozzá képtelen gyermekbálra.

Csenevész fejecskéje, lapos mellkasa, nyiszlett válla, aztán két sótartója is, mely a gyöngén kivágott ruhából föl-fölbukkant, s keze is, füle is, mindene előbb szánalmat keltett, de nyomban utána visszatetszést. Nemcsak rút volt ez a teremtés: elidegenítő volt, határozottan ellenszenves volt.
Szegény, gondolta Esti. Nem is bírta sokáig nézni. Kitekintett az ablakon.
Lassan sötétedett. A félhomályban eltűnt a leány, összeolvadt anyjával. Csak suttogása hallatszott, véget nem érő, bosszantó suttogása, mely a sötétben egyre izgatottabb, gyorsabb lett. Az anyja fülébe bújva suttogott. Érthetetlen volt, hogy nem fárad el már órák óta, s hogy az anyja nem fárad el őt hallgatni. Mért selypeg ez annyit? Mért nem rekedt be, mért nem dőlt már ki? Esti vállat vont. Mindez merőben érthetetlen volt.
A vonat réges-rég elhagyta a gyékényesi állomást, s teljes sebességgel vágtatott bele a csillagtalan nyári éjszakába. Fönn a mennyezeten meggyújtották a gázlángokat. Esti a könyvéhez menekült. Minden erejét kifejtette, hogy a szövegre központosítsa figyelmét. Alig olvasott azonban négy-öt oldalt, olyasmit vett észre, ami végképp kihozta sodrából.
Észrevette, hogy ez a leány reá mutogatott. Az anyja karjába kapaszkodott, suttogott, mint eddig, és reá mutogatott. Ami sok, az aztán sok.
Ezen már ő is fölháborodott. Oly izgalom fogta el, hogy fölháborodása elhűlt. Higgadtan igyekezett gondolkozni. Szóval reá vonatkozik a mutogatás. De ebben az esetben ez az egyoldalú párbeszéd is kezdettől fogva reá vonatkozott, s ő olyan érdeklődés központjába került, melynek se eredetét, se célját nem ismerte.
Mi az ördögöt akart tőle ez a leány? Azt kellett föltennie, hogy valamiért gúnyolja. Talán ruhája miatt? Erre az útra legszebb ruháját vette föl, a sötétkéket, melyet az idén tavasszal kapott. Egyénien öltözködött. Magas, állig érő gallért hordott, vékony fehér piké nyakkendőt, mely egyszerre egy nemzetközi tenoristához és egy mucsai díjnokhoz tette hasonlóvá, de ő ezzel roppant meg volt elégedve, s úgy hitte, hogy semmi se fejezi ki találóbban bohémvoltát, határtalanba sóhajtó, szeszélyes költőlelkét. Hát akkor talán nevetségesnek tartja ez a kis fityfiritty, vagy csúnyának? Tudta magáról, hogy nem az. Sudár, karcsú fiú volt. Oldalt választott gesztenyebarna haja dúsan ömlött le domború homlokára. Szürke szeme fájó csengéssel, tétova kandisággal égett, akkor még sokkal tisztábban és tüzesebben, mint később, mikor a csalódás, a mindenben való kétkedés ködössé tette e szem ragyogását, olyan ólomszínűvé, olyan részegen-zavarossá, mintha állandó pálinkamámorban volna.
Nem sokat teketóriázott. Megvárta, míg a leány ismét reá mutogat, és

mikor ujja az orra előtt hadonászott, ölébe csapta könyvét, s magyarázatot követelve feléje fordult.
A leány, mint akit tetten érnek, meghökkent. Vékony ujja szinte jégcsappá dermedt. Úgy állt a levegőben. Lassan húzta vissza.
Anyja most se szólt semmit. Megragadta a leány kezét - a bűnös kis kezet, mely mutogatott -, a két tenyere közé fektette, bezárta, s szelíden, végtelen gyöngédséggel és türelemmel tapsikolni kezdte, mintha nyulacskát játszana vele: „Ez elment nyulászni... ez megfogta...”
Némi fegyverszünet állott be. A suttogás gyérült vagy olyan halk lett, hogy nemigen lehetett hallani. Éjfélre járt. Az asszony kinyitotta kézitáskáját. Egy kést vett ki belőle, egy éles, hegyes, vékony pengéjű aranykést. Utána még valamit kivett, ami vattába volt csomagolva. A vattagöngyölegből egy gyönyörű, vajsárga kálvilalma bomlott ki. Ügyesen, gondosan meghámozta, gerezdekre szeletelte, s a gerezdeket az aranykés hegyére tűzdelve egyenként emelte a leány szája felé.
Az evett. Nem szépen evett. Csámcsogott.
Amint a gerezdeket kissé duzzatag ajkai közé kapta, fehér, tapadó nyál képződött, mint a kis fecskefiókák csőrén, olyan tajték, olyan hab, mely holmi belső forróságtól sűrűsödik meg. Mohón tátogatta csőrét minden falatra. Közben föltárta vérszegény ínyét is, ritkásan álló, romlott fogacskáit, melyek benn a szájában feketésen csillámlottak. „Akarsz még, kisleányom?” - kérdezgette az anya. A leány bólintott.
Így költötte el majdnem az egész almát. Csak az utolsó gerezd volt még hátra.
Egyszerre talpra ugrott, föltépte az ajtót, és a folyosóra rohant. Az anyja rémülten iramodott utána.
Mi történt már megint? Mi van az almával és az anyával? Mi van ezzel a leánnyal? Esti is fölugrott. Körültekintett az üres fülkében.
Egyedül maradt. Végre egyedül maradt. Föllélegzett, mint aki boszorkánynyomástól szabadul. Csak most merte igazán bevallani, hogy félt. Útitársait egyre kevésbé értette. Kik ezek? Mik ezek? Kicsoda ez a neveletlen leány, aki folyton suttog, mutogat, aztán kiront, az anyja pedig utána, mint egy csendőr? Milyen jelenet kezdődik ott künn, és milyen jelenet fejeződött be itt az imént, akkor, amikor végre békésen almáztak a hirtelen beállott csöndben, melynek végszavát még csak sejteni se lehet? Kicsoda ez az anya, aki mindent eltűr leányától, mindent ráhagy, egyetlenegyszer sem utasítja rendre, sőt olyan puha - vagy olyan buta -, hogy majomszeretettel becézi vásottságáért? Most inkább őreá neheztelt, nem a leányra. Haragudni kezdett erre a rendkívüli rokonszenves asszonyra, akit annyira megszeretett. Erélyesebbnek kellene lennie, szigorúbbnak. Vagy nem bír vele? Persze, persze. Elkényeztette, rosszul nevelte.
Könnyen megtudhatta volna nevüket. Csak föl kellett volna pillantania

a bőrbe foglalt névjegyekre, melyek feje fölött imbolyogtak. De ő ilyesmit illetlenségnek tartott. Különben is, mit ért volna azzal, ha elolvassa nevüket? Az ő kíváncsisága mélyebbre tört, nem a nevekre - mert mit számít egy ember neve? -, az emberekbe akart hatolni, az életükbe, ebbe a két életbe, mely valószínűleg igen rejtélyes.
Már akár rejtélyes, akár nem, ő itt tovább nem maradhat. Ezekkel lehetetlen egy fedél alatt eltölteni az egész hosszú éjszakát. Menekülnie kell innen. Váratlan eltávozásukkal a sors úgyis egérutat nyitott neki, hogy nagyobb feltűnés nélkül szökhessen, poggyászát átvigye egy másik fülkébe, akárhová. Még mindig nem jöttek vissza. És most szorongva gondolt arra, hogy akármelyik pillanatban visszajöhetnek. Kisietett, hogy szétnézzen.
A keskeny, alig világított folyosón már egy lélek se volt. Az anya se volt ott és a leány sem. Hová tűnhettek? A kérdés izgatta. Tűvé tett mindent. Még a két árnyékszékbe is betekintett. Üresen találta. Sehol se voltak. Se hírük, se hamvuk.
Átszálltak egy másik kocsiba? Ez valószínűtlen. Az átjáróajtók, melyek a szomszédos kocsiba vezettek, be voltak zárva. Tehát kiugrottak a robogó vonatból, s most a pályatest kavicsain feküsznek, haldokolva, nyitott, lassan szivárgó koponyával, vagy a kerekek közé gabalyodva folytatják útjukat, és kísérik őt mint megcsonkított holttestek? Ez borzalmas volna.
A kocsi minden szakaszába benyitott, akár egy titkosrendőr, részint, hogy világot derítsen az anya és leánya hollétére, részint pedig, hogy legalább ülőhelyet keressen magának erre az éjszakára.
Legtöbb fülkében sötét volt. Az utasok leeresztett függönyök, zordan-csukott ajtók mögött horkoltak. Az ismert hálószobaidill fogadta: alvó gyermekek és fél narancsok, bőröndökkel harcászatian eltorlaszolt szekértáborok és mogorva férfiak ingujjban, zöld vizespalackban kotyogó tej és nagynénik, szuszogó fejüket kövér emlőjükre hajtva, a földön sajthéj, virág, cipőhúzó, rémült rendetlenségben széthányva, mint vad ütközet után, az üléseken izzadt harisnyában gőzölgő lábak, viharosan pipálva és felhőzve, s közben szendén szenderegve a terítőül odaborított tegnapi újságok hazafias vezércikkszólamain. Mindenütt kialakult már az a hamar összeverődő, rondán családias utastársaság, az a véletlenül és kényszerből toborzódott zárt vonatcimboraság, csupa idegenekből, akik egy másik, hozzájuk teljesen hasonló idegent, aki oly későn és váratlanul toppant be, nem sokkal nyájasabban üdvözölnek, mint egy álarcos, kloroformos rablót.
Esti nem erőszakoskodott. Miután meggyőződött, hogy az anya és a leány tényleg sehol sincs, és hogy hely sem akad számára, szerényen visszahúzódott, mindenkitől bocsánatot esdekelve.
Álldogált a folyosón. Gyönyörködött a mozdony röppentyűiben. Ez minden pillanatban tűzbokrétát rakott az éjszakára. Miriád és miriád

szikra hatalmas ívben lendült el, aztán megsemmisült egy árokban, mint hamar kialvó hullócsillag. De egy szikra szemébe szállt. Visszament fülkéjébe.
Az még mindig elhagyottan állt, levegőjében két élet emlékével. Leült régi helyére. Most már ő maga is bizonyosra vette, hogy ittragadt. Ezt bánta is, meg nem is.
Ha véletlenül helyet kap egyebütt - amint kaphatna, hiszen a vonat nem zsúfolt, aztán csak a kalauznak kellene szólnia -, akkor is vajmi kétséges, hogy átvonul-e másik szakaszba, bírja-e vállalni furcsa-érzékeny lelkiismerete, hogy suttyomban való, riadt menekülésével esetleg megsértse útitársait, azt a két embert, akit most először látott az életben, és talán utoljára is. Valószínű, fölöttébb valószínű, hogy ő ekkor is meggondolja magát, az utolsó pillanatban visszatáncol, s mégis úgy dönt, hogy itt marad, mint most tette.
Érdekelte a dolog, az bizonyos. Bármennyire is rettegett tőle, kíváncsi volt, hogy mi lesz a folytatása. Világosabban akarta látni, hogy kikkel utazott eddig, tisztázni szeretett volna egyet-mást.
Pusztán ezzel mégse magyarázható magatartása. Azzal sem, hogy ő „jól nevelt fiú" volt. Azzal sem, hogy félénksége, élénk képzelete határozatlanná tette, és gyakran, mikor a veszedelemtől futott, ez hajszolta bele a veszedelembe. Azzal sem, mintha valami túlontúl kegyes lélek lett volna, a szó köznapi értelmében. Sok kegyetlenség lakozott benne, sok vérengző, gonosz ösztön. Csak ő tudta, hogy mint kisdiák mit művelt a szegény legyekkel és békákkal a mosókonyhában berendezett titkos kínzókamrában. Itt ő meg unokaöccse konyhakéssel boncolták föl a békákat s öreganyjuk macskáit is, meglékelték koponyájukat, kivették szemüket, vagyis rendszeres *vivisectió*-t folytattak, tisztán „tudományos, kísérleti alapon", és öreganyjuk - ez a hangos, szeleburdi, rövidlátó asszony - váltig dühösködött, hogy bármiként ügyel, folyton eltűnnek a macskái, minden évben tíz-húsz darab. Kellő esetben bizonyára gyilkolni is tudott volna, mint minden ember. De attól, hogy valakit megsértsen, jobban félt, mint hogy megöl valakit.
Mindig iszonyodott attól, hogy egy emberhez - aki csak olyan, mint ő, szóval gyarló, boldogságra vágyó, s végül minden körülmények között nyomorultul elpusztuló - durva legyen, kíméletlen s tapintatlan, hogy megalázza őt önmaga előtt, hogy csak egy célzással, csak egy gondolattal is megbántsa, és sokszor - legalább ezt képzelte - inkább meghalt volna, semhogy azt a hitet keltse, hogy valaki fölösleges ezen a világon, s az illető, amíg elkotródik mellőle, pirulva mondogassa, „úgy látszik, terhére voltam... úgy látszik, un... úgy látszik, lenéz...".
Ez az erkölcsi fölfogása, melyet Esti Kornél később részletesebben is kifejtett egyéb műveiben, már ekkor csírázott gyermeklelkében. Tudta, hogy keveset segíthetünk egymáson, hogy boldogulásunk érdekében

kénytelenek vagyunk ártani másoknak, néha halálosan is, hogy a nagy dolgokban majdnem mindig elkerülhetetlen a könyörtelenség, de épp ezért azt a meggyőződést vallotta, hogy emberiességünk, apostolkodásunk - becsületesen és őszintén - egyedül csak a kis dolgokban nyilatkozhat meg, s a figyelem, az elnézésen és megbocsátáson alapuló kölcsönös kímélet, a tapintat a legtöbb, a legnagyobb dolog ezen a földön.
Végül ezen a gondolatsoron haladva arra a sivárnak, sőt egyenesen pogánynak tetsző következtetésre lyukadt ki, hogy mivel igazán jók úgyse lehetünk, legalább udvariasak legyünk. Ez az udvariassága pedig nem udvariaskodás volt, nem bók, nem üres fecsegés. Sokszor csak abban állott, hogy kellő pillanatban, észrevétlenül elhelyezzen egy közönyösnek látszó szót, melyet valaki kétségbeesetten várt tőle, mint életének igazolását. Ezt a legkülönb erénynek tartotta. Mindenesetre különbnek, mint az úgynevezett jóságot. A jóság folyton prédikál, meg akarja váltani az emberiséget, keneteskedik, máról holnapra csodát akar művelni, a tartalmával hivalkodik, a lényeget akarja bolygatni, de bizony legtöbbször csak kongó, tartalmatlan és merőben formai. Viszont ha az udvariasság merőben formainak rémlik is, belül, a mivoltában maga a tartalom, maga a lényeg. A jó szó, melyet még nem valósítottak meg, minden szűz lehetőséget magába zár, és több, mint a jó tett, melynek kimenetele kétes, hatása vitás. Általában a szó mindig több, mint a tett.
Izgatottan várta vissza útitársait. Azok nem jöttek, nem jöttek. Megnézte zsebóráját. Háromnegyed egy volt. Pont háromnegyed órája, hogy nyomuk veszett.
Egy órakor lépések zaja hallatszott a folyosón. A kalauz haladt el fülkéje előtt, kezében lámpa, az új horvát kalauz, egy barátságos, bajuszos ember, be is jött hozzá, kifogástalan németséggel és osztrák bizalmaskodással megkérdezte tőle, hogy hová utazik, és miért nem alszik. Arra vonatkozólag azonban ő se tudott fölvilágosítást adni, hogy hol az asszony és a leány. Hosszan elbeszélgetett vele a kalauz. Aztán kifogástalan németségével és osztrák bizalmaskodásával így szólt: *Ich wünsch' Ihnen eine scheene, gute Nacht*, tisztelgett, s amint kiment, behúzta maga után a szakasz ajtaját.
Pár perc múlva zörögve nyílt az ajtó. Esti azt hitte, hogy a kalauz tért vissza, még egy kicsit tereferélni, elbratyizni, szlávosan, a borravaló reményében, mert nehéz az élet, sok a gyerek, satöbbi. De senki se lépett be. A folyosón némaság volt. Mintha az ajtó csak magától nyílt volna ki, a vonat zakatolásától. Arról a helyről, ahol ő ült, látni se lehetett senkit. Tíz-tizenöt - igen hosszú - másodpercig tarthatott ez.
Akkor egy hangot lehetett hallani. „Menj be, kisleányom. Menj be szépen, kisleányom". Az asszony volt. Ők voltak.
Percek múltak el. Újra semmi nesz, semmi mozgás. A leány belépett.

Utána - a sarkában - az anyja. Becsukta az ajtót, leült az ablak mellé. Estivel szemben.
A leány nem ült le. Csak állt, indulatosan, konokul, ingerülten. De ezek csak szavak, tapogatódzó szavak, hogy némiképp megközelítsék görcsös durcásságát. Kissé felhevültnek is látszott, mintha künn forró vízben fürdött volna, vagy egy csöppet kipirosította volna még mindig igen sápadt arcát. Esti kérdő pillantást vetett az anyára, puhatolódzni, hogy hol járhattak? Az anya arca változatlan volt és elutasító.
A lány - mint a villám - valami rugóra járó kattanással odatérdepelt a túlsó ülés másik sarkába, a folyosóablak mellé, arccal a falnak, hátat fordítva mindenkinek. Térdepelt, és meg se moccant. Meredten térdepelt. Meredten és makrancosan térdepelt. Tarkóizmai megfeszültek. Háta oly egyenes lett, mint egy vasalódeszka. Hosszú karjai, hosszú, angolkóros karjai lelógtak. Hosszú, angolkóros lábszárait mutatta, melyeket a fehér félharisnya meztelenül hagyott, a cinegelábszárakat meg a lakkcipője szinte használatlan talpát. Az egészben volt valami bohókás. Hasonlított a „haragszom rád”-játéknak ahhoz a mozzanatához is, mikor a zálogkiváltásnál valaki büntetésből „szobrot áll”, s a társaság azt művelheti az illetővel - csúfságból -, amit akar. Csak állhatatosságában, kitartásában volt valami nagyon komoly és megdöbbentő.
Hát ez meg mit jelent? Esti újabb kérdő pillantást vetett az anyára. Már száján lebegett pár szó, könyörögni akart, hogy itt az idő, most végre avatkozzék bele, mert ez kezd kissé tűrhetetlen lenni. Az asszony azonban tekintetét sem engedte magához. Esti visszanyelte szavait.
Nem is a leányon csodálkozott már. Azon csodálkozott, hogy az asszony nem csodálkozik ezen. Az csak ült, és a semmibe meredt. Nyilván megszokta. Már látott ilyesmit és ennél különösebbet is? Nyilván nem cselekedhetett másként. Föl se vette az egészet. És ez volt a legrettenetesebb.
A vonat zakatolt. Esti minden öt percben kirántotta zsebéből az óráját. Egy óra lett. Fél kettő lett. Kettő lett. A leány még mindig nem unta el. Zágráb felé közeledtek.
Az anya most fölkelt, s mint aki elve és jobb meggyőződése ellenére cselekszik, a leányhoz ment. Megint olyan rendkívüli rokonszenves volt, mint az út elején. Odatérdepelt leánya mellé, és arcát az arcához szorítva beszélni kezdett. Beszélt csöndesen, szépen és okosan, arcát az arcához tapasztva beszélt neki az arcába, a fülébe, a szemébe, a homlokába, az egész testébe, beszélt-beszélt el nem fáradva, záporos patakzatossággal és lendülettel, s érthetetlen volt, ez is érthetetlen volt, akár előbb a leánya suttogása, érthetetlen volt, hogy mit beszélhet ennyit egy ember, milyen régi szavakat, tanácsokat, intelmeket, milyen egykori fájó, de ma már át nem érzett, bemagolt,

halálosan unt szólamokat ismételhetett, melyeket egykor nyilván ezerszer és ezerszer fölhasznált, hiába, és azóta egy lomtárban porosodtak, haszontalanul.
Egy ötfelvonásos tragédia főszerepe nem lehet ilyen hosszú és egy ima sem, egy egész rózsafüzér minden imája sem, melyet valamilyen hívő morzsol az ő ismeretlen és láthatatlan istenének. A leány rá se hederített. Nem volt hajlandó kimozdulni helyzetéből.
Ekkor az anya átkulcsolta a leány nyakát, magához szorította keményen, nagy erővel a levegőbe emelte, s leültette maga mellé.
Simogatta haját. Homlokát kölnivizes zsebkendővel törölgette. Reá is mosolygott, egyszer, egyetlenegyszer, egy mosollyal, egy fásult, személytelen mosollyal, mely maradéka és roncsa lehetett annak a mosolynak, mellyel valaha, régen mosolyoghatott erre a leányra, amikor az még pólyában hevert, bölcsőben gőgicsélt, csörgőjét rázogatta. Megfakult mosoly volt ez, szinte vak mosoly. De mint valami foncsoravesztett tükör, még mindig fölcsillantotta, hogy mit jelenthetett neki akkor ez a leány.
Ezüst kanalat tartott kezében. Teleöntötte valami színtelen folyadékkal, melynek fojtó-illékony szagáról Esti - patikusok ivadéka volt - nyomban fölismerte, hogy *paraldechyd*. Ezt szerette volna beadni leányának, s ezért mosolygott. „Most majd szépen, csöndesen elalszol, kisleányom” - mondta, a kanalat a leány szájához közelítve. A leány szürcsölte az orvosságot. „Aludj, kisleányom, nyugodtan aludj.”
Zágrábba érkeztek.
A vonat álmos élete megélénkült. Tolattak, sípoltak. Kalapácsokkal kongatták az áthevült kerekeket, s ez a zaj dallamosan hullámzott végig az éjszakai állomáson. A mozdony itatott. Új mozdonyt akasztottak eléje, hogy kettő vonja föl a kocsikat a Karsztok irdatlan magasságába. Ismét megjelent a barátságos horvát kalauz, a lámpájával. Csak néhány utas szállott föl. Őket nem háborgatták.
Az asszony lélekmelegítőt adott a leányra, lehúzogatta a térdére a szoknyáját, újra - még csinosabban - megkötötte eperszín szalagcsokrát. Öltöztette őt éjszakára, ahelyett hogy vetkőztette volna. Lábára puha, sárga takarót teregetett. A leány lehunyta szemét. Mélyen, egyenletesen lélegzett.
Már ő is készülődött lepihenni. Hamvasszőke haját könnyű fekete fátyollal kötötte át.
Amikor Zágrábot elhagyták, a lámpára tekintett. Esti elértette a célzást. Fölkelt, az üvegburán összehúzta a körernyőt.
Nyitott szemmel, ölbe tett kézzel várta az asszony az álmot. Azok a jelenetek, melyeken átesett, nem izgathatták föl túlságosan, mert gyorsan elaludt. Csak egyet sóhajtott, és már aludt. Szemhéjai súlyosan lezárultak. Fáradt lehetett, halálosan fáradt. Arca mozdulatlan volt. Lélegzet nélkül aludt. A leány mély, egyenletes

lélegzése is halkult. Nem is hallatszott már.
Csönd volt a fülkében, teljes csönd. A gázmécs zöld ködöt szitált széjjel, afféle opálos-tejes derengést, amilyent halpalotákban látni, tengeralatti búvárképeken.
Esti megint azt a megkönnyebbülést érezte, mint imént, amikor kimentek innen. Ez is bizonyos magány volt. Útitársai - fejüket az ülés támlájához nyomva - zsibbadtan, öntudatlanul ültek. Amíg a vonat határozott irányban száguldott, lelkük másfelé kalandozott, ki tudja, milyen utakon, ki tudja, milyen síneken. Az ő lelke e két lélek körül kalandozott. Hol az anyára, hol a leányra pillantott. Micsoda szenvedések és szenvedélyek ráncigálhatják őket. Szegények, gondolta.
A két mozdony zihálva kaptatott föl a kopár sziklákra, s köhögtek, nehezen lihegtek, egyre jobban erőlködtek. Már benn a nagy hegyek közt jártak. Idegen világ volt ez. Sötét erdők zúgtak fönn-fönn, magasan, kifürkészhetetlen titkaikkal. Vizek locsogtak itt-ott, hegyi erek és búvópatakok, néha ijesztően közel, az ablakánál. Tüzek gyulladtak valami hegyormon. Egy hámor egyetlen virrasztó ciklopszszemével vérvörösen izzott. Később fölcsillámlott egy folyó tükre is. Sötétszürke, jéghideg vize ide-oda csavargott, szikláról sziklára bukdácsolva. Sokáig követte ez a vonatot. Utána kocogott, versenyt futott vele, míg csak el nem fáradt. A levegő hirtelen lehűlt.
Esti fázott. Feltűrte kabátja gallérját, s belebámult ebbe a vadregényes éjszakába.
Most ismeretlen, kis állomások bukkantak ki a sötétből, sárga lámpafénytől csorogva, zárt váróterem, bitang székeivel és asztalával, konyhakert, salátákkal és káposztafejekkel, gyöpágyak, az állomásfőnökné kedvenc petúniáival és rezedáival. Kerti karókon üveggolyók puffadoztak. Fekete cica ugrott át a sövényen egy megvillanó fénysugárban. Az állomásfőnök ezen a késő órán kesztyűs kezét sapkája ellenzőjéhez emelve tisztelgett. Lábánál bölcs kutyája fülelt, hűségesen. Filagória szaladt elő a homályból, napsütéses, családi kávéozsonnák rég elhangzott kacagásával, s a vadszőlő lombjai között roppant időszerűtlenül egy halálosan riadt hajnalka reszketett, bekormozva az éjszakától, a félelemtől sötétlilán. Ezek a tárgyak, ezek az emberek és állatok pedig, akiket Esti most meglesett - mint azt, aki alvás közben kitakaródzik és álmában beszél -, szinte szemérmetlenül nyíltak ki előtte, tűrték, hogy ily sehonnai ifjú költő meglopja eddig féltve őrzött, gondosan rejtegetett életüket és magával vigye, örökre.
Mióta elindult erre az „első olaszországi útjá”-ra, több mint két napja, semmit sem aludt. A sok élmény elcsigázta. Füle égett, hátgerince sajgott. Lehunyta szemét, hogy kicsit nyugtassa.
Amint így bóbiskolt, ébrenlét és álom között kóválygóva, halk ruhasuhogást hallott. Valaki mellette állt, oly közel hozzá, hogy a keze

az ő keze fölött lebegett. A leány volt. Esti megmozdult. Erre a leány visszaosont helyére.
Ez a leány nem aludt. Most sem ébredt föl, hanem már virrasztott. Zágráb után, az altatótól sem aludt el, becsapta őt is, anyját is. Valamit várt, valamire készülődött. Ebben a pillanatban hátracsuklott fejjel feküdt, és mélyen, egyenletesen lélegzett. Tettette az alvást, akár eddig. Esti a pilláinak résén kémlelte őt. A leány szeme se volt egészen becsukva. Az is épp így kémlelte őt, a pilláinak résén. Esti kinyitotta szemét. A leány is kinyitotta szemét.
Reá vihogott. Olyan különösen vihogott, hogy Estit majd kilelte a hideg. Lábacskáit keresztbe rakta. Fölfittyent csipkés alsószoknyája, látszott a térde meg a combja, a cinegecombocskájának egy meztelen darabkája. Megint vihogott. Idétlenül, félreérthetetlen kacérsággal vihogott.
Jaj, de förtelmes volt ez. Ez a leány szerelmes volt belé. Belé volt szerelmes ez a kukac, ez a csirke, ez a giliszta. Szerelmes volt belé ez a láb, ez a szem s ez a száj is, ez a borzalmas száj. Vele akart táncolni, ővele, azon a trágár gyermekbálon, a bóbitájával, az eperszín szalagcsokrával, ez a kis maskara, ez a kis báli rém. Jaj, de förtelmes volt.
Mit lehetett itt tenni? Botrányt nem akart csapni. Attól mindennél jobban iszonyodott. Fölkelthette volna az asszonyt, aki vele szemben aludt. De sajnálta.
Homlokát kiverte a verejték. Az volt a harcmodora, hogy egyrészt féken tartsa a leányt, másrészt lépre csalja és leleplezze. Ezért szabályos időközökben jelezte, hogy nem alszik, s ilyenkor köhögött, vagy vakargatta fülét, de az alvást is mímelte éppilyen szabályos időközökben, mert tudni akarta, hogy voltaképp mi a leány szándéka. Ezt a két módszerét következetesen váltogatta, mindig nagyon ügyelve, hogy egyik se legyen hosszabb, mint a másik.
A viaskodás sokáig tartott. Közben a vonat haladt rendeltetési célja felé. Néha úgy tetszett, hogy egy állomáson vesztegel, pedig javában kattogott, néha aztán úgy tetszett, hogy robog-robog, pedig egy állomáson álldogált, s a pályaőrök furcsán éber hangja hallatszott, és épp egy gépész csoszogott el a kavicson a szenesraktár felé. Visszafelé mentek, vagy előre? Egy fél óra múlt el? Vagy csak egy fél perc? Tér és idő szálai összegubancolódtak fejében.
Roppant fárasztó volt ez a mesterkedés. Esti szeretett volna szabadulni a kelepcéből, megérkezni Fiumébа, otthon lenni Sárszegen, a hálószobában, hol testvérei alusznak az ingaóra ketyegésénél, és mellettük aludni, a régi ágyában. De nem mert aludni, és nem is akart. Csikorgó foggal küszködött. Ha kissé jobban elálmosodott, különféle fortélyokhoz folyamodott. Rémítgette magát, leginkább azzal, hogy amíg alszik, hozzá mászik ez a zöldbéka, megcsókolja őt azzal a hideg

szájával, melynél semmi se lehet utálatosabb és förtelmesebb.
Úgy három óra felé Esti, aki folyton ezekkel a lidérces gondolataival bíbelődött s folyton vigyázott, hogy mit kell tennie - most ébrenlétét jelezni, most alvást színlelni -, próbálta kinyitni szemét, próbált fölébredni, de nem bírt. Nem kapott levegőt. Száján volt valami. Valami hideg rondaság volt, valami nehéz, lucskos mosogatórongy, s ez ráfeküdt szájára, szívta, beléje dagadt, kövéredett tőle, megmerevedett, mint a pióca, nem akart leszakadni róla: Lélegzeni sem engedte.
Fájdalmasan nyöszörgött, ide-oda kapkodott, hadonászott sokáig. Aztán a torkából kurta ordítás harsant. „Nem" - hörgött -, „jaj".
Az asszony már talpra ugrott. Nem tudta, hogy hol van. Nem tudta, hogy mi történt. Nem látott semmit. Teljes sötétség volt a fülkében. Valaki közben a gázmécsest is elfújta. Vastag füst gomolygott be az ablakon. Valaki újra segítségért kiáltott. Azt hitte, hogy vasúti szerencsétlenség történt.
Amikor sietve meggyújtotta a lámpát, a leánya Estivel szemben állt. Mutatóujját pajkosan ajkára nyomta, kérlelte őt, hogy csitt-csitt, erről hallgatni kell. Esti a leánnyal szemben állt, magából kikelve, minden ízében reszketve, halottfehéren. Száját törölgette, és zsebkendőjébe köpködött.
- Ó - mondta az asszony tompán -, bocsánatot kérek. De hiszen tetszik látni... - Csak ennyit mondott. Ezt is úgy mondta, mint aki azért kér bocsánatot, mert a kutyája végignyalta egy útitársa kezét. Végtelenül megalázott volt.
Majd anélkül hogy Estire tekintett volna, leányához fordult.
- Editke - kiáltott -, Editke, Editke - többször egymás után, talán hogy csak a nevét hallja. Ide-oda ráncigálta. Csodás önuralma mintha egy pillanatra elhagyta volna. Ezt rögtön megbánta. Átölelte őt, csókolni kezdte. Eszeveszetten csókolta, ahol érte, a száját is.
Esti, aki még föl sem ocsúdott az előbbi csók iszonyatából, és úgy undorodott tőle, hogy ki tudta volna hányni a belét is, lihegve szemlélte ezt a jelenetet.
A csók rejtélyét érezte. Amikor az emberek a kétségbeeséstől és vágytól tehetetlenek, s a beszéd már mit sem ér, csak ezzel érintkezhetnek, a leheletük egybekeverésével. Így igyekeznek egymásba szállni, a mélybe, ahol talán majd megtalálják mindennek az értelmét és magyarázatát.
Nagy rejtély a csók. Ő még nem ismerte. Csak a szerelmet ismerte. Csak az ábrándot ismerte. Lelkében szűz maradt, mint a legtöbb tizennyolc éves fiú. Ez volt az első csókja. Az első igazi csókot ettől a leánytól kapta.
Editke az anyja mellett gubbasztott. Most vállát vonogatta. Minden tizedik másodpercben - pontosan tíz másodpercenként - alig

észrevehetően fölhúzta bal vállát. Nem dacoskodott. Ez nem szólt sem az anyjának, sem Estinek. Jeleket adott. Hogy kinek vagy minek adta ezeket a jeleket, azt senki se tudta, még ő maga sem. Csak talán az tudta, aki a földet teremtette a maga gyönyörűségére, és beléje az embereket.
Az asszony, akit furdalhatott az önvád, hogy előbb megfeledkezett magáról, a leányának mind a két kezét szorongatta. Tüntetett azzal, hogy vállalja vele a közösséget, most és mindenkoron.
Hallgattak. Mind a hárman hallgattak. Sokáig hallgattak.
Az asszony váratlanul megszólalt. - Virrad - mondotta maga elé -, nemsokára meg fog virradni. - Miért volt ez olyan ájulatosan szomorú? Azért, mert ezt jelentette: „Nem virrad, sohase fog megvirradni."
Esti kiszaladt a folyosóra. Sietnie kellett. Alighogy kiért, sírva fakadt. Könnyei végigcsorogtak arcán.
De virradt, tényleg virradt. A keleti égen halvány fénysáv világított.
Most gondolta át, hogy mi történt. Ami itt történt, az tragikus volt és érdekes. Egy csöppet hízelgett is büszkeségének, hogy az iskolapadból - valami véletlen folytán - rögtön az élet legsötétebb gócába került. Többet tanult ebből, mint eddig minden könyvből.
Tavaly más harcai voltak. Egy költeményről az önképzőkörben azt állította, hogy ballada. A vezető tanár a kérdést vita alá bocsátotta, s a tagok véleményének meghallgatása után úgy döntött, hogy az illető költemény nem ballada, csak románc. Ebből ő „azonnal levonta a következményeket". Leköszönt titkári állásáról, melyet tagtársainak megtisztelő bizalma ruházott rá.
Mennyire fájt ez neki akkor. Most látta, hogy nem is oly fontos. Nem a ballada és a románc a fontos. Az élet a fontos, csak az a fontos. Ez a csók is az élet gazdagságából fakadt, és őt gazdagította. Elmesélni senkinek se lehet, még öccsének se, mert mindenki kiröhögné. De maga előtt már nem szégyellte.
„*Homo sum* - idézte Terentiust - *humani nihil a me alienum puto*" - s borzongva gondolt vissza erre a didergő csókra. Talán öröme is telhetett volna benne, ha kissé merészebb, és át tudja magát adni teljesen, mert a kéj - úgy sejtette - nem messze lakhat az undortól. Ezt se kell szégyellni. *Epicurus non erubescens omnes voluptates nominatim persequitur.* Ki is mondta ezt? Valahol a nyelvtan közepetáján van, egy oldalon, felül, kissé balra, példa a *participium praesens* használatára, tagadó kötőszócskával. Nem szabad pirulni. Semmit se szabad szégyellni. Csillag és szemét a sorsunk.
Már többen álldogáltak körötte, koránkelők, bajuszkötővel, útisapkában. A napfölkeltét lesték. Letolták az ablakot, magukba szívták a hajnali levegőt. Esti követte példájukat.
A lámpákat oltogatták. Robogott a vonat, menekülve az éjszakától, a lidércek elől, a nap felé. Az első sugár tündéri gyorsasággal

megaranyozott egy ormot. Fatornyos kis templom állott rajta, várva híveit. Oly magasan állott, hogy képzelete, mire fölért, elpilledt, összerogyott, s kiadta lelkét, közvetlen a templom küszöbén, lenn pedig völgykatlan zöldellt, ijedelmes szakadék alján, oly mélyen, hogy képzelete hanyatt-homlok zuhant belé, és szörnyethalt egy sziklán. Meddő, kietlen táj volt ez. A hegyoldalon kőgátak húzódtak, sáncok, azokkal védelmezték az ittlakók kis termésüket, burgonyájukat, zabocskájukat az elemek haragja ellen. Ádáz közelharcot kell itt vívni a természettel. Szélviharok sivalkodnak, tövestül csavarják ki a fákat, összevissza hányják a barázdákat, s a levegőbe dobálják a vetőmagot az ördögnek. Errefelé még a sasok is félnek. Errefelé még a tehenek is oly értelmesen néznek, mert soványak és kedélybetegek. Télen leesik a hó, beborít mindent. Farkascsordák cammognak a fehérségben, lompos farokkal, lassan. Egy kalyibában guzlicáznak és sírnak. Itt kívánt volna élni. Elképzelte, hogy azonnal leszáll a vonatról, megtelepszik ebben a kőpokolban, erdész lesz vagy inkább kőtörő, feleségül vesz egy almaarcú, halovány horvát leányt, akinek fekete kendője van, fehér szoknyája és fekete köténye, aztán vele együtt öregszik meg, anélkül hogy hírt adna magáról, és a völgyben temetik el ismeretlenül. De azt is elképzelte, hogy ő e hegyek és erdők ura, gazdag, hatalmas, mindenkitől ismert és bámult, talán egy királynál is nagyobb. Mindenféléről képzelődött. Játszadozott az élettel, hiszen az még előtte volt.

Hat órakor beszállt egy katonaorvos - vagy amint Esti később elhencegte öccsének: egy „magas rangú ezredorvos”. Csomag nélkül jött, frissen, kialudva. Bársonyhajtókáján vidáman szikráztak az aranycsillagok. A közelben lakott, s Fiumébа igyekezett fürdeni.

Véletlenül Esti ablakához állott, aki ismert előzékenységével azonnal helyet adott neki. Az ezredorvos melléje könyökölt, s a köztük levő korkülönbség és magas rangja ellenére is beszédbe elegyedett vele.

Nagyon művelt ember volt, és nagyon világlátott. Vékony, színes hüvelyből mézédes dohányt szívott. Ápolt körmeit hosszúra növesztette, s befelé görbítette az ujjai bögyéhez. Igen érdekes ember volt. Már sokszor látta a tengert is.

Esti a legbadarabb kérdésekkel ostromolta, főképp a tengerre vonatkozólag. Ezekre az ezredorvos a lehetőség szerint felelt. Néha hosszabban, néha csak rövidebben, igennel és nemmel.

Plasénál fél hétkor figyelmeztette őt, hogy nemsokára feltűnik a buccari öböl. Lombok remegése jelezte, hogy a tenger már nincs messze. Sós pára röpült a levegőben.

Minden pillanatban itt lehetett. De még mindig nem volt itt. Esti már azt hitte, hogy az ezredorvos tévedett vagy tréfált. Nem jön a tenger, sohase is jön, nem hajlandó neki megmutatkozni. Ide-oda topogott, hogy ezzel is gyorsítsa a vonat nyargalását. Idegességében egy

ditirambot készített, ünneplő sorokat, hogy ezekkel köszöntse a tengert. Szavai lassanként megfagytak ajkán. A tenger késett.
Véges-végig sorfalat álltak a kocsiban. Öreg hivatalnokok, nászutasok, asszonyok és gyermekek, még a dadák is, csecsemőkkel karjukon, még a betegek is, a tüdővészesek, a gyógyíthatatlanok, akik gyógyulást mentek keresni, mind-mind egymás mellett és egymás mögött ágaskodtak, nyújtogatták nyakukat, hogy kellő pillanatban magasra emelt szívükkel, egy kiszakadó, boldog sóhajjal üdvözöljék a tengert. Telt háza volt a tengernek. De ő azért se jelent meg. Mint a primadonna, kérette magát, csigázta a kíváncsiságot. Crescendóra volt szüksége, fokozásra, még hatalmasabb díszletre.
A két egymás elé fogott mozdony följebb-följebb kapaszkodott a meredek hegyi pályán. Már ők is türelmetlenkedtek, szomjúhozták a szabadító, megváltó vizet. Szaporázták sebességüket, és nekiszilajodtak. Vágyuk oly izzó volt, hogy talán azt se bánják, ha kisiklanak, lebukfenceznek ezekre a mészkövekre, és ízzé-porrá törnek. Meg kellett érkezniök. Kerekeik szemfényvesztő gyorsasággal forogtak, szinte állni látszottak. Újabb és újabb alagutakba rohantak. Előbb rémülten füttyentettek, aztán befurakodtak az izzadt, fekete sziklák közé, csattogtak és hortyogtak, s amikor kiértek, kérdőleg rikkantottak. Keresték a tengert, de még nem találták. Dugattyúik fényesen mozogtak az olajos csapágyakban. Fáradhatatlanul loholtak tovább. Megint egy alagútba zörögtek bele. Esti már letett minden reményről. Az ezredorvos azonban, amikor az alagútból kikanyarodtak, karneolköves mutatóujját a napfénybe nyújtotta, és így szólt:
- Itt van.
Hol van? Ott volt alatta, előtte, valóban ott volt, a tenger volt, maga a tenger, simán és kéken, ahogy azon az elemi iskolai falitérképen látta. Csak egy csücske még, a buccari öböl, a Quarnero szeletkéje. Tátott szájjal meredt rá. De ki sem élhette ámulatát, máris eltűnt. A tenger búvócskázott vele.
Később terült eléje, sokára, nyugalmas fönségében. Nem képzelte se szebbnek, se nagyobbnak. Szebb és nagyobb volt annál, amit valaha is elképzelt. Sima, kék végtelen, rajta a bárkák, csorba fél dióhéjak és vitorlák, fehér, narancsszín, fekete vitorlák, ferdén rábillenve, mint pilleszárnyak, tikkadt lepkék, melyek leröppennek a víztükörre, s isznak belőle. Távolról csak panoráma, képeskönyv képe, halk, majdnem mozdulatlan. Nem hallatszott föl hozzá a hullámok zúgása sem. Türemlésük se látszott. Maguk a hajók se mozogtak gyorsabban, mint az ő hajdani úsztatójátéka, melyet a mosdótálban ide-oda húzogatott gyermekkezével. Mégis ünnepi volt ez, óriási volt, az egyetlen óriási évezredek ősi fénykoszorújában.
Ekkor harsant ki belőle az a versféle, melyet már előbb próbálgatott,

az a ditiramb, mely az éjszaka szorongó óráiban fogant meg benne, s Xenophon őrjöngő katonái, az Anabaszisz szétvert serege, az az éhező, hazavágyakozó tízezer nem kiálthatta oly hangosan, tízezer torok együtt, mint ő egymaga: *Thalatta, thalatta. Nem-változó, örök-egy, egész te, hegyláncok székesegyházában, bércek templompillérei között, te szenteltvize a földnek, a szirtek kivájt szenteltvíz-tartójában, keresztelő-kútja minden nagyságnak, mely valaha élt ezen a világon, te anyaföld teje. Szoptass meg engem, válts meg, távoztasd el tőlem a rémeket. Tégy azzá, aminek születtem.* Megfürdött a tenger szagában, előre megmosakodott leheletében. Két karját pedig feléje nyújtotta, hogy közelebb legyen hozzá.

Később a *Scoglio di San Marco* komorlott föl, a régi kalózvár romja. A crescendo után decrescendo következett. Lefelé ereszkedett a vonat a sziklák lépcsőzetes lejtőjén. Feltűnt az első olasz ház. Nem olyan rendes, mint otthon, nem is olyan kényelmes és tiszta. Karcsú és légiesen kecses. Színes rongyok, ingek lobogtak ablakából az élet őszinte piszkával, melyet itt nem rejtegettek. Magas póznákon piros-fehér-zöld zászlókat csattogtatott a szél, diadalmasan, a magyar tengeri kikötőt hirdetve. Be kellett mennie poggyászáért.

Az anya és leánya még mindig együtt voltak. Majdnem megdöbbent ettől. Ő közben elfeledkezett róluk. Már több órája eszébe se jutottak. Ezen a feledékenységen keresztül érezte, hogy mennyit voltak együtt ezek ketten, és még mennyit lesznek együtt. Most érezte, hogy mi az a sors.

Ők is cihelődtek. Az anya széles karimájú florentinkalapot illesztett a leány fejére, és a gumiszalagot odaakasztotta vékonyka állához. Maga is kalapban volt már. Fészekszerű szalmakalapot hordott. Két fehér rózsa volt rajta. Esti lesegítette bőröndjét.

Idestova búcsúzkodnia kellett. Elhatározta, hogy szóról szóra ezt mondja neki: „Asszonyom, én kimondhatatlan tiszteletet és mély részvétet érzek ön iránt. Mindjárt az első pillanatban rendkívül rokonszenvesnek találtam. Homlokán észrevettem egy jegyet, egy olyan fájdalmat, melyet eddig még sohase láttam. Zágráb felé a haját, a hamvasszőke haját könnyű, fekete fátyollal kötötte át. Hajnalban, amikor hirtelenül - és modortalanul - kiszaladtam ebből a fülkéből, egyszerre úgy láttam, hogy ettől a fátyoltól elfeketedik az egész világ. Ön egy mártír anya, ön egy szent vértanú anya, hét tőrrel szívében. Nagyon sajnálom. Leányát is nagyon sajnálom. Különös leány. Adjon neki talán brómkáliumot, oldatban, esténként egy kávéskanállal, és fürdesse hideg vízben. Nekem is ez használt. Ami azt a - hogy is fejezzem ki magam - dolgot illeti, nem vettem zokon. Egy kicsit féltem. De már nem félek. El is felejtettem. Csak az nyugtalanít, hogy hová tűntek éjfél után. Mindenütt kerestem önöket, de nem találtam. Most sem értem, hogy hol lehettek olyan sokáig. Az az ötletem

támadt, hogy ekkor ön, asszonyom, a leánya kedvéért, akit úgy szeret, a leánya kedvéért, aki nem él ebben a világban, elment vele együtt a fantasztikum birodalmába, és ott vele együtt láthatatlanná vált. Nem kielégítő magyarázat, elismerem. De mély költői gondolat. Ezért bátorkodom közölni. Én írónak készülök. Ha egyszer majd megtanulom ezt a nehéz mesterséget - mert méltóztassék elhinni, ezt tanulni is kell: folyton virrasztani, szenvedni, megérteni önmagunkat és másokat, kegyetlennek lenni önmagunkhoz és másokhoz -, szóval akkor, egyszer talán meg is írom ezt. Nagyon nehéz téma. De engem ilyesmi érdekel. Olyan író akarok lenni, aki a lét kapuin dörömböl, s a lehetetlent kísérli meg. Ami ezen alul van, azt lenézem - tessék megbocsátani szerénytelenségemért, hiszen még senki vagyok és semmi -, mégis lenézem, mélységesen megvetem. Amit itt átéltem, nem felejtem el soha. Megőrzöm emlékeim között, és ezzel fejeztem ki sohase szűnő gyászomat. Én már semmiben se hiszek. Ebben azonban hiszek. Most pedig engedje meg, asszonyom, hogy mielőtt végképp eltávoznék, együttérzésem és fiúi hódolatom jeléül megcsókoljam kezét." Ezt akarta mondani, de nem mondta el. Egy tizennyolc éves fiú csak érezni tud még. Nem tud ilyen mondatokat összehozni és előadni. Ezért csak meghajolt. Mélyebben, mint ahogy tervezte. Majdnem a földig hajolt.

Az asszony csodálkozott ezen. A földre pillantott, még mindig rejtegetve szemét, melyben valaha élet lehetett, de most csak félelem volt s örökös aggodalom. Ő ezt gondolta:

„Szegény fiú, szegény fiú. Micsoda rémes éjszakád lehetett. Amikor beszálltál hozzánk, eszembe jutott, hogy el kellene valahogy távolítanom téged. Láttam, hogy remegsz. Néha kissé nevetséges is voltál. Föl akartalak világosítani. Csakhogy nekem nem lehet ilyesmivel törődnöm. Akkor folyton-folyton beszélnem kellene, mindenkinek el kellene mondanom, itt a vonaton, otthon a szomszédoknak, külföldön is és mindenütt, hogy mi történt minálunk. Ez lehetetlen. Hát inkább hallgatok. Aztán őszintén szólva egy kissé el is fásultam az emberek iránt. Éjfélkor, mikor leányommal elhagytam ezt a fülkét, és - valahol másutt - olyan jelenet játszódott le, melyet hogy nem láttál, örökké hálás lehetsz, azt reméltem, hogy majd csak meggondolod magad, és közben átszállsz máshová. Te ezt nem tetted. Finomságból nem tetted. Nem akartad tudtomra adni, hogy körülbelül tudod azt, amit tudsz. Szépen viselkedtél. Úgy viselkedtél, amint egy jól nevelt úrifiúhoz illik. Köszönöm. Még gyermek vagy. Bizony, a fiam lehetnél. A vőm lehetnél. Az lehetnél, a vőm lehetnél. Lásd, mi minden nem jut eszébe egy anyának. Még egy ilyen anyának is. Még egy ilyen leány anyjának is. De nem lehetsz a vőm. Senki se lehet az én vőm. Te nem ismered még az életet. Az orvosok diagnózisát sem ismered. A svájci és német tanárok nem sok jóval biztatnak. Tanácsuk

ellenére utaztunk el. Itt a közelben van egy kis sziget. Sansegónak hívják. Halászok laknak rajta, egyszerű emberek. Olajbogyókat termesztenek, és szardíniát fognak. Azok nem vesznek észre semmit. Oda viszem őt, eldugni. Ezen a nyáron még együtt akarok vele lenni. Talán ez az utolsó nyarunk. Aztán - úgy látszik - mégiscsak el kell majd »helyezni«. Már évek óta ezt ajánlják a szaktekintélyek, az otthoniak meg a külföldiek is. Vannak megbízható »intézetek«. Ott külön szobát kap, vigyáznak testi épségére. Meg is lehet látogatni, ahányszor kívánom. Te még nem ismered ezt. Ne is ismerd meg soha. Isten áldjon. Én hiszek Istenben. Hinnem is kell benne, mert másképp nem tudnám teljesíteni kötelességem. Menj, fiam. Felejtsd el az egészet. Légy boldog, fiam." Ezt gondolta. De ő se mondta el. Aki szenved, az nemigen beszél. Csak hátravetette fejét, föltárta összetiport arcát, s most először nézett Esti Kornélra, és jutalmul megengedte neki, hogy ő is hosszan nézzen borostyánzöld szemébe.

Már egy fiumei utcán futott a vonat a leeresztett sorompók között. Hordárok rohamozták meg a kocsikat. Esti maga cipelte kosarát, elhelyezte a vasúti raktárba, mert Fiumében szobát se szándékozott váltani, takarékosságból, hiszen csak este nyolcig maradt itt, hajója, a Dániel Ernő, akkor indul Velence felé. *O navis referent in mare te novis fluctus...*

A pályaház előtti téren bérkocsik között magánfogat várakozott. Abba szállt be az anya és a leánya. Esti utánuk bámult. Nézte őket mindaddig, amíg el nem tűntek a Viale Francesco Deák méla platánsorán.

Ő is megindult ezen az árnyas, naptól pöttyözött sugárúton, könnyedén, panyókára vetett gumiköpenyével. *Latte, vino, frutti* - szóltak hozzá a cégérek. *Buon giorno* - mondogatták egymásnak a járókelők. *Annibale* - kiáltott egy anya a fia után, s egy kofa, aki a sarkon fügét árult, így szidta kisleányát: *Francesca vergognati*. Mindenki ezen a nyelven csacsogott, ezen a nyelven, mely oly szép, hogy nem is hétköznapra való, ezen a neki nem ismeretlen nyelven, melyet ő a magolás, a gimnazista szurkolás gyötrelmeiben fogadott szívébe. Állandó lárma zsibongott itt a levegőben, boldog zsivaj, az utca nagy és szabad vidámsága. Az emberek, amíg élnek, lármáznak, később úgyse lármázhatnak. Egy kézikocsin halakat toltak, nagy tengeri halakat és rákokat. Cukrászdák vaníliaillatot leheltek. Babérfát is látott és osztrigát. A fodrászüzlet rojtosan lógó üveggyöngy függönye előtt állt a parrucchiere fölségesen kinyalva, mint egy isteni hisztrió, ajánló minta vendégeinek, magasra polcolt, agyonpomádézott fekete hajába egy fehér fésűt ragasztva. Pipereszappana: italianissimo. Minden túlzás, a legeslegfelső fok, önkívület.

Esti letelepedett egy kávéház tornácára. Tegnap délután óta se nem evett, se nem ivott. De az ételnél-italnál is jobban vágyakozott arra,

hogy végre életében először olaszul beszéljen, egy igazi olasszal. Bizonyos lámpalázzal készülődött erre. Nagyon lassan jött oda a pincér, egy öreg talián, hegyes, fehér szakállal.
Ez tudta, hogy a budapesti gyors érkezett meg, s ezért így szólította meg vendégét, majdnem zamatos magyarsággal: - Reggelizni tetszik? - Esti nem felelt, várt egy kicsit, majd így szólt: - *Si, una tazza di caffé.* - A pincér szívesen anyanyelvére fordította a szót: - *Benissimo, signore* - és máris indult. Esti azon való örömében, hogy ez a vizsga ily remekül sikerült, és hogy még többet társaloghasson, utána kiáltott: - *Cameriere, portatemi anche pane, acqua fresca e giornali. Giornali italiani* - tette hozzá hanyagul és magától értetődően. - *Sissignore, subito* - válaszolt a pincér, és elsietett, az ő leírhatatlanul kedves *s*-eivel.
Esti boldog volt. Boldog volt, hogy másnak nézték, mint ami, talán olasznak is, de mindenesetre másnak, egy idegennek, egy embernek, s tovább játszhatta szerepét, kiszabadulva abból a börtönből, melybe születésétől fogva bezárták. Felhörpintette feketéjét, melyet nagy alumíniumkancsóból öntött poharába a pincér, bevágott hat kiflit, négy zsömlét, aztán, mintha világéletében ezt művelte volna, beletemetkezett a *Corriera della Sera* lepedőjébe.
Amint így olvasgatott, rákiáltott egy hang: - *Pane*. Toprongyos, szutykos utcagyerek állt asztala előtt, négyéves kis lurkó, mezítláb, és a süteményes kosárra mutatott, igen határozottan. Esti adott neki egy zsömlét. De a fiúcska nem ment el. - *Un altro* - kiáltott újra. - *Che cosa?* - kérdezte Esti - *Un altro pane* - mondta a fiúcska - *due* - és mutatta, a levegőbe emelt két ujjával, amint itt szokásos, hogy nem egyet kér, hanem kettőt - *per la mamma* - és ezt is mutatta, az ő anyját, aki tőle pár lépésnyire állt a kocsiúton, mint egy színpadon, szemléltetően és hatásosan, mint egy könnyfacsaró giccsben, de mégis magasztosan. Fiatal, viharvert anyácska volt ez, szintén mezítláb, ingben, blúz nélkül, csak egy koszos szoknya lógott róla, és kócos is volt, arcbőre pedig olyan zöldes, amilyent Abruzzóban látni. Szeme sötéten fáklyázott. Ő meg a porontya egyenes derékkal, meg nem görnyedve figyelték, hogy mit fog művelni a *straniero*. Esti átnyújtott a fiúcskának még egy zsömlét. Az lassan tovább ballagott az anyjával, a *mammá*-val, akit annyira lehet szeretni. Egyikük se köszönte meg kedvességét.
Ez pedig kimondhatatlanul tetszett és jólesett Estinek. - Lám - gondolta -, ezek nem koldulnak, ezek követelnek. Régi szabad nép, a nyomorában is dicső. Mindig ott ült az élet asztalánál. Tudja, hogy övé az élet és a kenyér is. Sokat kellene itt élnem. Ez az érzékletesség, ez az őszinteség, ez a mindent átvilágító verőfény, ez a könnyű forma, mely mögött nem is sejtett tartalom lappanghat, izgat. Vérségi kapcsolat nem lehet oly erős, mint hozzájuk való vonzódásom. Csak ők gyógyíthatnak ki zavaros érzelmességemből.
A fizetésnél némi nézeteltérések támadtak, mert Esti nem értett egypár

olasz számot, s a pincér, aki Esti kiejtésén rögtön észrevette, hogy nem olasz, azzal a nyíltsággal, mely ilyen gyerekemberrel szemben megengedhető, vallatgatni kezdte, hogy miféle nemzetiségű. Fölsorolt igen sok népet. - *Austriaco? Tedesco? Croato? Inglese?* - Esti csak fejét rázta. Aztán a pincér azt tudakolta, hol lakik egyébként, milyen városból jött ide, honnan származik. Esti erre egyáltalán nem felelt. Egy szigorú mozdulattal félreparancsolta az öreget, aki nem messze az asztalától egy oszlop mögé húzódott, s onnan méregette ezt az érthetetlen fiút.

Hogy honnan származom? - szavalgatott magának Esti, megmámorosodva a feketétől és az álmatlanságtól. - Onnan, ahonnan minden ember. Egy anyaméh bíbor barlangjából. Én is onnan indultam egy bizonytalan utazásra, melynek sem rendeltetése, sem utolsó állomása nincs feltüntetve az útlevélben. Kéjutazás? Remélem, az lesz, mert roppant szeretek élvezni mindent. Vagy tanulmányút? Bár tudhatnék mindent, amit eddig tudtak. Vagy csak *affaire familiale*? Azt se bánnám, mert imádom a gyermekeket. Szóval a föld férge vagyok, ember, mint te, kedves, öreg talián, jó is meg rossz is. Mindenekfölött azonban érzékeny és kíváncsi. Minden és mindenki érdekel. Mindent és mindenkit szeretek, minden népet és minden tájat. Mindenki vagyok és senki. Vándormadár, átváltozó művész, bűvész, angolna, amelyik folyton kisiklik az ujjak közül. Megfoghatatlan és átfoghatatlan.

Az Adamich-mólón közelről látta a tengert. Gyümölcshulladékok, rossz cipők, halszálkák úszkáltak olajfoltos tükrén. Fölháborodott, hogy a fenséges óceánt használják is valamire, nemcsak mindig imádják. Gőzös indult Brazíliába, Rio de Janeiróba. A levegőben sirályok vijjogtak, a tenger sirályai, a vihar királyai.

Már írni kellett volna haza egy új levelezőlapot aggódó édesanyjának. De ezt későbbre halasztotta. Nem is fért volna rá egy levelezőlapra az a sok kaland, mely megtörtént vele. Annyi emberrel ismerkedett meg, annyi új emberrel, és két másik anyával is. Családja megnövekedett.

Fürödni ment, hogy lemossa magáról az éjszakai fejfájást és szívdobogást, az iskolaport és mindent.

Levetkőzve, úszónadrágban sokáig üldögélt egy sziklán. Hallgatta a víz dörgését, mely minden pillanatban friss pezsgőt nyitogatott, durrogva. Később leszállt hozzá, barátkozott vele, megcirógatta. Amikor látta, hogy nem bántja őt, pofon csapta, mind a két kezével, az ifjúság fölségsértő hetykeségével, oly vakmerően, mint a csecsemő egy királytigrist. Lemerült beléje. Prüszkölve bukott ki, és kacagott. Hintázott törékeny, üvegszerű felületén. Dalolt és ordítozott. Kimosta torkát ezzel a sós öblögetővízzel, utána beleköpött, mert a tenger köpőcsésze is, az istenek és rakoncátlan fiatalok köpőcsészéje.

Aztán tárt karokkal dobta testét a gyöngyös kékségbe, hogy végképp

egyesüljön vele. Nem félt ő már semmitől. Tudta, hogy ezután nem érheti nagyobb baj. Az a csók és ez az út fölszentelte valamivé.

Beúszott messzire, a tilalomjelző kötélen túl, ahol már veszedelmeket is vélt - cápákat, hullákat, rozsdás vasmacskákat és hajóroncsokat -, hogy minden, ami szép és rút, minden, ami látható és láthatatlan, az övé legyen.

Úszott előre a hullámokkal és a reggeli széllel, arrafelé, ahol aranyködben az arany Velencét sejtette, a földet, melyet még nem ismert, de ismeretlenül is szeretett, s amint válla ki-kibukkant a vízből, arcát rajongva emelte a túlsó latin part: Itália, a szent és imádott Itália felé.

1930

NEGYEDIK FEJEZET,

MELYBEN RÉGI BARÁTJÁVAL A „BECSÜLETES VAROS”-BA TESZ KIRÁNDULÁST

- Szóval velem tartasz? - kérdezte Esti Kornél.
- Örömmel! - kiáltottam. - Torkig vagyok ezzel a sok becstelenséggel.
Beleugrottam a repülőgépbe. Zúgtunk, keringtünk. Oly örvénylő gyorsasággal keringtünk, hogy mellettünk a kőszáli sasok elszédültek, s a fecskék vértódulást kaptak.
Hamarosan leszálltunk.
- Ez az - mondta Esti.
- Ez? Hisz ez is épp olyan, mint amaz.
- Csak kívülről. Belülről más.
Gyalogszerrel ballagtunk be a városba, hogy mindent tüzetesen szemügyre vegyünk.
Először az tűnt fel nekem, hogy a járókelők alig köszöntek egymásnak.
- Itt csak az üdvözli a másikat - magyarázta Esti -, aki valóban szereti is, becsüli is az illetőt.
Fekete szemüveges koldus kuporgott az aszfalton. Bádogtányér az ölében. Mellén kartonlap:
Nem vagyok vak. Csak nyáron viselek fekete szemüveget.
- Hát ezt miért írta ki a koldus?
- Hogy meg ne tévessze az alamizsnálkodókat.
A sugárúton fényesebbnél fényesebb üzletek. Egy tükrös kirakatban ezt olvastam:
Lábrontó cipők. Tyúkszem, tályog szavatolva. Több vevőnk lábát amputálták.
Színes, szemléltető kép mutatta, amint az ordító áldozat lábát két sebész óriás acélfűrésszel nyiszálja le tőből, s vére piros pántlikákban csorog lefelé.
- Ez tréfa?
- Szó sincs róla.
- Aha. Törvényszéki ítélet kényszeríti a kereskedőt, hogy így bélyegezze meg magát?
- Dehogy - legyintett Esti megvetően. - Ez az igazság. Értsd meg: ez az igazság. Itt az igazságot senki se rejti véka alá. Az önbírálat ebben a városban oly magas fokra hágott, hogy ilyesmire nincs többé szükség.
Amint tovább haladunk, egyik bámulatból a másikba estem.
A ruházaton ez a hirdetés lármázott:

Drága és rossz ruhák. Tessék alkudni, mert becsapjuk.
A vendéglőn:
Ehetetlen ételek, ihatatlan italok. Rosszabb, mint otthon.
A cukrászdán:
Margarinnal, tojáspótlóval készített, állott sütemények.
- Őrültek ezek? - dadogtam. - Vagy öngyilkosjelöltek? Vagy szentek?
- Bölcsek - felelt Esti határozottan. - Sohase hazudnak.
- És nem mennek tönkre ebben a bölcsességben?
- Tekints az üzletekbe. Mind zsúfolva vannak. Mind virágzanak.
- Hogy lehetséges ez?
- Ide figyelj. Itt mindenki tudja magáról - és felebarátjáról is -, hogy becsületes, őszinte, szerény, s inkább kisebbíti, mint nagyobbítja magát, inkább lefelé veri az árat, mint fölfelé. Így az itteniek nem veszik egészen készpénznek, amit hallanak vagy olvasnak, akárcsak ti, otthon. Közöttetek és közöttük mindössze az a különbség, hogy tinálatok az emberek állításából mindig el kell venni valamit, nagyon sokat, itt pedig mindig hozzá kell adni valamit, egy keveset. A ti portékáitok és embereitek nem olyan kitűnőek, mint ahogy állítják. Az itteni portékák és emberek sem olyan csapnivalók, mint ahogy állítják. A kettő voltaképp egyremegy. Nézetem szerint azonban az utóbbi módszer a becsületesebb, az őszintébb, a szerényebb.
Egy könyvesbolt kirakatában az újdonságok színes papírszalaggal átkötve verték maguknak a hírt:
Olvashatatlan szemét... Az agyalágyult öreg író utolsó műve, mely eddig egy példányban sem kelt el... Hörgő Ervin legémelyítőbb, legmodorosabb versei.
- Hihetetlen - hüledeztem. - És ezeket itt vásárolják?
- Hogy a csudába ne vásárolnák.
- És el is olvassák?
- Nálatok talán nem olvassák el az ilyesmiket?
- Igazad van. De ott legalább másképp tálalják föl.
- Ismétlem: ez az önismeret városa. Ha valaki tisztában van azzal, hogy rossz az ízlése, és szereti a dörgedelmes frázisokat - azt, ami olcsó, üres és nyegle -, akkor megveszi Hörgő Ervin költeményeit, és nem csalatkozhat bennük, hiszen megfelel igényeinek. Az egész csak taktika kérdése.
Szédelegve kívánkoztam egy kávéházba, hogy föllocsoljam magam.
Esti valami ízléstelen, aranycirádás kávéház elé vitt, mely *a szélhámosok és ingyenélők kedvenc találkozóhelyé*-nek volt jelezve, s azzal csábítgatta be vendégeit, hogy *árai megfizethetetlenek, pincérei gorombák*.
Eleinte nem akartam belépni ide. Barátom tuszkolt be.
- Jó napot kívánok - köszöntem.
- Mit hazudsz? - rótt meg Esti. - Te itt nem jó napot kívánsz, hanem jó

kávét kívánnál, de azt nem kaphatsz, mert a kávét ezen a helyen cikóriával hamisítják, és olyan az íze, mint a másodrangú fénymáznak. Csak az újságokat akarom megmutatni.
Rengeteg újság volt itt. Ezúttal csak a *Hazugság*-ot, az *Önérdek*-et, a *Gyáva Útonálló*-t és a *Bérenc*-et emelem ki.
A *Bérenc* az első oldalán kövér betűkkel ezt közli a nyilvánossággal, állandó futófej gyanánt:
"Ennek az újságnak minden egyes betűjét megfizetik. Valamennyi kormánytól egyformán függ, sohase írja meg véleményét, csak akkor, ha szennyes haszonlesése követeli. Épp ezért figyelmeztetjük olvasóinkat, akiket egyenként és együttesen mélységesen lenézünk és megvetünk, hogy ne vegyék komolyan cikkeinket, és bennünket is nézzenek le, vessenek meg annyira, amennyire megérdemeljük, ha ugyan ez emberileg lehetséges."
- Nagyszerű - lelkesedtem. - Lásd, ez már igazán tetszik nekem.
- Itt az igazmondás oly általános - folytatta barátom -, hogy mindenki egyformán gyakorolja. Hallgasd például az alábbi apróhirdetéseket - és olvasni kezdett különböző újságokból: - *Rovott múltú, többszörösen büntetett, fegyházviselt pénztáros állást keres... Idegbeteg nevelőnő kisgyermekek mellé ajánlkozik... Nyelvtanár, aki a francia nyelvet göcseji tájszólással beszéli, s a helyes kiejtést növendékeitől óhajtaná elsajátítani, még néhány szabad órával rendelkezik...*
- És kapnak ezek állást? - kérdeztem dermedten.
- Természetesen - válaszolt Esti.
- Miért?
- Azért - szólt vállát vonogatva -, mert az élet ilyen.
Testes füzetre bökött, melynek sötétszürke fedőlapjára valami oda volt nyomtatva, sötétszürke betűkkel:
- Ez itt a legkitűnőbb szépirodalmi szemle. Nagyon olvassák.
- Én még a címkét se bírom elolvasni.
- *Unalom* - betűzte ki Esti. - Ez a címe.
- Mi van ebben érdekes?
- Az, hogy Unalom a címe.
- És tényleg unalmas is?
- Nem akarlak befolyásolni. Lapozd át.
Elolvastam néhány közleményét.
- Na - szóltam, ajkamat biggyesztve -, nem is olyan unalmas.
- Szigorú vagy - intett le Esti. - Hiába, semmiféle várakozást se lehet teljesen kielégíteni. A te várakozásodat a cím túlságosan lecsökkentette. Biztosítalak, hogyha otthon olvasod el, éppen eléggé unalmasnak találod. Minden attól függ, milyen szemszögből nézzük a dolgokat.
A parlament előtti téren több ezernyi főből álló tömegnek szónokolt valaki:
- Elég, ha egy pillantást vettek szűk homlokomra, állati kapzsiságtól

eltorzult arcomra, s azonnal láthatjátok, kivel van dolgotok. Semmiféle mesterséghez, tudományhoz nem értek, a világon semmire se vagyok alkalmas, legföljebb arra, hogy az élet értelmét magyarázzam nektek s vezesselek benneteket a cél felé. Hogy mi ez a cél, azt is elárulom. Egy-kettő meg akarok gazdagodni, pénzt harácsolni, hogy minél több legyen nekem, s minél kevesebb nektek. Ezért titeket még inkább el kell majd butítanom. Vagy talán azt hiszitek, hogy már elég buták vagytok?
- Nem, nem - harsogta a tömeg fölháborodva.
- Tehát cselekedjetek lelkiismeretetek szerint. Ellenjelöltemet mindnyájan ismeritek. Nemes, önzetlen férfi, hatalmas koponya, világító elme. Van ebben a városban olyan valaki, ki melléje áll?
- Senki! - ordított a tömeg, mint egy ember.
- Nincs senki - és fenyegető öklök emelkedtek a levegőbe.
Besötétedett.
Bolyongtam az éjszakában. Egyszerre feltündöklött a fekete égbolt, mintha a nap kelt volna föl, több nap, egy egész naprendszer. Lángbetűk szikráztak:
Lopunk, csalunk, rabolunk.
- Mi ez? - kérdeztem Estitől.
- Egy bank fényhirdetése - szólt közönyösen.
Késő éjszaka vetődtünk haza. Úgy látszik, a rendkívüli élmények elcsigáztak. Lázas voltam. Tüsszögtem, köhögtem is. Orvost kértem.
- Drága doktor úr - panaszkodtam -, kissé meghűltem, náthás vagyok.
- Náthás? - riadt föl az orvos, s a szoba túlsó sarkába hátrált, zsebkendőjével takarva el száját. - Akkor kérem, fordítsa el a fejét, mert még innen, öt méterről is megfertőzhet. Gyermekeim vannak.
- Meg se vizsgál?
- Fölösleges. Nátha ellen nincs orvosság. Gyógyíthatatlan betegség, mint a rák.
- Ne izzadjak?
- Izzadhat. De ez se használ. Általában az a tudományos tapasztalatunk, hogyha a náthát kezeljük, akkor eltarthat egy hónapig is. Ha nem kezeljük, akkor esetleg másnapra is elmúlhat.
- Hátha tüdőgyulladásom lesz?
- Akkor meg fog halni - jelentette ki.
Elgondolkozott, majd így szólt:
- Nagy Frigyes egyszer az ütközet után a csatatéren sétálgatott. Egy haldokló közvitéze siránkozva tárta feléje karját. A császár lovaglóostorával a katona felé suhintott, s így rivallt rá: „Gazember, hát örökké akarsz élni?” Ezt a kis történetet szoktam idézni betegeimnek. Mély bölcsesség van benne.
- Valóban - feleltem. - De nekem fáj a fejem. Úgy fáj, hogy majd szétreped.

- Magánügy - mondta az orvos. - Ez nem fontos. Tudja, mi a fontos? Az a fontos, hogy nekem ebben a pillanatban nem fáj a fejem. Aztán ennél is fontosabb, hogy ön éjszakai látogatásomért dupla tiszteletdíjat fizet. Ide vele gyorsan, mert sietek.

Igaza volt. Másnap már föllábadtam. Frissen, vidáman siettem a városházára, hogy megszerezzem az illetékességet, s végképp letelepedjek ebben a becsületes városban.

- Végtelen örvendek - rebegtem, mikor a polgármester színe elé kerültem.

- Hát én ezt nem mondhatnám - szólt a polgármester hidegen.

- Nem értem - hebegtem. - Épp azért teszem tiszteletemet, hogy hűséget esküdjek.

- Az, hogy ön ezt nem érti, arra vall, hogy ostoba tökfilkó. Megmagyarázom, miért nem örvendek. Nem örvendek először azért, mert háborgat, és azt se tudom magáról, hogy kicsoda-micsoda. Nem örvendek másodszor, mert közügyben zaklat, holott én csak egyéni panamáimmal foglalkozom. Nem örvendek harmadszor, mert azt hazudja, hogy örvend, amiből azt következtetem, hogy képmutató fráter, nem méltó arra, hogy közénk jöjjön. Ezennel kitoloncoltatom.

Még abban az órában visszaszállítottak egy gyorsított toloncrepülőgépen abba a városba, ahonnan odamenekültem.

Azóta itten éldegélek. Sok minden rokonszenvesebb volt ottan. De be kell vallanom, hogy itten mégiscsak jobb. Mert ha az ottani és itteni emberek körülbelül egyformák, az itteniek javára sok mindent föl lehet hozni. Többek közt azt, hogy ezek itten néha legalább színesen, kellemesen hazudnak egymásnak.

1930

ÖTÖDIK FEJEZET,

MELYBEN EGYETLEN HÉTKÖZNAPJÁNAK, 1909. SZEPTEMBER 10-ÉNEK
MOZGALMAS ÉS TANULSÁGOS LEÍRÁSA FOGLALTATIK, S MEGELEVENÜL
AZ AZ IDŐ, MIKOR MÉG I. FERENC JÓZSEF ÜLT A TRÓNON, ÉS BUDAPEST
KÁVÉHÁZAIBAN CSAK KÜLÖNBÖZŐ IRÁNYOKHOZ, ISKOLÁKHOZ SZÍTÓ
MODERN KÖLTŐK TANYÁZTAK

Esti délelőtt tizenegykor még mélyen aludt azon a díványon, melyen lakásadói ágyat szoktak vetni neki.
Valaki hozzáért. Erre kinyitotta szemét.
A világból, melyet az álomban elvesztett, először azt a zord alakot vette észre, aki díványa szélén ült.
- Fölébresztettelek?
- Dehogy.
- Verset írtam - mondta Sárkány, mint izgatott futár, aki egy másik bolygóról érkezik. - Meghallgatod?
De nem várta meg a választ, máris olvasta, gyorsan:
A hold, ez ájult, légi hölgy, Csókolja a vad, néger éjszakát, Pezsgőt ivott...
- Szép - dünnyögte Esti.
Sárkányt zavarta a megjegyzés. Úgy viselkedett, mint az, akit csókolódzás közben szakítanak félbe. Bosszúsan rátekintett. De miután megértette a szó értelmét is, arcán hálás mosoly suhant át.
Esti megkérte barátját:
- Kezdd újra.
Sárkány újra kezdte:
A hold, ez ájult, légi hölgy, Csókolja a vad, néger éjszakát, Pezsgőt ivott és kócos, bús haja Reá borul...
Bal kezében noteszből kitépett, kockás papirost tartott, jobb kezét az arcára szorította, mintha kissé fájna a foga. Így olvasott.
Ez a fiú egy boldogtalan cigányprímáshoz hasonlított. Sötét volt és lángoló.
Sápadt fejét kormos haj koszorúzta. Szája piros volt, szinte véres. Szőrös mutatóujján sárgaréz gyűrű csillogott.
Vékony nyakkendőt viselt. Kivágott, lila mellényt. Kopott, de vasalt fekete ruhát. Vadonatúj lakkcipőt. Orchidea-illatszert használt. Ettől

beszagosodott az egész szoba.
Esti hunyt szemmel hallgatta a költeményt.
Tegnap este együtt sétálgattak, bámulták a holdat a ferencvárosi bérkaszárnyák és a vasúti raktárak fölött. Most ez a hold újra megjelent Esti zárt szemhéjai mögött, az elsötétült szemgolyóján, akár a tegnapi égbolton. Ott úszott a hold, a költemény holdja, mely az 1900-as évek divatja szerint kissé ki volt pingálva, kissé kacér volt és piperés, de sokkal szebb, mint a valóságban.
- Nagyszerű! - kiáltott Esti, amikor a költemény véget ért, és fölugrott a díványról. - Nagyszerű!
- Igazán?
- Igazán.
- Jobb, mint az *Őrült hinta*?
- Össze se lehet hasonlítani.
- Esküszöl?
- Esküszöm.
Sárkány még mindig reszketett a verse lüktetésétől. Azt érezte, hogy valami nagyon jelentős esemény történt.
Esti is ezt érezte. Széttekintett hónapos szobája rendetlenségében. Amíg harisnyáját kereste a földön, megkérdezte:
- Mikor írtad?
- Éjjel. Ahogy hazamentem.
Egy kicsit hallgattak.
Sárkány feléje fordult:
- Te nem írtál verset?
- Nem - szólt Esti csüggedten. - Tegnap nem. Hová adod?
- A *Független Magyarország*-ba.
Leült Esti íróasztalához, hogy versét letisztázza tintával.
Esti ezalatt lassan öltözködött. Míg nadrágját húzta, elolvasta a reggeli lap tárcáját és verseit. Arcát kissé megnedvesítette. Nála a mosdás ekkoriban csak ennyiből állott. Annyira ragaszkodott egyéniségéhez, hogy átallotta lemosni a napközben rárakódó rétegeket. Azokat, akik a túlzott tisztálkodás babonájának hódoltak, tehetségtelen embereknek tartotta.
Fésűt, kefét se használt. Haját, melyhez a párna pihéi tapadtak, ujjaival kócolta össze, hogy másképp legyen zilált, mint éjjel, s a tükör előtt mindaddig igazgatta fürtjeit, míg meg nem pillantotta benne azt a fejet, melyet egyszer elképzelt magának, s legszívesebben sajátjának vallott. Még csak nyakkendőjét kötötte föl, nagy gonddal.
Sárkány, aki elkészült a másolással, egy kabarédalt dúdolt.
- Csitt - mondta Esti, fejével az ajtóra mutatva, melyet egy szekrény torlaszolt el.
Mögötte laktak a háziak, két korosabb hölgy, a főbérlők: ellenségei az albérlőknek és az irodalomnak.

Mind a ketten elszomorodtak. A szekrényt nézték, s abban a valóságot látták, mely mindig gyámoltalanná tette őket.
- Mit csináljunk? - kérdezgették suttogva.
Előttük egy nap, egy új nap, a korlátlan szabadságával és lehetőségével.
Mindenesetre lementek, beültek a közeli vendéglőbe, egy szálloda éttermébe.
Itt még maguk voltak.
Az étterem fehérlett. Ívlámpák lila fénye zizegett a frissen mosott patyolat abroszokra, a bontatlan, szűz oltárokra, melyeknél még senki sem áldozott. Pincérek sürögtek ragyogó ingmellel, a munka előtt üdén, báli gavallérok módjára. Fölvonó kattogott a szálloda falai között. A félig nyitott ajtón kilátás nyílt az előcsarnokba, bőrkarszékekre, pálmákra. Egy szobalány ásítozott, a véletlen szerelem isteni ígéretével. Gyönyörködtek a délelőtti csöndéletben. Azt képzelték, hogy most, mikor kívülük senki sincs itten, mindez az övék, s minthogy ezt képzelték, valóban az övék is volt.
Egyikük se volt éhes, de elhatározták, hogy megebédelnek, csak hogy túl legyenek rajta. Sárkány az új versére hivatkozva, melyet már délután háromkor, de legkésőbb hat és hét között okvetlen eladhat a kiadónak, két koronát kért kölcsön, becsületszóra. Ajókagyűrűt ettek, zsömlével mártogatva ki az olajat, őzcombot, áfonyával, vaníliakrémet. Hosszúlépést ittak. Elszívtak egy-egy zöld pettyes, világos Médiát.
Delet harangoztak, mire kiértek a Körútra. Budapest, az ifjú város tündöklött. A szeptember eleji nap aranylemezekkel rakta ki a házak homlokzatát. Süttették fejüket a verőfénnyel. Az ég kék volt, elhasználatlanul kék, ahogy az újonnan pingált lakások mennyezete, mely még ragad és illatos a festéktől. Minden ilyen új volt körülöttük. Ekkor kezdődtek az iskolák. Elemisták tipegtek táskával hátukon, szorongatták a levonóképeket, melyeket ajándékba kaptak a papírkereskedőtől.
Esti és Sárkány egyszerre megállott.
Velük szemben egy fiatalember közeledett, háttal nekik, visszafelé, rák módra haladva, de nagy gyakorlottságra valló, igen gyors ütemben.
Feje búbján bazári szalmakalap táncolt. Porcelánnadrágot hordott, szürke, vastag posztókabátot, hússzínű kaucsuk kézelőt. Vasbotot lóbált.
A következő pillanatban maguk is megfordultak, és úgy igyekeztek feléje, háttal, szaporán iparkodva.
Amikor szembe kerültek vele, elröhögték magukat.
- Szervusz, te marha! - kiabáltak neki, és összeölelkeztek.
Végre együtt voltak, ők hárman, Kanicky, Sárkány és Esti, senki se hiányzott, a kör bezárult, a világ kiteljesedett: találkozott az egylet, a

Balkán-egylet, melynek elsőrangú föladatai közé tartozott ilyen és ehhez hasonló műveletek szabad, bátor, nyilvános gyakorlása.
A járókelők rosszallóan, némi megvetéssel, de leplezett érdeklődéssel szemlélték ezt a három vidám fickót, ezt a három léha, éretlen frátert. Nem értették őket, tehát gyűlölték.
Kanicky az aszfaltra köpött. Nyála fekete volt. Olyan fekete, mint a tinta.
Medvecukrot rágcsált.
A medvecukrot megtalálták a bal zsebében, a jobban pedig naspolya volt, papírzacskóban.
Tanyájuk felé tartottak, a New York kávéházba.
Sárkány útközben fölolvasta új versét Kanickynak is. Egy bútorkereskedés kirakatában hálószoba állt, két széles topolyafa ágy, megvetve, selyempaplanok, párnák, éjjeliszekrények. Gondolatban belefeküdtek az ágyba, a cipőjükkel. Maguk mellé képzeltek egy eszményi hitvest, akkorát, mint egy titáni porcelánbaba, sátoros hajjal, tussal festett szemöldökkel. Mindez oly távoli volt és valószínűtlen, hogy az ábrándozást elszégyellték, és félretették verstémának. Bementek egy állatkereskedésbe. Alkudtak egy majomra, megkérdezték, mennyibe kerülhet egy oroszlán. A kereskedő, látván, hogy milyen vevőkkel áll szemközt, kitessékelte őket.
- Talán köszönjünk - indítványozta Kanicky.
Erre köszöntek mindenkinek, aki szembe jött velük. A három kalap egyszerre lendült meg, varázsütésre. Szemük becsületesen az üdvözöltek szemébe tekintett. Azok néha örvendtek, hogy ennyire köztiszteletben állnak, néha azonban meglepődtek, észrevették a vásott csínyt, s végigmérve őket, tovább mentek. De az eredmény ezúttal elég jó volt. Tizenöt „ember” közül tizenegy visszaköszönt.
Ezt is abbahagyták.
Esti a Rákóczi út sarkán vett két léggömböt. A zsinegeket belekötötte gomblyukába, és sietett barátai után.
Nem messze a kávéháztól csoportosulás támadt. Azt mondták, két úr verekszik, az egyik meglökte a másikat, mindjárt pofozkodni fognak.
Izgatott szóváltás hallatszott:
- Kikérem magamnak!
- Szemtelen pimasz!
- Maga a szemtelen, maga a pimasz!
Kanicky és Sárkány halványan néztek egymással farkasszemet. Kanicky a kezét emelte. Egy higgadt úr közbevetette magát:
- De uraim, az Isten szerelmére, uraim!
Kanicky a higgadt úrra pillantott, s amint szokta ilyenkor, ezt kérdezte Sárkánytól:
- Mondd kérlek, ki ez?
- Nem tudom.

- Akkor gyere.
Belekarolt Sárkányba, mintha mi se történt volna, s a jelenlevők ámulata közepette ölelkezve lejtett el vele. Esti hozzájuk csatlakozott.
- Bedőltek? - kérdezte őket.
- Be - mondták vihogva.
Az egyik léggömböt fölengedték.
Így értek a kávéházba.
A kávéház - az ebédszünet alatt - csöndes volt, elhagyatott. Takarítóasszonyok jártak ide-oda, seprűkkel, rocskákkal, törölgették a márványasztalokat. Elkésett reggeli kávézók fizettek. Egy cingár artista haladt át a hölgyszalonon.
Pörkölték a délutáni kávét. Aromája megcsiklandozta orrukat. Fönn a karzat, a csavart, aranyozott, barokk oszlopaival, mint egy buddhista templom, várni látszott valamit.
Itt telepetek le, a törzsasztalukhoz. Először is anyagi ügyeiket igyekeztek rendezni. Kanickynak tizenhat fillérje volt, Sárkánynak harminc. Estinek egy korona négy fillérje. Kevés, hogy megvívhassák a mai csatát.
Sárkánynak, akinek a legnagyobb kilátása volt a mai napon, mert megírta versét, odaintette a délelőtti fizetőt, leolvastatott vele húsz Princeszászt, feketét rendelt, aztán megmutatva kéziratát, melyet ma délután háromkor, de legkésőbb este hat és hét között eladhat a Fületlennek, tíz koronát kért tőle kölcsön. A fizető megadóan eléje tette az összeget. Esti dupla feketét rendelt. Kanicky szódabikarbónát, vizet, kutyanyelvet.
A szódabikarbónát bevette. Lassanként, csupa szórakozottságból, megiszogatta az előtte álló három pohár vizet, noha egyikbe Esti beleverte a cigarettája hamvát. Krokit kezdett írni, hogy pénze legyen. Hirtelen fölugrott, a fejéhez kapott. Sürgősen telefonoznia kellett. Fényes homlokát ideges gondok rajzották körül. Megkérte barátait, hogy kísérjék le a telefonfülkéhez. Nem szeretett egyedül lenni.
Amíg leértek a földszintre, lökdösődtek, vicceltek, ismerősökkel találkoztak, és elfelejtették, hogy voltaképp mit akarnak. A telefonokon undok alakok lógtak piócák gyanánt, németül beszéltek, vén fráterek, negyven-ötvenévesek, akik nemsokára úgyis meg fognak dögölni. Kanicky fél óra múlva kapott összeköttetést. Diadalmasan jött ki a fülkéből. A nő eljön, délután háromkor. Sárkánytól kölcsönkért öt koronát, becsületszóra, s akkor Esti is megkapott az imént kölcsönadott két koronájából egyet.
Miután anyagi ügyeik valahogy rendeződtek, könnyülten ültek vissza asztalukhoz. Kanicky pár mondatot írt a krokiból. Megint abbahagyta az írást. Hordárt hívatott, levelet küldött annak, akinek telefonozott. Cigarettáztak és sóhajtoztak. Nevettek és búsultak gyors egymásutánban. Integettek a tükörablakon át az utcán elhaladó

nőknek. Amikor a pincér gyümölcsöket vitt előttük, keresztneveket adtak a gyümölcsöknek. Az alma: Károly, a szőlő: Ilona, a szilva: föltétlenül Ödön, a körte: a puhasága, élvetegsége miatt Jolán stb. Valami nyugtalanság viszketett bennük. Társasjátékot játszottak betűkkel, színekkel, hangokkal, összekeverve, tódítva-foldozgatva mindent. Fölvetették a legfurcsább kérdéseket, mi lenne, ha valami nem úgy volna, amint van? Nem, ők nem voltak megelégedve a teremtéssel.

Háromkor Sárkány az utalványért vágtatott. A kávéház zúgott, a zaj a karzaton egyre erősödött. Ebben a harsány lármában érezték életük ütemét, azt, hogy mennek valahová, hogy haladnak előre. Minden asztal, minden fülke el volt foglalva. A füstből viharfellegek tornyosultak. Jólesett elnyúlni ebben a gőzben, ebben a meleg pocsolyában, semmire se gondolni, figyelni, hogy fortyog és bugyborékol, s tudni, hogy azokat, akik benne lubickolnak, lassanként elernyeszti, megabálja, összefőzi, együvé kotyvasztja, egyetlen zsibongó korhelylevessé. Elszórva a különböző asztaloknál, bársonypamlagokon, székeken mindennapos ismerőseiket látták. Mind-mind megérkeztek.

Itt volt Bogár, az ifjú regényíró, Pataki és Ürögi Dani. Itt volt Arácsy, a festő, aki firenzei lovagruhában fényképeztette le magát, tőrrel az oldalán, amint zongorázik. Itt volt Beleznay, a híres műgyűjtő, Wilde és Rodin személyes ismerőse. Itt volt Szilvás, a „márki”, csontnyelű sétapálcájával, az utolérhetetlen csevegő, aki legújabb csibészszavainkat dévajul és mesterien elegyítette a nyelvújítási szótárak, a régészek, az akadémiai székfoglalók avatag kifejezéseivel. Itt volt Elián, az idegorvos, Gólya, az iparművész, Sóti, a tudós, aki népmeséink eredetével foglalkozott, Boldog, a modern fényképész, aki Berlinben tanult, és Kopunovits, a tragikus színinövendék. Itt volt Dayka, egy nagybirtokos szőke fia, aki a neokantiánusokat bújta, és az ismeretelméletről beszélt. Itt volt Kovács, aki sohase beszélt, bélyegeket gyűjtött, és gúnyosan mosolygott. Itt volt Mokosay, aki már Párizsban is járt, Verlaine-t és Baudelaire-t francia eredetiben olvasta, s francia eredetiből idézett, nagy lelkességgel és gyarló kiejtéssel. Itt volt Belényes, a „hites vegyész”, aki valami szabálytalanság miatt állását vesztette, most az újságok szerkesztőségeiben lebzselt, és adatokat szolgáltatott a leleplező cikkekhez. Itt volt Kotra, a dramaturg, aki a tiszta irodalmat követelte a színpadon is, a legtisztább irodalmat, s elő akarta adatni mellette ülő barátjának, Géza Gézának *Halálvárás* című készülő drámáját, melyben emberek nem is szerepelnek, csak tárgyak, s a kulcs a kulcslyukkal hosszú és mély metafizikai vitát folytat. Itt volt Rex, a képügynök, aki dacolva a közvéleménnyel Rippl-Rónait dicsérte és szidta Benczúrt. Itt volt Ikrinszky, a csillagász, Christian, a konferanszié, Magass, a zeneszerző.

Itt volt Pirnik, a nemzetközi szociáldemokrata. Itt volt Scartabelli, az esztétikus és polihisztor, aki meleg basszushangján részint Wundtról és a kísérleti lélektanról értekezett, részint a budai kis utcákról, igen érzelgősen, hangsúlyozva, hogy ő nem érzelgős. Itt volt Exner, akiről mindenki csak annyit tudott, hogy vérbaja van. Itt volt Bolta, aki nem tartotta Petőfit költőnek, mert Komjáthy Jenő a költő. Itt volt Spitzer, aki Max Nordaut tartotta a világ legnagyobb lángelméjének. Itt volt Wesselényi, egy széplelkű patikussegéd. Itt volt Sebes, akinek már két elbeszélése megjelent a napilapokban, s egy el volt fogadva. Itt volt Moldvai, a lírikus. Itt volt Czakó, egy másik lírikus. Itt volt Erdődy-Erlauer, egy harmadik lírikus. Itt volt Vándor V. Valér, a műfordító, aki minden nyelvből fordított, de egyet se tudott, az anyanyelvét is beleértve. Itt volt Specht, gazdag szülők gyermeke, egy szerény, hallgatag fiatalember, aki nem írt semmit, de két évig kezelték zárt intézetben, és zsebében állandóan ott tartogatta a három elmeorvos által aláírt pecsétes bizonyítványt, hogy épelméjű. Itt volt egyáltalán mindenki.

Ezek mind egyszerre beszéltek. Arról, hogy van-e az embernek szabad akarata, hogy milyen alakú a pestisbaktérium, hogy mennyi Angliában a munkabér, hogy milyen messze van a Sirius, hogy mit értett Nietzsche az „örök visszatérés”-en, hogy jogos-e a homoszexualitás, és hogy Anatole France zsidó-e. Mindennek bele akartak hatolni az értelmébe, gyorsan és alaposan, mert bár nagyon fiatalok voltak valamennyien, alig többek húszévesnél, úgy érezték, hogy már nincs sok idejük.

Esti homályosan ismerte ezt a társaságot. Nem volt mindig bizonyos, hogy ki kicsoda, de ez nem is volt baj, az illetők se voltak még bizonyosak, hogy kicsodák, hiszen egyéniségük, jellemük éppen most és éppen itt alakult ki. Megesett, hogy összetévesztett egy fényképészt egy költővel, s az is megesett, hogy őt tévesztették össze egy fényképésszel. Ezt kölcsönösen nem vették zokon. Elmesélték életüket, emlékeiket, eddigi szerelmeiket, terveiket, aztán, ha jónak látták, be is mutatkoztak, formaságból, s esetleg meg is jegyezték egymás nevét.

Ott ült közöttük, hallgatta szavaik zsongását. Vonzódott hozzájuk. Ebben a zűrzavarban minden hang egy-egy billentyűt ütött meg lelkében, rokon volt mindenkivel és mindennel. Ő nem értette az életet. Fogalma se volt, miért született erre a világra. Úgy gondolkozott, hogy akinek részévé jutott ez az ismeretlen célú kaland, melynek vége a megsemmisülés, az minden felelősség alól föl van mentve, s jogában áll, hogy azt tegye, amit akar, például végigfeküdhet a kocsiúton, és minden ok nélkül elkezdhet jajgatni, anélkül hogy különösebb megrovást érdemelne. De éppen mert az életét a maga egészében értelmetlenségnek tartotta, a kis részeit külön-külön mind megértette, minden embert kivétel nélkül, minden

magasztos és aljas szempontot, minden elméletet, s ezeket azonnal magáévá is tette. Ha valaki öt percig beszél neki okosan, hogy térjen át a mohamedán hitre, ő áttér rá, föltéve, hogy megkímélik a cselekvés nyűgétől, a szaván fogják, és nem adnak neki időt, hogy később mégis visszatáncoljon.
Így élni a nagy esztelenségben a kisebb esztelenségek közepette, véleménye szerint nem is oly ostobaság, sőt talán a leghelyesebb, a legtermészetesebb életmód. Ezenkívül szüksége is volt erre a vad összevisszaságra, erre a maró pácra. Írni akart. Várta a pillanatot, mikor a kétségbeesés és undor odáig fokozódik, hogy már öklődnie kell, s ekkor minden kiszakad majd belőle, ami fontos és lényeges, nemcsak a mellékes és esetleges. De ez a pillanat még nem érkezett el. Nem érezte még magát elég rosszul ahhoz, hogy írhasson. Zabálta a nikotint, új dupla feketét kért, hogy paskolja szívét, hogy tovább gyötörje örökké kíváncsi, mohó és játszi szellemét, s lázasan figyelte magában a belső lüktetést, olvasta ütőerét, mely százharmincat vert, boldogan olvasta, mint uzsorás a pénzét.
Nők vették körül. A „csongrádi asszony”, aki kéthetenként fölrándult az ura mellől, és szabad idejét írók között töltötte, irodalmi leányok, áldémonok, egy halvány artistanő, aki beteg lehetett s egy sárga arcú, puffadt nő, nagy és rettenetes, mint Klütaimnésztra. Fehérben, kékben, feketében ültek itten, kivirágozva a forró mocsárban, akár Hévízen a tavirózsák. Mindegyiket megáhította. Tétova pillantása nyugtalanul cikázott közöttük. Élvezte a véletlen cselvetéseit és halálos szeszélyeit, melyek minden másodpercben megváltoztathatják életét, és végzetté lehetnek. Figyelte a „csongrádi asszony” kezét, puha ujjai végén a körmeit, melyeket rózsaszínre sikált s hegyesre nyírt, elképzelte, hogy esetleg ez a nő is lehetne a sorsa, de idegenszerű körmeitől, melyek gyöngéden karcoltak, mint a rózsatövisek, megborzadt, s a gondolatot riadtan utasította vissza. A „csongrádi asszony” megkérdezte, mire gondol most. Esti fölényesen elmosolyodott, hazudott valamit, úgyhogy a nő mégis azt gondolhassa, amit ő gondolt.
Kanicky a barátja mellére hajtotta fejét. Ő nem minden nőt várt, csak az egyetlent várta, aki valami félreértés folytán nem jelentkezett, noha régen elmúlt három óra. A hordár se jött vissza, akit már délben elküldött a fontos üzenettel. Egy másik hordárt bízott meg, hogy a régit megkeresse. Átnézett a szemben levő kávéházba s a Rabló nevű kisvendéglőbe. Visszajövet a telefonfülkében egy óra hosszat telefonozott különböző helyekre, eredménytelenül. Estinek intett, hogy mindennek vége. Rendelt egy kis-irodalmit, melyet jó étvággyal elfogyasztott, aztán újra szódabikarbónát vett be.
Hét felé megérkezett Sárkány, aki három órától kezdve elkallódott valahol. Sugárzott a boldogságtól. Elmesélte, hogy életében egészen új korszak nyílt meg. Találkozott azzal az állítólagos óvónővel, akiről

már annyit beszélt barátainak, hogy ők talán jobban ismerték, mint ő maga, kibékült vele, és most végre-valahára minden, minden rendbe jön, véglegesen. Esti és Kanicky naponta hallották, hogy Sárkánynak új korszak kezdődik életében, és hogy rátalált az egyetlen nőre. Inkább az utalványára voltak kíváncsiak. Sárkány arca elsötétült. Elsősorban közölte, hogy minden pénzét elköltötte. Ami az utalványt illeti, az történt, hogy háromkor annak rendje és módja szerint fölkereste a kiadót, az rosszkedvében volt, félvállról odakiabált, hogy jöjjön hat és hét között. Hat és hét között meg is jelent, szelíden és udvariasan átnyújtotta a versét, könyörgött, hogy fizesse ki, mire a kiadó, ez a göndör és véres gazember, aki Heródeshez hasonlított, hallatlan gorombaságokkal fogadta, kéziratát megköpdöste, lábával tiporta, őt pedig a szó szoros értelmében kirúgta. Hogy mint folyt le ez a jelenet, egyéni előadása alapján nemigen tudták elképzelni barátai, de azért fölháborodtak a kiadó tapintatlanságán.

Itt álltak tehát hárman, egy vas nélkül, hátuk megett rengeteg feketével, cigarettával, hordárköltséggel, a kis-irodalmi fölvágottról nem is beszélve, s előttük az üres, kilátástalan éjszakával. Valamit tenni kellett. Az élet közönyösen hullámzott. Scartabelli a Bhagavad-gitáról meg a Nirvánáról beszélt nekik, mérsékelt érdeklődés közepette. Vándory V. Valér egy francia regényt fordított. Az iránt tudakozódott a jelenlevőktől, hogy mit jelenthet magyarul: *derechef*. Mokosay a kiejtését kifogásolta. Elkérte tőle a könyvet. Azon a véleményen volt, hogy ez egy olyan virág neve, mely nálunk nem is nő. Mások egy trágárságra gyanakodtak. Legtöbben azt tanácsolták, hogy hagyja ki a szót, mire Vándory V. Valér kihagyta az egész szakaszt, és tovább dolgozott. Ekkor lépett hozzájuk Hannibál, az éji árus, az ólompofájával, száján a megfagyott vigyorral, malac képes levelezőlapjait ajánlgatta, s utána mindjárt az óvszereit, mintha e levelezőlapok puszta megtekintése is ártana egészségüknek.

Esti fölkelt, megkereste az éjjeli fizetőt. Tíz koronát vett ki belőle. Egy aranyat kapott. Ezen osztozkodni kellett volna barátaival, akiknek régebbről szintén tartozott, s bonyolult számítások után az üzletet félig-meddig jónak is gondolta, remélvén, hogy legalább rögtön visszakapja azt a koronát, melyet Sárkány máról még mindig nem adott meg. De másként döntött. Egyszerűen megszökött. Rohant-rohant az utcán. Úgy tervezte, hogy bemegy az Írói Körbe, legalább hatvan koronát nyer, azt testvériesen három felé osztja, mindenkinek húsz-húsz koronát. A bakkasztalnál, a koporsó előtt Homona ült, a híres nyerő, egy tekintélyes hírlapíró, aki abból élt, hogy a bankokat zsarolta. Ezt rossz ómennek tartotta. A kerek, csábító aranypénzt mégis odadobta a zöld mezőre, egy összegben. Tétjét minden feltűnés nélkül besöpörték.

Ezt azonnal megállapíthatta. De vagy tíz percig állt meredten, mintha

arra várna, hogy egy világforradalom megváltoztatja a sors föllebbezhetetlen döntését, s akkor az aranyát majd visszaadja a bankár.
A kávéházban úgy várták, mint egy megváltót. Kanickyt két hordár fogta körül, aki visszaérkezett és követelte a pénzét. Ő egy darabig észokokkal próbálta magyarázni nekik, hogy nincsen igazuk, majd bevett egy aszpirint, öt perc alatt lekente krokiját a hordárok fedezete mellett, s eladta, szintén a hordárok fedezete mellett. Még pénzt is hozott haza, és dobott valamit barátainak.
Elmentek a Mária utcába Sárkányhoz, aki levelet várt az óvónőtől. Elmentek Kanickyékhoz, ahol teát ittak. Egyetlen óriás szobában tartózkodott a család. Kanicky egyik nénje festett, a másik zongorázott, a harmadik mindaddig, míg a vendégek ott voltak, arccal a falnak fordulva állt, nem tudni, miért. Az apa, egy szeretetre méltó, kedves öregúr, a szoba közepén ült és írt, az aggkor higgadtságával, bele-belemártotta tollát a kalamárisba, óvatosan lepöccentette hegyéről a fölösleges tintát, és nem törődött a körötte tomboló zajjal. Kapuzárás után lejöttek. Kanicky *Az ember tragédiájá*-ból szavalt hangosan. Egy sötét téren valami kocsisféle parasztember, ostorral a kezében, egyenesen feléje ment, kezét a vállára tette, s így szólt:
- Tudja mit? Inkább visszafizetem az ötven fillérjét, de adja ide a kötőféket.
- Nem! - felelte Kanicky - a kötőfékre szükségem van.
Esti nem értette az ötven fillért és a kötőféket, nem tudta, hogy összebeszélés ez is vagy valami véletlen, s félni kezdett. Az éjszaka fekete rongyai hevertek körötte. Jó lett volna már otthon lenni, a díványán feküdni egyedül. Utálta magát, utálta barátait is, de nem bírt elszakadni tőlük. Az a riadalom fogta el, mint gyermekkorában, mikor azt érezte, hogy valami tilosat követett el. Az emberek a gázlámpák alatt a napi munkától bambán meredtek az arcába, mintha figyelnék, hangos cipőkopogással jöttek utána, mintha követnék. Örült, mikor beértek a Rablóba.
A gépzongora a *Tannhäuser* nyitányát játszotta. Gách József, az unokaöccse, az orvosnövendék, az orrához tartotta két tenyerét és megszagoltatta vele. Aznap boncolt először. Faltay, a bőrsarus tolsztojánus tejbedarát vacsorázott. Bisszám, a szakállas, fiatal teozófus, akinek olyan piros arca volt, mint az alma, és olyan fehér foga, mint a porcelán, melegen szemükbe tekintve arra intette őket, hogy szeressék a Természetet és éljenek összhangban a Világmindenséggel.
Erre, gondolták, még ráérnek, s újra átnéztek a kávéházba.
Itt a magas, szellemi tivornya már züllésnek indult. A karzaton a második vezérkar foglalt helyet, tizennyolc-tizenkilenc éves ifjoncok. Putterl, a kis Hajnal s a kis Wallig rumos fekete és egyiptomi cigaretta

mellett harcos folyóiratot alapítottak, a lehető legmagasabb színvonallal, a megcsontosodott hagyományok, az akadémia, a vének ellen. Mellettük Abmentis zenére írt szöveget, s énekelte az első sorát: *Oh, lágy madárkám.* A *lágy* helyett kétszótagú, jambusos szóra lett volna szüksége, ennek folytán így próbálgatta a sort: *Oh, kemény madárkám.* Viszont ezt mégse használhatta. Dalolva új jelzőt keresett, mely a szövegbe is, a madárkához is illik. Erdődy-Erlauer képviselte a régi nemzedéket. Ő az első fülkében kotolt, rámeredve kéziratpapírjára, melyre egész délután csak ennyit írt: *Az életem olyan...* De azóta se tudta folytatni. Nem tudta, hogy milyen az élete, nem tudott rá hasonlatot találni, ami nem is volt csoda: Erdődy-Erlauer élete semmihez se hasonlított, az pont olyan volt, mint az ő élete.

Otthagyták őket a kéziratokkal, a keserves, búvalbélelt életükkel. Csatangoltak a Duna-parton, a Keleti pályaudvar körül. A város minden részében fölszedegették az írótanoncokat, akik kóborogtak az éjszakában, mintegy ügyeletes szolgálatot teljesítve: Exnert, Szilvást, Daykát, a neokantiánust, Moldvait, Czakót, azonkívül még néhányat, akiknek szintén bizonyára valami köze lehetett a művészetekhez és a szellemi tudományokhoz: Orbánt, a zenetanítót, Csiszért és Valentinit is, aki valami műasztalosféle lehetett. Ez a viharvert kis csapat hajnali három felé a ferencvárosi házak közé vetődött.

A sarkon egy utcai lány állt. Exner megszólította, s a többi körülvette. Semmiféle alkalmat nem mulasztottak el, hogy tanulmányozzák az élet mélységét, s közben fitogtassák tájékozottságukat. Fölényesen, pajtáskodva tegezték ezeket a nőket, akik rendszerint sokkal idősebbek voltak náluknál, legalább abban a korban, mint az édesanyjuk barátnői, akiknek otthon illedelmesen kezet kellett csókolniok, mélyen meghajolva. Ez a tiszteletlen szabadosság növelte önérzetüket.

Valamit tárgyaltak. Egy párbeszéd folyt köztük és a lány között, melyet pillanatról pillanatra megszakított a csoport hahotája. Exner a középen hadonászott hetyke nádbotjával. A nő halkan felelgetett.

Esti távol állott tőlük, egyedül. Ő nem akart belemenni ebbe a játékba. Így együtt ízléstelennek, szemérmetlennek tartotta. Pedig jobban ismerte ezt a vidéket, mint bármelyikük. Ismerte ezeket az utcákat, a nap és éjszaka minden szakában, mert valami rokonborzalom kergette errefelé, sokszor úgy, hogy otthon kiugrott ágyából és iderohant. Ismerte ezt a negyedet, kora reggel, mikor senki se járt itt, szombat estéken, a nagy hajcihő idején, nyolc és tizenegy között, kánikulában, rekkenő napokon, délben egy és kettő között, mikor a lányok cifra ruhájukban úgy ragyognak a ragadó hőségtől, mint az olcsó selyemcukrok. Ismerte a házakat külön-külön, az ajtókat és ablakokat, melyekben lámpa gyullad és elalszik. Ismerte a férfiakat is, akik itt

ténferegnek, szórakozottan, mintha mást keresnének, s hunyt szemmel surrannak be, hogy legalább ne lássanak addig mást, aztán a közönyösöket és bárgyúkat, akik nyíltan mustrálják az árukat, a kövér, magányos öregurakat, akik szipkából szívják szivarjukat, tűnődve szemlélgetik a túlsó járdán sétáló pincevirágokat, majd hirtelen elhatározással, mintha dróton rángatná őket valami, elindulnak egy csokoládészín kapu felé. Ismerte a táj szakkifejezéseit, melyek megmegütötték fülét, a mesterség tárgyilagos részleteiről. Ismerte főképp a nőket, mind-mind, személyesen vagy látásból, a kedveseket és eltompult-állatiakat, az úriasakat és parasztosakat, a hórihorgasokat és törpéket, azokat, akiknek rózsaszín forradás van az állukon, vagy harapás, mint egy hernyó, vagy akik kutyákat vezetnek pórázon, vagy akik szemüveget hordanak, vagy azt a rémest, aki néha hajnal felé tűnt fel, dupla fekete fátyollal takarva arcát, mert nincsen orra. Ismerte ezt a lányt is, akit most barátai szórakoztattak, többször látta erre menet, megfigyelte, számon tartotta.

A lány elvette Exner nádbotját, s lassan megindult vele a mellékutcába. A csoport követte őket. Esti is utánuk iparkodott, hogy lássa, mi készül megint. Csöngettek a kapun. Bementek, mind a tizenegyen.

Benn, az alacsony, földszintes szobában olyan lárma lett, mint egy égő házban a tűzoltók megérkezésekor. Visongtak és rikkantgattak a helyzet furcsasága miatt. A nő attól félt, hogy fölírja a rendőr csöndháborítás és botrányokozás miatt. Csitítgatta őket, de hiába. Öten ültek az ágyára, úgyhogy az nyekkent, majdnem leroskadt a terhük alatt. A márki karjait kitárva kerekded körmondatokban prédikált a nőnek, hogy szálljon ki a fertőből, térjen jobb útra, majd megáldotta, mint gyermekét, és „ibolyá”-nak nevezte. Exner az enyveshát-fényképeit nézegette. Sárkány a holmijai között turkált. Czakó fölemelte a kis vaskályhán álló vörös mázas lábas fedőjét, melyben vacsorája másnapra eltett maradékait találta meg, a megfagyott marhatokánnyal és a hideg tarhonyával.

A nő toppantott, hogy legyen már csönd. Figyelte a pasasokat, hogy el ne emeljenek valamit. Szeme ide-oda rebbent.

Kanicky súgott valamit Sárkánynak. Az tovább súgta, a hír körbefutott, s mire megütötte a tizenegy dobhártyát, általános, viharos röhej támadt. Mind a nőt nézték.

A lámpa alatt látni lehetett, hogy tényleg sokkal idősebb, mint künn az utcán hitték. Kerek, fekete szépségtapaszt viselt az álla fölött, s vörösesszőke, dús parókát. Kanicky szerint a paróka alatt olyan kopasz a feje, mint egy biliárdgolyó, s egyetlen foga sincsen. Ezen nevettek.

A hangulat elkámpicsorodott. Senki se beszélt. Már megbánták, hogy bejöttek, s azon gondolkoztak, hogyan lehetne innen kiszabadulni. A nő bizalmatlanul méregette őket. Szemében aggodalom lebegett,

melyet nem mert kimondani.
Kanicky az ajtóhoz sompolygott, ellógott, köszönés nélkül. Utána Sárkány, aztán Szilvás, aztán Exner, aztán Moldvai, aztán Czakó, aztán Dayka, aztán Valentini, Csiszér és Orbán.
A banda hanyatt-homlok menekült.
- Maga is elmegy? - riadt föl a nő, Estire tekintve, aki utolsónak indult kifelé.
- El - s a kilincsre tette a kezét. - Jó éjszakát.
- Jó éjszakát.
Esti kinyitotta az ajtót, melyet barátai viccből az orra előtt csaptak be. Hallgatódzott kifelé.
A cimborák a lépcsőházban a házmestert várva zsinatoztak. Rémes ordítás hallatszott, Sárkány hangja, utána Kanicky hangja, aki valami szörnyűt kiabált a szoba felé.
- Mi az? - szólalt meg a nő.
- Semmi - válaszolt Esti, és becsukta az ajtót, hogy ne hallja ezt.
A nő ránézett.
- Hát mégis meggondolta magát? Itt marad?
- Itt - mondta Esti. - Egy percre talán leülök - és csak állt.
A kapu ebben a pillanatban buffanva csapódott be, a házmester kiengedte őket. Csönd lett.
- Bolondok - jegyezte meg a nő a hirtelen csöndben.
Vonogatta a vállát idétlenül.
Esti ezért a mozdulatáért megsajnálta. Szíve, az ő beteg szíve tele lett könnyel, mint egy szivacs.
Pár pillanat múlva megint fölharsant a lárma az ablak előtt. A társaság állt alatta. Exner a nádbotjával végigzongorázott a leeresztett redőnyökön, s ismerős hangok mondtak Estinek jó éjszakát, kívántak sok szerencsét és jó mulatást.
Úgy nézett az ablak felé, mint aki kelepcébe került, s szeretne kimászni. Itthagyták. Egy ugratás áldozata lett, az utolsó csúnya ugratás áldozata. A lárma megszűnt. Csönd lett ismét, végleges, nagy csönd.
- Elmentek - suttogta a nő, s kulccsal zárta be az ajtót.
Esti egy formahibát akart helyrehozni. Nézete szerint azonban minden „formahiba” lényeghiba, s a formahibánál nincs is nagyobb hiba. Nem bírta el, hogy valakit szemtől szembe megsértsenek. Ilyesmi annyira fájt neki, hogy inkább órákig együtt maradt unalmas emberekkel, mert nem tudott kellő módot találni, hogy tapintatosan lerázza őket.
A nő egy nádszéket tolt feléje. Ő is leült, vele szemben a díványra.
Igazuk volt: ez a lány már nem fiatal, elcsigázott, a mosolyában pedig van valami eszelős. De másképp is lehet őt szemlélni. Hevíteni kezdte képzeletét, és akkor a valóság eltűnt. Nem, nem volt egészen igazuk, túloztak: a bőre hervadt, de fehér, liliomfehér. Fogai is megvannak,

majdnem mind. Különös, zöld macskaszeme, gömbölyű fakó-éhes arca, szűk homloka megtetszett neki.
- Hogy hívják?
- Paula - válaszolta a nő, valami lágy, náthás hangon.
Estire a szavak babonásan hatottak. Ez a név úgy hatott rá, mint egy hervadt tearózsa. Lehunyta szemét.
- Mi volt azelőtt?
- Fésülőnő.
Ekkor Esti kétségbeesetten belefogódzott a kezébe és a szoknyájába.
A kaszárnyákban az ébresztőt fújták. Egy udvarról kivonulásra sorakozott a legénység. A százados állt az élen, táncoló lován, kivont karddal, német vezényszókat ropogtatott fogai között, s erre ez a félelmetes gépezet, mely emberhúsból és acélból áll, megmozdult, kikanyarodott az Üllői útra. Csinos, Eau de Cologne-tól szagos hadnagyocskák rendelkeztek. Kardjukon, sárga-fekete bojtjukon csillogott a reggel. I. Ferenc József császár és király uralkodott, az ült fönn Bécsben, magas trónusán.
Esti az Üllői úton ballagott hazafelé. A kapu már nyitva volt, kapupénzt se kellett fizetnie. Rohant a negyedik emeletre, a szobájába, melyben tegnap délelőtt tizenegykor Sárkány fölébresztette.
Íróasztalán egy levelezőlapot talált, vidékről, a szüleitől. Ennek nagyon megörült.
A nagybátyja híres születésnapi mulatságáról küldték, melyen minden évben találkozik a három rokon család, Csendesék, Estiék és Gáchék. Ludaskása volt, cigánypecsenye, vaníliás-mandulás kifli. Sok-sok üdvözlet mindenkitől, rokonoktól, ismerősöktől, húga barátnőjétől is. Öccse azt írja, hogy szigorú osztályfőnöke van, húga, hogy tánciskolába jár, édesanyja, hogy szeretné látni. Okvetlenül jöjjön le a hónap végén, a szüretre. Édesapja csak a nevét írta oda, szigorú, álló írásával.
Esti meghatottan olvasta a kártyát, sokszor egymás után. Otthon járt, a szőlőben, a vadszőlővel befuttatott lugasban, a tisztaszoba zöld bársonyzsöllyéi között. Imádattal fogta át kedveseit, mert ő mindezek tetejébe még jó fiú is volt és szerető testvér. Erre gondolt: az anyámnak van egy ametisztkösöntyűje, az olyan színű, mint a szeme. Erre gondolt: az apám már szintén fönn van, hajnali négy óra óta dolgozik. Erre gondolt: belőlem nem lesz semmi, elzüllök. Erre gondolt: minden leszek. Erre gondolt: meghalok jövőre, huszonegy éves koromban. Erre gondolt: sohase halok meg. Mindenre gondolt, egyszerre.
Az a nap, melyet átélt, zsúfolt volt és mozgalmas, de nemigen különbözött többi napjaitól. Zűrzavara most tömör bánattá dermedt. Remegve szorította magához a levelezőlapot, hogy védelmet leljen, elbújt a vidéki béke mögé, oda, ahol a gyökerei voltak és az ereje.

Önvád mardosta. Átvette egyszer a spanyol rendhagyó igéket. Aztán levetkőzött.
De megint fölkelt. Válaszolt a kártyára, hogy holnap délelőtt, mihelyt lemegy, föladhassa levelét.
Ezt írta:
Édes szüleim és testvéreim, köszönöm megemlékezésteket. Gondolatban állandóan veletek vagyok.
A meghívásra is kellett volna felelni valamit. Ekkor eszébe jutott Sárkány és Kanicky, akiket nem kevésbé szeretett, mint a testvéreit.
Így folytatta:
Sajnos, egyhamar nem utazhatom le. Az új irodalom forrong. Nekem itt kell maradnom, résen kell lennem.
Egy jobb kifogáson is töprengett, de csak ezt tette még hozzá:
Dolgozom.

1929

HATODIK FEJEZET,

MELYBEN SZERT TESZ ÓRIÁSI ÖRÖKSÉGÉRE, S KIDERÜL, HOGY MILYEN NEHÉZ MEGSZABADULNIA A PÉNZTŐL ANNAK, AKI MINDENÁRON CSAK EZT AKARJA

Hajnal felé egy mulatóban üldögéltünk. A néger zenekar pihent. Mi ásítoztunk.
Esti Kornél fülembe súgta:
- Gyorsan adj ide ötöt.
Fizetett, aztán így szólt:
- Furcsa.
- Micsoda?
- Ez a szó: „pénzzavar". Az ember azt hihetné, hogy a pénz okozza a zavart. Holott nem a pénz okozza, hanem éppen az ellenkezője, a pénz hiánya, a pénztelenség. Mondd - fordult felém mély érdeklődéssel -, te üres óráidban nyelvészkedni is szoktál: van olyan kifejezés, mely azt érzékelteti meg, hogy néha a pénz is terhes lehet?
- Van. De az francia. *Embarras de richesse.*
- Magyar nincs?
- Nincs.
- Jellemző - dörmögte.
Hazamenőben az utcán még mindig erről elmélkedett:
- Kétségtelen, ronda dolog ez a pénzzavar. De a másik éppily ronda. Amikor igazán a pénz okozza a zavart. Amikor túlontúl sok van belőle. Ezt is ismerem.
- Te?
- Aha. Volt nekem valaha rengeteg pénzem is. Hajdanában - szólt elmerengve -, hajdanában, danában.
- Dániában?
- Nem, itt Budapesten. Amikor örököltem.
- Kitől örököltél te?
- Egy homályos anyai nagynénémtől. Anselm Mária Teréziától. Hamburgban lakott. Valami német báró felesége volt.
- Érdekes. Erről még nem is beszéltél.
- Igen. Harmincéves lehettem. Egy reggel arról értesítettek hivatalosan, hogy nagynéném minden vagyonát rám hagyta. A hír nem ért váratlanul. De meglepett. Tudniillik azt hallottam, hogy nagynénémnek van egy másik unokaöccse is, s majd közöttünk osztja meg az örökséget. Ez időközben meghalt. Valahol Brazíliában. Nincs

egy cigarettád?
- Parancsolj.
- Hát kiutaztam Németországba. Őszintén szólva, alig emlékeztem Istenben megboldogult nagynénémre. Gyermekkoromban néhányszor elvittek hozzá. Pazar kastélyban lakott a birtokán, a mintagazdaságán. Pokolian gazdag volt, és pokolian unalmas. A kert halastaván fehér, fekete hattyúk úszkáltak. Csak ezt tudtam felőle. Meg azt, hogy sok földje van, több emeletes háza Berlinben és Drezdában, s rengeteg betétje svájci bankokban. Tekintve, hogy tíz éve nem feleltem leveleire, fogalmam se volt, mennyi a vagyona. A leltározásnál kiderült, hogy nagyobb, mint gondoltam. Miután mindent eladattam, pénzzé tettem - az adók, illetékek, ügyvédi költségek levonása után -, majdnem kétmillió márkát fizetett le a kezemhez egy hamburgi bank.
- Kétmillió márkát? Ne viccelj.
- Helyes. Akkor beszéljünk komolyabb dolgokról. Mekkora a vérnyomásod?
- Bocsáss meg. Inkább folytasd.
- Elég az hozzá, én ezt a pénzt - magyarra váltva - bevágtam a bőröndömbe, és hazautaztam. Itthon úgy éltem, ahogy eddig, verseket firkáltam. Vigyáztam, nehogy neszét vegyék az ügynek, mert tudtam, hogy akkor végem.
- Miért?
- Hallod: egy költő, aki gazdag, minálunk? Ez merő képtelenség. Budapesten mindenkiről, akinek van egy kis pénze, azt képzelik, hogy tökfilkó. Ha van pénze, minek legyen sütnivalója, érzése, képzelete? Így büntetik. Ez a város túlságosan értelmes. Épp ezért túlságosan ostoba. Nem hajlandó belátni, hogy a természet az pogány és kiszámíthatatlan módon, egyáltalán nem irgalmi alapon osztogatja kegyeit. Byronról, aki lord volt és sokszoros milliomos, itt senki sem ismerte volna el, hogy van egy fikarcnyi tehetsége. Itt a lángész rangját kárpótlásul - alamizsnaként - adagolják azoknak, akiknek nincs egyebük, azoknak, akik éhenkórászok, betegek, üldözöttek, élőhalottak vagy valódi halottak. Főképp az utóbbiakat kedvelik. Nekem sohase volt kenyerem dacolni az emberek titáni butaságával. Alázatosan meghajoltam előtte, mint egy hatalmas természeti jelenség előtt. Ezúttal se vétettem a kötelező bohémhagyomány ellen. Továbbra is eljárogattam a kis piszkos bohémtanyára. Adós maradtam kávémmal. Gallérjaimat reggelenként tintával feketítettem. Cipőim talpát lombfűrészfúróval lyuggattam ki. Csak nem teszem tönkre költői hírnevemet? Egyébként is ez kényelmesebb volt és érdekesebb. Ha dobra verem szerencsémet, azonnal megrohannak, reggeltől estig kilincselnek nálam, s még dolgozni se hagynak.
- De mit csináltál azzal a tenger pénzzel?

- Ez nekem is nem kis fejtörést okozott. Természetesen nem raktam be bankba. Ezzel nyomban elárultam volna magam. Íróasztalom fiókjába zártam, kéziratpapírjaim közé. Csodálatos, milyen kis helyre elfér kétmillió korona, kétezer darab ezres. Csak ekkorka halom volt. Az is olyan rongy, olyan saláta, mint a többi papiros. Esténként, mikor nézegettem, vegyes érzések fogtak el. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy nem örültem neki. Én sokra becsülöm a pénzt. Nyugalmat jelent, becsületet, erőt, majdnem mindent. De ennyi pénz inkább nyűg volt nekem, mint könnyebbség. Ahhoz, hogy új életet kezdjek, hogy gépkocsikat tartsak, hogy kedves háromszobás lakásomból átköltözzek egy tízszobásba, hogy kizökkenjek a régi kerékvágásból, és hogy új terheket, gondokat vegyek nyakamba, már akkor is túlságosan bölcs voltam. Sohase vágyakoztam pezsgős dáridókra. A fényűzést megvetettem, tudod. Világéletemben vajas kenyeret vacsoráztam, s vizet ittam rá. Csak a komisz cigarettákat szerettem és a komisz nőket. Tehát gondolkozni kezdtem ridegen, következetesen. Mi a célom, a hivatásom, a szenvedélyem? Írni. Már ebben az időben is kerestem a tollammal havi ötszázat, könnyen. Ehhez még hozzácsaptam havi ezer koronát, hogy mindörökre biztosítsam függetlenségemet. Meddig élhetek? Szüleim, nagyszüleim ötvenéves koruk előtt haltak el. Mi nem vagyunk hosszú életűek. Én engedélyeztem magamnak hatvan évet. Ez a busás életjáradék harminc évre, a várható életem egész tartamára, a kamatok figyelembevétele nélkül csak 360 000 koronát tett ki. Úgy éreztem, a többi fölösleges. Elhatároztam, hogy ezt szétosztom.
- Kik között?
- Ez volt a bökkenő. Testvéreim nincsenek. Rokonom csak egy van, egy gazdag gyáros, akit álmaimban mindig kolduscondrában látok, s az a legfőbb vágyam, hogy egyszer farkasordító éjszakán, amikor én jóllakva melegszem a kandallónál, künn a küszöbömet rágja, egy falat kenyeret kérjen tőlem, én pedig kikiálthassak neki, hogy nem vagyok itthon. Ennek adjam oda a pénzemet vagy a jól nevelt, undorító kölykeinek, akiket még nála is jobban utálok? Nem, nem.
- Barátaidra nem gondoltál?
- Akkor nem voltak barátaim. Még nem ismertelek téged.
- Köszönöm.
- Általában egyetlen ismerősöm se volt - se közeli, se távoli -, akit bizonyos magas szempontból rokonszenvesebbnek tartottam volna, mint azt a vadidegent, akit először pillantok meg az utcán. Ne érts félre. Én nem gyűlöltem az embereket. Csak bizonyos szomorú lemondással tekintettem rájuk, érzem az élet céltalanságát s minden dolog viszonylagos voltát. Épp ezért örökséget se akartam hátrahagyni, hogy majd a hatóságok rendelkezzenek vele. Tudtam - magamról tudtam -, milyen háládatlanok az örökösök. Mondd, mit

cselekedtél volna te az én helyemben?
- Azt, amit mindenki ilyen esetben. Fölajánlottam volna vagyonomat valami nemes célra, valami jótékony intézménynek.
- Úgy van. Ez nekem is megfordult a fejemben. Először árvaházakra gondoltam, aggok menhelyére, vakokra, siketnémákra, elhagyott leányokra, kórházakra stb. De abban a pillanatban megjelent lelki szemeim előtt egy kövér panamista, aki az árvák, aggok, vakok, siketnémák, elhagyott leányok, betegek pénzéből briliánsokat vesz a feleségének és szeretőinek. Elejtettem a tervet. Pajtás, én nem születtem arra, hogy megmentsem azt az emberiséget, amelyik, mikor nem sújtja tűzvész, árvíz és döghalál, háborúkat rendez és mesterségesen idézi elő a tűzvészt, az árvizet és döghalált. Rég levettem én a kezem az úgynevezett társadalomról. Nem is vagyok vele egy. Az esztelen, zabolátlan és élő természet az én atyámfia. Később egy irodalmi pályadíjat terveztem, egy nagyszabású alapítványt. Bevallom, ez tetszett is egy darabig. De nemsokára világosan láttam, hogy a múló idők során a különböző bizottságok mint hamisítják meg eredeti szándékomat, mint jutalmazzák meg azokat a bambákat és hülyéket, akiket egyenesen le kellene bunkózni, mint nevelik föl az én pénzemből a szellemi vakarcsokat, a kártékony korcsokat, az életképesek rovására, aztán hallottam a pályakoszorús műveket is, melyek „a dráma válfajai"-ról vagy „a francia irodalom hatásá"-ról szólanak, s kétségbeestem annak az elképzelésétől, hogy ez a butaság nemzedékről nemzedékre száll, az idők végezetéig, mint valami örökletes átok. Erről is letettem.
- Mi volt a végső megoldás?
- Az, hogy a pénzemet el kell dobálnom, éppoly véletlenül, amint kaptam, egyénien. Egyszerre föltűnt előttem az az őrjöngő, ókori latin császár, aki lóháton ülve két marokkal szórta az aranyat boldognak, boldogtalannak, válogatás nélkül, hogy mindenkié legyen és senkié.
- Vagyis mindenkinek adtál, akivel találkoztál?
- Hohó, fiam. Nem volt az olyan egyszerű. Akkor fölismertek volna, és kiderült volna minden. Hogyne, hogy rám vigyorogjanak, hogy hálálkodjanak, hogy körülhízelegjenek, hogy az újságok mint „nemes szívű adakozó"-t ünnepeljenek. Ilyesmit nem bírok el. Nekem föltétlenül titokban kellett maradnom.
- És sikerült?
- Várj, kérlek. Kezemben az irónnal kiszámítottam, hogy a számomra szükséges 360 000 koronán kívül még mindig van 1 millió 640 ezer koronám, melyen amíg élek - tehát előreláthatólag is legföljebb harminc évig - túl kell adnom. Évente körülbelül 54 000 koronát kellett egyénenként elsóznom, havonta körülbelül 4500 koronát, naponta körülbelül 150 koronát. Hogy kezdtem el? Eleinte simán ment. Este, mikor befejeztem munkám, kitöltöttem egy utalványt -

magától értetődően írógépen - a föladó megnevezése nélkül, s postára adattam 150 koronát, mindig ismeretlennek, akinek nevét, lakása címét találomra írtam ki a cím- és lakjegyzékből, nem keresve, hogy az illető szegény-e vagy gazdag. Csak a véletlen parancsát követtem. Megtörtént, hogy egyik legnagyobb bankunknak is küldtem pénzt. Összevissza záporozott az áldás. Éreztem, hogy köröttem pezseg, buzog ez a nyomorult város. Akik kézhez kapták utalványomat, az első pillanatban bizonyosan csodálkoztak. Vajon ki lehet ez? De aztán mindenkinek eszébe jutott valaki, egy rokon, egy jótékony emberbarát, egy adósuk, aki végre megfizette tartozását. Nyilván ezt gondolták magukban: „Milyen szép tőle…" „Lám-lám, mégis van benne becsület…" Úgy működtem, mint valami vak erő, mint valami pajzán tündér, mindenütt jelenlevően, áldást rázva láthatatlan bőségszarumból. Egy év múlva azonban - sajnos - megcsíptek.

- A postán?

- Annál óvatosabb voltam. Hordárokkal, küldöncökkel, cselédekkel dolgoztam a város különböző részein, gyakran vidékről, külföldről is, megbízottjaim útján. De elkövettem azt a marhaságot, hogy egy ízben - szintén a véletlen sugallatára - egy újságírónak is föladtam a szokott összeget, egy nagy, budapesti napilap rendőri tudósítójának. Ez félfüllel már hallott valamit a rejtélyes adományokról - hiszen 365 ember közül legalább 300 fecsegő, még ha tulajdon érdeke, zsebe ellen is vét -, s másnap értesüléseit összegyűjtve fölvonultatta, megszólaltatta újságjában a különböző szem- és fültanúkat, sőt közzétette az én gépírt utalványom hasonmását is, holmi ostobán-színes mesét kisütve, tudósítást írt egy itt bujkáló indiai maharadzsáról *Aranyeső* címmel. Igen, lelepleztek anélkül, hogy álarcom letépték volna. Mindenesetre megszeppentem. Az utalványok küldését azonnal be kellett szüntetnem. Ami elég baj volt nekem. Új, agyafúrtabb módokat kellett kieszelnem.

- Nem értelek. Miért nem tetted föl az egész összeget egy kártyára?

- Mert ezzel leálcáztam volna magam.

- Akkor miért nem adtad oda azoknak a nőknek, akiket szerettél?

- Mert ezzel megaláztam volna magam. Ameddig lehet, óvom azt a káprázatomat, hogy a nők önmagamért szeretnek. Úgy látszik, te tényleg nem értesz. Rögeszmeként gyökeredzett belém az elhatározás, hogy ezt a pénzt kiosztom, mégpedig nem az emberi igazság és megfontolás alapján, hanem szeszélyesen, vagyis a természet nagyobb, titokzatosabb igazsága szerint. Én nem tartom az életet ésszerűnek. De az az esztelenség mégis fájt, és föl is háborított, hogy egy ekkora vagyon egyszerűen rám rohadjon íróasztalom fiókjában, s ne csak én ne tudjam fölhasználni, hanem mások se lássák semmi hasznát. Ha egy napon nem bírtam megszabadulni az előirányzott összegtől, mardosott a lelkiismeret. Föladatom mindig nehezebb, bonyolultabb lett. Már

előfordult, hogy több napi adag gyülemlett össze. Néhányszor vakmerő szamárságokat is elkövettem, azt kockáztatva, hogy feltűnést keltek és lefülelnek. Egy éjszaka, amikor átsétáltam a hídon - eléggé meggondolatlanul -, 600 koronát dobtam a hídon kuporgó koldus ölébe, aztán futásnak eredtem. Ilyesmit azonban ritkán csináltam.
- Mégis, hogy adtál túl a pénzeden?
- Hol így, hol úgy. Például, amikor utaztam, leszálltam a nagyobb állomásokon, ettem egy virslit, egy almát, beszédbe elegyedtem a borfiúval, aki mozgó vendéglőjét egy tálcán tartotta a nyakába akasztott szíjon, halogattam a fizetést az utolsó pillanatig, majd hogy a mozdony füttyentett, odadobtam egy százkoronást, fülkémbe ugrottam, elbújtam, s hagytam, hogy a borfiú keressen, és kezét nyújtogatva vonatablakom felé rázza a visszajáró összeget. A kávéházban asztalkendőm alatt felejtettem egy ötvenkoronást, de aztán még a tájékát is elkerültem ennek a kávéháznak. Kölcsönkönyvtárakba iratkoztam be, s a könyvek lapjai közé loptam egy-egy bankjegyet. Séta közben elpotyogtattam kisebb-nagyobb összegeket. Ilyenkor visszafojtott lélegzettel haladtam tovább, mint aki rossz fát tett a tűzre. Többször sikerült a csel. De megesett - kétszer is -, hogy utánam futottak - egyszer egy kisdiák, egyszer pedig egy gyászruhás hölgy - s visszahozták a pénzemet. Elpirultam, valamit hebegtem, és zsebre dugtam a bankókat. Ők szegények pedig rossz néven vették, hogy meg se köszöntem szívességüket, s nem adtam nekik jutalmat, mint becsületes megtalálóknak.
- Hallatlan.
- Nem is sejted, milyen kevés helye van a pénznek, ha az ember tényleg el akarja kótyavetyélni. Akkor egyszerűen nem kell. A kutyának se kell. Egy évig vergődtem így keservesen. Már oly rosszul gazdálkodtam, hogy - amint mondani szokás - „üzleti könyveim átnézése után” 1574 koronám maradt, melynek sehogy se volt gazdája. A harmadik év elején rám mosolygott a szerencse. Egy kezdő, szerény kis budai fogorvoshoz jártam. A fogkövet csiszolta le fogaimról, s azt a gyönyörű aranyfogat építette nekem, mely azóta költői egyéniségemhez tartozik. A várószoba fogasán négy-öt felöltő lógott. Én egy óvatlan pillanatban minden felöltő zsebébe belegyömöszöltem pár bankjegyet. Másnap folytattam a műveletet. Harmadnap is. Egy hét alatt sikeresen nyakára hágtam egész pénzfölöslegemnek. A betegek csillogó szemmel ültek a váróteremben. Ki-kiosontak az előszobába, s boldogan, fölvillanyozva tértek vissza, zsebükben a pénzzel, melyet felöltőjükből biztosabb helyre mentettek. Arcukat rendszerint zsebkendőjükbe rejtették, mintha fájna a foguk, hogy ne lássék az örömük, és ne sejtsék mások, hogy a foguk voltaképp a pénzre fáj. Némelyek többször is kisétáltak az előszobába, abban a reményben, hogy ez a magyarázhatatlan természeti csoda egy

délután többször is meg fog ismétlődni, vagy talán attól való féltükben, hogy az ajándékot valaki más emeli el. Én alattomosan sunyítottam közöttük. Élveztem a helyzetet. De innen is csakhamar kicsöppentem.
- Talán ezt is megtudta az az újságíró?
- Nem. De híre futamodott a városban, hogy Budapesten nincs oly ügyes, könnyű kezű fogorvos, mint az enyém, s rendelése annyira föllendült, hogy sorszámokat kezdtek osztogatni, s én a 628-as sorszámot kaptam, úgyhogy belátható időn belül sorra se kerülhettem. A szobalány be se engedett. Hát továbbálltam. Másutt kereskedtem, ott, ahova még nem hullott termékenyítő aranyesőm. Már alig volt ilyen hely. Különben is mindig vigyázatosabban kellett dolgoznom. Úgy bizony, pajtás. Nyakam körül szorult a hurok.
- Szegény barátom.
- A negyedik év elején mentő ötletem támadt. Van nekem egy testi-lelki jó barátom, aki öt évet ült zsebtolvajlás miatt. Ezzel kitaníttattam magam. A leckék fájdalmasak voltak. Először is mutatóujjamat hosszabbította, nyújtotta, lazítgatta a perceit, hogy pont akkora legyen, mint a nagyujjam, mert a zsebtolvajok csak ezzel a két ujjukkal „rajzolnak". Miután elvégeztem a tanfolyamot, már bátrabban működtem, néha egész szemtelenül is. Egy díszfölvonulás alkalmával sikerült a napi 150 koronát belecsempésznem egy agg, köztiszteletben álló, európai hírű főrendünk díszmagyarjába, s 50 koronát a kócsagtollas kucsmájának gereznájába. Sőt az országház folyosóján, míg a pénzügyminiszterrel a gazdasági válságról csevegtem, az ő zsebébe is odasinkófáztam száz koronát. Ilyen alkalom ritkán kínálkozott. Többnyire nagy tömegekben lődörögtem, labdarúgásokon, kirándulóhelyeken, ahol ember ember hátán tolong, s megrohamozza a különböző járműveket. Egy vasárnap este a hűvösvölgyi végállomáson - ezt mint különös szerencsét említem föl - 750 koronát loptak ki zsebemből. Aznap semmi munkám se akadt. Ebben az időben már csak kisebb tételeket mertem elhelyezni. Úgy tetszett, hogy a detektívek is szemmel tartanak. Képzeld el, koronákat dugdostam felebarátaim zsebébe, táskájába. Lassanként lefelé züllöttem. Reggeltől estig villamosokban üldögéltem, hogy teljesítsem vállalt kötelességem. Egy májusi napon - jól emlékszem - valami kék szemű öregúr mellé kerültem, aki nyírt, ezüst szakállt viselt, s két kezét merengve nyugtatta sétapálcája gamóján. Kopottas kabátot viselt. Holmi nyugalmazott adóhivatalnoknak látszott. Én épp egy ezüst ötkoronást kotortam ki zsebemből, azon mesterkedve, hogy felöltője zsebébe csempésszem a két mozgékony, hosszú ujjammal, mikor az öregúr kezemet karja alá szorította, s ordítozni kezdett, tolvajt kiáltott. A kalauz azonnal lecsengette a villamost, rendőrt hívott. Hiába védekeztem. Tetten értek. Itt végződött be pályafutásom...

Esti Kornél elhallgatott. Nem szólt többet. Tűnődve lépdelt az utcán, melyet már elöntött a verőfény, aztán megállt a nagy, sötétvörös ház előtt, melynek hatodik emeletén lakik, a padlásszobában. Becsöngetett.

- Te őrült - mondtam, és megöleltem.

- Szóval, nem unalmas? - kérdezte. - Eléggé érdekes? Eléggé képtelen, valószínűtlen és hihetetlen? Eléggé föl fogja bőszíteni azokat, akik az irodalomban lélektani megoldást, értelmet, erkölcsi tanulságot is keresnek? Jó. Akkor megírom. Holnap, ha pénzt kapok érte, majd megadom az öt pengődet is. No, szervusz.

1931

HETEDIK FEJEZET,

MELYBEN KÜCSÜK TŰNIK FÖL, A TÖRÖK LEÁNY, AKI EGY MÉZES CUKRÁSZSÜTEMÉNYHEZ HASONLÍT

- A keleti villámvonaton robogtam - mesélte Esti Kornél - hazafelé, forró nyáron.
Abban az első osztályú, elfüggönyözött fülkében, melyben ültem, kívülem még három nő utazott, három török nő, három ízig-vérig modern török nő, fátyol és előítélet nélkül: az öreganya, az anya és egy tizenöt éves kislány, akit *Kücsük*nek hívtak, vagyis Kicsinek, Kicsikének.
Sokáig gyönyörködtem ebben a bájos családban. Az öreganya, az anya s a kisleány úgy került itt együvé, egymás tőszomszédságába, mint némely alpesi hegyeken a Tél, a Nyár és a Tavasz.
Öreganyó, egy nyolcvanéves, szikár matróna, fekete ruhában aludt a pamlagon, nyakán óriás fekete gyöngyökkel. Álmában törökül beszélt. Kezét, a lilás erektől puffadozó ráncos kezét, néha idegesen arcára emelte, hogy eltakarja vele, mert ő az élete nagyobb részében még fátyolt hordott, s még álmában is érezhette, hogy arca illetlenül meztelen.
Annál modernebb volt az anya. Szinte tüntetett haladottságával. Haját, mely valaha hollófekete lehetett, szalmasárgára festette. Közvetlen volt. Egyik cigarettáját a másik után szívta. A kalauzzal, aki belépett - demokratikusan -, kezet fogott. Egyébként Paul Valéry legújabb könyvét olvasta.
Kücsük olyan volt, mint egy mézes, rózsaszínfehér cukrászsütemény. Rózsaszín selyemruhát viselt, s arcocskája olyan fehér volt, mint a tejhab. Az ő haja is festett volt, szalmasárga. Minden tekintetben az anyja tanítványának látszott. Majdnem szégyellte, hogy török. Csak a piros bőrpapucsa árulta el ezt, melyet fölvett a vonaton, meg az a rengeteg rózsacsokor, melyet magával hozott, az a sok égőpiros, vérző konstantinápolyi rózsa, mely hajnal óta illatozott ebben a fülkében, mint egy kertben, aztán az angóramacskája, mely alá török szőnyeget teregetett, a kék szemű, süket angóramacskája, melynek álma fölött gyöngéden őrködött.
Nekem Mohamed jutott eszembe, az ő megindító, jóságos prófétájuk, aki egy ízben, mikor macskája elszenderedett a köpenyén, inkább levágta köpenye csücskét, semhogy kedvenc cicáját fölébressze.
Bécsbe igyekeztek, onnan Berlinbe, onnan Párizsba, onnan Londonba.

Káprázatosan műveltek voltak. A leány a B- és C-vitaminról beszélt, az anya Jungról és Adlerről, a lélekelemzés új, eretnek iskoláiról.
Minden nyelvet tökéletesen tudtak. Franciával kezdték, a legtisztább irodalmi nyelvvel, majd átcsaptak az *argot*-ra, kisvártatva némettel keverték a szót - a berlini tájszólást a lerchenfeldi dialektussal váltogatva -, de közben angolul, olaszul is csevegtek. Ezzel egyáltalán nem hivalkodtak. Csak örültek, mint a gyermekek, akik a nyugat-európaiak felnőtt társaságában is megértetik magukat, s mindenütt otthonosan mozognak, érvényesülnek. Úgy rémlett, az volt a becsvágyuk, hogy komolyan vegyék őket, és nyugat-európaiaknak tartsák.
Értésükre akartam adni, hogy talán kissé túlbecsülik Nyugat-Európát, s hogy én a nyugat-európai műveltségtől közel se vagyok úgy elragadtatva, mint ők. De letettem szándékomról. Miért rontsam örömüket?
Inkább megmutattam nekik nyolc töltőtollam, melyet állandóan a zsebemben tartok, két aranyzápfogam, melyet szintén állandóan a szájamban tartok, s elhencegtem, hogy magas vérnyomásom van, ötlámpásos rádióm, kezdődő vesekövem, s hogy több rokonomnak kivették a vakbelét. Mindenkivel úgy beszélek, amint kell.
Ez rendkívül hatott.
Kücsük mosolygott, bámult rám a sötét tündérszemével, oly becsületes, nyílt őszinteséggel, hogy zavarba hozott. Nem tudtam, mit akar tőlem. Eleinte azt hittem, hogy gúnyol. Később azonban megragadta mindkét kezemet, s szívéhez szorította. Egy galamb támadhat így meg egy héját.
Mindebben nem volt semmi kacérság vagy romlottság. Azt hitte, hogy művelt, haladott nyugat-európai lányok így viselkednek azokkal a férfiakkal, akikkel először találkoznak a vonaton. Ennélfogva én is igyekeztem úgy viselkedni, amint művelt, haladott, nyugat-európai férfiak hasonló esetben viselkednek.
Édesanyja látta ezt, de nemigen törődött velünk. Ő - amint említettem - Paul Valérybe mélyedt.
Kimentünk a folyosóra. Ott kergetőztünk, kacagtunk, szorongattuk egymás kezét. Később kikönyököltünk a vonatablakba. Így udvaroltam neki:
- Te vagy az első török leány - mondtam, mert már tegeztem is -, a legelső török leány, akivel találkoztam. Kücsük, Kicsi, Kicsikém, szeretlek. Hajdan, az iskolában a mohácsi vészről tanultam. Tudom, hogy őseid az én őseim vérét ontották, s másfél évszázadig tartottak bennünket szégyenletes rabságban. Mégis, újabb százötven évig lennék a rabod, a cseléded, az adófizetőd, édes kis ellenségem, édes napkeleti rokonom. Tudod mit? Kössünk békét. Én sohase haragudtam a te népedre, mert tőle kaptuk legszebb szavainkat, azokat a szavakat,

melyek nélkül boldogtalan volnék. Költő vagyok, a szavak szerelmese, bolondja. Ti adtátok nekünk ezt a szót: *gyöngy*, és ezt a szót: *tükör*, és ezt a szót: *koporsó*. Te gyöngy, mely lelkem tükrében tündökölsz, koporsóm zártáig. Érted-e, ha ezt mondom: *gyűrű, gyűszű, búza, bor*? Már hogyne értenéd, hiszen ezek a ti szavaitok, s a betű is, az írás is, amelyből élek. Gyűrűm te, gyűszűm te, tápláló búzám, részegítő borom te. Háromszázharminc legékesebb szavunkat nektek köszönhetem. Régóta kerestem már valakit, egy törököt, akinek kifejezhetném érte el nem múló hálámat, s legalább részben visszafizethetném ezt a szókölcsönt, letörleszthetném ezt a nyelvtörténeti adósságot, mely azóta annyit, de annyit kamatozott nekem...

Így lobogtam, rajongtam, amikor hirtelen egy sötét alagútba fúródott bele vonatunk. Kücsük lágyan felém alélt. Én pedig - gyorsan és szilajul - csókolni kezdtem a száját.

Ha jól emlékszem, pont háromszázharminc csókot adtam neki.

1930

NYOLCADIK FEJEZET,

MELYBEN SZEGÉNY MOGYORÓSSY PALI, AZ ÚJSÁGÍRÓ, A KÁVÉHÁZBAN HIRTELEN MEGŐRÜL, AZUTÁN A TÉBOLYDÁBA CSUKATIK

- Pali, Pali - csillapították.
- Pali, vigyázz. Mindenki rád néz.
- Pincér! - tapsolt Gergely, a régi, kitűnő újságíró, aki minden titkos panamáról tudott - pincér! Feketét, pohárban! Pali, ülj le. Igyál feketét, Pali.
- Pali, ide mellém - biztatta Zima, egy német lap munkatársa.
- Pali, vedd le a kalapod.
- Pali, Pali.

Így paliztak az újságírók, mind rendőri tudósítók, akik e bűvös augusztusi éjszakán, úgy tizenegy felé, abba a kávéházba toppantak, mely a rendőri tudósítók éjszakai tanyája.

A csoport közepén volt valaki, akit nem mindjárt lehetett látni. Áttetsző esőköpenyt viselt, vadonatúj szalmakalapot, szintén rendőri tudósító: Mogyoróssy Pál.

Már elhelyezkedtek évtizedes törzsasztaluknál. Mind az öt újságíró Palit figyelte, rosszul palástolt kíváncsisággal.

Mogyoróssy Pál levette vadonatúj szalmakalapját. Nézték selymes, oldalt választott szőke haját, mely kicsiny, leányosan finom koponyára borult. Amikor gyönyörű esőköpenyét fölakasztotta a vascsacsira, egy karcsú, igen rokonszenves, úrias fiú tűnt föl előttük, a negyven éve ellenére is majdnem pubi, akin a rövid nadrág sem állna rosszul. Csinosan volt öltözve. Borsózöld burburyruha, zefíring, fehér selyem lepkenyakkendő, melyen alig láthatóan villámlott át egy halványsárga csík. Mintha skatulyából ugrott volna ki.

A márványasztalra papírba göngyölt csomagot dobott, melyben még egy ilyen zefíring rejlett meg két pár szarvasbőr kesztyű. Ez volt minden poggyásza.

Délután fél kettőkor érkezett a Déli vasútnál, a balatoni gyorssal, azóta nem is járt otthon.

Rendes egyhónapos, nyári szabadságát Hévízen töltötte, ott pihent, s a kellemest a hasznossal összeegyeztetve, egészségét ápolta. Fürdött a forró, rádiumos tóban, melynek sötét tükrén buja, óriási, indiai lótuszok libegnek, elnyúlt a pocsolyában, magára lapátolta a kénes iszapot, különösen bal felső karjára, melyben utóbb szaggatást érzett.

A csúz egy hét alatt elmúlt. Vele együtt a fejfájása, az éjszakázás okozta kimerültsége is. Szünideje alatt fölpezsdült. Öt „színes” tudósítást írt, melyet sürgős-ajánlottan küldött el szerkesztőségének. Villanyos elevenséggel röpültek a hetek. De csak hármat tudott megvárni. A negyediken csomagolt, elfogyott a türelme, váratlanul hazautazott.
Hogy leszállt a vonatról, s fél kettőkor megpillantotta a Vérmezőt, a Gellérthegyet, szívét kimondhatatlanul édes öröm szorította össze. Budapestet, mint született budapesti fiú, imádta. Fényes délután sugárzott, csupa ígéret, boldogság. Kezében a kis, könnyű poggyásszal fölment a Várba, letekintett a Bástyasétányról, egy fényképésznél levétette magát - harminc darab fényképet csináltatott, hogy barátainak majd szétosztogathassa s esetleg közzététesse egyes képes újságokban is -, megozsonnázott egy cukrászdában, aztán csak sétált, a kellemes, üdítő órák álomszerűen suhantak, majd hirtelen bealkonyult, a sörszín verőfény rozsdabarnává változott, s akkor a hűs lombok alatt leballagott a hegyről, átment Pestre, és a főkapitányság táján barátjaiba botlott.
- Még egy feketét! - kiabált Gergely a pincérnek, aki asztalukhoz közeledett - hetet - ujjaival mutatta - hetet -, mert ekkor lépett a kávéházba Esti.
Estiért fél órával ezelőtt telefonoztak, hogy jöjjön azonnal. Közölve vele, hogy miért.
Ő nem rablógyilkosságokról, bankcsalásokról, letartóztatásokról írt újságcikkeket, hanem önmagáról és embertársairól olyan történeteket, melyek talán nem is történtek meg, csak megtörténhetnek, verseket, regényeket, szóval a szorosabb írói mesterséget gyakorolta.
Nem is fordult meg még ebben a kávéházban, ahol a rendőri tudósítók kis, ideges cigarettákat szívnak, s éjszaka kettő felé a telefonokon lógva öngyilkos cselédeket, családirtó szörnyeket, liliomtiprókat ordítanak bele a hangtölcsérbe a szerkesztőségekben ülő ügyeletes gyorsírónak, betűzve a tettesek és áldozatok nevét - *Sükki* - úgy mint: *Sándor*, *Üxhüll*, *Károly* még egyszer *Károly*, nem megint *Károly* és *Ilona* -, vagy hajnalig darvadoznak a kopott plüsspamlagon, és ásítva, káromkodva virrasztják a nemzet szűnni nem akaró haldoklóit, egy élemedett politikust vagy egy öreg, érdemes írót, hogy mikor végre-valahára kegyeskednek meghalni, „átszólhassanak a redakcióba”, és az éjjeli szerkesztő betördelhesse a lapba a már hetek óta kiöntött, körülzsinegelt, friss döbbenettől és könnyektől csöpögő ólomhasábokat.
Idegenül nézett körül.
Esti magas férfi volt, bajnoki termetű, látszatra erős, de belül gyönge és puha. Álmatlan-kék szeme állandóan valami riadalmat tükrözött. Taglejtései lázasak, tétovák. Bizonytalanságában mindig hajlandó lett

volna ellenkezőjét tenni annak, amit szándékozott. Hitetlen lelke zavart volt. Érzékenysége oly fokú, hogy annak előtte bármelyik pillanatban sírva tudott volna fakadni akármin, egy rozoga gyufatartó vagy egy fáradt arc láttán, évek során azonban idegrendszerének e természetes rezzenékenységét iskolázta, megkeményítette, egész a kegyetlenségig, s mint hajtóerőt, öntudatosan belekapcsolta művészetébe. Csak érezni akart, látni. Egyetlen dolog, ami éltette s némiképp az emberek közösségéhez fűzte, ez volt, meg az, hogy félt a meghalás utolsó kötelességétől. Ezért otthon orvosi könyvekkel bástyázta magát körül, evés előtt fertőtlenítőszerekben mosta a kezét, rettegett attól és vonzódott ahhoz, ami beteg és beteges, romlott és különös, kereste az alkalmat, hogy halálos nyavalyákat lásson, talán abban a tudatban, hogyha a halált nem bírhatja el, legalább előszobájába tekint be, s általában végzetesen izgatták a szörnyű dolgok, a megsemmisülés kis és nagy színjátékai, a lassú vagy gyors pusztulás, mert azt remélte, hogy valamit mégis elleshet a titokból akkor, mikor az ismeretlen láb reánk tipor, s a lét észrevétlenül a nemlétbe billen.

Most is ez hozta ide.

Miután otthon a hallgató lemezén hallotta a hírt, lecsapta a kagylót a villára, lámpáját eloltotta, s rendetlen kazlakban hagyva íróasztalán a beírt kéziratpapírokat, rohant az újságírók kávéháza felé.

Ismerősei egy csillár alatt tanyáztak, amely félig kiégett körtéivel barátságtalan vörhenyeges fényt szitált a társaságra. Nehezen vette őket észre a vastag, büdös füstben. Gergely fölnyújtotta jobb kezét, melyben egy világos Média parázslott, szipkában.

Esti kezet fogott kartársaival, Gergellyel, aki telefonozott érte, a hosszú, zöld arcú Sultétyval, Vitényivel, kinek most mutatkozott be, Zimával, a német újságíróval, s a kedves, kopasz Bolzával, aki humorból mindenkit így köszöntött: „üdv".

Utoljára hagyta Mogyoróssy Pált.

Pali, úgy rémlett, megörült annak, hogy Esti eljött. Tüstént fölállt, várt, míg kezel a többiekkel, aztán sokáig nem engedte el kezét, melengette bársonyos, glicerintől lágy tenyerében, amely forróbb volt az övénél. Kissé feléje is hajolt, mintha meg akarná ölelni, mintha mellére akarná hajtani fejét.

- Esti - szólt halk, rekedtes hangon -, de jó, hogy itt vagy te is. Szükség van rád ma éjszaka - mondta hálás tekintettel. - Vártalak.

Ez meglepte Estit.

Ők ketten sohasem pajtáskodtak, noha gyermekifjúságuk óta ismerték egymást. Hivatásuk, érdeklődési körük más-más térre szólította őket. Ennélfogva egész életükben alig váltottak harminc-negyven mondatot, azok is csak efféle töredezett szókból álltak: „Szervusz, mit csinálsz „Semmit." „No, szervusz." Esti azonban - csak most érezte - titokban

rokonszenvezett vele. Eszébe villant, hogy a korán lezajlott húsz esztendő alatt, míg ifjúságuk eltűnt, akarata ellenére is figyelte, többet törődött vele, mint hitte.
Mindenekelőtt kisfiús volta érdekelte, amely külsejét megóvta az öregedés látszatától. Az is tetszett neki, hogy makacs hallgató volt, hogy néha hetekig se szólt senkihez, és magáról sohase beszélt. Ez Esti előtt, aki csak magáról tudott beszélni, írni, hallani, rejtélyessé tette. Pénzzavarát, amely ebben a környezetben majdnem dicsőség, nem emlegette. Ruhája, inge, fényesre sikált körme mindig rendben volt. Ősi nemes családjáról hallgatott. Emellett szemfüles kuktamesterségét lelkiismeretesen és kiválóan művelte, de bizonyos lenézéssel, s távol tudta magától tartani az embereket, akikkel egyébként választékos udvariassággal érintkezett. Esti ennek folytán öntudatlanul is megtisztelve érezte magát, ha Pali valamelyik borozóban egy alig észrevehető úri mozdulattal asztalához hívta, le is telepedett melléje, pár percig nézte is őt, de hamarosan eltávozott, mert Pali a kedvéért se tett le konok, tartalmasnak látszó némaságáról. Úgy ivott, mint a gödény, bort, pálinkát, ami akadt. Rengeteget „bevett" magába, majdnem állandóan részeg volt. A részegség mégse látszott meg rajta. Csak valamivel sápadtabb lett, arcára egy viaszlárva ereszkedett, és ez még inkább fokozta komolyságát.
Esti mindezt oly gyorsan és egyszerre érezte vissza, hogy ebben a pillanatban aligha lett volna képes így részeire bontani. Utána még két képet látott, két régen lepergett mozijelenetet, amely pompás emlékezetében nem halványodott el. Egyszer - ennek már húsz éve lehet - Mogyoróssy Pál az Orfeumban pezsgőzött, éjfél után, s az ívlámpák nappali fényében kezét egy sárga szoknyás táncosnő kásásan omlatag combjára helyezte, akinek arcán szépségtapasz volt, nagyobb a rendesnél, nyilván valami tisztátlanságot, sebet leplezhetett el. A másik kép jelentéktelenebb, de nem mellékes. Pár évvel ezelőtt, egy novemberi délután, háromnegyed ötkor Mogyoróssy Pál a körúti nagykávéház tükörablaka mellett üldögélt, egyedül, magába süppedve, kezében nádkeretes újság, de nem olvasott, Esti pedig, aki közvetlenül mellette haladt el a körúton, diákosan megkoccintotta a tükörablakot. Mogyoróssy Pál ezt nem hallotta, mert tovább is a levegőbe bámult. Esti azonban hazafelé menet egész úton arra gondolt, vajon mit gondolhatott abban az időben Mogyoróssy Pál.
Pali most az alig észrevehető, úri mozdulatával asztalához intette őt. Esti leült. Azt kérdezte, hogy mi újság. De senki se felelt.
Az öt újságíró ettől kezdve csak Estit figyelte. Már nem Pali volt az érdeklődés központja, mint imént, mert ők tudták, amit tudtak. Most a meglepetést, melyet maguk fájdalmasan és borzongó gyönyörrel végigszürcsöltek, a rémületet és röhejt szerették volna látni újra megszülemleni Esti arcán, mint ahogy a sokszor hallott adomák is új

varázst kapnak, ha másoknak meséljük el.
Esti arca semmit sem árult el. Fejét - szégyenében-e, gőgjében-e - a padló felé sütötte. Egy újságot emelt föl a márványasztalról, hogy abba burkolózzék.
Ez alól csak egyetlen pillantást vetett Palira. Mozgékonyabb volt, mint egyébkor, s arca élénk rózsaszín. Úgy tetszett, többet ivott a rendesnél, erősebb italokat.
Hozták a feketét, mind a hetet együtt.
A fekete forró volt, ihatatlan. Legalább hatvan fok. Párái a poharak belső peremén kövér vízgyöngyök alakjában csapódtak le.
Az újságírók félretolták. Zima a kávést szidta, hogy ilyesmit ad a „sajtónak".
Pali fölkapta a gőzölgő poharat, amely a keze bőrét is megpörkölhette, s egy hajtással kiitta, körömcseppig.
Esti kiejtette kezéből az újságot. Döbbenten a széke támlájára dőlt, és rámeredt. Arra gondolt - s a gondolat is rettenetes volt -, hogy ez a parázsló folyadék mily égési sebeket perzselhet nyelőcsövébe, gyomorfalába.
Gergely leste a hatást, s Estire tekintett. Zima összecsapta kezét. Vitényi, Bolza a fejét csóválta. Skultéty pedig, aki előbb különbeket is látott és már-már eltompult a nevetés ingere iránt, a zsebkendőjébe egy új nevetést fújt szét.
Pali észrevette a nevetést, s hogy védekezzék ellene, közösséget vállalt vele. Szintén nevetett, szórakozottan.
- Adjatok egy cigarettát - szólt.
Öt cigaretta röppent feléje az öt újságíró kezéből. Pali rágyújtott. Mellre szívta a füstöt, és kifújta. A többiek is rágyújtottak, Gergely kivételével, aki csak szivarozott. Különben mind cigarettáztak. Esti is.
Pali nem nagyon akart kötélnek állni. Csak ezt mondta a mellette ülő Zimának:
- A fogaimat is megcsináltatom.
- Miért?
- Miért? - vonta a vállát. - Hát, hogy rendbe legyen. Hát, hogy rágni tudjak. Itt hátul csak két gyökeret kell kihúzni. Kitűnő fogorvosom van.
Száját kitátotta csúnyán, és Zimának, akit alig ismert, szájüregét mutatta. Különböző, nyálasan csillogó csonkok között homályosan aranylottak a hidak. Egy ujját óvatosan a két gyökér felé vezette, melyet a kitűnő fogorvos majd fájdalom nélkül fog eltávolítani.
Ez még mindig nem volt színház. Gergely tüzelte őt, hogy legalább egyet-mást „leadjon" jobb számaiból.
- Szerencsére nagyszerű étvágya van a Palinak.
- Igen - mondta Pali -, naponta megeszem harminc barackot.
- Mennyit? - kérdezte Skultéty.

- Harmincat.
- Negyvenet például nem tudnál megenni?
- Annyit nem. Harmincat.
Terjengős magyarázatba kezdett Zimának az étkezés fontosságáról, a ruházkodás fontosságáról, az egészség fontosságáról. Azt is megemlítette, hogy négy új ruhát rendelt.
- Adjatok egy cigarettát - mondta.
Az öt újságíró megint cigarettát dobott, de alig figyelt rá. Ők már az est folyamán több ízben hallották a fogakat, a harminc barackot, a négy ruhát, s unni kezdték a dolgot. Fürge idegrendszerük, mely arra van berendezve, hogy minden borzalmat nyomban befogadjon és ellökjön, s aztán jelezze az „unalmat", nem talált tápot, ezenkívül szégyenkeztek is Esti előtt, hogy ide „csődítették" hiába, és felsültek Palival. Ezért Skultéty kihalászott belső zsebéből egy kefelevonatot, Mogyoróssy Pál utolsó cikkét, melyet Hévízről keltezve egy héttel ezelőtt küldött, de a szerkesztő természetesen nem közölte. A cikk alá Pali mind a két nemesi előnevét odaírta: *Alsó- és felsőmogyoródi Mogyoróssy Pál*.
Míg Pali a szerelmeivel, a sikereivel hozakodott elő, mintegy olcsó és gyors végeladást rendezve életéből, Esti a márványasztal alatt kényelmesen átfuthatta a cikket.
Tudósítás volt ez, épkézláb, csinosan megírt tudósítás. Arról számolt be, hogy ezen a nyáron a Balaton mentén feltörhetetlen zárat találtak fel, a villákat mind ellátták velük, s ennek folytán *az ottani betörők huszonnégy óra alatt az ország északkeleti részébe vonultak*. Esti az utolsó mondatnál elmosolyodott.
Gergely, aki ezt a mosolyt meglátta, Skultétyval együtt ádáz vadászszenvedéllyel csapott Palira.
- No, Pali, mi van az újságírók özvegyeivel és árváival?
- Ja - szólt Pali feléjük fordítva lángoló, de petyhüdt arcát. - Hát beavassuk őt is? - és barátjaira kacsintott, akik már hallották ezt.
- Hogyne, hisz azért jött ide - mutattak Estire.
- Esti, igazán nem szólsz senkinek? - vallatta Pali bizalmas hangon.
- Nem - válaszolt Esti -, egy szót se.
- Hát - mondta, és körülnézett -, mindnyájan milliárdosok vagyunk. Te is, én is. Mennyit akarsz egy novelládért? - Na - szólt bátorítva Estit, oly elnéző jósággal, mely minden kapzsiságot megbocsát. - Ötszázat? Ezret? Megkapod.
- Miből? - dünnyögött Esti, hogy valamit ő is mondjon.
- Miből? - ismételte Pali gúnyosan. - Fogadd becsületszavadra, hogy senkinek se beszélsz. Különben vége. Megcsinálják mások.
- Mondd már - unszolták az újságírók.
- Adjatok előbb egy cigarettát. Nézd - szólt, míg gyufát gyújtott -, az egész egyszerű. Nem beszélve arról, hogy mennyire nemes célú. Az

újságíróözvegyek... az újságíróárvák...
- Tudjuk, tudjuk. Ugyan kezdj bele.
- Szóval én meg te meg még valaki - majd eldöntjük, hogy kicsoda - holnap kocsin bejárjuk a várost, fölkeressük az összes budapesti nagykereskedőt, és közöljük velük az ötletemet, melyet nektek engedek át, ingyen. Az újságíróözvegyeknek...
- Hagyd azokat az özvegyeket - szóltak a riporterek.
- Tehát a kereskedőknek elmondjuk, hogy írják ki a kirakataikba: *Mától kezdve minden portéka 25 %-kal olcsóbb.* Csak ennyit. Ezt persze még nem érted.
- Nem - felelte Esti határozottan.
- Várj. Mi történik erre? A közönség, mint az őrült, megrohanja az üzleteket, a kereskedők mindent eladnak, milliárdokat harácsolnak, mi pedig a busás haszonból csak 5%-ot, mondd: öt százalékot kötünk le magunknak. Ez nem sok. Méltányos. Bizonyára belemennek. Még mindig nem érted?
- Nem.
- Tudniillik - és ezt már súgta -, a kereskedők azután is csak olyan áron adják a portékájukat, mint azelőtt. Itt a fortély. A régi áron. Érted már?
- Értem.
Esti elszomorodott. Ámuldozott, hogy „ez" csak ilyen, hogy ennyire egyforma és gépies. Az újságírók is csalatkoztak Paliban, kudarcot vallottak vele. Gyönge ügy volt. Kezükben kalapjukkal azt indítványozták, hogy menjenek innen.
Pali szívesen ment, mert ezt a kávéházat ő se találta alkalmasnak, másik kávéházat keresett, ahol kevesebb az ember, bizalmasabban lehet tárgyalni. Esti karjába fogódzkodott, s - előbbi tervéről elfeledkezve - hirtelenül egy Lancia kocsit ígért neki, melyet majd holnap reggel a lakása elé küldet.
Künn a nyári éjszaka valamit meghűvösödött, édes volt és csodálatos, talán még a gyorsan elhamvadt délutánnál is igézetesebb. Csöndes volt és hullámos. Lassan, ütemesen mozgott ide-oda mély csöndjével, lüktetett mély hullámaival, melyek az ár és apály törvényei szerint egymást pontosan váltogatva ringottak, maguk alatt roppant rétegeket és örvényeket sejtetve. Szikrák gyulladtak a hidakon, tűzkoszorúk a Dunán s a Svábhegyen, mely izzó pontjaival egy induló óceánjárónak tetszett. Fények röppentyűztek. Lámpák égtek, akár máskor, csak valamivel élesebben. Az akácfák az utcai gázlángok sugarait átszűrve az aszfaltra vetették fekete árnyékcsipkéiket, melyek szintén remegtek, rugalmasan kiterültek, összehúzódtak, mint a víztükör. Budapest egy tengeralatti város lett. Társzekerek eveztek, lomhán imbolyogva az éj közepén, gépkocsik fordultak meg motorcsónakok gyanánt, viharosan söpörve a sötétség felfröccsenő tajtékját, s a sok vízjármű mind Palit

röpítette, aki tárt karokkal úszott a mámorban, és boszorkányos sebességgel sodródott célja felé. Élvezte ezt a rendet, ezt a célszerűséget, ezt a gyorsaságot. És akárhová hányták a habok, az jó volt, kéjesen finom s kegyes.
Esti arról beszélt Palinak, hogy menjen haza, feküdjék le, pihenje ki magát. Pali ezt mintha meg se hallotta volna.
Amikor a főkapitányság elé értek, Esti elbúcsúzkodott tőle. Pali megragadta kezét.
- Hát már elmégysz? - kérdezte szomorúan. - Itthagysz te is? - és szeme egyszerre megtelt könnyel. - Most? Neked pedig mindent látnod kellett volna - és nem engedte el kezét.
Úgy vonta befelé.
Esti meghatódott. Ő, aki oly egyedül élt Budapesten, mintha Madagaszkárban vagy a Fidzsi-szigeteken lakna, soha ilyen baráti melegséget nem tapasztalt. Vele tartott.
A társaság nagy lármával rontott be az épületbe. Detektívek, írnokok, hivatalnokok köszöntötték Palit, akik két évtized óta ismerték. A mozgó csapathoz, melynek közepén Pali állt Esti karjába csimpaszkodva, még sokan hozzácsatlakoztak. Kíváncsi idegenek szánakozva és mosolyogva kérdéseket intéztek hozzá, s követték a kongó boltívek alatt. Ezen Pali nem csodálkozott. Természetesnek tartotta, hogy mindenki „együtt van" ezen az éjszakán, mely nem olyan, mint a többi, s mások is érzik azt az örvendetes változást, melynek jóvoltából korszakalkotó, új tervek akadálytalan könnyedséggel cikáznak agyában. Amíg Gergely és Skultéty két különböző telefonon egyidőben tárgyalt a szerkesztőséggel, hogy mit kellene tenni a szerencsétlennel, Esti a figyelmét másra irányította. Az éji idillt szemlélte, a zöld fényben derengő legénységi szobákat, a durva deszkaágyakat, melyeknek szőrpaplanán rendőrök alusznak kardjukkal együtt, s az orvosi látleletre váró megkéselt verekedőket, az egészséges, daliás, bajszos biztosokat, akik romlatlanul ennyi romlás között egy vaskorlát előtt őrzik a rendőrhajszán elcsípett csavargókat, a kendős, alkalmi dajkákat, a szinte előkelőnek látszó utcai lányokat, az ifjú selyemfiúkat, s arra gondolt, hogy az élet e fájdalmas gazdagságában, az erő és jajveszékelés e házában peregtek le Pali legszebb évei.
Megint a Körúton jártak. Elöl Pali és Esti. Palinak már nem kellett Esti kezét és karját fogni. Bízvást elereszthette. Ment ő anélkül is. Vonzotta a szánalom.
Hátuk mögött az öt újságíró hangosan vitatkozott. A kedves, kopasz Bolza azt a nézetet képviselte, hogy azonnal kocsira kell tenni, és haza kell vinni a családjához. Gergely ellenvetette, hogy kárt tehet akárkiben, mert már „közveszélyes". Skultéty is helyeselt. Pali viszont makacsul hajtogatta, hogy neki fél kettőkor találkája van egy nővel a

Nyugati pályaudvarnál, fél háromkor beszélnie kell az Erdélyi Borozóban legalább ötszáz kartársa előtt az újságíróözvegyek és -árvák s a budapesti kereskedők 25-, illetve 5%-os szövetségéről. Mindenesetre győzött a fölfogás, hogy még ma éjjel „beszállítják".
Egyelőre egy másik kávéházba mentek. Itt édes, sárga bort ittak. Tíz perc múlva egy új kávéházban ültek, és császárkörtét ittak. Tíz perc múlva egy harmadik kávéházban vörös bort ittak. Mindenütt cigarettáztak. Mindenütt ismerték őket a pincérek, az újságírók hű proletár barátai, akik éppúgy vándorolnak egyik kávéházból a másikba, mint ők egyik szerkesztőségből a másikba. Mindenütt kivételes figyelemben volt részük. Pali mégse volt megelégedve sehol, nem volt jó sehol, újra mennie kellett tovább és tovább, valami vallásos láz hajtotta, hogy a negyedik kávéházból is elzarándokoljon az ötödik kávéházba. A kávéház az újságíró temploma.
Itt Gergely és Skultéty hosszas, szakszerű tanácskozás után elhatározta, hogy telefonoz a Szent Miklós elmeosztályra. Wirth doktor azt felelte, hogy csak hozzák be, ő az ügyeletes, rendelkezésükre áll. A kávéház pénztáránál hosszan tárgyalták a beszállítás módozatait, mert mint rendőri tudósítók, célul tűzték ki, hogy minden simán, ízlésesen menjen.
Abban a nagykávéházban voltak, hol Esti egy novemberi délután háromnegyed ötkor megpillantotta őt magába süppedve. Pali Estivel épp ahhoz az asztalhoz telepedett, ahol akkor ült. De most a tükörablak le volt engedve, s az éjszaka beáramlott a csöndes, elhagyott kávéházba, szinte eggyé olvadva vele. Mindketten a rézkorlátra könyököltek. Egy darabig a tulajdonos is asztaluknál álldogált, redőbe vont homlokkal hallgatta a szegény szerkesztő urat, és hogy elhívták az asztaltól, mélyebben köszöntötte őt, mint rendesen, nyilván, hogy finomságát éreztesse. A kedves, kopasz Bolza menni készült. Neki három lánya volt, azokért dolgozott éjjel-nappal, s mindig korán kelt. Pali előtt némán emelte meg keménykalapját. Ezúttal nem mondta: „üdv".
Vitényi és Zima is vele tartott.
Pali megvetően szélnek eresztette őket. Minthogy Gergely és Skultéty még mindig főzött valamit a pénztár előtt, egyedül maradt Estivel.
- Írni fogok - szólt Pali.
- Jó.
- Regényeket, novellákat - tette hozzá, és valami kétségbeesett mozdulattal Esti feje felé nyúlt. - A lapot otthagyom. Nem írok több tudósítást. Nem érdemes.
Kinézett az éjszakába. Egy kocsi robogott a faburkolaton.
- A kocsi kerekei „dörögnek" - mondta Pali. - Dörögnek" - hangsúlyozta. - Milyen szép a mi magyar nyelvünk. Így kell írni. Nem haladnak, hanem „dörögnek".

- „Dörögnek” - ismételte Esti, és ő, aki minden szót annyiszor latra vetett, megunt és újra elővett, nem tagadhatta, hogy most neki is tetszett ez a szó.
- De mit írjak? - fakadt ki Pali elcsukló hangon, rimánkodva.
- Akármit. Ami érdekel. Ami eszedbe jut.
- Mondd, például jó ez? A nő feljön a lakásomba. Figyelsz?
- Figyelek - szólt Esti, akinek már zúgott a feje.
- Tudod, olyan barna haja van, de nem fekete, nem is gesztenyeszín - gondolkozott -, kakaószín haja van. Szeme, mint az a kis kék virág. Hogy is hívják.
- Ibolya?
- Nem, nem - fejét rázta Pali.
- Nefelejcs?
- Az. Nefelejcs. És mint a tűz - tette hozzá oly vadul, hogy most félelmetes volt. - A teste langyos, de én ezt nem szeretem. Lepermetezem jéghideg kölnivízzel, a combját, a hátgerincét, míg egészen ki nem hűl. Fejére azokból a kis kék virágokból koszorút teszek. Mint egy halott menyasszony a koporsóban. Akkor elmegy - tépelődött. - De hogy fejezzem be? Mit mondjak, mikor elmegy?
- Amit ilyenkor szokás: „Viszontlátásra.”
- Nem - tiltakozott Pali, és egy ötlet lobbant fejében -, ezt mondom majd neki: „őszinte szívjátékkal”. Minden nőt meghódítasz ezzel. Ekkor olyast érez, aminek nem bír ellenállni. Hallod? Így. „Őszinte szívjátékkal” - tagolta különös, csalafinta mosollyal, Estire meredt, és szeme olyan volt, mint a tűz. - Bólints, ha te is érzed ezt. Érzed most?
Esti, aki nem érezte azt, amit az a nő érezhet, de érezte, hogy mit érezhet most Pali, bólintott.
Megváltás volt számára, mikor Gergely és Skultéty közbefogták Palit, és kivitték az utcára. Pali kocsiról hallani sem akart. Újságíró barátait leintette, folyton kiszakította magát karjukból. Estit kereste. Át-átszólt hozzá, míg Gergely és Skultéty vezette.
- Esti, olaszul is megtanulok. Még ma éjjel megtanulok olaszul, Esti.
A Nyugati pályaudvarnál szerencsére elfelejtette a kakaóhajú nőt. De az Erdélyi Borozóról nem feledkezett meg.
Itt csalódás fogadta. Morajló néptömeget várt, olyant, amilyent az újságírók rendkívüli közgyűlésein látott, mikor puskaporos hangulatban elnököt buktatnak, de az éjjeli kocsma a mulatozás e fegyverszünetében, kettő és három között, hogy a vacsorázók már eltávoztak, és a hajnali korhelyek még nem érkeztek, üres volt, csak pár pincér lézengett, egy-egy kést, kanalat rakva az újonnan terített asztalra. A kartársak nem jöttek el. Senki se jött el. Elszontyolodva tekintett körül. Legyintett. Ezért a rongy népségért semmit sem érdemes tenni.
- Magyarország - sóhajtott. - Újságíróözvegyek, szegény kis

újságíróárvák - és egy asztalhoz tessékelte barátait.
Korhelylevest rendelt. A többiek már se enni, se inni nem tudtak.
Pali bámulta levesét, nem nyúlt hozzá, sokáig kevergette-kavargatta, aztán a sótartó egész tartalmát, a sót, paprikát a fogpiszkálókkal együtt beleöntötte, és enni kezdett. A fogpiszkálók ropogtak fogai alatt.
Mindhárom társa fölugrott.
- Rémes - szörnyülködött Skultéty -, rémes - és egy tükörben nézte zöld arcát, amelyről a hideglelős, savanyú vigyorgás úgy csurrant le, mint az ecet.
- Rémes.
- Tegyünk már valamit - mondta Esti. - Ez szörnyű.
Pali a fogpiszkálókat visszaköpte tányérjába. Nem bírta összerágni.
Gergely, aki egy új, világos Médiát nyomintott szipkájába, Skultétyval az asztal mellett levő telefonfülkébe vonult. Nem telefonoztak. Csak sopánkodtak. Szegény, szegény.
Pár pillanat múlva Gergely a haját fölborzolva rontott ki a telefonfülkéből. Egyenesen Palihoz rohant.
- Disznóság! - ordított magából kikelve - disznóság!
Pali bambán, közönyösen üldögélt.
- Te Pali - szólt Gergely megrázva a karját, mintegy ébresztgetve őt -, verik az elmebetegeket.
- Hol? - szólt föl kábulatából, s arcán lazán mozogtak az izmok.
- Hát a Szent Miklósban. Most telefonoztak. Két elmebeteget ma éjjel véresre vertek.
- Botrány! - tódította Skultéty. - Országos botrány.
- Szenzáció - mondta Pali. - Fizessetek - és mint a katona, aki éjjel álmában vezényszót hall, talpra szökkent, újságírókötelességére emlékezett, a nyilvánosság ellenőrző szerepére, az emberiség parancsára. - Ne zárjátok le még a lapot - rendelkezett. - Tíz hasábot kérek. És adjatok még egy cigarettát.
Esti alkalmasnak érezte a pillanatot, hogy megugorjék. Nem bírta tovább. Utálta a cirkuszt. Magától is undorodott. Óvatosan a járda túlsó felére szökött, s onnan szemlélte a történendőket.
Először Gergely lépett ki az Erdélyi Borozóból, aki mint minden szörnyű dolog született és tapasztalt rendezője, egy kocsit füttyentett oda. A kocsisnak jó borravalót ígért, s valamit a fülébe súgott. Később jött Skultéty. Utána Pali, hajadonfőtt. Selymes szőke fejére rátette vadonatúj szalmakalapját, melynek valaha eleven növényrostjai már éppoly hervadtak voltak, éppoly halottak, mint az a koponya, melyet eltakart. Elsőül ő szállt a kocsiba, aztán Gergely és Skultéty. Elindultak.
Esti az Andrássy úton gyalogosan bandukolt hazafelé. Harminc cigarettát szívott el ezen az éjszakán, kilenc feketét ivott,

nikotinmérgezése volt és koffeinmérgezése. Lihegett. A házfalakba kapaszkodva meg-megállott, tapogatta ütőerét, jobb karján az orsócsonton meg a nyakán. Rossz szíve összevissza kalimpált. Gyomra émelygett. Mégse bánta, hogy eljött ide. A csúnya élménnyel együtt valami meleget vitt magával, valami állati meleget és ragaszkodást, melyre kellemes volt gondolnia, egy ember utolsó szeretetét. Gazdagabbnak érezte magát, hogy pár óráig tévedésből önzetlenül szerették.

Nem volt szomorúbb, mint egyébkor. Még csillagok ragyogtak az égen. A hídon kis szél fújt, a Duna mély ágyán visszahozhatatlanul hömpölygött előre a továbbhaladás, elmúlás ütemére. Mikor benyitott dolgozószobájába, hol évek gyakorlata folytán mindig készenlétben tudott lenni, gépiesen íróasztala elé ült, kihalászott a rendetlen papírkazalból egy-két oldalt, elolvasta, hogy meglelje a folytatáshoz szükséges hangot és papírra vesse azt a regényfejezetet, melyet képzeletében már kiformált. Azt, amit ezen az éjszakán látott és hallott, félretette, hogy érjen, hogy elfelejtse kissé, hogy majd valamikor, alkalmas pillanatban kiemelhesse lelkéből.

A kocsi sivalkodott az éjszakában.

Hajtott a kocsis, a borravaló reményében jóval túllépte a megengedett kilométer-sebességet, vágtatott. Hátul a kocsi kis lila lámpája égett, természetellenes vegyi fénnyel. Elöl a fényszórója tündöklő sugárszőnyeget dobott a sötét kövezetre, anélkül hogy a gumikerekek utol bírták volna érni. Ez a sugárszőnyeg változni látszott, néha úgy tetszett, hogy minden pillanatban új, néha pedig állt, úgy tetszett, hogy a régi és ugyanaz, a kocsi tovább cipeli magával, s minthogy nem használja el, érintetlen fényességében villámgyorsan újra és újra maga elé teregeti.

Pali, aki a főülésen foglalt helyet, ezt figyelte, ezzel a játékkal szórakozott. Ismét megújult az az érzése, de sokkal erősebben, hogy valami tenger emeli és süllyeszti jótékonyan. Ki-kihajolt, hogy megnézze arcát a víztükörben, de a hullámok már magasra csapkodtak. Nem látott semmit.

Gergely mellette ült a főülésen. Skultéty velük szemben a lecsapható kispadon. Az járt eszükben, hogy bírnának-e vele, ketten. Pali azonban nyugodt volt. Azokra a biztatásokra se hederített, melyekkel az embertelen elmeorvosok ellen uszították. Szesztől fűszeres, vékony száját nyalogatta. Nem beszélt.

Így ezen az úton egész háttérbe szorult. A homályban, melyben időnként három emberfej mozgott: az övé, Gergelyé meg Skultétyé.

Azok se beszéltek. Gergely ásított.

A gépkocsi egyet ugrott a hepehupás talajon, mintegy rémületében hatalmasat tülkölt, s máris megállt a Szent Miklós kapuja előtt.

Csöngetni se kellett, a portás a tülkölésre kaput nyitott. Gergely szállt

ki, majd Skultéty. Utoljára Pali. Odalépett a portáshoz:
- Ki az ügyeletes orvos? - kérdezte tőle hivatalosan.
- Wirth doktor úr.
Pali egyenesen állt. Gyönyörű esőköpenyének két nyitott szárnyát fújta a szél.
Mikor a fiúk körülvették, így szólt:
- Adjatok egy cigarettát.
Az öngyújtó lángja megvilágította arcát. Most nyugodt és komoly volt, mint valaha régen.
- Hány óra? - érdeklődött.
- Háromnegyed három.
- No, menjünk - mondta, és elindult, határozott léptekkel, azzal az otthonossággal, mellyel újságírók idegen helyeken járnak.
Gergely, Skultéty egy lépés távolságból követte őt. Az első emeleten zár csikordult. Szürkére festett vasajtó nyílt ki egy keskeny, nagyon mély folyosóra, melyen két villanykörte pislogott. Pali az ajtóban eltiporta cigarettáját, hátratekintett barátai felé, de azok messzebb álltak. Gergely lehajolt, mintha kioldozódott cipőzsinórját kötné meg. Tehát ő maga ment be.
Utána a vasajtó zörögve becsapódott, az ápoló kulccsal zárta be.
Gergely, Skultéty néhány másodpercig még tűnődött a vasajtó előtt. Aztán lementek a lépcsőn, beszálltak a kocsiba, mely még várt reájuk.
A pusztulást érezték mind a ketten, mindnyájuknak közös sorsát, mely akár ebben a formában, akár egy másikban egyaránt megrendítő, s előbb-utóbb diadalmaskodik rajtunk. Gergely, aki már sok főbelövést és akasztást nézett végig, köhögött, mormogott valamit, mintha káromkodnék. Skultéty egész este annyit röhögött és nyihározott, hogy fájt a véknya. Hallgattak. Gergely a főülésen ült, Skultéty a lecsapható kis padon. Pali helye üres maradt. A gépkocsiban gyász lebegett.
Mogyoróssy Pál, a *Közlöny* belső munkatársa, a folyosón lépkedett előre, de az olyan hosszú volt, olyan hosszú, hogy alig lehetett végére érni. Nagyon messze, vagy száz lépésnyire tőle a második villanykörte alatt egy egészen hitvány kis alak várakozott, csenevész, vérszegény, sokkal alacsonyabb és gyöngébb, mint Pali. Füle kicsit szétállott. Fehér köpenyéből a szívhallgatója kandikált ki. Ez volt Wirth doktor.
Pali, mikor hozzá ért, ahogy szokott ilyenkor, bemutatkozott a maga és lapja nevében, szerényen, önérzetesen, mert a nagyközönséget képviselte.
- Fölvilágosításért jöttem - mondta Pali. - Azt hallottuk, kedves főorvos úr - és elakadt.
Wirth segítette:
- Mit?
- Azt - mondta Pali -, hogy ma éjjel itt megvertek két elmebeteget.
- Itt? - szólt Wirth, a földre pillantva. - Nem, kérem. Itt nem verik a

betegeket. Különben is nálunk nincsenek elmebetegek. Csak idegbetegek vannak, akik egy kissé fáradtak, és üdülnek.
- De határozott adataink vannak, főorvos úr. - Nem, szerkesztő úr, tévedés lesz - és Pali vállát megérintve, majdnem szemtelenül mosolygott.
Az orvos Paliba karolt, sokáig sétáltak le-föl a hosszú-hosszú folyosón. Köröttük az osztályok voltak, nyitott termek, lila villanymécses égett bennük, mely a gépkocsi hátulsó kislámpájához hasonlított. A betegek, azok, akik tudtak, aludtak, játszadozva álmukban életük csip-csup eseményeivel, összerakva és szétszedve őket, akár a többi emberek. Sokan azonban nem tudtak aludni. Egy kövér, borostás férfi, aki az agylágyulás harmadik szakában volt, fölült ágyában, fejét előrelógatta, s kék csíkos kórházi köpenyét arcához nyomta.
Pali a kórjelzésük, gyógyulási eshetőségük iránt érdeklődött, Wirth a politikáról és rendőrségről csevegett, s egyes újságírókról is, közös ismerőseikről, majd atyai jóindulattal a vérbajról. Baráti eszmecsere volt ez, közvetlen és fesztelen. Aztán minden átmenet nélkül elkérte zsebkését, melyet Pali át is adott neki, s az orvos meg sem köszönve ezt, fehér köpenye zsebébe csúsztatta, a szívhallgató mellé. Máris hozzávetőleges kórjelzést csinált. A részletes vizsgálatot reggelre halasztotta, mert későre járt.
Pali még mindig beszélt, összevissza locsogott mindent. Egyszerre megállt. Úgy tetszett, hogy a dolog nincs egészen rendben. Valami halvány és felületes bizonytalanságérzése támadt. Csak annyi, mint nekünk, mikor órákig megyünk az utcán, s kényelmetlenül érezzük magunkat, mert nadrágtartónk egyik szára, mely máskor egyenletesen szorítja vállperecünket, legombolódott. Eszébe jutott Gergely, Skultéty.
Ekkor azonban Palit már Wirth egy külön kis szobába vezette, melynek csöndességét, csinosságát nem győzte dicsérni, holott ellenszenves volt, ronda volt és kopott, s minden bútora egy viaszkosvászonnal vont asztal, egy szék, egy ágy, egy éjjeliszekrény meg egy fűtőtest.
Az orvos leült az ágyra. Lelkére beszélt, hogy vetkőzzék le, aludja ki magát, holnap majd kimehet a szép kertbe sétálni.
Pali tiltakozni akart személyes szabadságának megsértése ellen, a sajtó nevében, de hangját nem hallotta. Csak a dühét hallotta. A szabadjegyei. Ő, aki mindig a kordonon belül, minden öngyilkosságnál, minden tüntetésnél, minden temetésnél a kordonon belül. Ő, ő.
Wirth eltűnt. Utánafutott a folyosóra, de ott se volt. Csak egy ápolót látott, nem azt, aki az ajtót nyitotta, hanem egy másikat, idegent.
Visszament a szobába. Kinézett a rácsos ablakon a kertbe, melynek elburjánzott gyöpén ecetfák között a bürök virágjai lengettek, fehéren,

mint a széttépett kéziratpapírok. Még égett a villany, de nélküle is lehetett látni. A nap, a világegyetem pontos óraműve, elvégezve könyörtelen futását, fölsejlett a szemhatár mögött, s fehérre meszelte az eget. Megvirradt.

Rákönyökölt a siralmas, viaszkosvászonnal vont asztalra. És most Estire gondolt, Estire, aki miután hajnali munkáját kijavította, villanylámpája kallantyúját elkattantotta, s már hálószobájában állt egy ingben, levetkőzve, de nem tudott aludni, mert ő is rá gondolt.

Pali azon töprengett, hogy mit is csináljon. Egyelőre azonban nem jutott eszébe semmi.

Csak ült, és sírt.

1925

KILENCEDIK FEJEZET,

MELYBEN A BOLGÁR KALAUZZAL CSEVEG BOLGÁRUL, S A BÁBELI NYELVZAVAR ÉDES RÉMÜLETÉT ÉLVEZI

- Ezt el kell mesélnem nektek - szólt Esti Kornél. - Múltkor egy társaságban valaki azt mondta, hogy sohasem utaznék olyan országba, melynek nem beszéli nyelvét. Igazat adtam neki. Elsősorban engem is az emberek érdekelnek az úton. Sokkal inkább, mint a múzeumi tárgyak. Ha beszédüket csak hallom és nem értem, olyan érzés fog el, mintha szellemileg süket volnék, mintha némafilmet pörgetnének előttem, zene és magyarázó fölírások nélkül. Idegesítő ez és unalmas.
Miután mindezt kifejtettem, eszembe jutott, hogy ennek az ellenkezője is épp annyira áll, mint minden dolognak a világon. Pokoli mulatság úgy járni-kelni idegenben, hogy a szájak lármája közönyösen hagy bennünket, s mi kukán meredünk mindenkire, aki megszólít. Micsoda előkelő magány ez, barátaim, micsoda függetlenség és felelőtlenség. Egyszerre csecsemőnek érezzük magunkat, gyámság alatt. Valami magyarázhatatlan bizalom ébred bennünk a felnőttek iránt, akik bölcsebbek nálunk. Hagyjuk, hogy helyettünk beszéljenek és cselekedjenek. Aztán mindent elfogadunk, látatlanul, illetve hallatlanul.
Ritkán volt részem ilyen élményben - mert amint tudjátok, tíz nyelven beszélek -, voltaképp csak egyetlenegyszer, akkor, amikor Törökországba igyekezve, Bulgárián is átszaladtam. Bulgáriában mindössze huszonnégy órát töltöttem. Azt is vonaton. Ott történt velem ez, amit kár volna elhallgatnom. Végre akármikor meghalhatok - egy hajszálér megpattan a szívben vagy az agyban -, s másvalaki - ebben bizonyos vagyok - ilyesmit nem élhet meg soha.
Hát éjszaka volt. Már éjfél is elmúlt. Vágtatott velem a gyors, ismeretlen hegyek és falvak között. Úgy fél kettőre járhatott. Nem tudtam aludni. Kiálltam a folyosóra levegőzni. Hamar eluntam magam. A táj szépségéből csak fekete packákat láttam. Eseménynek számított, ha fölvillant valahol egy tűzpont. Köröttem minden utas az igazak álmát aludta. Lélek se járt a kocsikban.
Épp cihelődtem, hogy visszatérjek fülkémbe, amikor lámpával kezében megjelent a kalauz, egy fekete bajuszos köpcös bolgár, aki éjszakai körsétáját - úgy látszik - befejezte. Jegyemet már régen látta. Nem volt velem semmi dolga. De köszöntésül - barátságosan - rám villantotta lámpáját és szemét. Aztán mellém állt. Nyilván ő is unatkozott.

Fogalmam sincs, miért és hogyan, de ekkor elhatároztam, hogy törik-szakad, elbeszélgetek vele, mégpedig hosszan, kiadósan. Azt kérdeztem tőle bolgárul, dohányos-e? Csak ennyit tudtam bolgárul. Ezt is a vonaton tanultam a hirdetményből. Azonkívül még öt-hat szót tudtam, azt, ami az úton kénytelen-kelletlen ránk ragad, hogy *igen* és *nem* satöbbi. De - esküszöm nektek - többet nem tudtam.
A kalauz sapkája ellenzőjéhez emelintette kezét. Szétkattintottam dohánytárcámat és megkínáltam. Kivett egy aranyvégű cigarettát, mély tisztelettel. A kalauz gyufát kotorászott elő, meggyújtotta, s merőben ismeretlen nyelvén olyasmit rebegett, hogy: *parancsoljon*. Én erre feléje tartottam kéken lobogó öngyújtómat, s utána szajkóztam azt a szót, melyet életemben először hallottam.
Mind a ketten égtünk, pöfékeltünk, orrunkon eregettük ki a füstöt. Kezdetnek ez határozottan biztató volt. Ma is büszkeség dagaszt, mikor erre gondolok, mert még mindig hízeleg önérzetemnek, hogy mekkora emberismerettel alapoztam meg ezt a jelenetet, mekkora lélektani tudással ültettem el azt a kisded magot, mely később - amint majd kiderül - terebélyes fává lombosodott, úgyhogy alatta kipihentem úti fáradalmamat, s hajnalban nem közönséges tapasztalatokkal tetézve vonulhattam vissza.
El kell ismernetek, hogy fellépésem mindjárt az első pillanattól fogva biztos és hibátlan volt. Azt kellett elhitetnem, hogy született bolgár vagyok, és bolgárul legalább úgy tudok, mint a szófiai egyetem irodalomtanára. Ennélfogva kissé fásultan és hányavetin viselkedtem. Főképp nem fecsegtem. Ez ugyan nem teljesen rajtam múlt, de az mindegy. Az idegeneket az jellemzi, hogy mindig annak az országnak a nyelvén igyekeznek beszélni, melyben utaznak, ezen a téren túlságosan is buzgólkodnak, s akkor egykettőre kisül, hogy idegenek. Viszont az odavalók, a bennszülöttek csak bólintanak, jelekkel értetik meg magukat. Harapófogóval kell belőlük kihúzni a szót. Akkor is a használattól kifényesedett, kopott szókat vetnek oda, álmosan, az anyanyelv bennük szunnyadó gazdag és rejtett kincseiből. Általában fáznak a választékos fordulatok, a szabatos és irodalmi szerkezetek alkalmazásától. Lehetőleg nem beszélnek, amit okosan is tesznek, hiszen ha több óra hosszáig kellene előadniok egy dobogón, vagy egy húszíves könyvet kellene írniok, róluk is hamarosan kimutatnák részint hallgatóik, részint bírálóik - mégpedig nem egészen alaptalanul -, hogy tulajdon anyanyelvükhöz se konyítanak.
Tehát vidáman füstölögtünk én meg a kalauz abban a meghitt csöndben, melyből a nagy barátságok, az igazi megértések, az életre szóló lelki frigyek támadnak. Komoly voltam és nyájas. Homlokomat néha összeráncoltam, aztán - változatosságból - földerítettem, s rápillantottam, igen figyelmesen. De a társalgást, melynek igézetes lehetősége már a levegőben lebegett, közvetlenül a fejünk fölött,

valahogy mégiscsak meg kellett indítanom. Ásítottam és sóhajtottam. Egyszerre vállára tettem kezem, magasba vontam szemöldököm, úgy, hogy mindkettő egy-egy óriási kérdőjellé görbült, s fejemet fölvetve ezt mormogtam: - Na? - A kalauz, aki az érdeklődésnek ebben a pajtási formájában holmi gyermekkori emlékét fedezhette föl vagy egy cimborájának modorát, aki így szokott tőle tudakozódni, hogy - „mi újság nálatok, hékás?" - elmosolyodott. Beszélni kezdett. Négy-öt mondatot mondott. Akkor elhallgatott és várt.
Én is vártam. Erre megvolt az okom. Azon tűnődtem, hogy mit kell rá felelnem. Rövid habozás után döntöttem. Ezt mondtam: *Igen*.
Tapasztalatom tanított erre. Valahányszor nem figyelek a társalgásra, vagy nem értek valamit, otthon is mindig így szólok: *Igen*. Ebből még soha semmi baj nem háramlott rám. Még abban az esetben sem, ha ezzel valamit helyeselni látszottam, amit kárhoztatnom kellett volna. Ilyenkor el lehet hitetni, hogy gúnyosan igeneltem. Az *igen* legtöbbször *nem* is.
Hogy okoskodásom nem volt alaptalan, azt a következők fényesen igazolták. A kalauz sokkal közlékenyebb lett. Sajnos, újra elhallgatott és várt. Most kérdő hangsúllyal, kissé értetlenül és csodálkozva érdeklődtem: *Igen?* - Ez - hogy úgy fejezzem ki magam - végképp megtörte a jeget. A kalauz fölengedett, s beszélt, körülbelül egy negyed óráig beszélt, kedvesen, nyilván változatosan is, s nekem ezalatt nem kellett törnöm a fejem, hogy mit válaszoljak.
Ekkor értem el első döntő sikeremet. Ahogy a szavak patakzottak a szájából, ahogy fecsegett-locsogott, abból nyilvánvalóvá vált, hogy engem már álmában se tartana idegennek. Ezt a hitet azonban, bár szilárdnak látszott, fönn kellett tartanom. Ha egyelőre mentesültem is a felelgetés számomra fölöttébb kínos kötelességétől, s ha szájamat állandóan bedughattam is aranyvégű cigarettámmal, mintegy ezzel jelezve, hogy szájam „foglalt", s nemigen ér rá beszélni, azért mégse hanyagolhattam el önfeláldozó szórakoztatómat, és időnként gondoskodnom kellett arról, hogy a társalgás tüzét tápláljam.
Mivel értem el ezt? Nem szavakkal. Játszottam, mint a színész - egy kitűnő színész -, minden ízemmel. Arcom, kezem, fülem, még a lábam ujja is úgy mozgott, amint kellett. De óvakodtam a túlzásoktól. A figyelmet mímeltem, ellenben nem azt az erőlködő figyelmet, mely már eleve gyanús, hanem azt a figyelmet, mely hol lankad és szétszóródik, hol újra lobot vet és föllángol. Másra is ügyeltem.
Olykor egy taglejtéssel tudattam, hogy nem értettem azt, amit mondott. Ti természetesen azt hiszitek, hogy ez volt a legkönnyebb. Hát tévedtek. Ez volt, barátaim, a legnehezebb. Minthogy abból, amit karattyolt, én tényleg egy árva betűt sem értettem, vigyáznom kellett, hogy vallomásom ne legyen túlságosan őszinte és meggyőző. Nem is tévesztettem célt. A kalauz egyszerűen ismételte utolsó mondatát, én

pedig bólintottam, mintha így szólnék: - Ja úgy, az már egészen más.
Később nem volt szükség arra, hogy az ötletek ilyen aprófájával élesszem a társalgás vidáman pattogó tüzét. Anélkül is úgy lobogott az, mint valami máglya. A kalauz beszélt-beszélt. Hogy miről? Erre magam is kíváncsi voltam. Lehet, hogy a forgalmi szabályzatról, lehet, hogy családjáról és gyermekeiről, lehet, hogy a répatenyésztésről. Minden egyformán lehetséges. Csak a jó Isten a megmondhatója, hogy miről beszélt. Mondatainak üteméből mindenesetre kiéreztem, hogy egy kedélyes, vidám, hosszú lélegzetű és összefüggő történetet ad elő, mely széles, epikai mederben lassan és méltóságosan hömpölyög a kifejlet felé. Egyáltalán nem sietett. Én sem. Hagytam, hogy kitérjen, elkalandozzék, s mint patak csobogjon, majd visszakanyarodjék és beleszakadjon az elbeszélés kivájt, kényelmes folyamágyába. Gyakran mosolygott. Ez a história kétségtelenül pajkos lehetett, s akadtak részletei, melyek egyenesen pajzánok voltak, talán dévajok és borsosak is. Rám kacsintott, keszegül, mint a cinkostársára, és nevetett. Én is vele nevettem. De nem mindig. Sokszor nem egészen voltam a véleményén. Nem akartam elkényeztetni. Csak módjával méltányoltam azt az igazán szívből fakadó, jóízű, aranyos humort, mellyel előadását fűszerezte.
Hajnali három óra lett - már másfél órája csevegtünk -, s a vonat lassítani kezdett. Állomáshoz közeledtünk. A kalauz kapta lámpáját, bocsánatot kért, hogy le kell ugrania, de biztosított, hogy nyomban jön, s akkor majd elmondja a végét, ennek a kutyateremtette bolondságnak a csattanóját, mert az aztán a legjobb.
Kikönyököltem az ablakon. Megfürdettem zúgó fejem a hűs levegőben. A hamuszürke égen a pitymallat bazsarózsái nyiladoztak. Egy tejfölszagú falucska hevert előttem. A pályaudvaron pár paraszt, pár kendős asszonyság várakozott. Ezekkel a kalauz bolgárul beszélt, akárcsak velem, de több eredménnyel, mert az utasok tüstént megértették őt, s a szerelvény végén levő harmadosztályú kocsik felé indultak.
Néhány perc múlva megint mellettem állt a kalauz - száján még ki se hűlt a mosoly -, és kuncogva folytatta. Rövidesen elcsattant az a csattanó, melyet ígért. Kipukkant belőle a kacaj. Úgy hahotázott, hogy rengett a hasa. Annyi szent, jó pipa volt, ördöngös egy fickó. Még akkor is hahotázott, mikor kabátja zsebébe nyúlt, s onnan kivett egy gumiszalaggal átkötött, ösztövér jegyzőkönyvet, abból egy gyűrt, piszkos levelet, mely valószínűleg szervesen a történethez tartozott - talán döntő érve volt -, s kezembe nyomta, hogy olvassam el, mit szólok hozzá. Istenem, mit szóljak hozzá? Irónnal írt, elmaszatolt cirillbetűket láttam, melyeket - sajnos - nem ismerek. Figyelmesen belemélyedtem a levél olvasásába. Ezalatt ő félreállt, és leste a hatást.
Igen - dünnyögtem - *igen, igen* - részint állítólag, részint tagadólag,

részint kérdőleg. Közben a fejem is csóválgattam, mintha ezt állapítanám meg: *jellemző*, vagy: *hallatlan*, vagy: *ilyen az élet*. Ez mindenre alkalmazható. Az életben még nem fordult elő olyan helyzet, melyre ne lehetett volna alkalmazni, hogy *ilyen az élet*. Ha valaki meghal, akkor is csak azt mondjuk: *ilyen az élet*. Megtapogattam a levelet, meg is szagoltam - enyhe penészszaga volt -, s minthogy egyebet nem tehettem vele, visszaadtam neki. Jegyzőkönyvében még sok minden volt. Csakhamar kivett egy fényképet is, mely - nem kis meglepetésemre - egy kutyát ábrázolt. Szájam csücsörítve nézegettem a fényképet, mint rajongó kutyabarát. De észrevettem, hogy a kalauz ezt nem helyesli. Úgy rémlett, hogy egyenesen haragszik erre a kutyára. Hát én is elkomorodtam, s a kutyára vicsorítottam a fogam. Ámulatom azonban akkor hágott tetőfokra, mikor a kalauz a jegyzőkönyv vászontáskájából egy selyempapirosba csomagolt rejtélyes holmit emelt ki, s arra kért, hogy ezt én magam bontsam ki. Kibontottam. Mindössze két nagy, zöld gomb volt benne, két csontgomb, két, férfikabátra való csontgomb. Csörgettem a két gombot, játékosan, mintha általában különös kedvelője volnék a gomboknak, de a kalauz ekkor kikapta a kezemből a gombokat, s gyorsan, hogy ne is lássa többé, eldugta jegyzőkönyvébe. Aztán pár lépést tett, elfordult, s a kocsi falához dőlt.

Nem értettem a helyzetet. Odasiettem hozzá. Olyasmit láttam, amitől megfagyott a vér ereimben. Szeme tele volt könnyel. Ez a nagy, kövér ember sírt. Eleinte férfiasan, titkolva könnyeit, de aztán úgy sírt, hogy a szája vonaglott, és a lapockái reszkettek.

Őszintén szólva szédülni kezdtem az élet mély, kibogozhatatlan zűrzavarától. Micsoda ez itt? Hogy függ össze ez a sok szó a nevetéssel és a sírással? Mi köze egyiknek a másikhoz, a levélnek a kutyafényképhez, a kutyafényképnek a két zöld csontgombhoz, és mindennek a kalauzhoz? Őrület ez, vagy éppen az ellenkezője, az érzelem emberien egészséges kibuggyanása? Egyáltalán van-e az egésznek valami értelme, bolgárul vagy más egyéb nyelven? A kétségbeesés környékezett.

Keményen megragadtam a kalauz két vállát, hogy lelket öntsek beléje, s fülébe ezt kiáltottam bolgárul háromszor: *Nem, nem, nem.*

Ő könnyeiben fuldokolva egy másik, szintén egytagú szót dadogott, mely jelenthette ezt: *Köszönöm szíves jóságát*, de jelenthette ezt is: *Ronda ripacs, hitvány csirkefogó.*

Lassan magához tért. Halkabban pihegett. Zsebkendőjével törölgette nedves arcát. Megszólalt. Most azonban hangja tökéletesen megváltozott. Kurta, éles kérdéseket intézett hozzám. Bizonyára ilyesmiket: „Ha az előbb azt mondtad, hogy *igen*, miért mondtad nyomban utána, hogy *nem*? Miért helytelenítetted azt, amit helyeseltél? Legyen vége ennek a gyanús játéknak. Vallj színt. Hát

igen-e, vagy *nem*?” A kérdések egyre gyorsabban és határozottabban kattogtak, mint a gépfegyverek, a mellemnek szögezve. Ezek elől nem lehetett kitérnem.

Úgy látszott, hogy kelepcébe kerültem, s elhagyott jószerencsém. De megmentett fölényem. Kiegyenesedtem, metsző hidegséggel mértem végig a kalauzt, s mint aki méltóságán alulinak tartja, hogy ilyesmire válaszoljon, sarkon fordultam, és nagy léptekkel fülkémbe távoztam.

Ott fejemet a gyűrött kispárnára ejtettem. Oly gyorsan aludtam el, mint aki szívszélhűdés következtében szörnyethal. Déltájt forró verőfényben ébredtem. Valaki megkoccintotta fülkém ablaküvegét. A kalauz lépett be. Figyelmeztetett, hogy a következő állomáson ki kell szállnom. De nem mozdult. Csak állt-állt mellettem hűségesen, mint a kutya. Ismét beszélt, halkan, folyamatosan, föl nem tartóztathatóan. Talán mentegetődzött, talán vádaskodott az éjszakai kínos jelenet miatt, nem tudom, de arcán mély megbánás, szívbéli töredelem mutatkozott. Én hűvösen viselkedtem. Csak annyit engedtem meg, hogy becsomagolja bőröndjeimet, s kivigye a folyosóra.

Az utolsó pillanatban mégis megesett rajta a szívem. Amikor bőröndjeimet már átadta a hordárnak, s én lefelé lépkedtem a lépcsőn, egy néma pillantást vetettem feléje, mely ezt fejezte ki: „Az, amit tettél, nem volt szép, de tévedni emberi dolog, ez egyszer megbocsátok.” Majd bolgárul csak ezt kiáltottam feléje: *Igen*.

Ez a szó varázserővel hatott. A kalauz megenyhült, földerült, a régi lett. Arcára hálás mosoly suhant. Feszes vigyázzban tisztelgett. Így állt az ablakban, megmerevedve a boldogságtól mindaddig, míg a vonat el nem indult, s ő eltűnt örökre, mindörökre a szemem elől.

1932

TIZEDIK FEJEZET,

MELYBEN EGY BÁCSKAI ARANYPARASZT LEÁNYA, ZSUZSIKA, BEUGRIK A KÚTBA ÉS FÉRJHEZ MEGY

Esti Kornél Portugáliából érkezett haza. Csak egy hónapra ruccant le az Ibériai félszigetre pihenni. Pihenése abból állott, hogy ezalatt kizárólag portugálokkal beszélgetett: portugálul: a „virágok nyelvén".
Késő éjjel az állomásról jövet toppant be hozzám, porosan-piszkosan. Esőköpenyén még ott volt Lisszabon szele, cipőjén a Tagus fövénye.
Elcipelt egy budai kocsmába. Azt gondoltam, hogy majd úti élményeivel hozakodik elő. Ezekről most nem volt hajlandó nyilatkozni. Otthoni dolgokra terelte a szót, szülővárosunkra, diákkorunkra, régi, békebeli emberekre és eseményekre.
Ezen az éjszakán új oldaláról ismertem meg. Bevallom, azelőtt sokszor csak afféle kákabélű, nemzetközi világjárónak tartottam, afféle félnótás irodalmi csodabogárnak. Most láttam, hogy ember ő, talpig ember, és a földim. Mennyire bácskai minden lehelete, még felelőtlen bohóckodása és széles hetvenkedése is. Bácska a mi Gascogne-unk. Minden különcködésben van valami vidékiesség is.
Nyakalta a bort. Badacsonyin kezdte, csopakin folytatta, aztán rátért egy sűrű, szagos aranynektárra, mely az arácsi papi pincék ászokfáin ért harminc esztendeig. Ennél meg is maradt.
Hajnal felé, amikor asztalunkon tömör ütegekben sorakoztak a kéknyelűek s egyéb üres palackok, és fogytán volt témánk, mert már legtöbb élő ismerősünket megöltük, és legtöbb kedves halottunkat föltámasztottuk, ezt kérdezte tőlem:
- Hát Zsuzsikára emlékszel-e? Igen, Szücs Zsuzsikára. Annak a parasztnak volt a leánya, annak az aranyparasztnak. Ott lakott a tűzoltólaktanyánál, olyan ütött-kopott kunyhóban, mint a többi paraszt. De rengeteg pénze volt.
Gyerekkoromban azt hallottam, hogy a ládafiában tartja az aranyat, s szalmazsákjait ezresbankókkal béleli. Hogy mi igaz ebből, nem tudom. Tény, hogy a bőre alatt is pénz volt. Úgy élt, mint akármelyik zsellér. Kék gubát viselt, pörge kalapot, csizmát. Makrapipából szívta a komiszdohányt. Büdös gyufával gyújtott rá. Télen a banyakemence padkáján szundított, subájába burkolódzva, mint a medve, amelyik téli álmát alussza. Aztán, hogy kitavaszodott, letelepedett a háza elé a falócára, és ott ült őszig. Nem beszélt senkihez sem. Csak ült és hallgatott. Úgy ült ott, mintha a pénzén ülne.

Szörnyen zsugori volt az öreg. Tőle megdögölhetett volna az egész világ. Igaz, a leányára költött. De hát egyetlen leánya volt. Kívüle nem is volt más senkije. Feleségét már rég eltemette.
Zsuzsika a zárdába járt, franciául is tanult és zongorázni is. Zsuzsika már kalapot hordott, mint a mi leányaink. Zsuzsika szép volt és boldogtalan. Sehogy se találta helyét a mi átkozott társadalmunkban, melynek annyi a fortélya, annyi a kiismerhetetlen szabálya és helyzete, hogy azt semmiféle iskola és illemtan nem sorolhatja föl, nem merítheti ki teljesen. Ha megszólították, fülig vörösödött, és ha kezet nyújtottak neki, elsápadt, aztán ijedten kapta hátra kezét. Akkor mosolyodott el, amikor el kellett volna szomorodnia, és megfordítva. De mit számított ez? Így is, úgy is bájos volt.
Te azt mondod, hogy csak egyszer-kétszer láttad? Nem is járt sehova sem. Szótlan apjával lakott, s éppoly szótlan lett, mint ő. Többnyire valami szálláson bújt meg. Ha bejött a városba, kerülte az embereket. Állandóan szégyenkezett. Például a világ minden kincséért se lehetett volna rábírni, hogy bemenjen egy cukrászdába, és ott megegyék egy szerecsenfánkot.
Sokáig nem is ment férjhez. Pedig annyi kérője akadt, hogy alig győzte kikosarazni őket. Voltaképp nem tudta, hova tartozik. A parasztlegényeket lenézte, azok nem mertek közeledni hozzá, az úgynevezett úrifiúkban meg hozományvadászokat látott, akik csak pénzre pályáznak, s jelenlétükben zavar fogta el - áhítat és megvetés egyszerre -, valami különös lámpaláz. Tudod, mi volt ez? Történelmi lámpaláza volt az ő feltörekvő társadalmi osztályának, mely még nem játszott főszerepet a történelem színpadán, nevét még nem írták ki a történelem színlapjára, mert mindig csak háttérben helyeselt vagy morgott, de mindig csak névtelenül.
Vasárnap délelőtt el szokott járni a féltizenkettős „szagos misé”-re, a ferencrendi barátok ódon templomába. Többször láttam ilyenkor. Jaj, be gyönyörű teremtés volt. Nyáron fehér mosóruhát viselt, piros bőrövet és piros selyem napernyőt, mely az izzó alföldi verőfényt megszűrte és pirosan szitálta rá halvány arcocskájára. Mint liliom a görögtűzben. Mint egy mezei virágcsokor, fehér és piros, csomorika és pipacs, fehér és piros együtt. Mint egy félreismert úrikisasszonyka, vagy mint egy paraszt hercegnőcske, álruhában. No nézd, én is szerelmes voltam beléje?
Elég az hozzá, egyszer vasárnap, mikor a városi aranyifjúság mise végeztével félkörben helyezkedik el a templomtéren, s vékony nádbotját, vadonatúj szarvasbőr kesztyűjét lengetve, monokliját villogtatva lovagi szokás szerint szemlét tart a kitóduló hölgyeményeken, Boros Pista megpillantotta, és halálosan beleszeretett. Utánaugrott, és megszólította.
Zsuzsika rémületében elfintorította arcát. Pista beszélt. Zsuzsika

befogta fülét. Pista most suttogott. Zsuzsika erre levette tenyerét füle kagylójáról, figyelni kezdett, rátekintett és elmosolyodott, akkor, mikor tényleg mosolyognia kellett.
Hogy mivel érte el Pista ezt a sikerét, mellyel egyikünk se dicsekedhetett? Hát kérlek, ő nagyszerű ember volt, isteni pofa. Először is szép fiú, kondorhajú és sasorrú. Úgy öltözködött, mint Lublóy Imre, a mi hősszerelmes ripacsunk, mikor dúsgazdag grófot alakított. Még nyáron is bokavédőt hordott. Aztán olyan mélyreható ösztönös műveltséggel rendelkezett, mely nem is szerezhető meg, azzal születni kell.
Tudott ez mindent. Tudott legalább ezer magyar nótát, a dallamát és szövegét is pontosan, tudott bánni a cigányokkal, parancsolgatni nekik és kordába szedni őket, leinteni bizalmaskodásukat egy szemrebbenéssel, majd megnyerni szeretetüket egy úri, leereszkedő s mégis testvéri-kacér oldalpillantással, „ácsi”-t kiáltani, tökéletesen, ráordítani a prímásra, mikor a *Csendesen, csak csendesen*-t nem húzta eléggé csendesen, és a cimbalmosra, mikor a *Hullámzó Balaton* nem eléggé zúgott és morajlott a cimbalom vattaütőkkel vert acélhúrjain, megcsókolni a brácsás ragyavert ábrázatát, belérúgni a nagybőgőbe, poharat, tükröt törni, három napig egyfolytában bort, sört inni, és törkölypálinkát is, vizespohárból, csettinteni a káposztásleves és a hideg malacpörkölt láttán, kártyát gusztálni hosszan, kéjelegve, egyik szemét lehunyva, gyorscsárdást ropni fél óra hosszat, s közben önmagát uszítva és őrjítve toporzékolni, kurjantgatni, levegőbe hajigálni táncosnőjét magasra, s elkapni, könnyedén, mint pelyhet, a fél karjával: szóval - amint mondtam - mindent tudott ez, ami az embert kiemeli állati sorából, és igazán emberré teszi.
Zsuzsika nyelvén is tudott beszélni. Hiszen a csantavéri pusztán nevelkedett. Alapjában paraszt is maradt, a puszta fia. Ha kinyitotta száját, maga a nép szólalt meg. Eleven népköltési gyűjtemény volt ő, emberbőrbe kötve.
Azt, hogy miképp főzte meg Zsuzsikát, nem tudom. De körülbelül úgy képzelem, hogy öt-hat perc múlva már így udvarolt neki: „Zsuzsika, kezét csókolom, csókolom az aranyos kis kacsóit, én magáért két évig lennék juhászkutya.” Ezt azonban még talpraesettebben, még közvetlenebbül fejezhette ki. Ilyesmihez a mi képzeletünk gyönge. No, mindegy. Zsuzsika, mire hazakísérte, szintén szerelmes lett beléje, és szintén halálosan.
Bizony nem volt könnyű dolguk. Csak vasárnap találkozhattak, mise után, rövid időre. Az öreg úgy vigyázott leányára, mint valami mérges kuvasz. Itt meg kell említenem, hogy udvarukban volt két igazi mérges kuvasz is. Ezeket estefelé leoldották láncukról, s mihelyt zörrent a palánk, vérben forgó szemmel rohantak a kapuhoz, és föllármázták a környéket. Nem lehetett náluk jeleket adni. Pista egy darabig búsult,

ivott, muzsikáltatta magát. Aztán elhatározta, hogy annak rendje és módja szerint megkéri a kezét.
Ferencjóskát öltött, panamakalapot csapott fejébe, Vermes Tónitól kölcsönkérte dupla fedelű aranyóráját és aranyláncát, s bekopogtatott az aranyparaszthoz. Nem sok jót remélt. Segédjegyzőcske volt akkoriban, és huszonhárom éves. Fizetése is csak annyi, hogy éppen féken tarthatta türelmetlen hitelezőit. Mindössze néhány szép és hosszú nemesi előnevére hivatkozhatott volna, de tudta, hogy ilyesmivel itt kevés hatást érhet el.
Az öreg ezen a rekkenő nyári délen hajnalkáktól befutatott pitvarán ült, tetőtől talpig felöltözve, csizmában, kalapban. Ránézett. De csak egyszer nézett rá. Tekintetével megmérte és könnyűnek találta, soványnak, kinyalt ficsúrnak és haszontalan éhenkórásznak, aki egyáltalán nem való férjnek. Fejét mindjárt el is fordította, mintha ezt mondaná: „Ott kívül tágasabb". Be se tessékelte a szobába. A pitvaron maradtak. Még le se ültette. Pista maga ült le, és előadta mondókáját. Az öreg nem mondott se igent, se nemet. Hallgatott. Ez pedig nagy baj volt. Aki ellenkezik, azt még meg lehet valahogy győzni. A hallgatással szemben mindenki tehetetlen. Pista leforrázottan sompolygott ki. Elmenőben kezet nyújtott, de az öreg ezt nem vette észre. Csak épp mutatóujját emelte oda - lassan, mereven, egyáltalán nem sietve - a kalapja karimájához.
Mi akkoriban ugyanabban a gazzal fölvert, poros utcában laktunk, rézsút szemközt velük. Innen tudom, mi történt ezután. Tulajdonképp semmi se történt hónapokig, október elejéig. Emlékezem, hűvös, tiszta őszi éjszaka volt. A telehold úgy sütött, hogy a fényénél fényképezni, borotválkozni is lehetett volna. Úgy tizenegy felé járhatott. Jajveszékelést hallottam és egymás után több segélykiáltást. Nők visítottak, és férfiak ordítottak. Alvók ugrottak ki ágyukból. Mindenki az ő házuk felé szaladt. Mire én átértem, már csönd volt. Az udvaron kötelek, létrák hevertek s egy hosszú dióverőpózna. Valaki gyertyalámpával világított. A kút körül néma, döbbent emberek álltak - néhányan előrehajoltak és térdeltek is -, s e sötét csoport közepén egy ingben, csuromvizesen feküdt Zsuzsika, akit az imént húztak ki a kútból. Már kirázogatták belőle a vizet. Most csak köpködött, dideregve, kék szájjal a kék holdfényben. Átázott inge fiatal melléhez tapadt. Szegényke, a vízbe akarta magát ölni, mint Ofélia.
A kútba ugrott, a kerekes kútba, a parasztkútba. Lásd, milyen a természet. Zsuzsika hiába járt zárdába, hiába tudta franciául La Fontaine-nek a hangyáról meg a tücsökről szóló meséjét, hiába zongorázgatta a *Köhler-iskola* egy-két könnyebb ujjgyakorlatát, az élete végzetes fordulóján ősei homályos ösztönére és zord hagyományaira hallgatva úgy cselekedett, mint évszázadokon át megannyi parasztlány és parasztasszony, aki az öngyilkosságot csak úgy tudja elképzelni,

hogy éjszaka egy kút jéghideg vizében, zöld mohos téglák és varangyos békák között öleli magához a halált.
Az apa a csoporttól valamivel távolabb egy akácfa alatt csapkodta kezeit. Ezt már ő is megértette. Ha egy lány kútba ugrik, az szeret valakit. Ez világos, értelmes, magyaros beszéd volt. Itt nem lehetett okoskodni. Nem is okoskodott tovább. Rögtön beleegyezett a házasságba, megnyílt a szíve, és - csodálatosképpen - megnyílt az erszénye is. Leányának negyven darab ropogós ezrest adott hozományul. Pista még karácsony előtt oltárhoz vezette.
Most figyelj ide. Az öreg az eset után kókadni kezdett, a felére zsugorodott össze. Egyszerre összeroppant. Azt hitték, hogy elpatkol. Mit mondasz? Tévedsz. Dehogyis ez a kútba ugrás rendítette meg. Azért sem igen búsult, hogy Zsuzsika elköltözött tőle, és késő öregségében magára hagyta. A pénz fájt neki, az a tenger pénz, az a negyven darab ezres, melyet - maga se értette, hogyan - kicsaltak tőle. Ezt nem bocsátotta meg soha.
Hát eltűnt az emberek szeme elől, nem mutatkozott többé, még az utca falócáján se látták. Benn gubbasztott földes szobájában, csizmában, kalapban, kezében bottal, mint holmi öreg paraszt, aki egy harmadosztályú váróteremben a vonatot várja. Botja hegyével döfködte a földet, és köpködött. Alkonyatig egész csinos kis tócsákat köpködött össze. Aki köpköd, az gondolkozik. Megengedem, hogy Kant Immanuel nem egészen így gondolkozott, mikor *A tiszta ész kritikájá*-t írta. De ahány ház, annyi szokás. Nála a köpködés mindig a megfeszített gondolkozást jelentette. A vején gondolkozott, azon a sehonnai hozományvadászon, aki oly agyafúrtan csapta be és rabolta ki.
Pista pedig nem volt hozományvadász. Elvette volna ez a leányt a negyvenezer korona nélkül is, meztelenül is, abban az ingecskében, melyben beleugrott érette a kútba. Szerette Zsuzsikát. És egyre jobban megszerette. Még nem is láttam férjet, aki úgy imádta feleségét. Anélkül hogy fogadalmat tett volna magának vagy neki, máról holnapra meghalt a korhelyvilág számára, nem ivott többé, nem kártyázott. Mindig csak a szoknyáján ült. Eldugta legénylakásában, mert odaköltöztek, még új lakást se béreltek. Pénzüket betették a bankba. Csak egy csézát vásároltak, s azon kocsikáztak ide-oda. Este elhagyott utcákon sétáltak, egymás kezét szorongatva. Ha volt valaha szerelmi házasság, ez az volt.
Természetesen a szerelmi házasságnak is megvan a maga hátránya. Aki szerelmet visz egy házasságba, az nem sokkal bölcsebben cselekszik, mint aki otthonában egy gyönyörű, kecses leopárdot helyez el, hogy vigyázzon nyugalmára. Nemigen való az oda.
Ők is gyakran összekaptak. Pista féltékenykedett az asszonyra, az asszony még jobban rá. A gondolataira is féltékenykedett. Mind a

ketten nagyon fiatalok voltak, úgyszólván gyerekek. Zivatarok után föltetszett a szivárvány. Könnyek között békültek ki. Szóval veszekedtek és csókolództak, mint a galambok.
Egybekelésük után pár hónap múlva megint összezörrentek valami csacsiság miatt. Ez egy tavaszi reggelen volt. Pista becsapta maga után az ajtót, és hivatalába rontott. Amikor délben hazajött, üres volt a lakás. A konyhában nem égett a tűzhely. Zsuzsika ebédet se főzött. Egy darabig kereste őt mindenütt, még az ágy alatt is. Várt rá, délután háromig. Aztán elment ipához.
Az öreg, akivel házassága óta csak egyszer találkozott - akkor is ők látogatták meg -, hidegen fogadta. Ezúttal se nyújtott neki kezet, s magázta őt. Azon, amit hallott, nem csodálkozott. Csak a fejét rázogatta, csak a vállát vonogatta, csak ümgetett, hogy a leánya nem jött hozzá, a jó Isten tudja, hol lehet mostanában, ő igazán nem tudja. Egyébként az ügy nemigen érdekelte.
Pista az udvaron benézett a kerekes kútba is, és rohant vissza. Azt remélte, hogy mire hazaér, okvetlenül otthon találja Zsuzsikát. De nem volt otthon. Most már idegeskedni kezdett. Hol lehet, hová szökhetett? Zsuzsika senkivel se barátkozott. Még mindig nem mert bemenni egyedül egy vendéglőbe. Pista tűvé tette a várost, bekukkant minden utcába, közbe. A városerdőben is kutatta. Estefelé - kétségbeesésében - bejelentette az esetet a rendőrségnek. A rendőrtiszt azt tanácsolta, hogy nézzen be még egyszer az öreghez.
Nem is tehetett egyebet. Előzőleg azonban a ház háta mögé került, a másik utcába. Ott az ablakban világosságot látott. Az öreg világéletében nem égetett lámpát, sajnálta rá a pénzt. Csak Zsuzsika rejtezhetett itt. Megkoccantotta az ablakot. Erre a lámpát benn elfújták. Ő volt az, ő volt.
Erőszakoskodni nem mert. Ismerte őt. Olyan konok volt, mint az apja, Az erőszakra még nagyobb erőszakkal felelt.
Becsöngetett a kapun. Az öreg nyitotta ki nagy sokára. Pista közölte, hogy itt bujkál a felesége. Az öreg ezt nem tagadta, de nem is erősítette meg. Pista könyörgőre fogta a dolgot, rimánkodott, hogy lágyítsa meg leánya szívét, békítse ki vele, hálás lesz érte, fűt-fát ígérgetett. Az öreg hosszan tűnődött. Aztán kibökkentette, hogy ez bizony ötezer koronába kóstál.
Pista tréfának vélte az egészet - még nevetett is rajta -, de nem volt tréfa. Másnap már ipa be se engedte a házba, csak az ablakon szólt ki kurtán, és mikor látta, hogy üres kézzel jött, becsapta az ablakot. Zsuzsikát nem lehetett megközelíteni. Leveleit se fogadta. Szóval Pista mindaddig nem is kapta vissza feleségét, míg a bankból ki nem vette az ötezer koronát, és hiánytalanul le nem olvasta az öreg markába.
Így zsarolta meg őt először. De aztán még kétszer megzsarolta. A második esetben már drágább volt, tizenötezer koronát vágott ki

belőle. A legkomolyabb azonban a harmadik eset volt, mely házasságuk második esztendejében történt, egy farsangkor.
Ekkor már igazán nem babra ment a játék. Egy álarcosbálból tértek haza - az első bálból, melyre Zsuzsikát elvitte az ura -, s az utcán úgy összeszólalkoztak, hogy mikor hazaértek, Pista az előszobában kétszer gyorsan arcul ütötte feleségét. Zsuzsika sarkon fordult, s vékony lakkcipellőjében, Tündér Ilona jelmezében kiszaladt az utcára, és a csikorgó téli éjszakában sírva futott apjához. Pista, aki már torkig volt a különböző tárgyalásokkal és békítgetésekkel, de az egyre borsosabb hadisarcokkal is, föltette, hogy most új harcmodorhoz folyamodik, nem törődik az egésszel, majd csak megpuhul az asszony, ráun a duzzogásra, és visszatér magától. Amit föltett, meg is tartotta. Múltak a napok, és múltak a hetek is. Három hosszú hét múlt el anélkül, hogy valami életjelt kapott volna feleségétől. Azt se tudta, hazaért-e azon a farkasordító éjszakán, azt se tudta, él-e, hal-e. Egy este elsétált ipa háza előtt. A ház zárva volt, komoran és sötéten, mint valami vár.
Pista hajnalig ivott. Hajnalban a cigánybandával tért vissza, ide, hogy hegedűkkel vívja meg ezt a várat. Világos reggelig húzatta közvetlen a felesége ablaka előtt az ő nótáját, hogy *Hány csillagból áll a szemed, Zsuzsikám?*, világos reggelig énekelte-kiabálta ezt az ablaka felé, a hófelhős ég felé, a csillagok felé, mintha erre a merőben szónoki kérdésre, erre a megbocsátható költői túlzásra valahonnan tárgyilagos választ várt volna. Senki se felelt. Csak a kuvaszok üvöltöttek, tiltakozva.
A negyedik hét is elmúlt. Már egész hónap múlt el. Pista a türelmét vesztette. Megbízott egy ügyvédet, hogy menjen oda, és tárgyaljon a nevében. Az ügyvédnek az asszony kijelentette, hogy feltétlenül válni akar, s arra kérette urát, hogy egyezzék bele, békességesen. Még egy hétig tárgyalt az ügyvéd. Aztán meghozta az öreg válaszát, hogy a béke most kerek húszezer koronába kerül.
Mit húzzam-halasszam? Pista futott a bankba, kivette hozománya utolsó részét, tizenkilencezerhétszázhatvan koronát - a többit barátaitól kellett összeszedegetnie -, és fizetett, mint a köles. Aztán csaknem hatheti távollét után karjaiban hozta ki feleségét, diadalmasan rátette a csézára, és hazahajtatott vele.
Ezt én olyan emberektől hallottam, akik megesküsznek arra, hogy szóról szóra így történt. El is hiszem. Csak egy a rejtély. Vajon az asszony összejátszott-e ezzel a vén zsivánnyal, aki az utolsó krajcárig visszacsalta a leánya hozományát? Lehetséges, hogy így volt. De az is lehetséges, hogy az asszony csak vak eszköze maradt neki, és ő csak az urát akarta visszaszerezni, csak a szerelmét akarta mindig drágábban adni. Ez is lehetséges.
Van itt még egy bökkenő. Utána soha többé nem veszekedtek. Ez furcsa. Én nem is tudnám megmagyarázni. Magyarázd meg talán te.

Igen, igen. Mihelyt nem volt semmijük, már boldogok is voltak és elégedettek. Pedig sokszor szükséget láttak. Igaz, tudták, hogy hatalmas örökség néz rájuk, ha az öreg lehunyja szemét. Ez napról napra esedékes is volt. De az öreg nem akart meghalni. Pénzügyi sikerétől valósággal fölvillanyozódott, kivirult. Ismét a lócán ült és hallgatott.

Évekig élt erőben, egészségben. Mondd, kérlek, minek tulajdonítod, hogy a zsugoriak mind hosszú életűek? Vannak, akik azt állítják, hogy a zsugoriság maga a törhetetlen életkedv megnyilatkozása, és mint minden igazi szenvedély, nem öl, hanem éltet. Vannak, akik azt állítják, hogy ez a nagy távra beirányozott, állandó mohóság nem is költözködik olyan hitvány szervezetekbe, melyek idő előtt elpusztulnak. Vannak, akik azt állítják, hogy a zsugoriak a köröttük feszülő ellenszenvtől acélosodnak meg, telnek el daccal, hozzátartozóiknak forró gyűlölete tartja őket életben, akár a jókat hozzátartozóiknak buzgó imádsága. Vannak végül, akik azt állítják, hogy a föld marasztalja őket itt, az nem engedi el, az öleli szennyes és sáros keblére, mert a zsugoriak mind oly szennyesek és sárosak, mint rokonuk, a föld. Ezek elméletek. Az elméletekkel semmit se lehet eldönteni. De mindent eldönt egy éjszakai, alapos agyvérzés. Az öreget is ez ölte meg. Pistáék akkor örököltek, többet, mint amennyit reméltek, majdnem félmillió békebeli aranykoronát.

Bizony isten, szeretném ezt az újsütetű népmesét lehetőleg derűsen befejezni, s egy görögtüzes életképben bemutatni Zsuzsikát és Pistát, aki végre megkapja jutalmát, és tejben-vajban fürdik. Sajnos ez nincs módomban. Az öreg 1914. június másodikán halt meg, és június 28-án - amint bizonyára hallottad - kitört a háború. Pista mint tartalékos zászlós bevonult az I-es honvédhuszárokhoz. Minekelőtte kiment volna a harctérre, eltökélte, hogy az egész vagyonát hadikölcsönbe fekteti. Zsuzsika ezt mint afféle kislátókörű, földhözragadt parasztivadék, eleinte nem helyeselte. Azt indítványozta, hogy egy részén mégiscsak vásároljanak aranyat meg földet. Csak akkor állt el ettől, mikor ura, aki mint férfi jobban értett a politikához, megmagyarázta, hogy a háború végeztével megfiadzva kapják vissza pénzüket a hálás utókorrá alakult világtörténelmi tőkecsoporttól. Hogy ez nem egészen így történt, arról Pista sohasem értesülhetett. Mégpedig nem saját hibájából. Tudniillik az első lovasrohamnál úgy belecsapott egy gránát, hogy belőle egy térdkalács, egy rézpityke se maradt, és lova is eltűnt szőrén-szálán, mintha mindkettőjüket elnyelte volna a föld, vagy mintha mindketten teljes fegyverzetben fölvágtattak volna a Tejútra, az égnek erre az aranypallójára, és onnan berobogtak volna valami csodálatos és gyönyörűséges hadimennyországba. Zsuzsika egy darabig várta őt. Amije volt, lassacskán fölélte. Később hadiözvegyi nyugdíjból tengődött. Aztán elköltözött a városból. Múltkor, mikor

lenn jártam, azt hallottam, hogy beszegődött egy tanyára gazdasági cselédnek, egészen elparasztosodott, és tyúkokat ültet, libákat töm. Ugyebár, eléggé változatos az élet? Nem, efelől igazán nem panaszkodhatunk. De tegyük hozzá, hogy nemcsak változatos, hanem mély értelme is van. Úgy ám. Hát sohase iszunk már?...

1932

TIZENEGYEDIK FEJEZET,

MELYBEN A VILÁG LEGELŐKELŐBB SZÁLLODÁJÁRÓL VAN SZÓ

- Ismeritek a szállodák költészetét? - fordult felénk Esti Kornél. - Erről sokat tudnék beszélni.

Vannak családias szállodák, melyekben otthonosabban érezzük magunkat, mint tulajdon fészkünkben, emellett függetlenül, a család feszessége nélkül. Vannak nyájas, meghitt, kedves szállodák. Vannak szomorú szállodák, különösen vidéken, melyek lehangolt zongorákhoz hasonlítanak, és vak tükreikkel, nyirkos ágyhuzatukkal mélabúra kapatnak, aztán kétségbeejtő, elátkozott, halálos szállodák, melyekben novemberi estéken öngyilkosságot ajánlatos elkövetni. Vannak vidor szállodák, melyekben a vízcsapok kacagnak. Vannak rideg, ünnepélyes, néma szállodák, fecsegő szállodák, korhely szállodák, hetyke szállodák, tüntető, rikító, sehonnai szállodák, megbízható, nyugalmas, úri szállodák, a múlt nemes rozsdájával, könnyed szállodák, nehézkes szállodák, egészséges szállodák, melyekben verőfény árad a csatornákból is, és beteg szállodák, melyekben sántít az asztal, biceg a szék, mankón jár a szekrény, a kerevet hektikás, a párnák haldokolva fekszenek az ágyban. Szóval igen sokféle szálloda van.

Legutóbbi külföldi körutamon, hazatérőben, útbaejtettem egy kis országot. Itt rábukkantam egy szállodára, melyről külön meg kell emlékeznem.

Ez a szálloda előkelő volt. Olyan előkelő volt, amilyent még nem láttam sehol. Bátran merem állítani, hogy a világ legelőkelőbb szállodája volt.

Az alkonyat porában rohant gépkocsim, ütött-kopott, alacsony kalibák között, s egy gipszrózsás, kupolás, tizenhárom emeletes felhőkarcoló előtt állott meg, mely élénk ellentétet alkotott siralmas környezetével, és láthatólag az idetévedt külföldi előkelőségek fogadására szolgált.

Mindjárt gondoltam, hogy nem közönséges helyre kerültem.

Alighogy tülkölt gépkocsim, a személyzet a szálloda forgóajtaja elé vonult. Tizenöten, húszan lehettek. Valóságos kis hadsereg volt.

Az egyik alkalmazott kinyitotta gépkocsim ajtaját, a másik segédkezett a kiszállásnál, a harmadik angol porköpenyemet emelte le, a negyedik amerikai *travellertrunk*-omat vitte, az ötödik két bőröndömet, a hatodik krokodilbőr táskámat, a hetedik francia újságomat, melyet az ülésen hagytam. Mindez egy szempillantás alatt történt, gyorsan, mint

a karikacsapás.
Azok, akiknek nem jutott szerep ennél a munkánál, a járdán sorakoztak föl, laza rendben, nem katonásan, de azért fegyelmezett, hallgatag készenlétben.
Valamennyien paszomántos sapkát hordtak, s valami violaszín, furcsa operett-egyenruhát. Elléptem előttük, mintegy díszszemlét tartva. Ekkor a paszomántos sapkák - nem hallható vezényszóra- leröppentek a jól fésült fejekről.
Így üdvözölték a messziről érkezett vendégeket, azzal a szilárd, meggyőződéses, majdnem fiúi tisztelettel, melyet mindig ott őrizhettek szívük legmélyén, s onnan a forgandó szerencse semmiféle változása nem irthatta ki soha, és annak, hogy eddig nem nyilatkozhatott meg irántam, csupán csak az lehetett az oka, hogy mindmáig egyáltalán nem is ösmertek.
Sokáig néztem maroknyi hadseregem. Az a benyomásom támadt, hogy szükség esetén vérét is kész lenne értem ontani. Könnyek tolultak szemembe. Egy királyt nem fogadhattak volna nagyobb odaadással.
A maroknyi, de annál vitézebb hadsereg eloszlott, minden trombitaszó és dobpörgés nélkül, egy jelre, melyet az a borotvált, őszbe csavarodott úr adott, aki eddig a háttérben irányította őket. Ez a portás volt. Angolul szólított meg, s feltűnően hasonlított Edisonhoz.
Edison kimondhatatlan tapintattal kalauzolt végig az előcsarnokon, melyet délszaki növények díszítettek. Valami tágas szobába tessékelt be. Rámutatott egy bőrdíványra, s megkért, hogy „talán kegyeskednék helyet foglalni". Miután engedelmeskedtem, megnyomott egy gombot. A tágas szoba zajtalanul fölfelé kezdett emelkedni. Ekkor tudtam meg, hogy ez a fölvonó.
Remekbe készült felvonó volt. Almazöld villanykörték szitáltak tompított fényt, hogy ne sértsék a vendégek túl érzékeny szemét. A bőrdívány mellett több bőr karszék terpeszkedett, selyemperzsákon, s itt-ott a sarokban asztalkákat is lehetett látni, dohányzókészlettel, képes folyóiratokkal, sakktáblákkal, melyekre előre fölrakták a bábokat, nyilván, hogy a vendégek a tartózkodás unalmát hasznos, üdítő szórakozással űzzék el. Sajnos, erre nem volt érkezésem, mert mihelyt körültekintettem s megbámultam ezt az igazán ízléses berendezést, a fölvonó pár másodperc múltán dallamosan kattant, megérkezett rendeltetési helyére, az első emeletre.
Itt az alkalmazottak másik osztaga fogadott, kávészín egyenruhában. Ezek a portás intézkedésére kinyitották a szemben levő szárnyas ajtót.
Áthaladva az előszobán, egy terembe léptem, melyet méreteinél fogva leginkább trónteremnek nevezhetnék. Brokát függönyök festői redőzetben omlottak alá az empire ablakokról, ahonnan egy sebes, kék vizű folyócskára nyílt kilátás. Ehhez a teremhez hozzájárult egy fogadó, aranyozott, fehér székekkel, egy ebédlő, egy hálószoba s egy

kisebbfajta társalgó is, majd egy fürdőszoba, beépített márványmedencével, velencei tükrökkel, melyek előtt illatszivattyúk, körömráspolyok, ollócskák számlálhatatlan sokasága csillogott. Minden helyiségben - a fürdőszobában is - három telefon állott a vendégek rendelkezésére. Az egyik a szállodába szolgált, a másik a városba, a harmadik - melynek tölcsére rózsaszín volt - nem tudni, hová.
Káprázva időztem ebben a lakosztályban, aztán megkérdeztem a portástól, hogy körülbelül mibe kerül egy napra?
A portás nem válaszolt. Úgy rémlett, hogy nagyot hallott. Ebben is hasonlított Edisonhoz. Ekkor már szentül meg voltam győződve, hogy nem is hasonlít hozzá, hanem ő maga Edison.
Kérdésemet tehát ordítva ismételtem meg, ahogy süketekhez szokás beszélni. Az agg föltaláló ezt meghallotta. De úgy tetszett, hogy megütközött rajta, s egy kicsit elszomorodott. Szemét lesütötte.
A személyzet, mely könnyed vigyázzállásban feszült előttünk, szintén lesütötte szemét, szemérmesen.
Finom lelkületüket, mely bizonyára magasabb égövekben mozgott - oly eszmekörökben, ahová nem hatolhatott az anyagiasság szennyes gondolata -, kellemetlenül érintette hétköznapiságom, akár az ihlet lázában égő költőt, akitől a burgonya árát tudakolják.
Mindnyájan hallgattak.
Én éppen mentegetődzni akartam, magyarázkodni, hogy költő vagyok, aki az írás keserves munkájával keresi kenyerét, ennélfogva igen fontosnak tartom és igen sokra becsülöm a pénzt, amikor a portás csalódottságának azzal adott kifejezést, hogy hidegen, szórakozottan kiejtett egy számot - dollárokban -, oly számot, melytől csaknem hanyatt vágódtam.
Másik szobát kértem.
Edison Alva Tamás udvariasan bólintott. A második emeletre vitt, ahol tojássárga egyenruhák vártak reánk. Minthogy az itteni szobaárat se találtam megfelelőnek, a harmadik emeletre mentünk, a fehér-kék lakájok közé, majd a negyedikre, az ötödikre, mindig följebb és följebb.
Végre a tizenegyedik emeletre jutottunk. Errefelé piros egyenruhás, rendkívül csinos, szöszke fiúcskák teljesítettek szolgálatot.
A portás megfogyatkozott, de még mindig tekintélyes díszkísérettel vezetett végig egy végtelen folyosón. Időközönként az ajtók szemöldökfája fölött ki-kigyulladt egy színes láng. Érdeklődtem, mire valók ezek.
Ő erre se felelt azonnal.
Előbb csodálkozni látszott parlagi kíváncsiságomon, majd azon, hogy még van ember a föld hátán, aki nincs tisztában az efféle lámpák rendeltetésével, aztán kimért szűkszavúsággal közölte, hogy ezek a

fényjelek a csöngetést helyettesítik, a személyzet különböző tagjainak szólnak, akikkel a vendégek anélkül is érintkezhetnek, hogy egymás nyugalmát s a szálloda föltétlen csöndjét zavarnák.
Hátul, valami félreeső zugban találtam egy udvari szobát, mely körülbelül megfelelt „igényeimnek".
De ez is olyan pazar volt, olyan fényes, hogy le sem merem írni.
Csak annyit mesélek el, hogy egy malachitasztalkán valami hosszúkás, spinétszerű fatokot leltem, melyen nyolcvanöt fehér és fekete gomb alkotott előttem ismeretlen rendeltetésű billentyűzetet.
Minthogy szenvedélyes zenész vagyok, s meglehetősen zongorázom, azonnal leültem eléje, és Beethovent kezdtem játszani, a *Sonate pathétique*-et. Alig értem az *allegrettó*-hoz, halk kopogtatást hallottam ajtómon.
Frakkos alkalmazott jelentkezett. Mögötte az alkalmazottak sötétlő tömege várta parancsomat. Hirtelen összeszámoltam őket. Pont nyolcvanöten voltak. Ebből azt következtettem, hogy az a hosszúkás, spinétszerű szerszám a személyzetnek szóló csengettyűtáblázat, s játékommal - eléggé meggondolatlanul - mindnyájukat becsöngettem. Bocsánatot kértem.
Ezt az alkalmat a fontosabb szolgálattevők arra használták föl, hogy egyenként bemutatkozzanak.
Kissé elámultam. Nappali szobapincérem Chopinhez hasonlított, éjjeli szobapincérem viszont magához Shakespeare-hez. Ámulatom nyomban fokozódott, mert fölfedeztem, hogy ebben bizonyos rendszer is van. Az első szobalány olyan volt, mint Cléo de Mérode, a második szobalány olyan, mint Mária Antónia, s a takarító asszony szakasztott mása Annie Besant-nak, a neves teozofának.
De ámulatom akkor érte el tetőfokát, mikor a bérszolgák népes csoportjában egymás után pillantottam meg Eckenert, a hős óceánrepülőt, aztán Rodint, aztán Bismarckot, aztán Murillót, aztán egy szakállas, félénk urat, aki a néhai, gyászos véget ért orosz cárra sokkal jobban emlékeztetett, mint tulajdon arcképei.
Ez még nem volt minden. A szállodai titkár Schopenhauerhez hasonlított, a hideg-szakács Torricellihez, a melegszakács Einsteinhez, a raktárnok Carusóhoz, s egy sápadt, beteges kifutófiú XVI. Lajos rejtélyesen eltűnt gyermekéhez, a boldogtalan dauphinhez.
Nemzetközi híresség ek ragyogó történelmi arcképcsarnoka éledt újra e derék alkalmazottakban.
Hogy micsoda része volt ebben a szálloda igazgatóságának, s hogy vajon maga válogatta-e össze őket, a hasonlatosság alapján, cégérül, hogy ezzel a bájos ötlettel csalogassa oda vendégeit, vagy csak véletlenül verődtek össze ezek az eleven viaszbábok, azt nem volt időm eldönteni.
Esküszöm azonban mindenre, ami szent előttem, hogy ez szóról szóra

így volt. Itt általában mindenki hasonlított valakihez, és minden hasonlított valamihez.
Schopenhauer megkérdezte, miben lehet szolgálatomra. Arra kértem, hogy tisztíttassa ki poros cipőmet, mert szeretnék kimenni a városba s megfürödni abban a sebes, kék vizű folyócskában, melyet már első pillanatban megáhítottam.
A zord, frankfurti bölcselő tudomásul vette éppoly természetesnek, mint emberinek mondható óhajomat, s megnyugtatott, hogy nemsokára teljesül is.
Elmenőben még csak azt adta értésemre, hogy minden alkalmazott több európai nyelvet beszél, a legműveletlenebb is legalább ötöt, de a hajnali kapus tizenöt élő nyelvet tud, azonkívül latinul és ógörögül is, s így, ha történetesen hajnalban vetődöm haza, latinul vagy ógörögül is elcseveghetek vele azokról a dévaj élményeimről, melyeket éjszakai kiruccanásaimon szerzek.
Ezzel ki is ment. Utána kopogott valaki. II. Miklós lépett be. Szlávos alázattal a földig hajolt, arcomba tekintett, aztán cipőmet vette szemügyre, anélkül hogy fölséges ujjaival érintette volna.
Körülbelül úgy folyt le a vizsgálat, mint mikor egy gyakorló orvos néz meg egy beteget, közben azonban már látja, hogy valamelyik szerv olyanféle sajátos bonyolult megbetegedéséről van szó, melyet ugyan ő is tudna kezelni egyetemes orvostudori képesítése alapján, de sokkal helyesebb szakorvosnak átutalni, aki kizárólag ilyesmivel foglalkozik.
Ezt az eszmemenetét egy szóval se nyilvánította ki. Ismét a földig hajolt és eltávozott.
Kisvártatva visszatért Bismarckkal, Murillóval, Eckenerrel és Rodinnel. Ezek szintén cipőmre meredtek. Látszott, hogy mind az öten kórjelzést és kórjóslatot készítenek. Olyan volt az egész, mint egy orvosi tanácskozás valami nagyon nagy beteg ágyánál.
Behívtak egy szobalányt, egy újat, akivel eddig még nem találkoztam - ha jól emlékszem -, Elsler Fannyt. Az csengő hangon jelentette ki, hogy ez „nem tartozik az ő hatáskörébe”.
Ismét mindenki faképnél hagyott. Csak a hű Bismarck maradt mellettem.
Néhány perc múlva négy, folyosóközi szolgálatra beosztott, piros egyenruhás, rendkívül csinos, szöszke fiúcska nyitott be, s szobámba egy villamossággal hajtott, elmés kerékszerkezetű állványkafélét gurított be, melyet mindegyik csak a kisujja hegyével kormányzott. Bismarck szakavatott felügyelete mellett cipőmet egy csöpp emelődaru segítségével az állványra helyezték, s mély bókolatok közepette kiszállították.
Alig másfél óra múlva vissza is tolták az elmés gépen. Cipőm ekkor már ragyogóan tiszta volt.
Ettől az előkelőségtől, ettől a szokatlan figyelemtől fölvillanyozva

fürödni mentem. Estig lubickoltam a folyócskában. Csak vacsorára mentem vissza.
Az étteremben néhány vendég lézengett. Számomra egy igen hosszú asztalnál terítettek, melynél díszlakomát szokás tartani. Természetesen a középen ültem, a főhelyen, egyedül.
Máris hozták az ízletes, tizenkét fogásból álló vacsorát. Mindössze a tengeri rákot óhajtom kiemelni, mely sűrű, világosszürke mártásban úszott márványosan rózsaszín húsával. Különben inkább ittam. Előbb kedvenc italomat, a világos sört, az aranysört, melynek fanyar tajtékát, a frissen kisült rozscipóra emlékeztető, szinte tápláló komlóillatát gyermekkorom óta imádom. Borral folytattam, rajnaival és görög aszúval. Végül a pezsgőnél állapodtam meg. Új és új palackok kerültek a vödrökbe, édesek és keserűek, melyek lassan hűltek a mesterséges hó gyémántkristályai között.
A halakat a hal-konyhából hozták, a feketét a feketekonyhából. Többször friss csokrokat helyeztek a virágtartókba, hogy amíg szemem és orrom gyönyörködik bennük, el ne hervadjanak.
Vacsora után számlámat kértem. A személyzet a kezét maga elé tartva mosolygott. Valamennyi étkezés így folyt le. Általában rendkívül készségeseknek mutatkoztak. Ha azt kívánom, hogy gyújtsák föl kedvemért a várost vagy öljék meg szeretett fejedelmüket, és másnap délben a fejét ezüstcsajkában tegyék asztalomra, *irish-stew*-ként elkészítve, szentül hiszem, hogy azt is minden ellenkezés nélkül teljesítik.
Udvariasságuk egyre növekedett. De a számuk is növekedett. Ezt én néha négyszázra tettem, néha azonban nyolcszázra. Minthogy pedig a szállodában egész tartózkodásom alatt csak nyolc vendéget láttam, egy-egy vendégre, reám is, körülbelül száz alkalmazott esett.
Amint végighaladtam a neszfogó szőnyegekkel borított folyosón, néma kariatidák gyanánt lapultak meg a falak mentén. Létezésüket csak akkor vettem észre, amikor leemelték sapkájukat, és halkan üdvözöltek. A szerénység, a jómodor második természetükké vált. Gépek voltak, nem is emberek.
Egyetlenegyszer fordult elő, hogy egy pincér a cigarettáját tenyerébe rejtve füstöt fújt ki, de miután megpillantott, elszégyellte, hogy ily gyarló szenvedélynek hódol, s cigarettája máris eltűnt. Hogy hová tűnt el, azt ma se tudom. Talán beledobta egy mindenütt ott található, azbeszttel bélelt, légmentesen is elzárható hamutartóba, vagy talán a bűntudattól pironkodva szájába kapta, s parazsastul-tokostul összerágta és lenyelte. Ez az utóbbi a valószínűbb.
Ismétlem, a személyzet párját ritkította. Naponta kedveskedett valamivel. Famentes japán papírra nyomtatott, díszműnek is beillő emlékiratokat, kitűnően szerkesztett és kitűnően tájékoztató árjegyzékeket nyomtak markomba. Unos-untalan fölhívták figyelmem

a szálloda Dalcrose-tánciskolájára és Mensendik-tornatermeire, a szálloda bakteriológiai laboratóriumára, a szálloda másoló, gyorsíró és gépíró irodájára, a szálloda csinos kutyauszodájára, a szálloda külön autógumi lerakatára, sőt a szálloda dúsan fölszerelt lélekelemző intézetére is, hol jeles lélekelemzők a nap és éjjel bármelyik órájában szakavatottan kezelik a szálloda igen tisztelt ideg- és elmebetegeit.
Nem akarlak benneteket további részletekkel fárasztani, csak még annyit közlök, hogy tíz napig éltem ebben a bájos, finom környezetben.
Egy reggel az ágyam mellett levő beszélőgépbe belemondtam, hogy másnap délután a két óra tizenegy perckor induló villámvonattal hazautazom, ezért málhám és bőröndjeim - a krokodilbőr táska kivételével, melyben kéziratairnat őrzöm - adják föl budapesti lakáscímemre. A beszélőgép viaszhengerkéjét leküldtem II. Miklós cárral Edison barátomhoz. A cár egy másik viaszhengerkét hozott vissza. Ezt a beszélőgépbe helyezve arról értesültem, hogy a portás már „megtette a kellő lépéseket".
Ettől fogva a személyzet figyelme megkettőződött, s minden percben, minden órában a mértani haladvány arányában fokozódott. Annie Besant, a takarító asszony, sóhajtva köszöntött. Cléo de Mérode, Elsler Fanny, Mária Antónia szomorúan jött-ment köröttem, mint akik aligha élik túl eltávozásomat s bánatukban méreggel vetnek majd véget fiatal életüknek. Chopin, Einstein, Murillo, Bismarck, Schopenhauer, Torricelli, II. Miklós, Caruso, Rodin s a kis szerencsétlenül járt dauphin is, valahányszor találkoztam velük a folyosón, viharosan „Jó reggelt, jó estét" köszöntöttek. Úgy hangzott ez, mint a kolostorban a karthauziak emlékeztetése: *Memento mori.*
Vajon mire is emlékeztettek tulajdonképpen? Néha arra gondoltam, hogy talán a borravalóra, amelyre tényleg rászolgáltak. Elég volt azonban egy pillantást vetnem arcukra, melyen közeli elutazásom okozta fájdalmuk tükröződött, elég volt rátekintenem vörösre sírt szemükre, melyet hiába igyekeztek takargatni, hogy meggyőződjem ennek ellenkezőjéről.
Este, vacsora után Edison az éttermi főpincérrel valami papírszeletet tétetett elém ezüsttálcán. A vasúti föladóvevény volt, mely arról tanúskodott, hogy már összes poggyászomat gyorsáruként viszi hazafelé a vonat, s a szállítási díjat a szálloda - természetesen - előre „kiegyenlítette".
Helyeslően biccentettem, s a szobámba vonultam.
Minekelőtte elszenderedtem, iszonyú lármára riadtam föl. Valami harsogó férfikar egészen közelről csöndes jó éjszakát üvöltött a fülembe. Fölugrottam ágyamból. Szobámban senki se volt. Az történt, hogy a szálloda lelkes és figyelmes férfiszemélyzete, mely tudvalevőleg külön leadó- és fölvevőállomással is rendelkezik, a rádió

hangszórójával szólt be hozzám.
Ugyanez történt reggel is, azzal a különbséggel, hogy ekkor a nőalkalmazottak ezüsthangja ébresztett föl, jó reggelt kívánva.
Az utolsó napon kora délelőtt a portásfülkében fölkerestem Edisont, és fizetni akartam. Arcán a pénz hallatára feltűnt a fitymáló, világfájdalmas mosoly. Biztosított, hogy még ráérek „számlámat rendezni", hiszen vonatom csak kettő után indul, s az ebédet még náluk költöm el. Másként számlám javában készül, épp most végzi rajta az utolsó művészi simításokat a központi számvevőhivatal.
Kezemben krokodilbőr táskámmal lassan kisétáltam a város végén levő pálmaligetbe, ahol eddig naponta dolgozgattam közvetlenségéről és forró ösztönösségéről méltán híres szerelmi dalfüzéremen, melynek ez a címe: *Gátlások és átvitelek.*
Leültem a szökőkút márványkávájára. Egy darabig merengtem. Majd régi, bevált módszerem szerint próbáltam előidézni a teremtő révületet. Homlokomat többször egymás után belevertem a márványkávába. Csak akkor tudok alkotni, ha teljesen kikapcsolom értelmemet.
Sajnos, ez nem mindjárt sikerült. Az értelem rendkívül buta dolog. Most is folyton odatolakodott hozzám.
Aztán mások is figyelmeztettek arra, hogy a földön létezik értelem. Többek közt a szálloda személyzete is.
Amikor eltüsszentettem magam, egy öt méter magas pálmafára szerelt, hangerősítővel is ellátott rádió közvetítette hozzám a szálloda férfi és női alkalmazottai óhaját, hogy váljék egészségemre.
Pár óra alatt mégis megírtam egyik legfőbb művemet, egy kétsoros költeményemet, mely Elinornak, legutóbbi kedvesemnek iránt érzett tudatelőttes gyűlöletéről szól.
Ez a roppant szellemi munka teljesen elcsigázott. Utána megint két óra hosszat bámultam magam elé. Vártam, hogy értelmem visszatérjen.
Arra ocsúdtam fel, hogy a közeli tisztásra leereszkedett egy repülőgép, könnyedén és kecsesen, mint egy szitakötő.
Épp hazámba igyekezett. Magam se tudom, miért, beléültem, s megparancsoltam a repülőnek, hogy sürgősen vigyen haza.
Fönn a levegőben, amikor a magasságmérő már hétezer métert mutatott, s az a sebes, kék vizű folyócska már csak akkorának látszott, mint az a platina karcsat, melyet Elinor visel a csuklóján, a felhők fölött, a havasok fölött hirtelen eszembe ötlött, hogy elfelejtettem rendezni szállodai számlámat, s véletlenül borravalót sem adtam azoknak az alkalmazottaknak, akik oly jóságosan őrködtek oldalamnál, majdnem két hétig.
Minthogy lélektanilag is tüneményesen képzett ember vagyok, s tudom, hogy nincs „véletlen", és hogy semmit se „felejtünk el" ok nélkül, ezt tüstént gyanúsnak tartottam. Villámgyorsan elemezni

kezdtem magam. Amíg a repülőgép merész lendülettel légbukfencet vetett, s én fejjel lefelé lógtam a földgolyóra, folytattam a lélekelemzést, melyet csakhamar sikeresen be is fejeztem.

Rájöttem, hogy ez a tettem tudattalanul tudatos, vagyis tudatosan tudattalan volt. De okos volt, nagyon okos. Nem is cselekedhettem másképpen.

Végre lehetetlen ilyen előkelő szállodát, ilyen előkelő alkalmazottakat megsérteni azzal, hogy fizessünk is nekik. Ez tapintatlanság lett volna, durva tapintatlanság.

1930

TIZENKETTEDIK FEJEZET,

MELYBEN AZ ELNÖK, BARON WILHELM EDUARD VON WÜSTENFELD, AZ Ő NÉMET DIÁKÉVEINEK HALHATATLAN ALAKJA ÉS AZ Ő ATYAMESTERE, AZ EGÉSZ FEJEZETEN ÁT CSAK ALSZIK

Éjfél után háromnegyed kettőre szólt a találkám a Torpedó-kávéházban.
Igyekeztem pontosan ott lenni. De nem mindjárt kaptam kocsit. Később ólmos eső esett. Kocsim ekkor csak óvatosan, lépést haladhatott előre. Egynegyed háromra járt, mikor benyitottam a Torpedó különtermébe.
Megjelenésemet fölháborodott pisszegés fogadta. Esti Kornél, aki már javában beszélt, megvető oldalpillantást lövellt felém s elnémult.
Körötte a szokott, szedett-vedett társasága, nyolc-tíz íróféle, egy-két nő. Előtte egy pohár bikavér, egy ezüsttál, abban egy pisztráng mesésen lenge csontváza és valami halványzöld mártásmaradék.
A barátságtalan csöndben ledobtam a bundám, s rágyújtottam. Valaki suttogva tájékoztatott a megkezdett történet előzményeiről.
Német diákéveiről mesélt, egy előkelő, finom öregúrról, egy darmstadti közéleti kitűnőségről - teljes nevén: Baron Wilhelm Friedrich Eduard von Wüstenfeld -, aki az ottani közművelődési egyesületnek, a *Germániá*-nak elnöke volt, de ezenkívül még számos más politikai, irodalmi és tudományos egyesületnek, társulatnak, társaságnak, szövetkezetnek, értekezletnek, főbizottságnak és albizottságnak elnöke, illetve igazgatója.
- Tehát - folytatta Esti Kornél - ez mindig úgy történt, ahogy mondtam. Az elnök megnyitotta az ülést, és elaludt. A fölolvasó oda sem ért az asztalhoz, s az elnök már aludt. Gyorsan, villámütésszerűen aludt el, mint a csecsemők. Az ébrenlét peremérőI egyenest az álom feneketlen szakadékába zuhant. Szemét lehunyta. Mélyen, édesdeden aludt.
A fölolvasó az asztalhoz lépett, megköszönte a tapsot, hajlongott, a fölolvasó leült, rendezgette fenyegetően púposodó kézirathalmát, a fölolvasó köszörülte torkát, s bele is kezdett értekezésébe, mely vagy *A dinamikus lét lényegszemléleté*-ről, vagy *Heinrich von Morungen szerelmi verseiben előforduló állat- és növénynevek*-ről szólt, de mindez már nem vonatkozott az elnökre, aki az öntudat világából feltűnés nélkül kiszökött egy nem látható rejtekajtón, csak teste maradt ott zálogul az

elnöki székben.
Amikor ez a fölolvasó végzett, az elnök a nyomtatott műsorból a másikat szólította a dobogóra, aztán a harmadikat, s míg ezek teljesítették kötelességüket, ő is teljesítette a maga kötelességét.
Értsétek meg: a fölolvasások s az elnök rövid időre meg-megszakadó, de azért kitartó és folyamatosnak nevezhető álma kölcsönhatásban, végzetes kapcsolatban, szinte oksági viszonyban volt egymással. Az elnök megnyitotta az ülést, és szemét lezárta. Az elnök bezárta az ülést, és a szemét kinyitotta. Eleinte ez számomra is rejtélyes volt.
Fiatalon és tapasztalatlanul kerültem ki Németországba. Akkor már négy évig csatangoltam külföldön a vidám és könnyed franciák között. Párizsban ért édesatyám szigorú sürgönye, hogy azonnal utazzam Németországba, ott folytassam tanulmányaimat, mégpedig csakis tudományokkal foglalkozzam, ne irodalommal, mint eddig. Sürgönyében hangsúlyozta, hogyha nem engedelmeskedem, megvonja tőlem havi járandóságom. Ezért-e vagy az iránta való végtelen szeretetből, kérését tüstént teljesítettem. De máig is hálás vagyok neki, hogy erre kényszerített. Nélküle aligha ismerem meg a németeket.
Természetesen már hallottam felőlük egyet-mást. Tudtam, hogy a világ egyik legnagyobb népe, mely az emberiségnek a zenét és az elvont gondolatokat adta. *Borús és gondolattal terhelt* - amint az ő isteni Hölderlinjük énekli. Bach fúgáit és Goethe sorait szoktam dúdolgatni, amikor igazán szomorú vagyok. - Fenyves erdők és hegyek közt él egy elmélyedő, szorgalmas nép - tűnődtem magamban -, feje fölött a csillagos éggel s az erkölcsi világrenddel. Szóval nagyra becsültem a németeket. Talán őket becsültem legtöbbre minden nép között. De nem ismertem. A franciákat azonban szerettem.
Micsoda veszteség lett volna, ha ez a közelebbi ismeretség elmarad. Egy új világ tárult elém. Mihelyt vonatom német területre gurult, egyik csodálkozásból a másikba estem. Szájam úgyszólván állandóan tátva volt, amiből útitársaim azt következtették, hogy félkegyelmű vagyok. Rend és tisztaság mindenütt, a tárgyakban, sőt az emberekben is.
Valami kis fürdőhelyen szálltam ki először, hogy lemossam magamról a port. Senkit se kellett megkérdeznem, hol a tenger. A söpört, tiszta utácskákon, pontosan minden tíz méterre csinos oszlop állott, azon fehér zománctáblán mutató kéz, alatta a szöveg: *Út a tengerhez.* Lehetetlen lett volna jobban kalauzolni az idegent. Kiértem a tengerhez. Ott azonban kissé elhűltem. A fövenyparton, a víztől egy méternyire egy valamivel magasabb, de a többihez teljesen hasonló oszlop keltette föl figyelmem, s azon egy valamivel nagyobb, de a többihez teljesen hasonló fehér zománctábla, ezzel a szöveggel: *A tenger.*
Én, aki latinok közül érkeztem ide, ezt eleinte merőben fölöslegesnek

éreztem. Hiszen előttem tajtékzott a háborgó végtelenség, s nyilvánvaló, hogy az Északi-tengert senki se téveszthetí össze egy köpőládával vagy egy gőzmosodával. Később beláttam, hogy tévedtem ifjúi felületességemben. Éppen ebben volt a németek igazi nagysága. Ez maga volt a tökéletesség. Bölcseleti hajlamuk követelte, hogy lezárják a tételt s az eredményre rámutassanak, amint a számtantudós is gyakran írja egy levezetés közben: 1 = 1-gyel, vagy a logikai bizonyításban is gyakran megállapítják, hogy Péter = Péter (és nem Pál).

Darmstadtban egy kádármesternél béreltem szerény kis diákszobát. Ott is a meglepetések sora fogadott. A család kellemes volt, előzékeny, nagyon tiszta. A kádármester apja, egy öregúr, aki egyszerű embernek látszott, jóságos emberi szeretettel foglalkozott velem, az idegenből idevetődött senkivel. Esténként, amikor hazaértem, mindig ezt kérdezte tőlem: *Nos, fiatalember, mondja el nekem, mit tapasztalt ma 1. emberileg, 2. irodalmilag, 3. bölcseletileg?* Erre a kérdésre nem mindjárt tudtam válaszolni. Nemcsak azért, mert németül még alig beszéltem. Zavarba hozott ez a nekem szokatlan mélység, ez a német agyvelőnek annyira otthonos osztályozás. Pallérozatlan agyam majd megpattant. Eszembe idéztem, hogy aznap délelőtt a könyvtárban Hegelt olvasgattam, utána a diákvendéglőben kapormártást ettem, délután pedig Minnával csavarogtam a városi kertekben. Vajon a könyvtár emberi élmény-e, a kapormártás irodalmi élmény-e, Minna pedig bölcseleti élmény-e, vagy megfordítva? Nekem ez a három eddig egy volt. Összekevertem a könyvtárat a kapormártással és Minnával, az emberi, irodalmi és bölcseleti élményt. Jó időbe került, míg - a folytonos elmetornák során - szét tudtam választani őket.

Titokzatos nép ez, mondhatom. Nincs nép, mely ennyire titokzatos volna. Folyton gondolkodik. Egymás után találkoztam olyan sihederekkel, akik „elvből” csak nyers dolgokat ettek, akik reggelenként lélegzési gyakorlatot végeztek, akik este „elvből” kemény fekhelyen takaró nélkül háltak, csikorgó télen is. Műveltségük káprázatos. A gimnáziumból az egyetemre mennek, de akkor se fejezik be tanulmányaikat, s élek a gyanúpörrel, hogy utána valamennyien beiratkoznak a világegyetemre is. A világegyetem miriád csillagjával ott van számításukban, sőt előjegyzési naptárjukban is. Még a leányok és asszonyok is úgy emlegetik, mint valami közismert mulatót. Általában a német nők érzelmesek és regényesek. Hasonlítanak a francia nőkhöz. Csak tán az a különbség közöttük, hogy a francia nőknek inkább a szemük nagy, a német nőknek pedig inkább a lábuk és a lelkük, mely minden nemeset és szépet azonnal befogad. Megismerkedésünk első percében kimerítően, okosan és elvontan jellemzik magukat. Föltárják lelki életük tengelyét és keresztmetszetét, két vagy három sarkalatos tulajdonságát és általános tüneteit, mint a

beteg szokta az orvosnak a betegsége történetét. Roppant őszinték. Hibájukat se titkolják. Ami emberi, azt nem szégyellik. Egy bájos, elvált asszonyka, alig kezdtem udvarolni neki, a hársak alatt, egy sárga, őszi délutánon bevallotta, hogy a gyermekszüléstől aranyércsomót kapott, s emiatt sokat szenved ma is. Mindezt nem az én érdeklődésemre tette, pusztán azért, mert ez őszinte és emberi. Szédületes egy világ ez.

Egymás után nyíltak ki előttem a legjobb otthonok ajtajai. Körükbe fogadtak, mintha nem is volnék idegen. Ami kevéske érték volt bennem, méltányolták. Amennyire ragaszkodnak nemzeti voltukhoz, épp annyira megbecsülnek minden más nemzetet. Nem hirdetnek nemzetközi elveket. Gyakorolják azokat. A németek ösztönösen emberiek. Családi asztaluknál megvolt az én helyem is. Nem titkolom azonban, hogy itt is csodálkoztam egyen-máson. A vacsora végén például egy hosszúkás, rúd alakú, sápadtfehér, igen büdös sajttal kínáltak, melyet ők „hullaujj"-nak neveznek (*Leichenfinger*). Poharamba sötétvörös likőrt öntöttek, melynek a gyár hivatalos címkéje szerint is ez a neve: „Vérkelevény" (*Blutgeschwür*). Mint jólnevelt ember, beleharaptam a hullaujjba, s a vérkelevény ragadós váladékával öblítettem le.

Csak egy dologgal nem tudtam megbarátkozni sokáig. A mustártartóikkal. A jobb családok asztalán egy fölöttébb furcsa mustártartó áll, melyből - mint később értesültem - a gyáros meggazdagodott, áruját mindenütt kapkodták, nem is győzött belőle eleget gyártani. Ez a mustártartó egy pirinyó, fehér porcelán, vízzel öblíthető árnyékszéket ábrázol, a rácsappantható, barna fedődeszkával, csalódásig utánozva mindent, csak fölírása árulja el, hogy: „Mustár" (*Senf*). Ebben tartják ők a barna-sárga mustárt, melyet kedélyes falatozás közben a véreshurkára kennek. Kezdetben nem értették, hogy csak mérsékelt étvággyal tudtam enni, mikor előttem kacérkodott ez az elmés, kacagtató tárgyacska. Ők mulattak rajta. A menyasszony és vőlegény is mosolyogva szemlélte, s előre tudta, hogy alapítandó otthonukban is lesz majd ilyen. Tiszteletre méltó családanyák, akiknek jelenlétében lehetetlen volna egy kissé borsosabb célzást megereszteni, bohókásan nyújtották oda a vendégnek. A kisfiúk arcukat elfintorítva bele-beleszagoltak, lenyalogatták a porceláncsészére tapadt barna pöttyöket, s a kisleányok, akiket jóságos szüleik összetett kézzel, imádkozva fényképeztettek le, kéjelegve kotorgatták a benne megalvadt pépet, és mint szenvedélyes csatornatisztítók, ecettel higították föl.

Bevallom, egy darabig idegenkedtem ettől az egészségesen diákos jókedvtől. Előzőleg pedig már átestem a párizsi iskolán, élveztem a montmartre-i tarka színházak minden vastag disznóságát és vékony kétértelműségét, s tanulmányoztam a dekadens költészetet is, mely

sokszor a fajtalanságot és rothadást ülteti trónra. De ettől idegenkedtem. Éppen a nyíltsága döbbentett meg, a sátániságnak ez a kuncogó családiassága. De ki érthet meg egy népet?
Ismétlem, kifürkészhetetlenül titokzatos ez a nép. Hűséges, okos és figyelmes. Ha megbetegedtem, háziasszonyom maga vetette meg ágyamat, fölrázta, letapsikolta kispárnám, borogatásokat csavart, meghőmérőzött, hársfateával itatott, s ápolt, anyai szeretettel és milyen tudományos szakértelemmel. Csak a német nők tudnak ápolni. Orvost is hívattak. A német orvosoknak nincs párjuk. Legkisebbjük is fölér egy külföldi egyetemi tanárral. Nefelejcskék szemük megértően pillant a lázas homlokra, kimondhatatlan tárgyilagossággal és szeretettel. Gyógyszereiktől, melyeket a föld legelső vegyi gyárai ontanak millió változatban, azonnal meggyógyulunk, mihelyt rájuk pillantunk. Gyakran mondogattam, hogy csak a németek közt szeretnék beteg lenni és meghalni. De élni lehetőleg másutt szeretnék: itthon, szabad időmben pedig Franciaországban.
Én azonban nem is élni mentem oda, hanem tanulni. Mindenekelőtt megtanulni az ő kissé kemény és érdes, kacskaringós és bonyolult, de gyönyörű és ősi nyelvüket, melyen még csak gyarlón és fogyatékosan gagyogtam. Sokszor nem értettem, amit ők mondtak. Sokszor ők nem értették, amit én mondtam. Ez a két hiány nem semmisítette meg egymást, hanem növelte. Az volt minden becsvágyam, hogy németül tudjak. Úgy füleltem, mint egy titkosrendőr. Mindenkivel szóba álltam. Eleven nyelvtanok és szótárak futkostak köröttem. Igyekeztem forgatni őket. Még a hároméves gyermekeknek is előre köszöntem, mert nálam jobban tudnak németül, pedig én eredetiben elolvastam és megértettem Kant *Prolegomenái*-t. Ha egy utcai szófoszlányt nem értettem meg, elborult a kedélyem. Egyszer majdnem öngyilkosságot akartam elkövetni, mikor egy kereskedő észrevéve különben tűrhető beszédem idegen hangsúlyát, nem válaszolt kérdéseimre, hanem - bizonyára figyelemből - jelekkel mutogatott, mint a süketnémáknak vagy a vadembereknek szokás. Ernyedetlen szorgalommal dolgoztam, és semmit se mulasztottam el, ami haladásomat biztosíthatta. Sajnos, sok kudarc ért. Egy diáklakoma után késő éjjel bérkocsin hajtattam haza. Megkérdeztem a kocsistól, mivel tartozom neki. Valószínűleg félreértettem, és keveset nyomtam markába. A kocsis üvöltözni kezdett, tetves fickónak nevezett, még az ostorával is felém suhintott, de én csak ámuldoztam, hogy mily remekül használja a rendhagyó igéket, mily mesterien egyezteti az alanyt az állítmánnyal, mily gazdag és változatos a szókincse, s irónomat keresgéltem, hogy mindezt följegyzem. Erre maga a kocsis is ámuldozni kezdett. Nem a saját szókincsén ámuldozott, hanem azon, hogy ily megadóan tűröm mocskos gorombaságait. Azt hitte, hogy valami vallásalapító vagyok vagy őrült. Pedig csak nyelvész voltam.

Hát eljártam mindenüvé, ahol nyilvánosan vagy nem nyilvánosan németül beszéltek. Kevés olyan szenvedélyes látogatója volt a *Germaniá*-nak és egyéb közművelődési egyesületeknek, mint én. Törik-szakad, német szót akartam hallani, minél többet, s nem törődtem azzal, hogy mit.

Engedjétek meg, hogy e hosszú, de szükséges elkalandozás után végre visszatérjek báró Wüstenfeldre, az elnökre, aki, mikor otthagytuk, aludt, de biztosítlak benneteket, hogy még mindig alszik. Hogy mit szóltak ehhez a darmstadtiak? Hát megszokták. Később én is megszoktam. Eleinte azonban - emlékszem - egyik fölolvasóülésen azzal a kérdéssel fordultam egy mellettem ülő darmstadti polgárhoz, hogy miért alszik mindig az elnök. A darmstadti polgár csodálkozott kérdésemen. Rám tekintett, majd az elnökre tekintett, s azt felelte - tárgyilagosan -, hogy az elnök tényleg alszik, de végre ő az elnök, és vonogatta vállát, mintha azt kérdeztem volna, hogy miért süt a nap. Az elnök azért elnök, hogy aludjék. Annak idején tudomásul vették ezt, s napirendre tértek fölötte.

Bocsánatot kértem kíváncsiságomért. Múlt az idő, s rájöttem, hogy nekik van igazuk. Az elnök öreg ember volt. Nagyon öreg ember volt. Nagyon öreg volt, és nagyon fáradt. Nyilván ezért nevezték mindenütt „a közművelődés fáradhatatlan harcosá”-nak. „A közművelődés éber őré”-nek is nevezték, s nem vásott gúnyból és nem alaptalanul. Ez a nagy műveltségű, széles látókörű férfiú, háta mögött egy hosszú pályával, reggeltől estig serénykedett, szerepelt a közélet terén. Már kora délelőtt megnyitott egy rendkívüli közgyűlést, délben összehívott valami előkészítő albizottságot, délután egy politikai tanácskozást vezetett, és este valami díszvacsorán köszöntötték fel az ünnepeltet. Általában mindenütt elnökölt, mindenütt csöngetett, mindenütt bevezető vagy záró szót mondott. Közben meg is jelent mindenütt, ahol kellett, és neve sohase hiányzott a jelenvoltak névsorából. Csoda-e, hogy az évek terhétől tetézve elbágyadt ennyi lázas és hasznos tevékenységtől?

Bizony, nem volt csoda. Lassanként magam is természetesnek tartottam azt, amit egész Darmstadt, egész Hessen, sőt egész Németország természetesnek tartott. Amikor mint hebehurgya diák sebbel-lobbal berontottam a *Germania* tiszteletre méltó, faburkolatú termébe, s meg akartam bizonyosodni, hogy jókor érkeztem-e, nem a falon ketyegő ingaórára pillantottam, nem is a fölolvasóasztalra, nem is a közönségre; csak az elnöki dobogóra. Ha az elnök nem aludt, akkor tudtam, hogy az ülés még nem kezdődött meg, s kisétáltam a folyosóra, és elszívtam egy-két cigarettát. Valósággal belém edződött a tudat, hogy az elnök alvása egyszersmind a szellemi munka megindulása is, s csalhatatlan ismertetője, tudományos fokmérője annak.

Maguk a fölolvasók is így vélekedtek. Hogy nem zavarta, nem sértette-e őket elnökük e szokása? Ellenkezőleg. Amint az elnököt az ő fölolvasásuk első szava ellenállhatatlan erővel álomba ringatta, azonképpen ők is bátorságot, ihletet merítettek az elnök álmából. Ha észrevették, hogy még ébren van, inkább vártak egy kicsit - vizet ittak, igazgatták a lámpát -, de nem sokat kellett várniok, mert az elnök már réges-rég az igazak álmát aludta. Némelyek az első percekben alig mertek beszélni. A bevezető részleteket halkan rebegték el, szinte suttogtak, mint anyák a gyermekük bölcsője mellett, gondolataik és érzéseik szinte lábujjhegyen tipegtek, csak aztán emelték, öblösítették hangjukat, csak aztán adták oda magukat a szónoki fokozás szép örömének, miután meggyőződtek, hogy az elnök elérte a kellő mélységi fokot, és többé semmi se ébresztheti föl. Kell-e megjegyeznem, hogy a fölolvasóknak ez a különben megindító gyermeki figyelme, ez a mélységes tiszteletből fakadó óvatossága minden esetben fölösleges volt?

Jaj, barátaim, hogy tudott az aludni. Soha még elnököt nem láttam így aludni, pedig elhihetik nekem, hogy én sok elnököt láttam aludni, Németországban s Európa egyéb kis és nagy államaiban. Már elég jól társalogtam németül, s csak azért jártam a *Germaniá*-ba és egyebüvé, hogy őt bámuljam. De nem én voltam az egyetlen, akit hasonló cél vezetett ide. Zwetschke is csupán őt tanulmányozta, ez a nyúlánk, fiatal, éles eszű idegorvos, akivel ezen a címen kötöttem barátságot. Külföldiek is akadtak - norvégok, angolok, dánok -, többnyire elnökök, akik messze országukból hajlott koruk ellenére csak azért zarándokoltak el Darmstadtba, hogy ellessék csodálatos kartársuk módszerét, titkát, fortélyát, s tapasztalatukat majdan az ő nehéz, felelősséges pályájukon a maguk hasznára gyümölcsöztessék.

De hát hogy aludt? Mesterien, bámulatra méltóan, tökéletesen aludt, utolérhetetlen művészettel. Ez érthető is. Már mint fiatalember - huszonnyolc éves korában - megkapta ezt a díszes tisztséget, s azóta - immár egy emberöltő óta - állandóan viselte a *Germaniá*-ban s egyéb közművelődési egyesületekben. Óriási gyakorlatra tett szert. Két oldalán a dobogón egy-egy alelnök vette körül, mint a jobb és bal lator. Professor dr. Hubertus von Zeilenzig és Professor dr. Eugen Ludwig von Wuttke. Nem mondom, ezek is bóbiskoltak, szenderegtek, szunyókáltak, sőt aludtak is, de csak fél szemmel, mint a nyúl, és idegesen, mint a kutya. Az éles megfigyelőnek elég volt egy pillantást vetni rájuk, tüstént észrevette, hogy mi a különbség a mester és a kontárok között, hogy ezek csak tanítványok, csak alelnökök, és sohase lesz belőlük elnök. Ő azonban, aki közöttük mély meggyőződéssel és szakértelemmel aludt, az elnök volt, az igazi elnök. Isten is annak teremtette. Darmstadtiaktól hallottam, hogy ez a ritka képessége már gyermekkorában megnyilatkozott, s míg bohó társai a

mezőn viháncolva labdáztak, ő félreült egy emelvényszerű dombra, és ott elnökölt.
Jelentősen aludt, szigorúan és tekintélyesen, leírhatatlan méltósággal és önérzettel. Ezzel közel sem akarom azt jelezni, mintha éber állapotában e kívánatos tulajdonságok bármelyikét is nélkülözte volna. Ébren is tekintélyes volt. Szeretetre méltó, de jéghideg, méltányos, de komoly. Ha állig gombolt szalonkabátjában, készen vett fekete nyakkendőjében, élre vasalt nadrágjában bárhol is megjelent, az ajkakra fagyott a mosoly. Barátjaink beszélték, hogy egy nyáron, amikor a német természetbúvárokat fogadta és hivatalosan kalauzolta a darmstadti erdőben, mihelyt az erdő területére lépett, a rigók, a cinegék s az összes énekesmadarak egyszerre abbahagyták a helyzet komolyságához nem illő éneküket. Tekintélye azonban még növekedett, amikor aludt. Ilyenkor önmagának rejtélyes szobrává vált. Az álom afféle felületes, rögtönzött halotti álarcot tapasztott arcára. Egy kicsit Beethovenhez is hasonlított.
Azonkívül finoman is aludt, választékosan, úrian, hogy úgy mondjam, előkelően és udvariasan is. Például sohase horkolt, sohase csorgott a nyála. Mértéket tudott tartani. Végre báró volt, főúr. Kissé vállai közé húzta fejét. Szemét pedig lehunyta. De úgy hunyta le, mintha látási érzéke kikapcsolásával csak figyelmét akarná növelni, mintha ezzel csak a tudománynak és irodalomnak akarna hódolni. Arca át is szellemült a belső elmélyedéstől, valami templomi áhítat ült rá. Bizonyos, hogy az agg fő, melyet a tarkó izomszalagai már lazán tartottak, a következő pillanatban a szabadesés könyörtelen törvényei szerint bukott alább és alább a zöld posztóval vont elnöki asztal felé, s a fő maga után vonta a mellkast, majd a törzset is. Sokszor attól féltem, hogy arca az elnöki csengőre bukik, mely ércével mágnes gyanánt vonzotta, s szája megcsókolja az elnöki csengőt. De megnyugtathatlak benneteket, ez sohase történt meg.
Épp ez volt a csodálatos. Öntudatosan és gazdaságosan aludt. Mihelyt kóválygó feje elérte a mélypontot, önmagától fölfelé emelkedett, a törzs kiegyenesedett, s akkor újra kezdődött az egész. Uralkodott magán. Ismerte a végtelen űrben azt a számára kiszabott vadászterületet, melyen szabadon csapázhat, az illem és jómodor sérelme nélkül. Álmában is tudta, hogy tilalmas dolgot művel, s csak föltételesen engedélyezte magának az aggkor e bocsánatos bűnöcskéjét, mely oly édes és érthető, mint a tubákolás. Fegyelmezettsége akkor vetett véget neki, amikor éppen kellett.
Egyetlenegyszer se fordult elő, hogy valamelyik fölolvasót túlaludta volna. Maga ébredt föl, mégpedig egy-két másodperccel a fölolvasás befejezése előtt. Hogy mitől? Örök rejtély előttem, Zwetschke, idegorvos barátom szerint maguk a fölolvasók figyelmeztethették erre, akik a befejezést a hatásra pályázva lendületesebben, hangosabban

adják elő. Nem fogadtam el magyarázatát. Hiszen a lírai költemények fuvalmas zárószaka, édesen sejtelmes, elhaló zenéje szintén ébresztőleg hatott rá, s ő minden alkalommal résen volt, készen állott az őrhelyén, mint a tudomány és irodalom virrasztó szelleme, s mint aki már réges-rég ébren van, irigylendő tájékozottsággal, talpraesett, kerek mondatokban köszönte meg elnöki jogánál és kötelességénél fogva „a magvas, elmemozdító és mégis szórakoztató értekezést" vagy „a színpompás, magas színvonalú és mégis hangulatos költeményt".
Zwetschke megfigyelte, hogy műfajok szerint aludt. Azt mondta, legmélyebben aludt a bölcseleti értekezések és legfelületesebben a lírai költemények alatt. Ő úgy okoskodott, hogy az elnök nagy tapasztalatára támaszkodva az egyes műfajok terepviszonyaihoz alkalmazkodva tagolja álmát. Ezt a magyarázatát se fogadhattam el. Inkább hajoltam arra a föltevésre, melyet újabban több tudós is vall, hogy álmunkban, öntudatunk legmélyén állandóan számon tartjuk az időt, mégpedig a föld forgását követjük ősi ösztönünkkel, az szolgál nekünk időmérőgépül, s innen van, hogy mikor igazán föl akarunk ébredni időre, mindig föl is ébredünk, és mikor útra készülünk, s keltőóránk mutatóját öt órára igazítottuk, akkor mindig föl is serkenünk öt óra előtt egy perccel. Ez az ösztön működhetett a mi elnökünkben is.
Megesett - nem tagadom -, hogy olykor ebben-abban, jelentéktelen dolgokban, ő is tévedett. Végre bármilyen rendkívüli lélek és páratlan szellem volt is, ő is csak ember volt, mint mi. De csak kétszer tévedett. Dr. Max Rindfleisch titkos tanácsos olvasta föl egy részletét Barbarossa Frigyesről szóló verses történelmi regényének. Tíz percig sem olvasott, amikor az elnök kinyitotta szemét. Ez általános feltűnést és döbbenetet keltett. A hallgatóság susogni kezdett. Egyesek fölálltak, hogy jobban lássák. Ő maga is megrémült. Gyanú villant lelkében, hogy esetleg észrevették szendergését, és kissé pironkodott. Erre, hogy becsapja a hallgatóságot, ördögien ravasz cselhez folyamodott. Elhatározta, hogy nyomban újra behunyja szemét, s azt is elhatározta, hogy aztán nyomban kinyitja többször egymás után, ezzel jelezve, hogy céltudatosan tartja hunyva szemét, mert csak így tud figyelni. Szemét be is hunyta. De nem nyitotta föl többé. Szemhéjai azonnal összeragadtak az álom édes, langyos mézétől, feje a szokott röppályán elindult az asztal felé s onnan vissza, és így imbolygott ide-oda, amíg dr. Max Rindfleisch titkos tanácsos be nem fejezte különben tartalmas és tanulságos regényrészletének bemutatását.
Mi is volt a második eset? - Ja igen. A második eset még megrázóbb volt. Tudnotok kell, hogy ebben a közművelődési egyesületben egy fölolvasás legalább másfél óráig tartott. Professor dr. Blutholz, udvari tanácsos, az ismert bölcselő, aki épp kedvenc és Németországban igen népszerű tárgyról: *Az intelligibilis világ elsőrendű metafizikai gyökereiről*

és négy metafizikai meghatározójá-ról olvasott föl, kissé belemelegedett izgatóan vonzó fejtegetésébe, és már két teljes órája olvasott egyfolytában. Az elnök ekkor nyitotta ki ködös szemét. Mint aki valahonnan a legmélyebb metafizikai mélységből bukkant föl, nem tudta, hogy hol van, nem tudta, hogy már a zárószó következik-e, csak nézte a fölolvasót s a közönséget, mint egy lidérces látományt. Szerencsére azonban Professor dr. Blutholz udvari tanácsos épp ebben a pillanatban jelentette ki, hogy e rövid bevezetés után végre rátér tulajdonképpeni tárgyára. Ez a mondat úgy hatott az elnökre, mint az a kloroform, melyet a kíméletes altatóorvosok pótlólag csöpögtetnek a műtőasztalra szíjazott, nyugtalanul nyöszörgő betegek sisakjára, akik a műtét közben fölébrednek. Ő is azonnal lecsillapodott, s ő is „áttért tulajdonképpeni tárgyára": tovább aludt, szépen, egyenletesen.

Vajon miről álmodott ilyenkor? Ebben a tekintetben véleményeink különböztek. A német nők, akik - mint érintettem - érzelmesek és regényesek, azt mondták, hogy álmában nyilván kis őzikéket lát, és rég elmúlt gyermekkorának rétjein futkos, lepkefogóval kezében. Zwetschke, aki már akkor érdeklődött a lélekelemzés iránt, valószínűnek tartotta, hogy az elnök olyan álmot sző, mely alvását elősegíti, s minthogy vágya csak az volt, hogy aludjék, szerinte az álom csak e vágyának teljesülését tükrözheti kecsegtető képecskékben: a fölolvasó lezuhan a dobogóról, koponyája szétloccsan és szörnyethal, a hallgatók vak zűrzavarban rontanak egymásnak, irtóháború tör ki közöttük, mind vérükbe fagyva jajveszékelnek és haldokolnak, a csillárok kialszanak, sötétség borul mindenre, a *Germania* falai leomlanak, az elnök végképp berekeszti az ülést, s hazamegy pelyhes ágyába aludni. Elvben egyetértettem ezzel az álomfejtéssel. Csak az fájt, hogy az elnöknek, akit a világ legnyájasabb emberének ismertem, ilyen szerepet szánt a jeles idegorvos. Én föltételeztem, hogy ő még álmában is tartózkodik a gyilkosság és erőszak gondolatától. Ki is fejtettem barátomnak, hogy az elnöknek nem érdeke az ülés berekesztése, hanem az, hogy minél tovább tartson. Inkább azt képzeltem tehát, hogy az elnök álmában szüntelenül Tolsztoj Leó grófot látja, aki ellátogat az ő szerény darmstadti egyesületébe, s ott a *Háború és béke* három vaskos kötetét olvassa föl, elejétől végig, ami elsősorban megtisztelő a német közművelődésre, másodsorban legalábbis egyheti zavartalan álmot biztosít a *Germania* elnökének. Máig is büszke vagyok, hogy magyarázatomat a kitűnő Zwetschke is elfogadta.

Ismétlem, jóságos ember volt az elnök, nemes, elnéző és szabadelvű. Szabadelvűségből aludt. Mit is tehetett volna egyebet? Én, a makkegészséges, vasidegzetű, húszéves fiatalember, aki csak háromnegyed éve hallgattam napról napra azokat az előadásokat, melyeket neki mint elnöknek már ötvenhét éve kellett volna

hallgatnia, felőrlődtem, s aggasztó jelek mutatkoztak rajtam. Attól a bárgyú émelygéstől és hóbortos handabandától, melyet általában lírai költészetnek neveznek, attól az unalmas és vizenyős szamárságtól, melyet általában tudománynak neveznek, attól az emberboldogító szalmacsépléstől, az elméleteknek attól a kotyvalékától, melyet általában politikának neveznek, egy éjszaka kis diákszobámban dührohamot kaptam, egyszerre bandzsítani és ordítani kezdtem, s két óra hosszáig torkomszakadtából ordítottam, mindaddig, míg az ágyamhoz siető, hűséges Zwetschke scopolaminoltást nem adott, amellyel - mint tudjátok - a dühöngő őrülteket szokás lecsillapítani. Képzeljétek el, mi történik ezzel a tiszteletre méltó, igazán jobb sorsra érdemes elnökkel, ha nem találja meg idejekorán az egyetlen megoldást, s egészséges szelleme nem védekezik a rontás ellen úgy, ahogy védekezett. Ezt egyszerűen önfenntartási ösztöne sugalmazhatta neki. Vele pedig nemcsak önmagát mentette meg, hanem megmentette a közművelődést, a tudományt és irodalmat is, megmentette nemzetét, de megmentette a haladás felé törő emberiséget is.

Igen, az ő álma maga a nemzeti és emberi kötelességteljesítés volt. Amint tárgyilagosan, részrehajlatlanul, pártatlanul és elfogulatlanul aludt, jobb- és balfelé egyaránt, a nők felé éppúgy, mint a férfiak felé, a keresztények felé éppúgy, mint a zsidók felé, szóval amint kor-, nem- és valláskülönbségre való tekintet nélkül aludt, úgy látszott, hogy szemet huny minden emberi gyarlóságra, s nemcsak „úgy látszott", hanem tényleg úgy is volt. Higgyétek el, az álom az igazi helyeslés. Az alvó bóbiskol, és ezzel helyesel mindennek. Merem állítani, hogy a *Germania* tiszteletre méltó faburkolatú termében néha a legtürelmesebb hallgató is a fenébe kívánta a fölolvasót, azt kívánta, vajha kapna agyvérzést, vajha a nyelvrák némítaná el, dagasztaná föl undok pampuláját, csak egyetlen ember mutatkozott irányában mindig elnézőnek, az elnök, aki mindig aludt. Az ő álma kiterjesztett angyalszárnyként lebegett az emberi szellem millió és millió ostobasága és hiúsága fölött, a meddő törtetés és a silány becsvágy, az irigység és aljasság vitustánca fölött, mindama rondaság és hiábavalóság fölött, amit közéletnek, tudománynak és irodalomnak hívnak. *Qui tacet consentire videtur.* Az, aki hallgat, mindenbe beleegyezik. De van-e olyan igazi beleegyezés, mint az alvás? Az ő álma a rombolással szemben az építés volt, a biztatás és a társadalommentés: az ő álma maga volt a megértés és megbocsátás.

Barátaim, egy alvó mindig megértő és megbocsátó. Egy alvó sohase lehet ellenségünk. Mihelyt elalszik valaki, hátat fordít az életnek, minden gyűlöletnek, minden gonoszság megszűnik a számára, akár egy halott számára. A franciák azt mondják, hogy „elutazni annyi, mint meghalni egy kicsit". Ezt sohasem hittem, mert szeretek utazni, s valahányszor vonatra szállok, úgy érzem, hogy újra éledek. De aludni

igenis annyi, mint meghalni egy kicsit, nem is egy kicsit, hanem nagyon, annyi, mint eltávozni az életből, mely végeredményben nem egyéb az öntudatnál, annyi, mint meghalni tökéletesen, rövid időre. Épp ezért az az ember, aki alszik, leszerel, akaratát - az éles, ártó hegyével - befelé fordítja, s oly közönnyel viseltetik irányunkban, mint aki már réges-rég fölöszlásnak indult. Ki akar ennél nagyobb jóindulatot a földön? Én mindig tiszteletet követeltem az alvóknak, s nem engedtem, hogy jelenlétemben sértegessék őket. „Az alvókról csak jót vagy semmit" - ez volt a jelmondatom. Őszintén szólva nem is értem, miért nem ünnepeljük néha az alvókat is, miért nem dobunk ágyukra, ha nem is koszorúkat, de legalább egy virágszálat, miért nem rendezünk elalvásuk után egy kisebbszerű, szívderítő halotti torocskát, hogy ideig-óráig megszabadultunk sokszor terhes, sokszor unalmas társaságuktól, s ébredésük idején miért nem zengetünk meg tréfás gyermektrombitákat, ekképpen harsonázva mindennapos föltámadásuknak? Ennyit mindenesetre megérdemelnének.
Ő többet érdemelt volna, sokkal, sokkal többet. De az emberiség nagyobb része javíthatatlan tökfilkó, s tele van fontoskodó előítélettel, álszeméremmel. Bizonyos idő múltán őt is kikezdték. Főképp a költők áskálódtak ellene, ezek az izgága, hibbant lények, akik apostoloknak hazudják magukat, de ha ketten vannak, a harmadikról lerágják a húst, a költők, akik a tisztaságról énekelnek, de elkerülik a fürdőszoba tájékát is, a költők, akik mindenkitől, még a koldusoktól is csak egy kis hírt, csak egy kis szeretetet, csak egy kis szobrocskát kunyorálnak az utcasarkon, a halhatatlanság alamizsnáját a halandóktól, ezek a széllelbélelt, irigy, sápadt önfertőzők, akik lelki üdvösségüket is eladják egy rímért, egy jelzőért, akik a piacra rakosgatják legbensőbb titkukat, akik hasznot húznak még apjuk, anyjuk, gyermekeik halálából is, s később, évek múltán, „az ihlet éjszakáján" feltörik sírjukat, kinyitják koporsójukat, s a hiúság tolvajlámpájánál „élmények" után kutakodnak, mint a sírrablók aranyfogak és ékszerek után, aztán vallanak és picsognak, ezek a hullafertőzők, ezek a kofák. Bocsássatok meg, de utálom őket. Ott Darmstadtban, fiatal koromban utáltam meg. Nem szenvedhették ezt a fennkölt elnököt. Volt is rá okuk. Ők, akik okádatos verseikben minden alap nélkül az „álmok lovagjai"-nak és az „álmok álmodói"-nak nevezik magukat, irigyelték ezt a nemes öreget, aki a szó szoros értelmében álmodó volt. Unos-untalan sületlen, kaján tréfákat faragtak reá. Azt mondták, hogy már évtizedek óta a legteljesebb nyilvánosság színe előtt végzi alvási szükségletét, mint az a koplalóművész, aki hivatalosan lepecsételt üvegkalitkában éhezik, a közönség szeme láttára. Azt mondták, az ülések alatt csak azért nem veszi le orráról a pápaszemet, hogy álomképeit annál élesebben láthassa, mert oly rövidlátó, hogy különben álomképeit se látná, s unalmában fölébredne. Azt mondták,

hogy mióta ő működik a közélet terén, értelmét vesztette az a szép szállóige, hogy „az élet rövid álom” hiszen az élet azóta igen hosszú álomnak látszik. Kezeim összetéve kértem számára kíméletet és irgalmat. Hangsúlyoztam, hogy a legkiválóbbaknak is van valami kis gyarlóságjuk, s ezt el kell néznünk egyéb jelességük miatt. Fejükre olvastam Horatius versét is. *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Erre azt felelték, hogy ez ugyan igaz, de az elnök nemcsak szundikál, hanem örökké alszik, s egyéb tehetsége nincsen is.
Kétségbeesve küzdöttem. A növekvő ár azonban hovatovább mindent elborítással fenyegetett. Olykor a költők haragja egy élclapban, egy támadó cikkben már nyilvánosan is jelentkezett. Gyűlölték őt. Hogy mi volt ennek az oka? Hát valószínűleg fellengős-érzelgős világszemléletük. Ezek, akik céltudatosan szemétdombbá teszik életüket, csakhogy egypár színes bolondgomba nőjön rajta, nem bírták el ezt a tisztaságot, ezt a hatalmas, senkihez se mérhető vezéregyéniséget, ezt a feddhetetlen szellemóriást. Amíg nyugalmasan aludt elnöki székében, ők mindenféle rémképet láttak, természetesen oktalanul, mert az ő tekintetük mindig görbe, az ő ítéletük mindig ferde. A hajó kormányosa jutott eszükbe, akit a kormánykeréknél elnyom az álom, s közben a hajó jéghegyre fut. A vasúti őr jutott eszükbe, aki a váltónál horkol, háta mögött pedig már a csontváz vigyorog, az igazítja helytelen vágányra a végzetébe robogó vonatot. Micsoda hamis eszmefűzések, micsoda sántító hasonlatok. A hajóra meg a vonatra csakugyan vigyázni kell. Ezek valóságok. Baj is történhet, ha összeütköznek egy másik valósággal. Kérdezlek azonban benneteket, hogy mi baj történhet a tudománnyal és irodalommal? Kérdezlek benneteket, kinek vagy minek ártott ez az igazán tiszteletre méltó elnök azzal, hogy bokros teendőitől elfáradva aludt? Kérdezlek benneteket, nem inkább használt-e ezzel mindennek és mindenkinek? Azt hiszem, nekem van igazam.
Én legalább azt tapasztaltam, hogy a közéletben csak úgy lehet az egyetértést és békét fönntartani, ha mindent hagyunk menni a maga útján, ha nem avatkozunk az élet örök törvényeibe, melyek nem akaratunktól függenek, s így alig változtathatunk rajta valamit. Ezt fejezte ki az elnök ellentéteket áthidaló, magasztos álma. Eddig a földön minden rendetlenség abból származott, hogy egyesek rendet akartak teremteni, minden piszok abból származott, hogy egyesek söprögettek is. Értsétek meg, az igazi átok ezen a világon a szervezkedés, az igazi boldogság pedig a szervezetlenség, a véletlen, a szeszély. Egy példát mondok. Elsőül érkeztem ide. Egypár percig egyedül voltam a Torpedó különtermében. Bejött Berta, a kenyereslány. Vettem tőle egy császárzsemlét, és szájon csókoltam. Egy másodperccel azelőtt nem sejtettem, hogy így fogok cselekedni. Ő se sejtette. Azért volt szép. Ezt a csókot nem szervezte meg senki. Ha

megszervezik, házasság lesz belőle, kötelesség, savanyú és ízetlen. A háborúk és forradalmak is meg vannak szervezve, s azért oly förtelmesen rútak és aljasak. Egy utcai bicskázás, egy parázs hitvesgyilkosság, egy alapos családirtás sokkal emberibb. Az irodalmat is a szervezkedés öli meg, a pajtáskodás, a céhrendszer, a házi kritika, mely „néhány meleg sort" ír a házi főmarháról. De egy író, aki a kávéházi mosdóhelyiség mellett, egy bádogasztalkán firkálja soha ki nem adható verseit, mindig szent. A példák azt bizonyítják, hogy az emberiséget azok vitték szerencsétlenségbe, vérbe és piszokba, akik lelkesedtek a közügyért, akik komolyan vették küldetésüket, akik forrón, becsületesen virrasztottak, s jótevői azok voltak, akik csak a maguk dolgával foglalkoztak, a kötelességmulasztók, a közönyösek, az alvók. Nem is az a hiba, hogy a világot kevés bölcsességgel kormányozzák. Az a hiba, hogy egyáltalán kormányozzák.

Ne csodálkozzatok, barátaim, hogy tőlem ezúttal ilyen mélyenjáró bölcsességeket hallotok, aki sokkal szívesebben beszélek léhaságokat. Tőle tanultam ezt, akinél többet senkitől se tanultam ebben az életben, szeretve tisztelt atyamesteremtől, pedig sohase oktatott engem, mindig csak aludt. Ő volt maga a bölcsesség. Azok a taknyos, kócos költőcskék, akik oly félvállról nyilatkoztak róla, nem is képzelték, milyen bölcs volt. Mi mindent nem látott ez, mi mindent nem tudott. Látta, hogy irányok tűnnek föl és tűnnek el nyomtalanul. Látta, hogy Németország legnagyobb írói máról holnapra Németország legkisebb íróivá lesznek, s az új költők minden kézzelfogható ok nélkül egyszerre csak ósdivá válnak, szinte pár perc alatt, amíg otthon gyanútlanul borotválkoznak. Ő üdvözölte azokat a lángelméket, akik később a szalmán döglöttek meg, egy kocsiszínben, s ő ítélte el és bélyegezte meg hivatalosan a kuruzslók tévtanait is, a vezetése alatt álló közművelődési egyesületben, aztán pár év múlva ugyancsak ő fémjelezte hivatalosan ezeket a tévtanokat a vezetése alatt álló közművelődési egyesületben, s ennek folytán később az egyetemen is ezeket tanították. Tudta, hogy minden dolog reménytelenül viszonylagos, s mérésére nincs biztos eszköz. Tudta azt is, hogy az emberek az érdekharcban általában összevesznek egymással, általában ünnepélyesen tiltakoznak valami ellen, de később általában ünnepélyesen visszavonják ezt, kibékülnek, s a hajdani, halálos ellenségek karonfogva sétálnak a *Germania* folyosóján, suttogva ülnek félre egy fülke bársonypamlagára. Egyszer valamikor rájött erre, s azóta nem lepte meg többé semmi. Csodálatosan ismerte az embereket s az életet, mely mindig elintéződik valahogy, csak nem szabad vele törődni. Az, aki olyan bölcs, mi mást művelhet, minthogy aludjék, s tegyétek kezeteket a szívetekre és mondjátok meg nekem, vajon lehet-e az alvásra alkalmasabb hely, mint a teljes nyilvánosság, egy elnöki dobogó, melyen ravatalosan lobognak a gyertyák, s egy nyugalmas,

tekintélyes elnöki karosszék? Hirdetem, hogy ő igenis bölcsességből, türelemből, belátásból, érett, férfias megfontolásból aludt, s ezért engedte, hogy a tudomány és irodalom hajója vagy vonatja szabad pályán száguldjon előre a szeszélyre és véletlenre bízva.
Fájdalom, azok a költők, akikről előbb szóltam, cselekedtek is. Lassan kihalt a régi, megbízható nemzedék. A titkos és udvari tanácsosok, akik szabályos balladákat, hőskölteményeket, bölcseleti értekezéseket olvastak föl, egymás után a darmstadti temető szomorúfüzei alá kerültek. Fölcseperedett az új nemzedék, mely a műfajok határvonalait nem tisztelte többé, s a dolgok rendje szerint betört a *Germania* csarnokaiba. Egy zöld tacskó föllépett a dobogóra, bejelentette, hogy *szintetikus-ezoterikus* regényét olvassa föl, de regénye csak egyetlen szóból állt, s milyen illetlen, milyen szeméremsértő szóból. Egy másik ilyen kukac laza és szaggatott *neoklasszikus metapszichikus* párbeszédeit mutatta be, melynek tartalmát emberi elme nem foghatta föl, s tartalmát emberi elme nem számíthatta ki előre. Egy futurista csodabogár hóbortos versekben a háborút dicsőítette, a Világegyetem hajnalát, a Földgolyó megsemmisülését és egyszersmind föltámadását is. Az elnök idegesen kapkodta fejét. Ez a vérszomjas futurista a sorvégeken következetesen vagy kukorékolt, vagy a különféle harciszerek robbanását, pukkanását és sustorgását utánozta: *bumbumbum, trrprrfrrgrr, siuiutiuu*. Az elnök minden kukorékolásra kénytelen volt kinyitni szemét, mintha hirtelen megvirradt volna. Ekkor láttam először, hogy ez a higgadt férfiú kijött sodrából. Fölháborodottan mérte végig ezeket az éretlen alakokat. Nem irodalmi irányukat helytelenítette, nem is világnézetüket. Azt éppúgy helyeselte, mint bármely más irodalmi irányt és bármely más világnézetet. Csak tapintatlannak tartotta őket és rosszul nevelteknek, s - valljuk be - ebben igaza is volt.
Ilyesmik bizony próbára tették idegzetét. Sokszor sápadtnak, elcsigázottnak látszott. De - amint említettem - nemcsak itt elnökölt. Ha egy nap három-négy fölolvasóülése volt, akkor ismét friss lett, s úgy tért haza, mint aki edző acélfürdőből kelt ki, hogy másnap új erővel lásson munkának. Különben se jött ő zavarba. Mulasztását bárhol pótolta. Szükség esetén tudott aludni mindenütt a világon, a színházban, díszelőadások alatt, a legzajongóbb forradalmi jeleneteknél, amikor a láncatépett tömeg üvöltve élteti a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget, az Operában, az *Istenek alkonya* alatt, a harsonák és üstdoboknak zajánál, sőt a tárlatok megnyitásakor is, ha nem tovább, pár pillanatig, álló helyében, mint az orosz-japán háborúban a halálra hajszolt katonák. Egyszer a hesseni herceg fogadóestélyén figyeltem meg őt, ahova mint egy magyar lap alkalmi tudósítója csúsztam be. A herceg eléje sietett, és fogadta. Ő is tisztelői közé tartozott. Azonnal odavezette neki fiatal, igéző feleségét, aki

meztelen nyakával és meztelen vállával úgy úszott végig a csillárok tündöklő fényárján, mint egy bánatos-édes hattyú. A hercegnő az elnökkel karon vezettette magát egy aranyos támlájú, rózsaszín virágokkal hintett rokokó kerevethez. Leültette őt, és melléje bújt. Csevegni kezdett vele. Az elnök lehunyta szemét. A hercegnő tovább csevegett, s briliánsokkal rakott pihelegyezője mögül olykor fölkacagott búgó althangján. Wüstenfeld báró, aki gavallér volt és elismert elmés társalgó, bólintott. De ekkor már aludt. Erre a tapasztalt bölcsre a legszebb és legmeztelenebb fiatal nők is úgy hatottak, mint a legerősebb altatószerek. Minden alkalmat fölhasznált, hogy közéleti tevékenységét kipihenje, még otthon, a fogadó óráit is, melyeket szintén lelkiismeretesen megtartott. Nagy befolyása miatt sokan keresték föl a város szegényei közül is. Mindenkit fogadott és meghallgatott. Ebben szintén megvolt a maga rendszere. A gyászfátyolos özvegy kezében egy lucskosra sírt zsebkendővel pártfogásért rimánkodott, könyörgött neki, hogy segítsen, s engedelmet kért, hogy előadhassa a tényállást. Amikor a báró egy hideg és kegyes főbólintással engedélyt adott erre, s az özvegy mentegetődzve hangsúlyozta, hogy „rövid leszek, nagyon rövid", a báró, aki már tudta, hogy ez minden embernél csak azt jelenti, hogy „hosszú leszek, nagyon hosszú", lehunyta szemét, aztán álmában roppant gyakorlottságánál fogva többször is kellő helyen bólintott, néha még a figyelmet is tettette, s nyugodtan aludt mindaddig, amíg kellett, úgyhogy amikor szinte végszóra, üdén, megfiatalodva fölébredt, szeretetre méltóan biztosíthatta a bánatos, porig sújtott özvegyet, hogy „mindent megtesz az érdekében, ami lehetséges", s előre tudta, hogy semmit se tesz meg. Ez pedig nem volt részéről rosszhiszemű, mert az elnök azt is tudta, hogy azok, akik olyan ostobák, hogy mások pártfogását kérik, mindig elveszett, halálra ítélt emberek, nem lehet és nem is érdemes rajtuk segíteni, hiszen csak öncsalók ezek, akik olyan gyöngék, hogy még az öncsalásra se képesek, s másokhoz folyamodnak, hogy önmaguk helyett mások csalják meg őket, pusztán maszlagot várnak, áltatást, mákonyt, mellyel a báró tényleg nem fukarkodott. Nem is csalatkoztak benne soha. Egyre többen tisztelték, hírneve nőttön-nőtt, jótékony léleknek, talpig úriembernek tartották, s szerették is mindenütt.

Hogy én mennyire szerettem, azt emberi szavakkal nem lehet kifejezni. Ezt csak azért hangsúlyozom, hogy megérthessétek a következőket. Lassanként befejeződött az évad. Nyár lett. Minden színház, iskola, közművelődési egyesület becsukta kapuit, a *Germania* is. Sehol se tartottak előadásokat. Az előadók babérjaikon nyugodtak, egymás műveit olvasgatták, hogy az ott található eszméket, mint a magukéit adhassák elő, szóval erőt gyűjtöttek őszre. Én hátizsákomat vállamra csapva kirándulásokat tettem Darmstadt vadregényes

környékére. Egy júliusi reggel épp a Ludwigshöhére indultam, az ottani kilátótoronyhoz, s épp a Luisen-Platzon haladtam át vidám diáktársaimmal, katonás lépésben, a *Wacht am Rhein*-t s egyéb vérpezsdítő, hazafias dalokat énekelve, amikor igazán megrázó látvány tárult szemeim elé. Két bóbitás, vöröskeresztes ápolónő egy emberi roncsot vezetett a járdán, helyesebben inkább vonszolt vagy emelt, mint valami magával tehetetlen nyomorékot, akinek jártányi ereje sincsen. Nem szólítalak föl benneteket, hogy találjátok ki, ki lehetett ez. Hülye elbeszélők szokták ezt, akik - úgy látszik - olvasóikat is éppily hülyéknek tartják. Ti, amilyen éles eszűek vagytok, valószínűleg máris kitaláltátok, hogy ez csak Wüstenfeld báró lehetett, akiről különben az imént beszéltem, az elnök, a mi elnökünk. De esküszöm nektek hogy első pillanatban magam sem ismertem föl. Ez a különben kitűnő szervezetű, mozgékony, munkabíró aggastyán ijedelmesen lefogyott, önmagának árnyéka lett. Lábai összecsukódtak, mint a fényképezőállványok vékony, forgósarokra járó karjai. Hálni járt belé a lélek. Mit részletezzem? Siralom volt ránézni.

Az elnök álmatlanságban szenvedett. Ezt a betegséget az avatatlanok rendszerint lekicsinylik. Azt gondolják, hogy aki nem tud aludni, ne aludjék, végül majd csak elalszik. Éppígy beszélnek az étvágytalanságról is. Akinek nincs étvágya, ne egyék, attól bizonyosan megéhezik. Csakhogy mind a kettő olyan nyavalya, hogy végzetes kimenetelű is lehet. Ilyen volt az elnök betegsége is. Már hetek óta lázas éberséggel izgett-mozgott, hánykolódott párnáin, anélkül hogy álom jött volna szemére. Szóval a német orvostudomány az álmatlanság egy súlyos, páratlanul makacs esetével állott szemközt, s egyelőre tehetetlen is volt vele.

- Sejthetitek, hogy a beteg ágyához odacsődítették Darmstadt és Németország összes orvosait. Dr. Weyprecht, a jeles belgyógyász, az álmatlanságot pusztán az elnök idegkimerültségének tulajdonította, melyet évek óta szakadatlanul végzett megfeszített munkája idézett elő. Lelkére kötötte, hogy egyelőre legszigorúbban tartózkodjék mindenféle izgalomtól, mindenféle szellemi megerőltetéstől, még az újságolvasástól is eltiltotta, s azt ajánlotta, hogy szórakozzék, hallgasson vidám zenét, naponta hosszabb sétakocsizást tegyen négylovas hintóján, s naponta hét percig - de nem tovább - tegyen egy kis gyalogsétát is a kastélyhoz közel eső Luisen-Platzon, azoknak a tudományosan képzett, föltétlenül megbízható ápolónőknek a karján, akikkel azon a júliusi napon láttam. Professor dr. Finger, a gyomor- és bélbetegségek tanára a heidelbergi egyetemen, nyers étrendet írt elő - rozskenyeret, gyümölcsöt, aludttejet -, naponta egyszer - reggel hétkor - egy enyhe hashajtót, s naponta egyszer - este hétkor - egy 32 fokos kamillás beöntést, pár csöpp citrommal ízesítve. Professor dr. Gersfeld, a világhíres Gersfeld, akit a berlini egyetemről sürgönyöztek le, több

napig vizsgálgatta a beteget, csak aztán döntött és nyilatkozott. Ő langyos félfürdőket rendelt, melyet maga készített el az ápolónők jelenlétében. Ezt fokozatosan kellett lehűteni, aztán megint felmelegíteni, majd ismét lehűteni, de akkor hirtelenül. Ezalatt a fejre hárompercenként váltogatandó hideg borogatást alkalmazott. A beteg a lefekvés előtt könnyű szobatornát végzett, s mihelyt ágyba került, fejére egy újabb, német gyártmányú fejhűtőt kapott, melyben csöveken kering a friss víz, s kellemesen hűsíti a koponyacsontot és a fölzaklatott agyvelőt. Miután ezeket a műveleteket a tanár többször tüzetesen megmagyarázta az ápolónőknek, és el is ismételtette velük, nyugodtan visszautazott Berlinbe, de a beteg nem nyugodott meg. Dr. H. L. Schmidt, aki idegorvos volt, altatókkal próbálkozott, brómnátriummal, veronállal, chlorálhidráttal és trianollal is, előbb kis adagokkal, aztán óriási adagokkal, de hiába cserélgette az altatókat, hiába vegyítgette, semmi eredményt sem ért el. Dr. Zwiedineck, dr. Reichensberg és dr. Wittingen Junior, akik mindhárman idegorvosok voltak és mindhárman méltán jónevűek, részint a lélekelemzéssel kísérleteztek, hasonlóan minden eredmény nélkül. Az elnök egyre gyöngült. Darmstadtban már arról suttogtak, hogy az orvosok lemondtak róla.

Képzeljétek, milyen lelkiállapotban fogadtam ezt a hírt. Nem engedhettem, hogy ez a pótolhatatlan érték, az emberiségnek ez a jótevője elvesszen. Egy napon magam kerestem föl pazar palotájában. Amikor beléptem a teremnek is beillő óriási hálószobába, mely teljesen el volt sötétítve, egy zöld villanykörte sugaránál megpillantottam az elnököt. Elfacsarodott a szívem. Ott fészkelődött az ágyban, magasra polcolt párnái között, feje megpántolva a hűtősisakkal, mint a tudomány és irodalom megsebesült katonája. Fojtó mákillatot éreztem, melyet ágya mellett egy önműködő villamosszerkezet fújt feléje. Szemben az ágyával - nyilván orvosi rendeletre - lepedőre vetítve egy bűvös lámpa színes képe látszott, egy nyugalmas tótükör, azzal a céllal, hogy előidézze a rég hiába óhajtott, megváltó álmot. De az elnök minden pillanatban ki akart ugorni az ágyból. Két ápolónő fogta kezét. Arca fehér volt, mint az írópapír.

Láttomra megörült, hiszen ismert, s egyszer-kétszer a fölolvasó ülések után - feledhetetlen kitüntetés számomra - meg is szólított. Most halottian sovány kezével megragadta kezemet, s idegesen morzsolgatta ujjaimat. Azt ajánlottam, hogy talán hívassa ide fiatal barátomat, Zwetschkét, aki ugyan még csak nemrég nyitotta ki orvosi rendelőjét, de én eszes, eredeti embernek ismerem, s vakon megbízom benne. Elfásult környezete, mely egy vénleányból, egy nyugalmazott ezredesből és egy jogtanácsosból állott, kapva-kapott ajánlatomon. Elküldtek érte, s ő pár perc múlva ott is termett.

Zwetschke mindenekelőtt kinyitotta az ablaktáblákat, eloltotta a

villanykörtét és a bűvös lámpát. Déli fény özönlött a hálószobába. Leült a beteg ágya mellé, és rámosolygott. Nem vizsgálta meg. Velem együtt kitűnően ismerte a *Germania* fölolvasó üléseiről. Szívtompulatát se kopogtatta ki, szembogarát, verőerét se nézte meg fontoskodva, térdét se veregette a nála levő kis acélkalapáccsal. Levette fejéről a nevetséges, hideg gépezetet, s azt tanácsolta, hogy ne törődjék semmivel, éljen úgy, ahogy eddig, egyáltalán ne kímélje magát. Leghelyesebbnek tartotta volna, hogyha tüstént összehívna valami rendkívüli közgyűlést vagy egy szakbizottságot, de ez a nyári szünetre való tekintettel lehetetlen volt. Zwetschke csóválgatta fejét, s ajkába harapott. Egyszerre fölkelt. Rám parancsolt, hogy öltöztessem föl az elnököt, majd sarkon fordult, s elmenőben fülembe súgta, hogy maradjak mellette.

Alig adtuk rá szalonkabátját, készen vett fekete nyakkendőjét, élre vasalt nadrágját, amikor künn, a másik teremben, a becsukott szárnyasajtó mögül már hallottuk Zwetschke jellegzetes hangját. Kissé poroszos ejtéssel vezényelt: *Jobbra, balra, előre, előre.* Ámulva hallgattuk mindnyájan. Maga az elnök is kíváncsian emelte föl fakó fejét. A hálószoba szárnyas ajtaját kitárták. Ekkor láttuk, hogy Zwetschke személyes felügyelete alatt hat inas lassan, de biztosan hozza be a *Germaniá*-ból jól ismert súlyos tölgyfa asztalt s az ágy mellé helyezi. Egy másik inas az elnöki széket hozta be. Zwetschke szótlanul nézte végig a jelenetet. Helyeslőleg bólintott. Zsebéből kivette az elnöki csengőt, s az asztalra tette. Erre az elnököt végtelen tapintattal és gyöngédséggel az asztalhoz vezette, leültette a székbe, s megkérte, hogy csöngessen, és nyissa meg az ülést. Az elnök csöngetett. „Az ülést megnyitom" - mondta. Ekkor pedig megtörtént az a csoda, melyet az orvostudomány s az aggódó közvélemény immár egy hónapja hiába várt: az elnök szemhéjai lecsukódtak, s mély, egészséges álomba merült.

Barátom és én izgatottan álltunk egymás mellett, s figyeltünk. Ő a tudós szakértelmével. Én csak egy író kandiságával. Zwetschke elővette zsebóráját, lenyomta a percmutatót, számlálta a lélegzéseket. Diadalmasan pillantott rám. A mellkas szabályosan emelkedett, a halvány arc lassanként kipirult, szinte szemlátomást megkövéredett. A régóta meghajszolt szervek pihentek. Maga az áldott anyatermészet vette át a gyógyítás szerepét. Az elnök most is csak úgy aludt, mint az ülésteremben, az illem és a jómodor határai között, a fej lefelé billent, aztán megint fölemelkedett. Ez a körülmény még inkább növelte az iránta való bámulatomat, mert arra vallott, hogy otthon is úgy viselkedik, mint egyebütt, vagyis igazi úr. Megszakítás nélkül tizenkét órát aludt. Zwetschke, aki egy pillanatra se mozdult el oldalától, s még ebédjét és vacsoráját is mellette költötte el, éjfél felé ámulva látta, hogy az elnök kezébe kapja a csengőt, megrázza, s „az ülést

berekeszti", ami azt jelentette, hogy kialudta magát, de azt is jelentette, hogy megmentettük az életnek.
Zwetschkét nem is engedte el a kastélyából. Külön lakosztályt nyittatott neki, s két hétig mellette kellett maradnia, míg föl nem lábadt. Voltaképp alig akadt dolga. Ha az elnök aludni akart - mindig felöltözve és állig begombolkozva -, leült az elnöki székbe, s aztán csöngetett, amikor fölébredt, ismét csöngetett. Ezt a bámulatosan egyszerű gyógymódot, melyről a német orvosi szaklapok nem emlékeztek meg, csak az évad kezdetéig használta. Később, amikor már megkezdődtek a fölolvasó ülések, nem volt rá szüksége. Zwetschkéről azonban nem feledkezett meg. Háziorvosának fogadta, s minthogy kitűnő összeköttetésekkel rendelkezett, fiatal kora ellenére - még alig múlt huszonhat éves - főorvossá neveztette ki az ottani kórház ideg- és elmeosztályára, s egy fél évre rá kijárta neki az udvari tanácsosi címet is.
Hát ez az én német kalandom. Fizetni, főúr. Vacsora, bikavér, négy fekete, huszonöt Mirjám. Már megint elfecsegtem az időt. Rám virradt. Nézzétek, a hajnal jár a januári ködben, a pesti sikátorban, és bemosolyog a Torpedó ablakán. Rózsaujjú hajnal, piszkos körmökkel. Na, menjünk aludni. Vagy maradtok? Akkor iszom még egy feketét, s elmesélem nektek a végét. Újabban az az egyetlen szórakozásom, hogy magamat hallgatom.
Sokáig nem hallottam az elnökről. Kitört a háború, s én messze sodródtam mindenkitől. Tavaly Németországban utazgattam. Egy vargabetűvel útbaejtettem Darmstadtot. Két gyors közt kiszálltam, meglátogattam Zwetschkét. Jaj, de furcsa volt, gyerekek. Ifjúkori barátomat ott találtam az ideg- és elmeosztályon, ahol tizenöt évvel ezelőtt hagytam. Fehér köpenyben jött elém, és átölelt. Csontkeretes pápaszemet viselt, sörhasat kapott, mint a többi német tudós, akin hajdan annyit mulattunk. Csak bámultam rá. Már nem röhögött olyan viharosan és szemtelenül, mint fiatalkorában. Ehelyett azonban mindig nevetett, lassan s elnyújtva. Ismeritek azokat az embereket, akik minden mondat után nevetnek, akár vidámat, akár szomorút közölnek velünk? Ő is így mesélte el, hogy megnősült - hahaha -, született egy kislánya - hahaha -, aztán négyéves korában meghalt agyhártyagyulladásban - hahaha. - Ezen én nem ütköztem meg. Tudtam, hogy minden elmeorvosnak megvan a maga egyéni sajátossága.
Osztályán példás rendet tartott. Ragyogtak a folyosók, az ablakok, a padlók. Minden köpőláda a helyén állt. Az ápolók jobban féltek tőle, mint a dühöngő őrültektől. Kimutatásokat készített, táblázatokat, szemléltető görbékkel. Agyszövettannal foglalkozott. Munkatermében formalinoldatban beteg agyvelők libegtek, melyeket ő a sonkavágógéphez hasonló, de sokkal finomabb műszerrel

hártyavékony szeletekre vagdalt, s ezekből igyekezett kiolvasni az emberi lélek és a szellem titkát. Végigvezetett osztályán. Számomra az ilyesmi nem újság. Gyermekkorom óta ellenállhatatlan vágy vonzott ezekre a helyekre. Egy elmeosztály a föld minden pontján egyforma, akár egy parlament. Úgy látszik, a természet az elmebetegségek képletével minden népnél és minden égtáj alatt ugyanazt akarja mondani. A női osztály táncol és sikoltoz, a férfi osztály komor és tartalmas gondokba mélyed. Künn a kertben a fák alatt gyermeki bambaságukba süppedve méláznak az agyalágyultak. Egy kőművessegéd trombitálva fújja orrát éjjel-nappal, mert teste tele van levegővel, de munkája - amint dicsekszik - máris szép eredménnyel járt. Tizenhét évvel ezelőtt, amikor bekerült, a levegő körülbelül a homlokáig ért, most azonban leapadt a melle bimbajáig. Közösen kiszámítottuk, hogy hetvenéves korára teljesen levegőmentes lesz, ha közben valami váratlan esemény nem akadályozza meg tevékenységében. Itt is mindenkinek megvan a maga foglalkozása és szórakozása.

Engem elsősorban két csoport éles szembenállása érdekelt. Azé a két csoporté, mely az egész emberiséget jellemzi. A paranoiások hetykék, szemtelenek, nagyzolók, gyanakvók és gyanúsítók, elégedetlenek és tettre készek, akár a világboldogító politikusok. Sötét résszemmel figyelnek rám egy sarokból, s érzem, hogy „megvan rólam a véleményük". Bármely pillanatban készek volnának bitóra húzatni a társadalom jóvolta érdekében. Nem bírják elviselni magukat, s lelkük kifelé tör a világba, azt akarják kettéhasítani. A skizofrének furcsák, eredetiek, meglepőek, önvádlók, kiszámíthatatlanok és kiismerhetetlenek, akár a vérbeli írók. Beszédük tele van nekünk érthetetlen célzásokkal. Nekem az utóbbiak rokonszenvesebbek. Itt is közéjük elegyedtem. Egy gyöpágy sarkán két fiatalember állt szobrot, megmerevedve. Egy harmadik fiatalember, valami würzburgi bankár krétafehér fia, körbesétált, s valahányszor elhaladt előttem, mindig rendkívül tisztelettel köszönt, én pedig köszönését hasonló tisztelettel viszonoztam. Amint azonban nyolcadszor haladt el előttem, s én nyolcadszor köszöntem vissza, váratlanul szembeköpött, aminek végtelen örültem, mert igazolta és megerősítette erről a betegségről régóta kialakult véleményemet.

Zwetschkét nem érdekelték az elmebetegek. Azt mondta, az ő különösen elnyújtott, lassú nevetésével, hogy ezek kötnivaló bolondok, nem is érdemes velük foglalkozni, csak majd boncolásuk után, az agyszeleteikkel. Ozsonnázni hívott. Bemutatott feleségének, egy szőke, madonnaszerű asszonynak, aki haját hátrasimította domború homlokán, némán fogott velem kezet, némán kínálgatott, s egész idő alatt egyetlen szót se szólt. Kenőmájast ettünk, és sört ittunk. Végre megtudtam, hogy mi történt az elnökkel. Az elnök túlélt mindenkit,

még a háborút és forradalmat is. Nemzedékek pusztultak el körötte, a csatatéren elestek vagy tönkrementek a futuristák, az expresszionisták, a szimultanisták, a neoklasszikusok és konstruktivisták is, ő azonban tovább működött. Az alvók kitartása volt benne. Amikor betöltötte kilencvenedik évét, háziorvosa tanácsára még több elnökséget vállalt. Utolsó éveiben tizenhét helyen elnökült, reggeltől estig szakadatlanul. Tavaly télen halt meg kilencvenkilenc éves korában. Szegény, a századik évét már nem élhette meg.

Búcsút vettem barátomtól, hogy elzarándokoljak sírjához, s ott lerójam a hála és kegyelet adóját. Zwetschke nevetve megölelt. Esőköpenyem zsebébe egy becsomagolt könyvet dugott, s figyelmeztetett, hogy erre még szükségem lehet. Gépkocsin hajtattam a temetőbe, az őrültek közül a halottak közé. Nyomban megleltem az elnök sírját. Zord családi kriptában nyugodott, melyet bárói címere ékesített. Márványoszlopán csak egyetlen mondat volt: *Aludj békében.* Ezt a férfiút, akit életében senki se mert tegezni, most az élők szemtelen egyoldalúságával tegezte valaki. „Méltóztassék békében aludni" - rebegtem fiúi tisztelettel, s megindultan gondoltam emlékére és eltűnt fiatal éveimre. Szememben egy könnyet morzsoltam szét.

Sajnos, üres kézzel jöttem, lóhalálában, még egy virágot se hozhattam neki. De virág talán nem is illett volna erre a szigorú sírra. Zavaromban kutakodni kezdtem zsebeimben. Megtaláltam azt a könyvet, melyet Zwetschke útravaló gyanánt csomagolt be, és kibontottam. Klopstock *Messiás*-a volt, az a hexameteres hősköltemény, mely - nemzedékek egybehangzó véleménye szerint - a világ legunalmasabb könyve, olyan unalmas, hogy még senki sem olvasta el, sem azok, akik magasztalták, sem azok, akik ócsárolták. Állítólag maga Klopstock se tudta elolvasni, csak megírni. Kinyitottam és töprengve lapozgattam benne. Melyik részt olvassam? Mindegy volt. Mivel tudtam, hogy az elhunyt az életében legtöbbre becsülte a nyugalmat, és neki is az lehet a vágya, mint valamennyiünknek, hogy holtában békességesen aludjék, lassan, egyhangúan olvasni kezdtem az első éneket. Csodálatos hatása volt. Egy hajnalka a szomszéd síron rémülten zárta be kelyhét, mintha már éjszaka borult volna reá. Egy bogár a porban hátára pottyant, és úgy maradt, hipnotizálva. Egy pille, mely a kripta fölött kerengett, leesett a levegőből a sírlapra, s összecsukott szárnyakkal aludt. Éreztem, hogy a hexameterek áthatolnak a kripta gránitkövén, lefurakodnak a megboldogult porhüvelyéhez, és síri álma - az örökkévaló álom is - egyre mélyül általuk.

Arra ébredtem föl, hogy valaki két vállamnál fogva rázogat. Figyelmes gépkocsisom volt, akit künn hagytam a temető kapujánál. Az történt, hogy az első ének közepe táján engem is elnyomott az álom. Gyorsan a gépkocsiba vágtam magam. Eszeveszetten nyargaltunk az állomásra.

Csak annyi időm maradt, hogy az utolsó pillanatban beugorjam a már robogó *D.*-vonatba, mely azután szikrazáporban, füttyentgetve, százkilométeres sebességgel vágtatott Berlin felé.

1933

TIZENHARMADIK FEJEZET,

MELYBEN MINT JÓTEVŐ SZEREPEL, FÖLKAROLJA A SORSÜLDÖZÖTT ÖZVEGYET, DE VÉGÜL KÉNYTELEN MEGVERNI ŐT,
MERT ANNYIRA SAJNÁLJA, HOGY EGYEBET NEM IS TEHET

Délelőtt tizenegykor fürödni készült.
Úgy, amint kiugrott ágyából, kurta alsónadrágban, csupasz mellel és karral, hálóing nélkül, csak zöld bőrpapucsát kapva lábára, a fürdőszoba felé szaladt.
Oda, ebben a régimódi lakásban, három szobán át lehetett eljutni.
A harmadik szobában, mely afféle fogadószoba volt, egy nő állott, talpig feketében, mélyén lefátyolozva.
Esti a teljesen ismeretlen nő láttán visszadöbbent. Nem tudta, hogyan kerülhetett eléje.
Mindenekelőtt a meztelenségére gondolt. Két tenyerét szőrös mellére szorította, udvariasságból.
A hölgy ijedtében fölsikoltott. Hátrált, hajlongott. Megrettent, hogy így találkozik azzal, akit annyiszor keresett, s most először lát életében. Azt hitte, hogy ezzel mindent elrontott.
- Bocsánat - mentegetődzött rémülten.
- Mi tetszik? - kérdezte Esti.
- Kérem - hebegte a nő -, kérem szépen... talán majd később... nem tudom... igazán nem tudtam... bocsánat...
- Tessék az előszobába.
- Ide?
- Oda - mondta Esti durván -, oda.
A nő, mint valami fekete felleg, mellyel tele volt a fogadószoba, elvonult, Esti pedig a fürdőszobába ment, ahol már várta őt a langyos, reggeli fürdő.
Dühösen csöngetett.
Jött a szobalány. Megállt a fürdőszoba küszöbén.
- Jolán - kiabált feléje, már a kádból -, Jolán. Hát teljesen megőrültek maguk? Beengednek ide mindenkit.
- Nem én engedtem be. A Viktor.
- Hová?
- Az előszobába.
- De ez itt volt. Itt, az orrom előtt. Hallatlan. Mit akar?
- A nagyságos urat keresi. Már többször járt itt.

- Milyen ügyben?
- Azt nem tudom. Talán irodalmi ügyben - tette hozzá a cseléd egyszerűen.
- Irodalmi ügyben - ismételte Esti. - Gyűjteményes munkákat akar elsózni. Kéreget. Valami szélhámosnő. Besurranó tolvaj. Összeszedhetett volna mindent. Elvihette volna a házat. Ezerszer megmondtam, hogy a koldusoknak adjon valamit, aztán menjenek isten hírével. Csak vasárnap fogadok, tizenkettőtől egyig. Egyébként soha. Értette? Akkor is be kell jelenteni, aki jön. Most nem vagyok itthon. Senkinek. Meghaltam.
- Igenis - szólt a szobalány.
- Tessék? - kérdezte Esti kissé meghökkenve azon, hogy ezt ilyen gyorsan, ilyen magától érthetően veszik tudomásul. - Szóval küldje el. Majd vasárnap. Tizenkettőtől egyig.
A szobalány, miután hallotta, hogy a víz locsog és gazdája fürdik, indult. Könnyű léptei már a másik szobában suhogtak. Esti utánaordított:
- Jolán.
- Parancsol?
- Mondja meg neki, hogy várjon.
- Igen.
- Mindjárt készen leszek.
Meg se szappanozta magát, kikelt a fürdőkádból, felöltözködött, és az előszobába szólt.
A gyászruhás nő belépett. Ismét tele lett vele a fogadószoba. A fehér üvegcsillár, mely ezen a borús, téli délelőttön összes villanygyertyáival égett, elsötétedett tőle, mint valami fekete fellegtől.
Künn szállingózott a hó.
- Mivel szolgálhatok? - kérdezte Esti.
A hölgy nem válaszolt. Csak sírva fakadt. Vékony, szepegő, öregasszonyos nyifogással nyelte könnyeit.
Ennyit lehetett érteni:
- Segítsen... segíteni... segíteni...
Szóval: segítség.
Fátyolát közben fölhajtotta, hogy megtörölje nedves arcát. Sötétzöld szeme volt. Sötétzöld szemét zúzmarás tincsek keretezték, melyeknek még nem volt elegendő idejük megőszülni. Ezek a zilált, majdnem tébolyult fürtök kibomlottak a kalap fekete eresze alól.
„Az özvegy - gondolta Esti -, porba sújtott özvegy. Rémes."
Az asszony trombitálva fújta az orrát, nem törődött azzal, hogy közben elcsúful, nevetségessé válik. Zavarában esernyőjét is behozta, mintha nem merte volna künn hagyni az előszobában. Esernyője egész kis tócsát sírt a tükörfényesre kefélt padlóra.
Cipője, ruhája zokogott.

De honnan jött ide, a megszállott terület milyen részéből, milyen tetves tömlöcből, milyen kültelki nyomorlakásból vagy fáskamrából, és miért hozzá, éppen hozzá, minden bemutatkozás, ajánlólevél nélkül?
Azért, mert ismerte őt. Nem személyesen. Az írásait ismerte.
Esti ismerte ezt.
Ismerte azokat, akik írásait ismerték.
Az özvegy megszólalt. Lehetetlen, hogy az, aki olyan jó ember, meg ne értse őt.
„Nem vagyok jó ember - vitatkozott magában Esti. - Rossz ember vagyok. Vagy még rossz se vagyok. Csak olyan, mint akárki más. Az, hogy megőriztem régi, tiszta érzéseimet - egyedül és kizárólag a kifejezés céljaira -, mesterségbeli titok, olyan műszaki boszorkányság, mint a tájboncolóé, aki formalinoldatban évtizedekig épen tud tartani egy szívet, egy agyvelőlebenyt, mely már rég nem érez és nem gondolkozik. Engem is elfásított az élet, mint mindenkit, aki elért bizonyos kort."
A látogató arra hivatkozott, hogy több verseskönyvét olvasta.
„Az más - folytatta Esti csöndes vitáját. - Ne keverjük össze a dolgokat. Ez irodalom. Borzasztó volna, ha mindaz, amit írtam, megvalósulna. Egyszer azt írtam, hogy gázlámpa vagyok. Mégis élénken tiltakoznék az ellen, hogy valaki gázlámpává változtasson. Azt is említettem valahol, hogy mennyire szeretnék beleveszni a tengerbe. Mikor azonban az uszodában háromméteres vízben úszkálok, mindig eszembe jut, hogy ott nem tudnék leállni, s bizonyos megkönnyebbülést érzek, mihelyt a sekély vízbe érek."
De olyan finom lelkület tükröződik azokról a lapokról, olyan rendkívül finom lelkület.
„Finom az istennyila" - szőtte tovább gondolatait Esti, akit valószínűleg ez a szó hozott ki sodrából: „lelkület". „Ha tudnák, mennyi keménységre, kegyetlenségre, vad egészségre van szüksége annak, aki érzésekkel foglalkozik. Aztán, aki gyöngéd, az szükségszerűen durva is. A gyöngédség csak egyik rejtett alakja a durvaságnak, a durvaság viszont csak egyik rejtette alakja a gyöngédségnek. Bizony, a jóság és rosszaság, az irgalom és kegyetlenség ilyen furcsa viszonyban állanak egymással. Elválaszthatatlanul együtt működnek, az egyik el se képzelhető a másik nélkül, akárcsak az, hogy valaki, akinek kitűnő a szeme, ne lássa meg egyformán a kéket és vöröset, a pillangót és gilisztát. Ellentétek, az igazi, két ellensarki vég, de mindig természetes kölcsönhatásban vannak s a körülmények szerint váltakoznak, egymás nevét veszik föl, keringenek, átalakulnak, mint a pozitív és negatív villamosáram. No, hagyjuk. Ami azonban ott a papíron „finom"-nak érzik, csak azér van, mert pontos, mérnökien biztos, s mögötte én

vagyok, én - a keservét -, aki naponta jó időben, rossz időben, amikor kedvem támad és amikor nem is támad kedvem, órákig írok, gyakorlom makrancos ujjaimat, sziszegve és fogaimat csikorgatva. Én volnék finom? Akkor a kovács is finom. Inkább kovács vagyok, asszonyom. Verem az üllőt pöröllyel, patkót kalapálok lovamnak, pompás acélpatkót, hogy gyorsabban futhasson az országút porában. Mert jegyezze meg, a szárnyas ló nem tud röpülni. Csak úgy látszik, hogy röpül, a földön vágtat, de mennyire a földön. Szóval mesterember vagyok. Nézze ezeket a csontokat, ezt a mancsot, ezt a mellet, melyet az imént meztelenül is látott, ahogy kikerült a teremtés műhelyéből. Mondja, de őszintén, csakugyan egy undok, kákabélű költőhöz hasonlítok, s nem inkább egy kovácshoz?”
Esti föl is állt, megmutatta magát igaz valójában, odament látogatójához, hogy goromba közelségének hatása alatt végre a tárgyra térjen.
Az lassanként kitálalt.
Rakosgatta panaszait, egyenként szedegette ki magából, mint valami mindig nyitott fiókból.
És ez jó hatással volt rá. Már nem sírt.
A fájdalom a maga elvont egészében, madártávlatból, mindig borzalmasabb, mint közelről: a részletekkel való bíbelődés kijózanít bennünket, leszerel, legalábbis figyelmet követel tőlünk, önfegyelmet, hogy rendezzük a zűrzavart. Ilyenkor egy kereket találunk, egy csavart, egy pántot, mely a pokolgépet alkotja. Mindez már babramunka, játék. Az apró dolgok megnyugtatnak.
Esti mindenre el volt készülve. Ezt várta: halál és éhség, börtön és ínség, vörheny, agyhártyagyulladás, elmebaj.
Következtek a közelebbi, tárgyi adatok.
Az asszony megboldogult ura valaha igazgatótanító volt egy mezővárosban, tavaly nyáron halt meg, hosszú szenvedés után, ötvenkét esztendős korában, rákban.
- Igen - szólt Esti határozottan, mintha a rákot helyeselné.
Felköltöztek a vidékről, ma egy szoba-konyhás lakásban laknak, öten. Tudniillik négy gyermeke van. Nagy család, kis nyugdíj, amint ez már divat. A kisebbik fiúcska tizenkét éves, középfültő-gyulladás után megoperálták, még mindig nyitva van a füle, s folyik.
- Igen.
Ennek a bátyja gyárba jár, villanyszerelést tanul, még nem kap fizetést.
- Igen.
A nagyobbik leány fehérvarrónő, de nem tud kimenni az utcára, mert most télvízidőn nincs cipője.
- Igen.
Esti csak a tüdővészt várta, s csodálatos, mihelyt rágondolt, az özvegy

ezt mondta: „tüdővész”. A kisebbik leánykájának volt tüdővésze.
Ami magát az asszonyt illeti, munkát szeretne vállalni, akármit, hiszen még tud dolgozni, főképp egy trafikról álmodozik vagy legalább egy újságosbódéról, melyben télen-nyáron ott lehet üldögélni, reggeltől estig.
- Igen, igen.
Esti jóval kevesebbet hallott, mint amire fölajzotta magát. Végtére ezek azok az igénytelen - és érdektelen - panaszok, melyeket az élet termel, jobbára gyárilag, ijedelmes egyformasággal. A nagyüzem nem engedi, hogy eredetit alkosson.
De talán épp ez a képzelethíjasság lepte meg, ez a szürkeség és elcsépeltség: az, hogy ilyen selejtes árukat tettek eléje, s ezeket mégis végzetként viselik egyesek, akiknek kiosztották.
Ezt gondolta:
- Nincs több?
És várt.
De nem volt több. Elfogyott.
Esti leült. Odafordult az asszonyhoz.
- Mivel segíthetek?
Egy összeggel, mely nem nagy - neki igazán semmi sem -, de vele pillanatnyilag talpra állítható az egész boldogtalan, jobb sorsra érdemes család. Mindezt nem szabad félreértenie. Nem alamizsnául vagy ajándékul kéri ő meg a szerencsétlen, beteg gyermekei, csak kölcsönképp, melyet szorgalmas munkájukkal meg fognak szerezni, ha kell, ledolgozzák, természetben, itt vagy egyebütt, mindenesetre visszafizetik az utolsó fillérig, a legutolsó fillérig, pontos havi részletekben, melyeket előre is meg lehet határozni.
Estit ez dühbe hozta. Ezek mindnyájan ilyen üzletet ajánlanak, kecsegtető tőkegyümölcsöztetést. Szigorúan tőkés alapon állanak. Olyan megbízhatók, hogy hozzájuk képest a *Bank of England* szinte megbízhatatlannak látszik.
- Valóban - mormogta -, a *Bank of England* - és majdnem elnevette magát buta ötletén.
Szerette az ilyen hülyeségeket.
Attól félt, hogy ennyi szenvedés előtt csakugyan röhögni fog. Harapdálta szájhúsát, hogy a testi fájdalom megakadályozza a botrányt, majd hadarva és könnyedén beszélni kezdett, mert azt is tudta, hogy mikor ajkainkat és elménket foglalkoztatjuk, könnyebben visszatarthatjuk a nevetést.
- Szóval erről lenne szó, ugyebár? Erről az összegről, átmenetileg, időszerűleg, tudom. Nézze, igen tisztelt asszonyom. Én nekem magamnak is vannak kötelezettségeim - ezt egy bankártól hallotta évekkel ezelőtt, akitől pénzt kunyorált formásabb külsőségek között, de nem kevésbé kétségbeesetten, s minthogy ebben a pillanatban

élénken látta és hallotta ezt a jelenetet, még gyorsabban folytatta.
- Rokonaim vannak és barátaim. Személyzetem. Satöbbi, satöbbi. Én is dolgozom. Robotolok. Éppen eleget. Ahány betű, annyi falat kenyér - „kalács", süvöltött benne valami, „kalács, kalács, te gazfickó".
Az özvegy nem felelt. Nyugodtan a szemébe tekintett.
Esti még mindig a süvöltő hangot hallotta. Fölugrott. Sietve átment a másik szobába.
Onnan kissé lassabban tért vissza. Bal öklét zárva tartotta. Letett az asztalra valami bankjegyet. Nem nézett oda.
Az özvegy azonban, noha nem akarta, azonnal rápillantott, s akkor arcán ámulat tükröződött: valamivel több volt, mint amennyit kért, az összeget az adományozó kikerekítette.
Az a fagy, mely beléptekor szinte megdermesztette, fölolvadt, szétömlött, akár a hólé a padlón. Nem tudta, hogy elfogadhatja-e. Hogyne, hogyne, csak fogadja el.
A pénzt a markába szorította. Hálálkodott. A legnagyobb szóval hálálkodott, azzal, aminél nincs több:
- Isten.
- Jó - vágott szavába Esti. - Írja föl a címét. Tehát Kispesten laknak. Igaz is, hány éves a kisebbik leány?
- Tizenhat.
- Lázas?
- Csak este, kérem. Reggel sohase lázas.
- Helyes. Majd gondolkozom. Talán sikerül elhelyeznem a tüdőgondozóban. Még nem tudom. Mindenesetre megpróbálom. Jövő héten szólítson föl. Akármikor. Itt a telefonszám.
Másnap levelet kapott tőlük, melyet mind az öten aláírtak. A levél hosszú volt. Így kezdődött: *Méltóságos Urunk!*
Eszerint új társadalmi rangjelzést kapott, kinevezték, előléptették, a saját hatáskörükben.
Ezt írták: *Méltóságod szíve...* Esti a szívéhez kapott. A méltóságos szívéhez.
Azt az ígéretet, hogy a kisebbik leányt esetleg bedugja majd valamelyik közkórházba vagy hova, maga se vette komolyan. Ezt inkább tapintatból tette, formaságból, a csiszolt stílusérzékére hallgatva, hogy a búcsúzkodás pillanatában az özvegy figyelmét elterelje az összegről, melyet az akkor csúsztatott kopott táskájába, s gondolatát egy jövőbeli szívességre irányítva csillapítsa esetlenül folyamatos, mindig ismétlődő hálálkodását, melyet már igazán nem bírt el.
Esti délelőttönként, mikor fölébredt, az ágyába szokta vitetni telefonját. Odatétette párnája mellé, meleg paplanja alá, mint mások a macskát. Szerette ezt a villamos állatot.
Amíg a pihentség jóérzésével kinyújtózkodott a széles ágyában, s

dőzsölt a nyugalomban, leemelte a hallgatót, bemondott egy számot. A város az ágyába jött. Még álmosan, szolgák éber hangjait hallotta a drót másik végén, egy messze tüdőgondozó reggeli zenebonáját. Az intéző orvost kérette oda, aki ifjúkori barátja.
„Mondjátok csak, van szabad ágyatok?" „Az, kérlek, soha sincs, de mindig lehet valahogy csinálni. Csak jöjjön el a kislány az anyjával és az okmányaival, majd meglátjuk."
Pár nap múlva az orvos szólította föl. Értesítette, hogy pártfogoltját fölvették.
Most már csak az újságosbódé maradt hátra. Úgy érezte, hogy ezt a lépést is kötelessége megtenni. Nem is emberi, hanem rokoni kötelessége. Mióta beszélt az özveggyel, mintegy atyafiságba került vele.
Előbb meglátogatta a családot.
Abban a szobában, amelyben laktak, a mennyezetről csupasz villanyosdrót lógott, azon egyetlen, ernyőtlen villanykörte, mely élesen megvilágította őket.
Margitka, a kislány, már a tüdőgondozóban feküdt. A nagyobbik leányt Angélának hívták, és nem volt szép. Kedélytelennek látszott. Dallamosan beszélt. Egyenes, fehér orra volt, mintha krétából faragták volna ki. Lacika, a fülfájós gimnazista, a latin nyelvtanja előtt gunnyasztott. Eredménytelen munkakeresésében hazajött a szerelő is, alig köszönt, a proletárok komorságával egy sarokba húzódott, onnan méregette végig a vendéget, oly komor és fürkész figyelemmel, mintha legalábbis meg akarta volna írni őt. Estinek fogalma se volt, mit gondolhatott felőle.
Az újságosbódé megszerzése nehezen ment. Ott, ahol az ilyen engedélyeket kijárják, a tanácsos mosolyogva jelentette ki, hogy Magyarországon egy miniszteri bársonyszéket is könnyebb megkapni, mint ilyen üvegketrecet. Teljesen ki van zárva, hogy belátható időn belül hely üresedjék.
Esti ezt tudomásul vette. Minthogy azonban az özvegyet mégse lehetett beültetnie egy miniszteri bársonyszékbe - legalábbis egyesek furcsállották volna -, kitartott az üvegketrec mellett. Tudta, hogy vannak törvények, paragrafusok, döntvények, melyek tényleg kemények és könyörtelenek, de minden törvény, paragrafus, döntvény mellett egy-egy halandó áll, aki gyarló s kellő szakértelemmel leszerelhető. Nincs is lehetetlenség, amennyiben csak emberektől akarunk elérni valamit. Ennélfogva mosolygott, hazudott, hízelgett, csúszott-mászott, fölényeskedett, pimaszkodott, amint kellett. Az özvegyet egy helyütt közeli, anyaági leszármazottjának nevezte, buzgó katolikusnak, másutt régi derék kálvinistának, a békeszerződés földönfutójának, egyebütt pedig a fehérterror áldozatának, visszatérő, bécsi emigránsnak.

Ilyen tekintetben Estinek sohase voltak különösebb aggályai.
Vajon mi adott neki erőt? Erre ő maga is kíváncsi volt.
Amikor éjszaka eszébe ötlött a család, vagy amikor néha kora reggel kelt föl, csak azért, hogy a hivatalokban elcsípjen valakit, akit éppen kellett, magának is föltette ezt a kérdést.
Talán azzal áltatta magát, hogy meg lehet menteni valakit. Tetszelgett a pártfogó szerepében, titkos hatalmi vágyát élte ki, meghatotta érzelgős áldozatkészsége? Vezekelt valamiért? Vagy csakugyan a vadászszenvedély izgatta, játékos kísérletének eredménye, az emberek befolyásolhatósága?
Esti, miután latra vetette az érveket, mindegyik kérdésre nemmel volt kénytelen felelni.
Másért fáradozott. Csupán azért, mert egyik szeszélyes pillanatában odadobta azt az összeget. Ennek az lett egyenes következménye, hogy a leánynak ingyenes ágyat szerzett a tüdőgondozóban, viszont ebből az következett, hogy az anyának is biztosítani kellett a megélhetését. Egyik tette végzetesen szülte a másikat. Most pedig sajnálta volna, ha munkája kárba vész. Kissé tökéletesebbnek óhajtotta látni, kissé kerekdedebbnek.
Amint a kereskedők mondják, szaknyelven: „már futott a pénze után".
Az özvegy végre megkapta az újságosbódét, kitűnő helyen, a körút egyik forgalmas sarkán.
Szeptemberi verőfény ragyogott az üvegkalickán, megaranyozta a külföldi folyóiratokat, sugárkoszorúba vonta Dekobrát és Bettauert. Közöttük a nő lábadozó mosollyal tett-vett, mint valami színpadon, elkülönítve s mégis részt véve az utca életében, a legnagyobb nyilvánosság előtt.
Esti, minthogy útjába esett a bódé, olykor megállott itt, már nem mint pártfogó, hanem mint vevő. Vásárolt egy újságot, pedig nem is volt rá szüksége. Érdeklődött Margitka állapota iránt.
- Köszönöm - integetett az özvegy, amint félkesztyűs kezével rakosgatta a lapokat -, nagyon köszönöm. Meglenne. Csak a koszt rossz. Nem adnak eleget - súgta titokzatosan. - Nekünk kell pótolnunk. Minden másodnap egy kis vajat viszünk. Gyalog. Mert a villamosra se futja.
Aztán rátért a gimnazistára:
- Szegénykémnek az idén meg kellett ismételnie az osztályt. Tavaly háromból bukott. Tetszik tudni, a füle miatt. Nem hall. Nem hallja a tanárok beszédét. A bal fülére megsiketült.
Esti nem hitte, hogy a földön bármit is rendbe lehet hozni. Hiszen látta, hogy mihelyt megfoltozta a nyomorúságot egy helyütt, az nyomban ki is lyukad más helyütt. De titokban legalább egy csöpp javulást remélt, valami látszólagos enyhületet, valami viszonylagos nyugalmat, egy jó szót, mely földeríti, megjutalmazza. Most ő leste az

alamizsnát.
Télen szakadt az eső. A bódé az általános áradásban egy világítótoronyhoz hasonlított. Az özvegyasszony helyett a fehérvarrónő szolgált ki. Ideges vidámsággal énekelte:
- Mamus meghűlt. Mamusnak fájnak a lábai. Mamust most én helyettesítem.
Esti hazamenet a bódéra gondolt, melyben - úgy tetszett - a nagyobbik lány is fázik, s az özvegyre, aki ágyban fekvő beteg. Otthon leült kandallója mellé. A parázs rőt fényt vetett mogyorószín függönyeire.
Kedvetlenül állt föl.
- Unom én ezt - sóhajtott -, nagyon unom.
Később már csak fél szemmel figyelte a bódét, messziről, mikor a társaskocsira várt. Torkig volt velük. Ha csak tehette, elkerülte őket.
- Haljanak meg - dörmögte. - Én is meghalok, éppoly nyomorultul, mint ők. Mindenki meghal.
Az özvegy meg a családja nem tolakodott. Miután ismételten kifejezték, hogy csak neki köszönhetnek mindent - ezt a sok mindent -, mentek a maguk útján. Nem akartak többé terhére lenni.
Nem látta őket, nem hallott felőlük.
Egy nyugtalan májusi este a szél port kevergetett az utcán. Esti a cukrászdában ült, és csokoládét ivott. Amint kilépett a cukrászdából, belebotlott az özvegybe.
Az nem vette észre.
Esti szólította meg. Vallatta, hogy mi újság, már ezer éve nem látta.
Az asszony egy darabig nem szólt.
- Az én Lacikám - dadogta -, az én kis Lacikám - s elfulladt a hangja.
A kis gimnazista már két hónappal ezelőtt meghalt.
Esti a szemét lesütötte a földre, melyben ott porladt a kisfiú.
Az özvegy sorra elmondott mindent, Margitkának reggel is lázai vannak, haza akarják küldeni a tüdőgondozóból, nem tarthatják ott tovább. Angéla elvesztette állását a varrodában, mert folyton őt kellett helyettesítenie. A bódét föladták. Ő maga nem ácsoroghatott ottan a fájós lábaival. Talán jobb is így.
Esti bólintott:
- Persze, persze.
Egy gázláng alatt állott. Nézet az özvegy arcát. Már nem volt oly dúlt és kusza, mint amikor először találkozott vele. Dermedt volt és nyugodt.
Csak ne hasonlított volna annyira az édesanyjára s azokra a nőrokonaira, akik éppígy szürkültek el, hullottak lefelé, akkor minden jó lett volna. De vád tekintett róla. Valami fájó, majdnem szemtelen szemrehányás.
Ez fölingerelte.
Hát tehetek róla? - háborgott magában. - Vagy talán azt hiszitek, hogy

én magam csinálom ezeket a disznóságokat? Egyáltalán mi a fészkes fenét akartok tőlem, mindig éntőlem?
Tiltakozásul egy mozdulatot tett. Odakapott az özvegyhez. Megragadta a karját. Rázta a vékony öregasszonyt a fekete ruhájában, dulakodott vele.
- Hó - kiabált -, hó - mintha ágaskodó lovat fékezne.
Aztán egy mellékutcába rohant.
- Mit csináltam? - lihegte. - Jaj, én szerencsétlen. Egy asszonyt. Egy gyönge, nyomorult nőt. Beszámíthatatlan vagyok.
A falhoz dőlt. Még mindig lihegett az indulattól. De azért boldog volt. Kimondhatatlanul boldog volt, hogy végre-valahára jól megverte.

1927

TIZENNEGYEDIK FEJEZET,

MELYBEN GALLUSNAK, A MŰVELT, DE ROSSZ ÚTRA TÉVELYEDETT FORDÍTÓNAK TITOKZATOS ÜZELMEIRŐL RÁNTJUK LE A LEPLET

Költőkről és írókról beszélgettünk, régi barátainkról, akik egykor velünk együtt vágtak neki az útnak, aztán lemaradtak, és nyomuk veszett. Időnként egy nevet dobtunk a levegőbe. Ki emlékszik még rá? Bólongtunk, és szájunkon halvány mosoly derengett. Szemünk tükrén egy elfeledettnek hitt arc rémlett föl, egy elkallódott pálya és élet. Ki tud róla valamit? Él még? A kérdésre csönd volt a felelet. Ebben a csöndben dicsőségének elszáradt koszorúja úgy csörgött, mint avar a temetőben. Hallgattunk.

Így hallgattunk akkor is, percekig, mikor valaki Gallus nevét idézte.

- Szegény - mondotta Esti Kornél. - Én évekkel ezelőtt még láttam - de ennek már hét-nyolc éve lehet - nagyon szomorú körülmények között. Ekkor olyasmi történt vele egy detektívregénnyel kapcsolatban, ami maga is detektívregény, a legizgalmasabb és legfájóbb, amit valaha átéltem.

Hát ismertétek őt, legalább félig-meddig. Tehetséges fiú volt, szikrázó, ösztönös, amellett lelkiismeretes és művelt is. Több nyelven beszélt. Angolul úgy tudott, hogy állítólag a walesi herceg is tőle vett angol nyelvleckéket. Négy évig élt künn Cambridge-ben.

Volt azonban egy végzetes hibája. Nem, nem ivott. Hanem mindent, ami keze ügyébe esett, elemelt. Lopott, mint a szarka. Mindegy volt neki, hogy zsebóra-e, mamusz vagy egy óriási kályhacső. A lopott holmik értékével éppúgy nem törődött, mint térfogatukkal és nagyságukkal. Gyakran nem is látta hasznukat. Öröme mindössze abból állott, hogy megtegye, amit akart: hogy lopjon. Mi, legközelebbi barátai, igyekeztünk őt jobb belátásra bírni. Lelkére beszéltünk, szeretettel. Leszidtuk és megfenyegettük. Ő igazat is adott nekünk. Ígérgette, hogy küzdeni fog a természete ellen. De az értelme hiába küzdött, a természete erősebb volt nála. Folyton visszaesett.

Számtalanszor rápirítottak és megalázták őt idegenek, nyilvános helyen, számtalanszor tetten is érték, s nekünk ilyenkor mindig hihetetlen erőfeszítést kellett kifejtenünk, hogy tettének következményeit valahogy elsimítsuk. Egy ízben azonban a bécsi gyorson kiemelte egy morva kereskedő pénztárcáját, aki ott a helyszínen lefülelte, s a legközelebbi állomáson átadta a

csendőröknek. Megláncolva hozták Budapestre.
Ismét próbáltuk menteni. Ti, akik írtok, tudjátok, hogy minden a szavakon fordul meg, egy költemény jósága éppúgy, mint egy ember sorsa. Bizonyítgattuk, hogy kleptomániás és nem tolvaj. Az, akit ismerünk, rendszerint: kleptomániás. Az, akit nem ismerünk, rendszerint: tolvaj. A bíróság nem ismerte őt, ennélfogva tolvajnak minősítette, és kétévi börtönre ítélte.
Miután kiszabadult, egy sötét decemberi reggelen, úgy karácsony előtt, éhesen, lerongyoltan rontott be hozzám. Térdre rogyott elém. Könyörgött, hogy ne hagyjam el, segítsek rajta, szerezzek neki munkát. Arról, hogy a neve alatt írjon, egyelőre szó se lehetett. Viszont mást nem tudott, mint írni. Fölkerestem hát egy derék, emberséges kiadót, beajánlottam, s a kiadó másnap meg is bízta egy angol detektívregény lefordításával. Afféle szemét volt ez, mellyel mi átalljuk bepiszkítani a kezünket. Nem olvassuk el. Legföljebb lefordítjuk, de akkor kesztyűt húzunk. Címe - még ma is emlékszem -: *Viciszláv gróf titokzatos kastélya*. De mit számított ez? Örültem, hogy tehetek valamit, örült ő is, hogy kenyérhez jut, s boldogan látott hozzá a munkának. Oly szorgalmasan dolgozott, hogy - a kikötött határidőt meg se várva - a kéziratot három hét múlva leszállította.
Végtelenül elcsodálkoztam, mikor a kiadó pár nap múlva telefonon közölte velem, hogy pártfogoltam fordítása teljesen hasznavehetetlen, és ő ezért egy fityinget se hajlandó fizetni. Nem értettem a dolgot. Kocsira ültem, és odahajtattam.
A kiadó némán kezembe adta a kéziratot. Barátunk csinosan legépelte, meglapszámozta, sőt az oldalakat nemzetiszín zsineggel is összefűzte. Mindez őrá vallott, mert - azt hiszem, már említettem - irodalmi tekintetben megbízható, aggályosan pontos volt. Olvasni kezdtem a szöveget. Fölkiáltottam az elragadtatástól. Világos mondatok, elmés fordulatok, szellemes nyelvi lelemények sorakoztak egymás mellé, melyek talán méltók se voltak ehhez a fércműhöz. Ámulva kérdeztem a kiadótól, hogy mi kivetnivalót talál ezen? Az most kezembe nyomta az angol eredetit, éppoly némán, mint a kéziratot, s arra kért, hogy vessem össze a két szöveget. Egy fél óráig búvárkodtam, hol a könyvbe, hol a kéziratba pillantva. Végül döbbenten álltam föl. Kijelentettem, hogy a kiadónak tökéletesen igaza van.
Hogy miért? Ne próbáljátok kitalálni. Tévedtek. Nem valami más regény kéziratát csempészte oda. Ez csakugyan *Viciszláv gróf titokzatos kastélyá*-nak gördülékeny, művészi, helyenként költői lendületű fordítása volt. Megint tévedtek. Egyetlen félreértés se fordult benne elő. Végre ő igazán tudott angolul is és magyarul is. Hagyjátok abba. Ilyet még nem hallottatok. Más volt itt a bibi. Egészen más.
Én is csak lassanként, fokról fokra jöttem rá. Ide figyeljetek. Az angol eredeti első mondata így hangzott: *A viharvert, ódon kastélynak mind a*

harminchat ablaka tündöklött. Fönn az első emeleten a táncteremben négy kristálycsillár ontotta pazar fényét... A magyar fordításban ez állt: *A viharvert, ódon kastélynak mind a tizenkét ablaka tündöklött. Fönn az első emeleten két kristálycsillár ontotta pazar fényét...* Tág szemeket meresztettem, és tovább olvastam. A harmadik oldalon az angol regényíró ezt írta: *Viciszláv gróf gúnyos mosollyal kiverte tömött pénztárcáját, s odavetette a kért összeget, ezerötszáz fontot...* Ezt a magyar fordító ilyeténképpen tolmácsolta: *Viciszláv gróf gúnyos mosollyal kivette pénztárcáját, s odavetette a kért összeget, százötven fontot...* Most már baljós gyanakvás töltött el, amely a következő percekben - sajnos - szomorú bizonysággá erősödött bennem. Lejjebb, a harmadik oldal alján az angol kiadásban ezt olvastam: *Eleonóra grófnő a táncterem egyik sarkában ült, estélyi öltözetben, s régi családi ékszereit viselte: a gyémántokkal rakott fejéket, melyet még ükanyjától, a német választófejedelemnétől örökölt, hattyúkeblén igazgyöngy füzér csillogott opálosan, ujjai pedig szinte merevedtek a briliáns-, zafír-, smaragdgyűrűktől...* A magyar kézirat a fönti színes leírást nem kis meglepetésemre ekképpen adta vissza: *Eleonóra grófnő a táncterem egyik sarkában ült, estélyi öltözetben...* Több nem volt. A gyémántokkal rakott fejék, a gyöngyfüzér, a briliáns-, zafír- és smaragdgyűrűk hiányoztak.

Értitek-e, mit művelt ez a szerencsétlen, jobb sorsra érdemes írótársunk? Egyszerűen ellopta Eleonóra grófnő családi ékszereit, s hasonló megbocsáthatatlan könnyelműséggel rabolta ki a különben annyira rokonszenves Viciszláv grófot is, akinek ezerötszáz fontjából csak százötvenet hagyott meg, és ugyanígy emelt el a táncterem négy kristálycsillárjából kettőt, ugyanígy sikkasztotta el a viharvert, ódon kastély harminchat ablakából huszonnégyet. Kerengett velem a világ. Döbbenetem csak akkor hágott tetőfokára, mikor minden kétséget kizárólag megállapítottam, hogy ez végzetes következetességgel vonul végig egész munkáján. Amerre csak járt a fordító tolla, mindenütt megkárosította a szereplőket, akiket csak akkor ismert meg, s ingót, ingatlant egyformán nem kímélve, belegázolt a magántulajdon alig vitatható szentségébe. Különféleképpen dolgozott. Legtöbbször szőrénszálán eltűntek az értékek. Azoknak a szőnyegeknek, páncélszekrényeknek, ezüstneműeknek, melyek az angol eredeti irodalmi színvonalát vannak hivatva emelni, a magyar szövegben hűlt helyét leltem. Máskor csak elcsent belőlük valamit, a felét vagy a kétharmadát. Ha valaki az inasával öt bőröndöt vitetett a vonatfülkébe, ő csak kettőt említett meg, a másik háromról alattomosan hallgatott. Számomra mindenesetre az volt a leglesújtóbb - mert ez már határozottan rosszhiszeműségre és férfiatlanságra vallott -, hogy a nemesfémeket és drágaköveket nem ritkán értéktelen és silány anyagokkal cserélte föl, a platinát bádoggal, az aranyat rézzel, a

gyémántot csehgyémánttal vagy üveggel.
Lógó orral vettem búcsút a kiadótól. Kíváncsiságból elkértem a kéziratot, s az angol eredetit. Minthogy izgatott ennek a detektívregénynek igazi rejtélye, otthon tovább folytattam nyomozásom, s pontos leltárt készítettem az ellopott tárgyakról. Déli egytől hajnali fél hétig dolgoztam szakadatlanul. Végül kiderítettem, hogy megtévelyedett írótársunk a fordítás során az angol eredetiből jogtalanul és illetéktelenül 1 579 251 font sterlinget tulajdonított el, 177 aranygyűrűt, 947 gyöngy nyakéket, 181 zsebórát, 309 fülbevalót, 435 bőröndöt, nem említve a birtokokat, erdőket és legelőket, hercegi és bárói kastélyokat, s más apróbb-cseprőbb tárgyakat, zsebkendőket, fogpiszkálókat és csengettyűket, melyeknek fölsorolása hosszadalmas és talán céltalan is volna.
Hogy hova tette ezeket az ingókat és ingatlanokat, melyek végre csak papíron, a képzelet birodalmában léteztek, hogy mi célja volt ellopásukkal, annak vizsgálata messze vezetne, és így nem is firtatom. De mindez meggyőzött arról, hogy még mindig rabja bűnös szenvedélyének vagy betegségének, gyógyulásához semmi remény, és nem érdemes arra, hogy a tisztességes társadalom támogassa. Én erkölcsi fölháborodásomban levettem róla a kezem. Átadtam sorsának. Azóta nem hallottam felőle.

1932

TIZENÖTÖDIK FEJEZET,

MELYBEN PATAKI A KISFIÁÉRT AGGÓDIK, Ő PEDIG AZ ÚJ VERSÉÉRT

Esti Kornél egy téli estén a dolgozószobájában levelet írt kiadójának. Tolla gyorsan szántotta a papírt. Egyszerre észrevette, hogy nem tud többé figyelni mondataira. Más hangokat hallott:
Mért nézek az éjbe? Mért hallom a vándor bolygók robogását, mért látom a csillag messze, kalandor fényét...!
Félredobta levelét. Leírta ezeket a szavakat. Aztán várt, vajon lesz-e belőle valami, vagy - mint sokszor - elakadt az égi távirat, mintha valahol baj volna a leadógépben.
De most ömlöttek a sorok, kiegészültek és megvilágították egymást. Tágra nyitotta fülét. Új hangokat hallott. Szemeit az ablakot takaró zöld függönyre meresztette. Azon keresztül is látta a csillagos égboltot. Sokáig jegyezgetett, összevissza. Voltaképp akkor tudta meg, mit akart kifejezni, mikor már elkészült.
Maga is ámult.
Többször elolvasta. A költemény közepén három sort törölt. De vissza kellett állítania. Nem lehetett ezen változtatni egy betűt sem. Úgy volt jó, ahogy volt.
Vette írógépét, és letisztázta.
Amikor az utolsó sorokat kopogtatta, csöngettek a kapun. A szobalány Patakit jelentette be.
- Szervusz - kiáltotta feléje az írógép mellől, s föl se tekintett rá. - Foglalj helyet. Azonnal.
Pataki a homályban állt. Nem lehetett látni az arcát.
Ő Estit látta az íróasztalnál, borzas haját az állólámpa aranyfényében, dohányfüsttől bokrétázva, amint még mindig zongorázott írógépén.
Nem ült le. Csak állt.
Patakival újabban ritkán találkoztak.
Jötte meg is lephette Estit. De nem szólt, erre nem volt ideje. Még mindig kopogtatott. Miután nevét is aláírta, kihúzta a gépből a friss oldalt. Így szólt:
- Verset írtam. Meghallgatod? Két gépelt oldal.
Pataki a szoba túlsó sarkában egy karosszékbe ült. Esti tagoltan, hogy a vers minden betűjét érthesse, olvasta:
Mért nézek az éjbe? Mért hallom a vándor bolygók robogását...
Nagy íve volt ennek a költeménynek, biztosan, egyenletesen

emelkedő, lassan, szelíden lehanyatló. Olvasás közben még inkább tetszett neki. Meg volt győződve, hogy maradandó alkotása, s évek múlva is boldogan gondol erre a téli estére, amikor a semmiből létrehívta. A befejező részt, melyben minden kiteljesedik - csak néhány indulatszó ez, néhány fölkiáltás -, különösen élvezte.
A kéziratot leejtette íróasztalára.
- Szép - hallatszott a sötétből egy kis szünet után Pataki hangja.
- Tetszik? - vallatta Esti, mert mihelyt dicsérték, átvette a kétkedő szerepét. - Igazán tetszik?
- Nagyon - felelte Pataki.
Fölkelt a karosszékből. Az állólámpa fénykörébe jött, lassan. Megragadta Esti mindkét kezét. Ünnepélyesen mondta:
- Kérlek, én azért jöttem hozzád, mert még sohase voltam ily közel az öngyilkossághoz.
- Micsoda? - riadt fel Esti.
- Lacika - dadogta Pataki. - Lacika.
Esti meggyújtotta a mennyezetcsillárt: Látta, hogy barátja halottfehér, s reszket minden ízében.
- Mi történt? - kérdezte. - Mi történt vele?
- Egy óra múlva operálják.
- Miért?
- Vakbélgyulladás.
- Hisz az semmi. Ülj le, Elek, ülj ide. Ne szamárkodj. Akarsz egy pohár vizet?
Pataki ivott egy kortyot.
- Jaj - sóhajtott -, végem. Tudom, hogy végem. De a kórházban már nem volt maradásom. Délután szállítottuk be. Most előkészítik szegénykét. Ezt nem bírtam nézni. Az anyja maradt vele. Künn vár a kocsi. Mindjárt megyek.
- Mióta beteg?
- Hát elmesélem. Hogy is volt csak? - mondta, s arcára tapasztotta izzadt, fehér tenyerét. - Lacika már egy hete panaszkodott, hogy fáj a gyomra. Mindig a gyomrát fájdította, satöbbi. Azt hittük, karácsonyi gyomorrontás. Az ünnepek alatt sokat evett, satöbbi, satöbbi. Hát így kezeltük. Hashajtó, koplaltatás, satöbbi. De nem lett jobban. Ma reggel aztán hányt. Nyomban elhívattuk Rátzot, utána Varghát is, aztán a tanárt, Elzászt. Szóval vakbélgyulladás. Kilenckor operálják.
- Ugyan. Hát csak ennyi az egész?
- De láza van. Harminckilenckettő. Ilyen nagy láz arra vall, hogy a vakbél gennyes.
- Minden vakbélgyulladásnál van láz.
- Mi csak átfúródástól félünk.
- Az rázóhideggel jár. Kirázta a hideg? Nahát. Ne izélj. Nincs ott semmi átfúródás.

- Azt hiszed?
- Azt, azt.
- De altatják.
- Csináltasd helyi érzéstelenítéssel.
- Nem lehet. Éppen ez az. Elzász azt mondta, hogy nem lehet.
- Akkor altatják.
- Csakhogy a szíve gyönge. A vörheny óta olyan gyönge a szíve, hogy folyton pihennie kellett, még a torna alól is föl van mentve. Jaj, ha ezzel a gyerekkel valami történik, én nem élem túl. Érted, egy pillanattal sem élem túl.
- Hány éves?
- Kilenc.
- Kilenc? Hisz már nagy gyerek. Elzász két-három éveseket is operál, s eddig még egyikkel se történt semmi. Különben is a gyermekek életereje a csodával határos. Azok a friss sejtek, azok az elhasználatlan, élettől duzzadó szövetek föl se veszik azt, amibe az erős felnőttek belepusztulnak. Légy teljesen nyugodt. Kidobják a vakbelét, és kutya baja. Egy hét múlva fölkel. Holnap, nem: még ma, másfél óra múlva - nevetni fogsz az egészen. Mindketten nevetünk majd.
Pataki csillapodott. Miután kiöntötte rémületét, üres lett, s ámulva tekintett szét ebben a dúlt, forró levegőjű dolgozószobában.
- Hallatlan - mondta Esti hirtelen, s arcát elfintorította. - Hallatlan. Én pedig untattalak téged.
- Mivel?
- Ezzel a szeméttel.
- Milyen szeméttel?
- Ezzel a verssel.
- Ja. Nem untattál.
- Dehogynem. Amikor ilyen lelkiállapotban vagy - megjegyzem: minden ok nélkül -, én téged, szegény barátom, legújabb elmeszüleményemmel szórakoztatlak. Hát ez pokoli, igazán pokoli.
- Nem. Hidd el, még jól is esett hallani. Legalább elterelte kissé a figyelmem.
- Tudtál figyelni?
- Tudtam.
- Érdekelt?
- Hogyne.
- És mi róla a véleményed?
- Az, hogy kitűnő. Egyik jelentős versed.
- Csak jelentős?
- Nagyon jelentős.
- Nézd, én nem akarok dicséretet zsarolni. Ettől - tudod - mindig undorodtam. De szükségem van arra, hogy egy becsületes szót mondj

róla. Ha megírok valamit, mindig azt hiszem, hogy az a legkülönb munkám. Nem is lehet ez másképp. Bizonyára te is így vagy ezzel. Aztán lassanként megszokom, hogy van, unni kezdem, kétségek fognak el, hogy egyáltalán érdemes volt-e vesződnöm. Egyébként is dögrovóson van a mi mesterségünk. Ki a fenét érdekel, hogy fáj a fejünk, mikor mindenkinek fáj a feje? Tehát beszélj.
- Mondtam, hogy pompás.
- Az elejében magam is biztos vagyok. *Mért látom a csillag messze, kalandor fényét...* Ez az ihlet, a tiszta ihlet. De később - a közepe táján - úgy tetszett -, az előbb éreztem, mikor fölolvastam -, hogy valamit esik.
- Hol?
- Ott, ahol a rövidebb sorok következnek. Nem emlékszel? *Karbunkulus, te izzó...* Nem hamis ez? Nem fölfújt és bőbeszédű? Nincs itt valami törés?
- Nincs semmi törés.
- Azt hiszed?
- Azt, azt.
- Mondd, Elekem, és az egész - úgy, ahogy hallottad - nem szónokias kissé?
- Hogy szónokias-e? Én, kérlek, nagyon szeretem a szép lendületet, s a szónokiasságot egyáltalában nem zárnám ki a költészetből.
- Értelek. Hát én gyomromból utálok minden szónokiasságot. Az nem költészet, hanem cukrászat. Légy őszinte, mondj igazat. Inkább széttépem az egészet, és soha többet egy sort sem írok, ha ez szónokias.
- Mindig félreértesz. Nem szónokias. Egyáltalán nem szónokias. Aztán a vége is milyen gyönyörű. *Élni, élni.* Ez remek. Meglásd, másoknak is épp ennyire tetszik majd. Mutattad Wernernek?
- Még nem.
- Hát mutasd meg neki. El lesz tőle ragadtatva. Én ismerem őt. Fogadok, hogy az első oldalon közli, ritkított garmonddal. Sohase volt még ilyen sikered. Mesteri az egész, mesteri.
Esti a gépírt oldalakat csörgette kezében. Pataki kirántotta zsebóráját.
- Tíz perc múlva kilenc.
- Veled megyek.
Beültek a ház előtti várakozó kocsiba. Havas, sötét utcákon vágtattak. Az apa arra gondolt, hogy megmarad-e a fia. A költő arra gondolt, hogy megmarad-e a verse.
Egy fordulónál Pataki ezt mondta:
- Ha gennyes is, eltokolódhat.
Esti bólintott.
Később ő szólalt meg:
- A közepén mégis kitörlöm azt a három sort, úgy egyszerűbb.

Pataki helyeselte ezt.
Aztán többet nem beszéltek.
Mindketten ezt gondolták egymásról:
„Milyen kicsinyes, milyen önző.”
Amikor a kórház elé érkeztek, Pataki fölrohant az első emeletre. Utána Esti.
Lacikát, aki előzőleg morfinoltást kapott, s már félig aludt, épp akkor tolták be egy magas, keskeny kocsin a fényesen kivilágított műtőbe.

1930

TIZENHATODIK FEJEZET,

MELYBEN ELINGER KIHÚZZA ŐT A VÍZBŐL, Ő VISZONT ELINGERT BELÖKI A VÍZBE

A fürdőzők mindig beúsztak a Duna közepéig, a bécsi hajó elé, és sikongva ringottak, hintáztak az óriási hullámokban. Esti, aki délutánonként úszónadrágban heverészett a parton, irigykedve szemlélte a vidám társaságot. Jobban úszott, mint itt akárki, viszont képzelete is jobban működött, mint itt akárkié. Ennélfogva gyáva volt.
Egyszer elhatározta, hogy törik-szakad, átúszik a másik partra.
Izmos karjai hadarták a vizet. Észre se vette, máris a Duna közepéig ért. Ott egy kicsit megállapodott. Figyelni kezdte önmagát. Nem lihegett, szíve rendesen működött. Még bírta volna sokáig. De eszébe jutott, hogy nem fél, és ettől a gondolattól, hogy nem fél, annyira megijedt, hogy nyomban félni kezdett.
Vissza is fordult. Csakhogy a part, ahonnan indult, még távolabbnak látszott, mint a túlsó part. Ezért a túlsó part felé igyekezett. A víz errefelé idegenszerű volt, mély és hideg. Bal lábát megfogta a görcs. Amikor kirúgta a jobb lábát, azon is összecsomósodtak az izmok. Amint szokta, a hátára akart feküdni, de csak ide-oda hánykolódott, forgott, lebukott, ivott pár kortyot, egy-egy pillanatra fel-feltűnt, majd a víz sötét fátyolaiba bonyolódva merült-merült lefelé. Kezei kétségbeesetten hadonásztak.
A parton ezt észrevették. Kiabáltak, hogy valaki a folyó közepén fuldoklik.
Egy kék nadrágos fiatalember, aki a fürdőház korlátjára könyökölt, már a hullámok közé vetette magát, s hatalmas irammal úszott a fuldokló felé.
Még idején odaérkezett.
Esti feje éppen kibukkant a vízből. Az életmentő belemarkolt hosszú hajába, és a partra vonszolta.
Ott hamarosan visszakapta eszméletét.
Amikor kinyitotta a szemét, először az eget pillantotta meg, aztán a homokot, aztán az embereket, akik az arany verőfényben álltak, ezüstösen fénylő, meztelen testükkel. Egy szintén meztelen úr, aki fekete szemüveget viselt, mellette térdepelt, s az ütőerét vizsgálta. Nyilván valami orvos.
Az a csoport, mely körülötte alakult, nagy érdeklődéssel tekintett a kék nadrágos fiatalemberre, arra, aki - mint megtudta - az imént a

közönség izgatott kíváncsisága közepette kihozta őt a halál torkából.
Ez odalépett hozzá, s kezét feléje nyújtva így szólt:
- Elinger.
- Esti - mutatkozott be Esti.
- Ó, mester - szerénykedett a fiatalember -, ki ne ismerné a mestert?
Esti próbált úgy viselkedni, mint akit „mindenki ismer".
Zavarban volt.
Eddig sok mindent kapott már: gyermekkorában egy gyönyörű bélyegkönyvet, bérmaajándékul egy aranygyűrűt, később néhány elismerő bírálatot, sőt egy akadémiai jutalmat is, ennyit azonban egyszerre, egyetlen embertől még sohase kapott. Csak az anyjától és apjától együtt valaha.
Az életét adta vissza ez az új ismerőse. Ha ezen a délután véletlenül nem jön fürödni, vagy a szerencsétlenség pillanatában rágyújt, ahelyett hogy azonnal fejest ugornék, akkor ő most valahol lenn volna a halak között, a folyó medrében... ismeretlen helyen... ki tudja, hol... Igen, újra született. Most született meg másodszor, harminckét éves korában.
Fölkelt, megszorította a fiatalember kezét.
Ezt rebegte:
- Köszönöm.
- Ó, kérem.
- Köszönöm - mondta, mintha csak azt nyugtázná, hogy tüzet kapott az utcán valakitől, és mert érezte a szavak gyarlóságát, hangsúlyával adott nyomatékot érzésének, s melegen ismételte: - Köszönöm.
- Szóra sem érdemes.
„Az én életem?" - gondolta Esti, majd hangosan: - Amit ön tett, uram, az nagyszerű volt. Az hősi volt. Az emberi volt.
- Boldog vagyok.
- Én pedig ki se mondhatom, igazán... ki se mondhatom - dadogta Esti, s erre a fiatalembernek másik kezét is elkapta, és mindkét kezét viharosan rázta.
- Kérem - dadogta a fiatalember.
- Ezek után illenék, hogy kissé összeismerkedjünk. Nem tudom, van-e ideje?
- Bármikor, mester.
- Ma? Nem, nem ma. Holnap, feketére, nálam. Vagy várjon, inkább este. Tudja, mit, a Glasgow tetőtornácán. Este kilenckor.
- Végtelenül megtisztel.
- Szóval ott lesz?
- Okvetlenül.
- Viszontlátásra.
- Viszontlátásra.
A fiatalember meghajolt. Esti átölelte víztől nedves derekát, s indult.

Amint az öltöző felé haladt, vissza-vissza tekintett rá, s többször integetett.
Pont kilenckor megjelent a *Glasgow* tetőtornácán. Kereste az emberét. Egyelőre nem lelte sehol. Az asztaloknál, villamos szélgépek előtt szalmaözvegyek hűsöltek, gyümölcsös pezsgőt ittak nőkkel.
Este fél tízkor nyugtalankodni kezdett. Lelki szüksége volt erre a találkozásra. Fájlalta volna, ha elvétik egymást, s egy félreértés folytán nem láthatja többé azt, aki legnagyobb jótevője. Egymás után integette oda a pincéreket, érdeklődött náluk Elinger úr iránt.
Akkor derült ki, hogy nem is tudná leírni. Csak arra emlékezett, hogy kék úszónadrágja volt, s elöl egy aranyfoga.
Végül a felvonó tőszomszédságában, ahol a dísznövények mellett a pincérek ki-be járnak, megpillantott valakit, aki háttal ült a közönségnek, s szerényen várakozott. Odalépett hozzá:
- Bocsánat, Elinger úr?
- Igenis.
- Ó, hát maga itt van? Mióta?
- Fél kilenc óta.
- Nem látott engem?
- De igen.
- Miért nem jött át?
- Féltem, hogy zavarom a mestert.
- No de ilyet. Meg se ismerjük egymást, mi. Ez igazán érdekes. Barátom, kedves barátom, parancsoljon. Ide, ide. Hagyja. A holmiját majd áthozza a pincér.
Fél fejjel alacsonyabb volt Estinél, soványabb, kevésbé izmos. Vörhenyesbe játszó, szőke haját középütt választotta el. Fehér nyári ruhát hordott, övet, selyem nyakkendőt.
Esti az arcába meredt. Ez volt tehát ő. Ilyen egy hős, egy igazi hős. Hosszan, áhítattal figyelte. Homloka kemény volt, az elszántság, a határozottság sugárzó jegyével. Az életet érezte maga körül, az igazi életet, melyet elhanyagolt az irodalom kedvéért. Az motoszkált a fejében, hogy hány értékes lélek él rejtetten, anélkül hogy a világ tudna róla, hogy többet kellene emberek közé járnia. Főképp egyszerűsége igézte meg, az a nagy egyszerűség, amelyre ő sohase tehetett szert, mert nyilván már a bölcsőjében is bonyolult volt és összetett.
- Mindenekelőtt együnk valamit - indítványozta könnyedén. - Éhes vagyok, mint a farkas. Remélem, ön is.
- Nem, én nemrég uzsonnáztam.
- Az kár - felelte Esti szórakozottan, az étlapot tanulmányozva. - Nagy kár. Szóval vacsorázik. Főúr, mi van? Fogas előételül, helyes. Zöldborsó, szintén igen helyes. Rántott csirke, uborkasaláta. Torta. Szamóca, tejszínhab. Kitűnő. Sör, később bor. Badacsonyi. Ásványvíz.

Mindent kérek - tette hozzá szelesen.
Elinger lesütött szemmel ült előtte, mint aki valamiben ludas.
A tetőtornác a villanylámpáival tüzesen nyilallt föl a rekkenő égbe. Lenn, a fekete afrikai sötétségben pihegett a város, a poros házaival és hídjaival. Csak a Duna vonala csillogott haloványan.
- Gombolja ki az ingét - tanácsolta Esti -, még mindig pokoli hőség van. Én egész nap ruha nélkül írtam. Csak a töltőtollam volt rajtam.
Elinger hallgatott.
Esti a kezét rátette a kezére, s így szólt meleg érdeklődéssel.
- Most pedig meséljen valamit magáról. Micsoda?
- Magánhivatalnok - felelte halkan.
- Hol?
- Az Első Magyar Olajnál.
- Na látja - szólt Esti, maga se tudta, hogy miért -, na látja. Nős?
- Nem.
- Én sem - kacagott Esti az égbe, mely ezen a magas tornácon valamivel közelebb volt hozzá.
- Az én életem - mondta Elinger titokzatosan és jelentősen - valóságos tragédia, kérem - és mutogatta vérszegény ínyét, az aranyfoga fölött. - Apámat nagyon korán elvesztettem, még hároméves se voltam. Szegény özvegy édesanyám magára maradt, öt gyermekkel, akiket a két keze munkájával tartott el.
„Mindez nyersanyag - gondolta Esti -, érdektelen és tartalmatlan. Csak az érdekes és tartalmas, aminek formája is van."
- Hála Istennek - folytatta Elinger -, azóta mindnyájan révbe értünk. Nővéreim jól mentek férjhez. Nekem is van egy kis állásom. Nem panaszkodhatom.
Mind a ketten jó étvággyal ettek. Elinger, miután elbeszélte történetét, nem tudott egyebet mondani. Esti olykor éteroltást akart adni a haldokló társalgásnak. Megkérdezte Elingert, mikor és hol tanult meg ily kitűnően úszni. Erre szűkszavú tárgyilagossággal felelt. Aztán zavart némaságba süppedt.
A szamóca után hűtővederben hozták a francia pezsgőt.
- Igyunk - biztatgatta Esti. - Igyunk. Hány éves?
- Harmincegy.
- Akkor én öregebb vagyok. Ha megengeded...
Vacsora végén Esti ezt jelentette ki:
- Bármikor - értsd meg: bármikor rendelkezésedre állok. Nem úgy, mint azok, akik azt mondják, hogy: bármikor. Hanem most, ebben a pillanatban és holnap és egy év múlva és húsz év múlva is, ameddig élek. Mindenemmel. Az egész lelkemmel. Azt, amit te tettél, sohase fogom elfelejteni. Örökké hálás leszek.
- Megszégyenítesz.
- Nem, nem. Nélküled aligha vacsorázhattam volna ma itten. Tehát jöjj

el hozzám mielőbb.
A fizetésnél Elinger az erszénye után kaparászott.
- Még csak az kellene - tiltakozott Esti.
Még egyszer a lelkére kötötte:
- Föltétlenül jöjj el. Előbb hívj föl telefonon. Írd föl a telefonszámomat.
Elinger fölírta Esti telefonszámát. Ő is közölte az Első Magyar Olaj telefonszámát. Esti fölírta.
„Minek írtam föl? - tűnődött, hogy elvált tőle. - Mindegy. A legközelebbi életmentéskor esetleg telefonozhatok érte."
A telefonszám sokáig ott lábatlankodott íróasztalán, aztán elkallódott. Nem szólította föl. Elinger se szólította föl. Hosszú hónapokig nem adott magáról életjelt.
Esti pedig gyakran gondolt rá.
Azok, akiket régóta várunk, többnyire akkor toppannak be, amikor borotválkozunk vagy azon bosszankodunk, hogy összetörtünk egy új hanglemezt, vagy egy szálkát kapartunk ki ujjunkból, és még véres a kezünk. Az élet kicsinyes körülményei sohasem engedik meg az ünnepélyes, fölséges viszontlátásokat.
Karácsony előtt erősen fagyott. Esti mindenre gondolt inkább, mint a fürdésre és a vízbefúlásra. Vasárnap volt, délelőtt fél tizenkettő. Az egy órakor kezdődő előadásra készült.
Ekkor jelentették be nála Elingert.
- Örülök, hogy végre itt vagy - kiáltott. - Mi újság, Elinger?
- Én megvolnék - szólt Elinger -, csak az anyám beteg. Súlyosan beteg. Múlt héten agyvérzéssel szállították be a kórházba. Hálás volnék, ha pillanatnyi...
- Mennyiről van szó?
- Kétszáz pengőről.
- Kétszáz pengőről? - kérdezte Esti. - Annyi most nincs nálam. Itt van százötven. Ötvenet holnap a lakásodra küldök.
Esti a különbözetet még aznap eljuttatta hozzá. Tudta, hogy ez becsületbeli tartozás, melyet törlesztenie kell. Végre az életét hitelbe kapta tőle, s az legalább ennyit kamatozott azóta.
Később az anyja betegeskedése alatt adott még neki kisebb-nagyobb részletekben kétszáz pengőt, aztán, mikor az anyja meghalt, a temetés után háromszázötvenet, melyet maga is hitelbe vett föl.
Elinger ezután többször benyitott hozzá. Ezen vagy azon a címen kivett belőle szóra sem érdemes, jelentéktelen összegeket. Hol húsz pengőt, hol csak ötöt.
Esti bizonyos kéjjel fizetett. Utána megkönnyebbülést érzett. Csak a jelenlétét nem bírta, azt a vérszegény ínyét, az aranyfogát s az unalmasan kopogó mondatait.
„Hiszen ez - gondolta Esti ráébredve a valóságra - a világ egyik legnagyobb ökre. Csak egy ilyen volt képes arra, hogy megmentse az

életemet. Ha okosabb ember, akkor bizonyára hagyja, hogy ott vesszek."
Egyszer hajnalban, mikor hazavetődött, Elinger ott ült a dolgozószobájában.
Kedélyesen újságolta:
- Te, képzeld, kidobtak a hivatalomból. Minden fölmondás és végkielégítés nélkül. Elseje óta lakásom sincs. Gondoltam, ma éjszakára idejövök, és nálad hálok. Ha megengeded.
- Természetesen - felelte Esti, s átnyújtott neki egy tiszta hálóinget. - Itten a díványon elalhatsz.
Másnap reggel azonban elővette:
- Na, és most mit szándékozol tenni?
- Magam sem tudom. Vacak kis állás volt. Reggel nyolctól este nyolcig körmölni. Rongyos százhúsz pengőért. Tulajdonképpen nem is volt érdemes.
- Valami jobb után kell nézned - jegyezte meg Esti.
Elinger több napon át lótott-futott, aztán elszontyolodottan jelentette, hogy semmi munkaalkalom sincs.
- Nem szabad kétségbeesned - vigasztalta Esti. - Amíg nem találsz megfelelő állást, nálam lakhatsz. Zsebpénzt is kapsz tőlem, minden elsején.
Csöndes, szerény fiú volt. Eljárogatott vele a művészkörbe ebédelni-vacsorázni, s néha a főpróbákra is. Otthon végigheveredett a díványán. Erélytelennek látszott. Utolsó erejét nyilván akkor használta föl, amikor megmentette Esti életét.
Csak egy volt kellemetlen.
Az, hogy mikor Esti gyötrődve, az arcát fintorgatva írt, leült vele szemben, és kíváncsian nézte őt, mint egy különös állatot a ketrecben.
- Elinger - mondta Esti, lecsapva töltőtollát -, én téged nagyon szeretlek, de az Istenre kérlek, ne nézz rám. Ha rám nézel, nem tudok írni. Én az idegeimmel dolgozom. Fáradj át a másik szobába.
Több hónapig éldegéltek így, anélkül hogy valami különösebb történt volna. Elinger beszállásolta magát. Húsvétkor az egész havi zsebpénzén vett egy új szerkezetű illatszivattyút gumicsővel, s meglocsolta összes ismerőseit. Üres óráiban egy színházi lapot olvasgatott rendkívüli figyelemmel.
Egyszer Estinek az orra alá tett egy színházi lapot, melynek címlapján egy moziszínésznő volt. Így szólt:
- Te, ez érti.
- Mit ért? - kérdezte Esti szigorúan.
- Hát ezt meg azt, etyepetye - szólt Elinger, és hamiskásan rákacsintott.
Esti kijött a sodrából. A dolgozószobájába rontott, és így gondolkozott: „Ami disznóság, az disznóság. Elismerem, hogy megmentette az

életemet. De az a kérdés, hogy kinek mentette meg: magának, vagy énnekem? Ha ez így folytatódik, akkor nekem nem kell az életem, visszaküldöm neki postán, bérmentve, mint mintát, érték nélkül, csináljon vele, amit tud. Különben is a törvény szerint a talált tárgyaknak csak tíz százaléka illeti meg a becsületes megtalálót. Ezt a tíz százalékot pénzben, időben, nyugalomban, már régen visszafizettem. Semmivel se tartozom neki."

Nyomban föl is lépett.

- Elinger - mondta -, ez így tovább nem mehet. Talpra kell állnod, Elinger. Én támogatlak, de segíteni csak te segíthetsz magadon. Dolgozz, Elinger. Föl a fejet, Elinger.

Elinger lógatta a fejét. Szemében vád volt, nagy vád.

Aztán tovább heverészett a díványon, tovább olvasta a színházi lapot, tovább járt a főpróbákra, melyekre már személyére szóló jegyet utaltak ki a titkárok, mint a színházi fodrásznők, szabók és nőgyógyászok hozzátartozóinak. A hónapok pedig múltak.

Egy decemberi éjszakán a budai Duna-parton együtt ballagtak hazafelé.

Elinger a színésznők magánügyei iránt érdeklődött, hogy ki hány éves, hogy ki kihez ment férjhez, hogy kinek hány gyermeke van, és hogy ki válik újabban. Esti, aki ilyesmiktől dührohamokat szokott kapni, megalázottan válaszolgatott.

- Te - szólt egyszerre Elinger -, írtam egy verset.

- Ne mondd.

- Mondjam el?

- Na mondd.

- *Az Életem* - kezdte, és szünetet tartott, hogy éreztesse a nagybetűt. - Ez a címe. Mit szólsz hozzá?

Lassan, érzéssel szavalta. A vers rossz volt és hosszú.

Esti lehajtotta fejét. Az járt eszében, hogy hová jutott, és hogy mi köze neki ehhez az undok fickóhoz. A Dunát nézegette, mely a meredek partok közt zajlott zavaros hullámaival és jégtábláival.

Ha belökném - gondolta.

De nemcsak gondolta. Abban a pillanatban már be is lökte.

Futásnak eredt.

1929

TIZENHETEDIK FEJEZET,

MELYBEN ÜRÖGI DANI BERUCCAN HOZZÁ EGY SZÓRA

Ürögi Dani este hét órakor toppan be.
Sajnos, ma már csak kevesen tudják, hogy kicsoda ő. Még él. Hivatalnok egy keramitgyárban, s az a mellékfoglalkozása, hogy hölgyeket tanít bridzsezni. De alig ír valamit. Hajdan pedig sokat írt, és sokat beszéltek róla.
Abban az időben, amikor a budapesti kávéházakat nem az árlajstromuk, a kávéjuk, a fölvágottjuk szerint különböztették meg, hanem kizárólag „irodalmi" irányuk szerint, ő is a New York barokk karzatán üldögélt, sápadt arccal, mint valami sápadt, de egyre tündöklőbb csillag az irodalom égboltozatán.
Volt neki egy híres szonettje, volt egy igen rövid, rímtelen verse, melyben a „Halál" szó nem kevesebb, mint harminchétszer fordult elő, mindig más hangszínnel, mindig meglepőbben és döbbenetesen, volt aztán egy ríme is, egy igen hosszú tizenhárom szótagos ríme, melynél szerencsésebbet még senki se talált ki.
De elég volt, hogy a világháború s néhány forradalom kitörjön, hogy a földgolyón meghaljon húszmillió ember - ki a harctéren, ki spanyolban -, hogy egypár király földönfutóvá váljon, hogy egypár világbank, egypár ország teljesen tönkremenjen, az emberek ezeket a verseket és őt magát is úgy elfelejtették, mintha sohase lettek volna.
Esti Kornél nem ilyen hálátlan. Ő semmit se felejt, ami megtörtént életében. Ő mindenre emlékszik, ami igazán fontos.
Mihelyt hallja, hogy ritka vendége érkezett, földerül az arca. Bizony sokszor évek múlnak anélkül, hogy látná. De ha látja, mindig örül. Ilyenkor ifjúságának színes lámpái gyulladnak ki, messze, mulatók nyári lombjai, színházak rongyos függönyei mögött.
Ürögi Dani sápadt és kopasz. Nem csillag többé szegény, csak halvány, fogyó hold a gazdasági világválság fekete viharfellegén. Aggodalmasan tekint körül. Mindig aggodalmas volt. De most már ő is túljár a negyvenen, s a haladó korral még aggodalmasabb lett.
- Zavarlak? - kérdezi.
- Dehogy - veti oda Esti.
- Igazán?
- Ha mondom.
- Nem sokáig rontom itt a levegőt - teszi hozzá szigorúan.
- Ugyan, kérlek. Örülök, hogy itt vagy. Ülj le. Gyújts rá, Dani.

Parancsolj.
Dani leül. Rá is gyújt. De amint a gyufa lángja táncol sovány ujjai fölött, Estire pillant, bedobja a gyufát a hamutálcába, utána a cigarettát is, és fölugrik.
Nyugodt, de határozott hangon jelenti ki:
- Én téged zavarlak.
- Csacsi.
- De igen, igen: zavarlak.
- Miért zavarnál?
- Érzem.
- Min érzed?
- Mindenen. Először is a szemeden. Te nem így szoktál nézni. Most valami mesterséges csillogás árad belőle, mintha egy új áramkört kapcsoltál volna beléje. Ez nem természetes. Nem természetes az a nyájas, biztató házigazdai mosolyod sem, melyet egyenesen az én tiszteletemre ragasztasz szájadra. Aztán nem természetes - egyáltalán nem természetes - a hangsúlyod sem, amint azt mondod, hogy: „Nem zavarsz."
- Szamár vagy - vonogatja a vállát Esti. - Hát jobban szeretnéd, ha leragadna a pillám, és ásítanék? Légy nyugodt. Ha én azt mondom neked: „Nem zavarsz", ez csak annyit jelent és semmi egyebet, semmi többet, mint hogy „Nem zavarsz". Ha tudniillik zavarnál, akkor így szólnék: „Zavarsz", s ez pontosan azt jelentené, hogy: „Zavarsz." Érted már? Világos ez előtted? Na, miért nem felelsz?
- Add becsületszavad, hogy ez csakugyan így van.
- Becsületszavamra.
- Add még egyszer.
- Becsületszentségemre.
Esti feketét rendel, egy egész vizeskorsóval, s tölt a vizespoharakba, hogy úgy feketézzenek, mint hajdanában.
Dani visszaül helyére. Egy darabig hallgat. Csak aztán szólal meg. Elbeszéli, hogy ezen a gyönyörű, holdas estén itt sétált a budai hegyekben - de ez mellékes -, ott egyszerre eszébe jutott barátja, és elhatározta, hogy becsönget hozzá, ráront - de ez is mellékes: - egy szívességet szeretne kérni, melyet majd később ad elő.
Mondatai ezer kétség, meggondolás közepette úgy döcögnek előre, mint a hegyi pályán lefelé csikorgó vasút kerekei. Egy mondata közepén megáll. Be se fejezi. Szája tátva marad. Gyanú cikázik fekete szemében. Megint fölugrik, Estire szegezi mutatóujját, s ellentmondást nem tűrő hangon állapítja meg:
- Te dolgoztál.
- Nem én.
- De te dolgoztál - ismétli sötéten, mint egy vádbiztos. - Most pedig itt ülök a nyakadon, föltartalak, és te titokban - teljes joggal - a pokolba

kívánsz engem.
- Eszem ágában se volt dolgozni.
- Igazat beszélsz, Kornél? - kérdezi, s elmosolyodik, mint aki egy gyermeket valami csalafinta füllentésen kapott rajta, és amíg mosolya lárvaként borul arcára, fölemelt mutatóujját kissé begörbíti, s fenyegetni kezdi barátját. - Kornél, Kornél, ne hazudj.
- Nem hazudom - tiltakozik Esti. - Már egy hete nem tudok dolgozni. Utálok minden munkát. Elsősorban a magamét. Azt, amit mostanában firkálok, oly csapnivalónak tartom, hogy ellenségeim és irigyeim, ha értesülnének, milyen kevésre becsülöm tehetségem, bizonyára vitatkozni kezdenének velem, védelmemre kelnének, s végül is örök barátságukba fogadnának. Ma is csak ide-oda ténferegtem és unatkoztam. Abban reménykedtem, hogy valamelyik hitelezőm majd fölszólít telefonon, s kissé elszórakoztat, de már ők se szólítanak föl. Később szerettem volna legalább legyeket fogni, de nálam még legyek sincsenek. Akkor ásítozni kezdtem. Ha nagyon unatkozik valaki, ez is szórakozás. Körülbelül két óra hosszat ásítoztam. Végül az ásítás is untatott. Erre már nem is ásítoztam, csak üldögéltem ebben a karosszékben, ahol most látsz, vártam, hogy múljék az idő, hogy pár órával megöregedjem, hogy pár centiméterrel közelebb lépjek síromhoz. Értsd meg: ekkor az a gondolat, hogy bekopogtat hozzám az a förtelmes ismerősöm, akinek elmessége évtizedek óta csak abban áll, hogy feleségét *bénejem*-nek nevezi, vagy hogy rám nyit egy vadidegen ember, aki becsületszóra és tízhavi törlesztésre kölcsönkér tőlem száz pengőt, vagy hogy egy félreismert író szerencséltet, aki fölolvassa készülő regényét, egyenesen boldoggá tett volna, de az a gondolat, hogy te látogatsz meg, Dani, akit állandóan szomjúhozok, régi kolduséveim, kóbor dicsőségem osztályosa, testvérem a tintában és lázban, már önkívületbe hozott volna, s gondolatnak is oly kecsegtető volt, oly távoli, oly tündéri ábrándnak látszó, hogy meg se mertem álmodni. Bocsáss meg, ne szakíts félbe, most én beszélek. Ami mai munkatervemet illeti, kilencig, két teljes óráig, szabad vagyok, rendelkezésedre állok, addig itt feketézünk, fecsegünk vagy hallgatunk együtt, aztán sétálni szeretnék, mert ma ki se mozdultam ebből az odúból. Ha nincs ellenedre, veled tartok, elkísérlek házáig. Helyes?
- Helyes.
Megkönnyebbülten lélegzik föl, kortyint feketéjéből. Ismét idejövetele körülményeiről szól, a mellékes budai hegyekről, a mellékes ötletről, mely Estihez sodorta, s a kéréséről, melyre tüstént rá fog térni, de még nem fárasztja vele Estit, mert csak neki fontos, Estinek nem is fontos, tehát egyelőre ez is mellékes. Egyszerre elhallgat. Valami eszébe villan. Ezt mondja:
- Különben is csak pár percre jöttem. Tudom, tudom. Te nagyon kedves vagy hozzám, de te mindenkihez nagyon kedves vagy. „A

szíves marasztalást ne tessék komolyan venni.” Legföljebb hét-nyolc percig maradok. Hét-nyolc percet mondtam? Csak hét percig maradok. Pontosan hét percig. Hol a zsebórád?
- Miért?
- Kérlek, tedd ki. Én is kiteszem az enyémet. Így ni. Köszönöm. Tudja Isten, nyugodtabb vagyok, ha állandóan látom az időt. Szóval, mire a nagymutató ide ér - nézd: ide -, én már nem leszek itt, s teneked leesik az a bizonyos kő a szívedről, fölsóhajtasz: „Végre elment”, és csinálhatsz, barátom, bármit, amit kedved tart. Ígérd meg azonban, hogy majd figyelmeztetsz. Mihelyt letelt ez a kíméleti idő - nevezzük annak -, te fölállsz, és betűről betűre ezt mondod nekem: „Danikám, örültem, hogy volt szerencsém, de még jobban, hogy nincs, szedd a sátorfádat, menj isten hírével.” Igen. Dobj ki úgy, hogy a lábam se érje a földet. Vagy ne is mondd ezt, csak nézz rám. Elég rám nézned, nem is bosszúsan, hanem úgy, ahogy máskor is nézel, úgy, ahogy most nézel rám. De biztosítalak, erre se lesz szükség, mert én hét perc múlva - azaz bocsánat: hat perc múlva, mert közben elmúlt egy perc - már elpárologtam, s ebben a szobában csak ittlétem kínzó emléke lebeg.
- Ide hallgass, te elmebeteg - szólt hozzá Esti szelíden, a régi barátság meghitt hangján. - Én nem azt akarom, hogy elmenj innen, hanem azt akarom, hogy itt maradj. De ha mindenáron ragaszkodol ahhoz a hét perchez - vagy ahhoz a hat perchez -, ezt is elfogadom föltételesen. Mindössze egyet kérek tőled. Addig, amíg nálam vagy, ne gyanakodj, ne fészkelődj, ne mentegetőddz, hanem érezd magad otthonosan. Mondd hát gyorsan, mit akarsz? Aztán majd beszélgetünk. Hogyan? Nyugodt lehetsz. Igen, igen. Úgy fogok cselekedni, ahogy kívánod. Mihelyt csak egy másodpercig is unlak, én nem sokat teketóriázom, én nem nézek rád se így, se úgy, hanem fölkelek, galléron ragadlak és kipöndörítlek, sőt ha parancsolod, a lépcsőházban még beléd is rúgok. Remélem, ez megnyugtat?
Dani kitörő örömmel fogadja a baráti áldozatkészség önzetlen ígéretét. Úgy látszik, erőre is kap tőle, kihörpinti feketéjét. De meddig tart egy ilyen csillapító oltás hatása? Alig egy-két percig. Utána újra kezdi, és újra le kell szerelni. Az önvád és lelkifurdalás egyre súlyosabb rohamaiban tovább magyarázkodik, hogy miért nem szokta elrabolni azoknak az idejét, akiknek az drága, és töpreng, kecmereg, vissza-visszatér előbbi mentségeire és kifogásaira, aztán Esti érveire és ellenvetéseire is, minthogy azonban mindent lehetőleg szó szerint akarna idézni, és nem emlékszik a szavakra, megzavarodik, maga elé mered, törölgeti verejtékező homlokát.
Esti hallgatja ezeket a fejtegetéseket, ezeket az utalásokat, ezeket a kitéréseket, ezeket a visszamutatásokat, ezeket a célzásokat, ezeket a kerteléseket, ezeket a vonatkozásokat és vonatkoztatásokat. Már ő is

sápadt és holtfáradt. Időnként elcsigázottan bámul a mennyezetre és előtte ketyegő zsebórájára. Elmúlik kilenc óra, elmúlik fél tíz is. Ekkor lassan, bizonyos ünnepélyességgel fölkel, és beszélni kezd, eleinte csöndesen, aztán hangosabban, a következőképpen:
- Nézd, drágám. Te fölszólítottál, hogy amikor majd letelik ez a hat perc, figyelmeztesselek. Közlöm veled, hogy ez a hat perc már rég letelt. Most a közép-európai időszámítás szerint kilenc óra negyvenkét perc van, nemsokára háromnegyed tíz, ebből tehát megállapíthatod, hogy két és háromnegyed órája kuksolsz nálam, de eddig még egyetlen épkézláb mondatot se tudtál kinyögni, és nem tudtad magad rászánni arra sem, hogy tudomásomra hozd, mi az ördögnek is köszönhetem ezt a megtiszteltetést. Dani, vedd számba, én is ember vagyok, nekem is vannak idegeim. Hogy föltartasz-e? Végtelenül föltartasz. Hogy unlak-e? Kimondhatatlanul unlak. Nincs arra szó, hogy milyen pokolian unlak. Te az imént voltál szíves tanáccsal szolgálni, hogy a kellő pillanatban majd miképpen mutassak neked ajtót, és amilyen aprólékos vagy, egy szöveget is ajánlottál erre a célra. Ez a szöveg, melyet közben gondosan latolgattam magamban, körülbelül ki is fejezte volna érzéseimet, de csak érkezésed után egy órával, úgy nyolc körül. Bevallom, fél kilenckor már arra gondoltam, hogy egy adag ciánkálit keverek feketédbe, és megmérgezlek. Aztán úgy kilenc felé inkább amellett döntöttem, hogy amíg itt beszélsz, kihúzom hatlövetű forgópisztolyomat, beléd engedek egy-két golyót, s agyonlőlek. Amint láthatod, a helyzet némiképp megváltozott. Nekem most a te szöveged már halvány és erőtlen. Nem is használhatom, visszaszármaztatom hozzád, tégy vele, amit akarsz. Ebben a pillanatban borsosabb és cifrább szövegre volna szükségem, a szitkok és becsületsértések oly ékesszóló záporára, melyhez képest a shakespeare-i hősök átkozódása csak limonádé. De arról is lemondtam, hogy téged akár méreggel, akár golyóval, akár szavakkal kiirtsalak, mert olyan szánalmas féregnek tartalak, hogy még erre sem érdemesítlek. Csak így halkan, barátilag közlöm veled, hogy ki innen. Ki innen, mégpedig azonnal. Értetted? Kotródj innen. Nem tréfálok, esküszöm, hordd el az irhádat, mert nem tudlak látni, s ezután többé sohase szemtelenkedj ide, torkig vagyok veled, unlak, unlak, te savanyútojás, te unalommártás...
Esti már úgy üvölt, hogy elreked, ajkai vonaglanak, hadonászik. Egy mozdulatával leveri az asztalon levő vizeskorsót, az ízzé-porrá törik, s a benne levő fekete leve épp egy fehér selyemperzsáját áztatja át.
Dani elkacagja magát. Szélesen, boldogan kacag. Csak most érti meg, hogy itt szívesen marasztalják, és nincsen senkinek a terhére. Kényelmesen elhelyezkedik, rágyújt, megoldódik a nyelve.
Előadja, hogy mi járatban van.
Az ő kérése egyszerű, voltaképp igen egyszerű. Egy szívességet kér,

egy óriási szívességet, mely nyilván csak őneki óriási, de annak, aki teljesíti, talán nem is olyan óriási, lehet, hogy csak nagy vagy jelentős, bár az is lehet, hogy semmi sem, mégis előre jelzi, hogy barátja esetleg vissza is utasíthatja, szükségtelen szavakkal megokolnia, hogy miért, csak rá kell tekintenie, vagy nem is kell rátekintenie, csak hallgatnia kell, ő ezt is megérti, és nem veszi zokon, a közöttük levő barátság éppoly zavartalan marad, mint eddig volt, olyan, mintha semmi se történt volna: röviden tehát arról van szó, hogy a *Momentumok és monumentumok* című *neoaktivista-szimultanista-expresszionista-avantgardista* folyóirat legújabb száma érdekelné, azt szeretné kölcsönkérni pontosan huszonnégy órára, azzal a föltétellel, hogy e huszonnégy óra lepörgése után maga hozza vissza, épen és sértetlenül, természetesen azonban, hogyha Esti még nem olvasta el vagy ha már elolvasta ugyan, de egyet-mást szeretne benne még egyszer elolvasni, nem is elolvasni, csak átfutni, belepillantani olykor-olykor, vagy puszta szeszélyből magánál tartani, vagy odaajándékozni valakinek, vagy ha a gyanú legcsekélyebb árnyéka is ébred benne, hogy ő nem teljesen megbízható s a példányt elhányja, megrongálja, eladja egy könyvkereskedőnek, és isten tudja, mi mindent tesz vele vagy nem tesz, amit így hamarjában igazán lehetetlen részletezni és véglegezni, akkor ezt a szívességet el se fogadná, bárhogyan is erőszakoskodnék vele, akkor már eleve lemond az egészről, akkor kérése tárgytalan, s olybá tekintendő, mintha egy szót se szólt volna.

Ezt a mondatát, mely a valóságban sokkal kimerítőbb - e szónak mind a két értelmében - tizenegy óra két perckor fejezi be.

Esti ekkor odalép a papírkosárhoz, kikotorja belőle a *Momentumok és monumentumok* legújabb, még fölvágatlan számát. Dani megköszöni, mellesleg tisztáz még néhány homályos pontot, és indul. Esti kikíséri a lépcsőházba. Ez se megy túl gyorsan. Amikor Esti bezárja mögötte a kaputt, kulccsal és retesszel is, s visszatér szobájába, órája tizenkét óra tizenhét percet mutat.

1932

TIZENNYOLCADIK FEJEZET,

MELYBEN EGY KÖZÖNSÉGES VILLAMOSÚTRÓL AD MEGRÁZÓ LEÍRÁST, S ELBÚCSÚZKODIK AZ OLVASÓTÓL

- Ordított a szél - szólt Esti Kornél. - A sötétség, a hideg, az éj jeges virgáccsal verte végig s összekarmizsálta arcomat.
Orrom sötétbíbor volt, kezem szederjes, körmeim lilák. Csorogtak könnyeim, mintha sírnék, vagy megolvadt volna bennem az élet, mely még nem fagyott jégkupaccá. Köröskörül fekete sikátorok ásítoztak.
Én csak álltam és vártam, topogtam a kőkemény aszfalton, s körmeimbe fújtam. Télikabátom zsebébe rejtettem meggémberedett ujjaimat.
Végre messze-messze a ködben feltűnt a villamos sárga fényszeme.
A kocsi visított a síneken. Szilaj kanyarodással megállt előttem.
Föl akartam szállni, de alig nyúltam a kapaszkodóhoz, barátságtalan hangok rivalltak rám: „Megtelt." Emberfürtök lógtak a fölhágóról. Benn, a kétes homályban, melyet egyetlen fémszálas körte világított meg vörösen, élőlények mozogtak, férfiak, nők, karon ülő csecsemők is.
Egy pillanatig tétováztam, majd hirtelen elhatározással fölugrottam. Semmi okom se volt finnyáskodni. Úgy fáztam, hogy fogaim összekocódtak. Aztán siettem is, nagy út várt rám: okvetlenül meg kellett érkeznem.
Helyzetem eleinte több volt, mint kétségbeejtő. Belecsimpaszkodtam az emberfürtbe, s magam is egy láthatatlan bogyója lettem. Hidak, alagutak alatt vágtattunk el oly vad sebességgel, hogyha leesem, szörnyethalok. Olykor egy tűzfalat, egy deszkapalánkot, egy fatörzset súroltam. Életemmel játszottam.
A veszedelemnél is több szenvedést okozott az a tudat, hogy útitársaim egytől egyig gyűlöltek. Fönn a villamos tornácán röhögtek rajtam, lenn a fölhágón pedig azok, akikkel összekovácsolt a végzet, nyilván a megkönnyebbülés sóhajával köszöntötték volna, ha lezuhanok, nyakam szegem, s ők ily áron szabadulnak egy kölönctől.
Sokáig tartott, míg a tornácra kerültem. Csak épp a peremén jutott számomra talpalatnyi hely. De hát fönn voltam a szilárd talajon. Két kezemmel keményen szorítottam a kocsi külső vázát. Nem kellett immár félnem, hogy lerepülök.
Igaz, itt a közhangulat ismét ellenem fordult, mégpedig viharosan. Ott

lenn már félig-meddig megszoktak. Tudomásul vették létezésem, mint szomorú tényt, s miután összekozmásodtak velem, ügyet se vetettek rám. Fönn azonban én voltam a legutóbbi föltolakodó, a legfrissebb ellenség. Valamennyien közös gyűlöletben forrtak össze ellenem. Nyíltan és suttyomban, hangosan és halkan, szitkokkal, tréfás átkokkal, otromba, aljas megjegyzésekkel üdvözöltek. Semmiképp se csináltak titkot abból, hogy szívesebben látnának a föld alatt két méternyire, mint itt.
De nem adtam föl a harcot. Csak kitartani - biztatgattam magam. - Állni a sarat, azért sem engedni.
Konokságomnak meg is lett a foganatja. Elkaparintottam egy kapaszkodószíjat, s azon csüngtem. Nemsokára meglökött valaki. Oly szerencsésen buktam előre, hogy beljebb vágódtam. Már nem közvetlen a kijárat mellett ácsorogtam, hanem a tornácon levő csoport kellős közepébe ékelődtem sziklaszilárdan. Minden oldalról szorítottak, melengettek. Néha a szorítás olyan erős volt, hogy elakadt lélegzetem. Néha egy tárgy - esernyőnyél vagy bőröndsarok - a gyomromba bökött.
De a múló jellegű zavaroktól eltekintve nem lehetett panaszkodnom.
Aztán eshetőségeim fokozatosan javultak.
Jöttek-mentek, fölszálltak-leszálltak. Már fesztelenül mozoghattam, bal kezemmel kigomboltam télikabátomat, előhalásztam nadrágzsebemből erszényemet, s eleget tehettem a kalauz többszöri ünnepélyes, eddig eredménytelen felszólításának, hogy váltsam meg menetjegyem. Micsoda öröm volt legalább fizetnem.
Utána ismét egy kis zűrzavar támadt. Fölmászott egy tekintélyes, kövér ellenőr, akinek száz kilójától a zsúfolt kocsi csaknem kicsorrant, akár az a csordultig levő kávéscsésze, melybe egy jókora cukrot dobnak. Az ellenőr kérte jegyemet. Újra ki kellett gombolkoznom, s ezúttal szabadon levő jobb kezemmel kellett megkeresnem erszényemet, melyet imént bal nadrágzsebembe süllyesztettem.
De határozottan szerencsém volt. Amint az ellenőr alagutat vájva az eleven testek közt a kocsi belsejébe furakodott, egy viharos emberhullám engem is befelé sodort, és - eleinte nem hittem szememnek - én is benn voltam, benn a kocsi belsejében: „megérkeztem”.
Közben valaki fejbe ütött, télikabátomról lepattant pár gomb is, de mit törődtem én ekkor ilyesmivel. Büszkeség dagasztott, hogy idáig jutottam. Leülésről természetesen szó se lehetett. Az ülők kiváltságos társadalmát egyébként se láttam. Eltakarták őket az állók, a szíjon lógók, akik váltogatva részint tulajdon lábukon álltak, részint másokén, aztán az a mocskos pára is, mely fokhagymás, gyomorsavas leheletektől beszüremkedő téli ködből, ruhák áporodott kigőzölgéséből verődött össze.

E minden emberi méltóságából kivetkezett összepréselt, bűzös állatsereglet láttán annyira megundorodtam, hogy a célhoz és beteljesüléshez közel az a gondolat kísértett, leteszek a küzdelemről, nem folytatom tovább utamat.
Ekkor megpillantottam egy nőt. Az egy homályos sarokban álldogált, kopott ruhában, nyúlszőr nyakbavetővel, a falnak támaszkodva. Elcsigázottnak, szomorúnak látszott. Egyszerű arca volt, szelíd, tiszta homloka, kék szeme.
Ha bírhatatlannak éreztem a szégyent és sajogtak a tagjaim és émelygett a gyomrom, akkor a rongyokban, az állati pofák közt, a dögletes levegőben őt kerestem, bújócskázva a fejek és kalapok között. Többnyire maga elé meredt. De egyszer találkozott tekintetünk. Ettől kezdve nem zárkózott el. Úgy rémlett, mintha ő is azt gondolná, amit én, s mintha ő is tudná, hogy mit gondolok erről a kocsiról és mindenről, ami körülötte van. Ez megvigasztalt.
Engedte, hogy nézzem őt, s én úgy néztem kék szemébe, mint a betegek abba a kék villanymécsesbe, amelyet éjszaka gyújtanak meg a kórtermekben, hogy a szenvedők mégse legyenek egészen egyedül.
Csak neki köszönhetem, hogy nem vesztettem el végleg harci kedvemet.
Egy negyed óra múlva már ülőhelyet is kaptam a padon, melyet réztámaszkodók mértek ki négy utas számára. Egyelőre csak annyi hely jutott nekem, hogy a levegőben lebegve fél combomra ereszkedhettem. A köröttem ülők ronda nyárspolgárok voltak, belefészkelték magukat vastag bundájukba és szerzett jogaikba, melyekből semmit sem akartak engedni. Én beértem azzal, amit adtak. Nem követelőztem. Tettettem, hogy nem veszem észre silány dölyfüket. Úgy viselkedtem, mint egy zsák. Tudtam, hogy az emberek ösztönösen gyűlölik az embereket, és sokkal hamarabb megbocsátanak egy zsáknak, mint egy embernek.
Így is történt. Miután látták, hogy közönyös vagyok, afféle senki és semmi, aki nem számít, kissé tovább húzódtak, s rendelkezésemre bocsátottak valamicskét a nekem dukáló helyből. Később már válogathattam is a helyek közt.
Néhány megálló után egy ablakülésre tettem szert. Letelepedtem, és körülnéztem. Először is a kék szemű nőt kutattam, de az már nem volt ott, nyilván leszállt valahol, míg én az élet vad viadalát vívtam. Elvesztettem mindörökre.
Sóhajtottam egyet. Kibámultam a jégvirágos ablakon, de csak lámpaoszlopokat láttam, szennyes havat, sötét-ridegen zárt kapukat.
Még egyet sóhajtottam, aztán ásítottam. Úgy vigasztalódtam, ahogy tudtam. Megállapítottam, hogy „küzdöttem és győztem”. Elértem azt, amit lehetett. Vajon a villamosban ki érhet el többet egy kényelmes ablakülésnél? Tűnődve, szinte elégedetten gondoltam vissza borzasztó

tusám egyes mozzanataira, az első rohamra, mellyel birtokba vettem a villamost, a fölhágó szenvedésére, a tornác ökölharcára, a kocsi belsejében levő tűrhetetlen légkörre és szellemre, s szemrehányást tettem magamnak kishitűségem miatt, hogy már-már elcsüggedtem, hogy az utolsó pillanatban majdnem visszatorpantam. Nézegettem kabátom leszakított gombjait, mint harcos a sebeit. Mindenkire rákerül a sor - mondogattam egy bölcs higgadt tapasztalatával -, csak meg kell várni. A jutalmat a földön nem adják könnyen, de végül mégis megkapjuk.

Most elfogott a vágy, hogy élvezzem diadalomat. Éppen ki akartam nyújtani zsibbadt lábaimat, hogy végre pihenjek és pihegjek, hogy végre föl is lélegezzem, szabadon és boldogan, amikor a kalauz odalépett ablakomhoz, kifordította az útirányjelző táblát, s ezt kiáltotta: „Végállomás."

Elmosolyodtam. Lassan leszálltam.

1932

.oOo.